

EADMERI HISTORIA NOVORUM

PRÆFATIO

Cum præsentis ætatis viros, diversis casibus subactos, intueor acta præcedentium anxie investigare (cupientes videlicet^{*} in eis unde se consolentur et muniant invenire), nec tamen ad hoc pro voto posse pertingere, quoniam scriptorum inopia fugax ea delevit oblivio, videor mihi videre magnum quid posteris præstisset qui suis gesta temporibus, futurorum utilitatē studentes, litterarum memoriae tradidere. Quos nimirum si bono quidem zelo in hujusmodi desudarunt, bonam exinde mercedem recepturos a Deo cediderim. Hoc igitur considerato, penes me statui ea quæ sub oculis vidi vel audivi, brevitati studendo, styli officio commémorare, tum ut amicorum meorum me ad id obnoxie incitantium voluntati morem geram, tum ut posteriorum industrie, si forte quid inter eos emerserit quod horum exemplo aliquo modo juvari queat, parum quid inuineris impendam. Et ea quidem hujus operis intentio præcipua est, ut designato qualiter Anselmus Beccensis cœnobii abbas fuerit archiepiscopus factus, describatur quamobrem, oīto inter reges Anglorum et illum discidio, toties et tam diu exsulaverit a regno et quem eventum ipsa discidii causa inter eos sortita sit. Ipsa denique causa nova res huic nostro sæculo esse videtur, et a tempore quo in Anglia Northmani regnare cœperunt (non dico prius) Anglus

A inaudita. Ex eo quippe quo Willhelmus Northmanniæ comes terram illam debellando sibi subegit, nemo in ea episcopus vel abbas ante Anselmum factus est (1) qui non primo fuerit homo regis, ac de manu illius episcopatus vel abbatiæ investituram per dationem virgæ pastoralis suscepit (2), exceptis duobus episcopis, Ernesto videlicet atque Gundulfo. Hi namque, unus post unum Roffensi Ecclesiæ præsidentes, ex more a venerandæ memoriæ Lanfranco archiepiscopo Cantuariensi, in capitulo fratrum Cantuarie, ipso episcopatu investiti fuerunt. Hunc ergo morem quasi (3) Deo sacrisque canonibus contrarium Anselmus abolere, ac per hoc injusticias inde manantes resecare desiderans, regibus ipsis invisus effectus est, et patriam exire coactus. Fuerunt B et aliae ipsius exitus causæ, sicut rerum gestarum series declarabit. Describentur etiam alia nonnulla, quæ et ante, et inter et post haec in Anglia provenerunt, quorum scientia illos qui nos secuturi sunt penitus defraudandos pro nostro posse rati non sumus. Sed haec in prologo paucis memorasse sufficerit. Cæterum narrandi ordinem aggredientes, paulo altius ordiendum putamus; et ab ipsa, ut ita dixerim, radicis propagine de qua eorum quæ dicenda sunt gerimen excrevit, brevi relatu progrediendum.

LIBER PRIMUS

Regnante in Anglia gloriosissimo rege Edgardo, et totum regnum sanctis legibus strenue gubernante, Dunstanus Cantuariorum antistes, vir totus ex virtutibus factus, Christianæ legis moderamine totam Britanniam disponebat. Hujus gravi operatione atque consilio rex idem et Deo devotus existit, et undique irruentium barbarorum impetus invicta virtute debellavit, evicit, compressit. Pacem itaque diesque felices Anglia circumquaque obtinuit, dum regis istius et Patris Dunstani corporali presentia potiri promeruit. Qui rex cum vitæ suæ diem ultimum propinquum fore sentiret, Edwardo filio suo regni habenas reliquit. Successor ergo gloriosi patris glriosus Edwardus, a sancto Dunstano institutus, regnum, quo tempore vixit, strenuissime rex. Verum, evolutis coronæ suæ pauculis annis, impia suæ novercæ fraude necatus, fratrem suum, Edelredum nomine, filium ipsius malæ mulieris, regni quidem sed nullius probitatis hæredem sortitus est. Cui, quia per sanguinem fratri ad regnum aspiciavit, gravi invectione præfatus antistes comminatus est

quod ipse videlicet in sanguine victurus, quod barbarorum incursus atroci oppressione passurus, quod ipsum quoque regnum innumeris atque cruentis vastationibus conterendum foret edixit. Quæ prophetia viri Dei quam vera existiterit, et in Chronicis, qui legere volunt, et in nostris tribulationibus qui advertere sciunt, videre facillime possunt, ne dicam in his quæ istius operis series per loca, veritate dictante, demonstrabit.

Translato igitur ad cœlestia beato Dunstano, e vestigio, ut prædixerat ipse, barbarorum irruptioni Anglia patuit. Regis etenim desidia circumcirca innotuit, et ideo exterorum cupiditas opes Anglorum quam mores affectans, hac et illac, per mare, terram invadere, et primo propinquas mari villas et uibes, deinde remotiores, ac demum totam provinciam miserabili depopulatione devastare. Quibus D cum ille nimio pavore percussus, non armis occurrere, sed data pecunia pacem ab eis petere non erubuisse, ipsi suscepto prelio in sua revertebantur, ut numero suorum adacto ferociores redirent, ac

* Revocatur Lector ad notas fusiores Joannis Seldeni, infra. Edit.

præmia iteratæ irruptionis multiplicata reciperent, unde modo decem millia, modo sedecim millia, modo viginti quatuor millia, modo triginta millia librarum argenti consecuti sunt, omnia eis largiente præfato rege Edelredo, et gravi exactione totum regnum opprimente. Inter ista mala quartus a beato Dunstano Alsegus (4) Wentanu, episcopus Ecclesiam Cantuariensem regendam suscepit, vir strenuus et ab infantia sua sacra religionis vita et habitu decoratus. Hic igitur, consideratis innumeris malis quibus totum regnum in immensum devastabatur, inhorruit; et quibus poterat modis operam dare cœpit quemadmodum immanitati nefandorum hominum possit obvia*i*. Quod ipsi percipientes, et ne consuetis quæstibus privarentur, sibi ac suis providentes, in ipsum acerbo odio animati sunt. Unde vastata et conflagrata civitate Cantuaria, civibusque ejus lacrymabili per eos sorte damnatis, ecclesiam quoque Salvatoris in ea consistentem flamma consumpsit. Ipse Pater interea furentum manibus vinctus abducitur, trucidatis primo coram eo pene omnibus monachis qui sub ejus regimine in ipsa ecclesia Domino Christo famulabantur. Inde Alsegus naucellæ injectus, ad Grenewic vehitur, et crudeli custodiæ per septem menses mancipatus, dum malignantium iniquitati manus dare nullis minis victus acquiesceret, sævisima nece ab eis lapidatus occubuit. Hæc paucis commemoraverim non historiam texens, sed quam veridico vaticinio Pater Dunstanus mala Angliæ ventura prædixerit, scire volentium intellectui pandens. Nec hic malorum finis exstitit. Acta sunt enim post hæc et alia per Angliam ingentia mala, ac pluribus annis semper sunt sibi ipsis in deterius acta. Inter quæ, monasteria quoque servorum et ancillarum Dei (5), quæ usque in quadraginta octo numero, tempore regis Edgari per Patrem Dunstanum, cooperantibus sanctis Oswaldo videlicet Eboracensi et Athelwoldo pontifice Wintoniensi, nova surrexerant, et magna ex parte diruta, et religio monachici ordinis in nihil pene redacta est. Transierunt in istis anni plures.

Regnante autem Edwardo, quem ex sorore Richardi comitis Northmannorum, Imma nomine, præfatus rex Anglorum Adelredus filium suscepserat; monasteriorum, quæ usque id temporis destructioni supererant, plurima destructio facta est. Qua tempore Godwinus Cantiacæ comes magnanimus per Angliam terra marique habebatur. Hic orto inter illud et regem gravi discidio, exsul ab Anglia cum suis omnibus fere judicatus est. Igitur itaque ad comitem Baldwinum in Flandriam, et Haraldus filius ejus in Hiberniam. Hinc, matre regis Imma defuncta, Godwinus et Haraldus in Angliam reversi sunt, numerosis uterque navibus et valida militum manu vallatus. Quod multi principum regis agnoscentes, et bellum hinc inde moveri horrescentes, ut pax utrinque fieret institerunt. At rex Godwini versutias suspectui habens restitit, nec paci acquiescere voluit, nisi primo quibus sibi securitas pararetur obsides haberet. Vulnothus itaque filius Godwini, et Hacun filius

A Suani filii sui, obsides dantur, ac in Northmannia Willhelmo comiti, filio scilicet Roberti filii Richardi fratris matris suæ, custodiendi destinantur. Quibus gestis Godwinus, utpote hostis Ecclesiæ Cantuariensis (nam seducto Edzino archjepiscopo, villam ipsius Ecclesiæ nomine Folchestanum ei subripuit) mala morte post breve tempus interiit, et Haraldus filius ejus comitatum Cantiæ patri succedens obtinuit. Is, elapso modico tempore, licentiam petivit a rege Northmanniam ire et fratrem suum atque nepotem qui obsides tenebantur liberare, liberatos reducere. Cui rex: « Hoc, inquit, non siet per me; verumtamen ne videar te velle impedire, permitto ut eas quo vis, ac experiare quid possis. Præsentio tamen te in nihil aliud tendere, nisi in detrimentum totius Anglii regni et opprobrii tui. Nec enim ita novi comitem mentis expertem, ut eos aliquatenus velit concedere tibi, si non præscierit in hoc magnum proficuum sui. » Ascendit itaque Haraldus navem suo quam regis consilio credens cum ditioribus et honestioribus hominibus suis, auro et argento vesteque pretiosa nobiliter instructis. Mare turbulentum navigantes exterritat, et navem undarum cumulus vehementer exagitat. Ejecta tandem (6) cum omnibus quæ ferebat in Pontivum fluvium qui Maia vocatur, a domino teræ illius, pro ritu loci, captivitati addicitur; et homines in ea consistentes diligentiori custodiæ mancipantur. Constrictus igitur Haraldus quemlibet ex vulgo promissa mercede illectum clam ad comitem Northmanniæ dirigit, exponere illi quid sibi configerit. At ille festinato per nuntios mandat domino Pontivi Haraldum cum suis ab omni calunnia liberum sibi quantocius mitti, si pristina amicitia sua a modo vellet ex more potiri. Sed cum ille hominem dimittere nollet, iterum in mandato accepit se necessario Haraldum missurum, alioquin certissime sciret Willhelmu Northmanniæ ducem armatum pro eo Pontivum iturum. Mittit igitur virum cum sociis, primo tamen eis quæ meliora detulerant simul ablatis. Hinc ad Willhelmu Haraldus veniens honorifice suscipitur. Et auditio cur patriam exierit, bene quidem rem processuram si in ipso non remaneret, Willhelmus respondit. Tenuit ergo virum aliquot diebus circa se, et in mora illa, more prudentis, aperuit ei quod habebat in mente. Dicebat itaque regem Edwardum quando secum juvē olim juvenis in Northmannia demoraretur, sibi interposita fide sua pollicitum fuisse quia si rex Angliæ foret, jus regni in illum jure hæreditario post se transferret. Et subdens, ait: « Tu quoque si mihi te in hoc ipso adminiculaturum spōnderis, et insuper castellum Dofris cum puto aquæ ad opus meum te facturum; sororemque tuam quam uni de principibus meis dein in uxorem te, ad me, tempore quo nobis conveniet, destinaturum; necne filiam meam te in conjugio accepturum fore promiseris, tunc et modo nepole tuum, et cum in Angliam regnaturus venero, fratrem tuum incolumem recipies. In quo regno si aliquando fuero tuo favore confirmatus spūndeo

quia omne quod a me tibi rationabiliter concedi petieris, obtinebis. » Sensil Haraldus in his periculum undique, nec intellexit qua evaderet, nisi in omnibus istis voluntati Willhelmi acquiesceret. Acquievit itaque. At ille ut omnia rata manerent, prolatis sanctorum reliquis, ad hoc Haraldum perduxit quatenus super illas jurando testaretur se cuncta quae convenerant inter eos opere completurum, nisi communi mortalibus sorte praesenti vita pateretur. His ita gestis, Haraldus, adepto nepote, in patriam suam reversus est. Ubi vero quid acciderit, quid egerit, regi per cunctanti narravit. « Non edixi tibi, ait, me Willhelmu nosse, et in illo itinere tuo plurima mala huic regno contingere posse? » In brevi post haec obiit Edwardus. Juxta quod illuc ante mortem statuerat, in regnum ei successit Haraldus.

Deinde venit nuntius in Angliam a praefato Willhelmo dilectus, expetens solum Haraldi, juxta quod convenerat Willhelmo et illi. Aha etiam quae, violato sacramento, servata non erant, calumniatus est. Ad quae Haraldus hoc modo fertur respondisse: « Soror mea quam, iusta conductum, expetis, mortua est. Quod si corpus ejus quale nunc est vult comes habere, mittam. ne judicei sacramentum violasse quod feci. Castellum Desis et in eo puteum aquae licet nesciam cui, ut vobis convenit, explevit. Regnum quod nec dum fuerat meum, quo jure potui dare vel permittere? Si de filia sua quam debui in uxorem, ut asserit, duceat, agit; super regnum Angliae mulierem extraneam, inconsultis principibus, nec debere, nec sine grande iuria posse adducere noverit. » Reversus nuntius responsa reuult domino suo. Quibus ille auditis, iterum ei amica familiaritate mandavit quatenus alii omissis, servata fidei sponsione, saltem filiam suam uxorem duceret, alioquin se promissam regni successionem armis sibi vindicaturum procul dubio sciret. At ipse nec illud qui leme facere velle, nec hoc formidare, respondit. Unde Willhelmus indignatus, magna spe vincendi Lelli ex hac Haraldi iniustitia est animatus. Parata igitur classe. Angham petit, consecoque gravi prælio Haraldus in acie cecidit, et Willhelmus victor regnum obtinuit. De quo prælio testantur adhuc Franci qui interfuerant: quoniam licet varius casus hinc inde exstiterit, tamen tanta strages ac fuga Northmannorum fuit, ut Victoria qua potiti sunt, vere et absque dubio soli miraculo Dei ascribenda sit, qui puniendo per hanc iniquum perjurii scelus Haraldi ostendit se non dominum esse volentem iniquitatem.

Rex itaque factus Willhelmus, quid in principes Anglorum qui tanto cladi superesse poterant, fecerit, diecre, cum nihil prosit, omittit. Qui ex quo Victoria usus est, quod fuit pridie Idus Octobris, punctus permanentis, in Nativitate Domini unctus est in regem apud Westmonasterium a beate memoria Alredo archiepiscopo Eboracensi, et nonnullis episcopis Angliae. Quam consecrationem licet ipse

A rex et omnes alii optime nossent debere specialiter fieri et proprie a pontifice Cantuariensi; tamea quia multa mala et horrenda crimina prædicabantur de Stigando, qui eo tempore ibi pontifex erat, voluit eam ab ipso suscipere, ne maledictionem videretur induere pro benedictione. Usus ergo atque leges, quas patres sui et ipse in Northmannia habere solebant, in Anglia servare volens, de hujusmodi personis episcopos, abbates, et alios principes per totam terram instituit, de quibus indignum judicaretur, si per omnia suis legibus, postposita omnia lia consideratione, non obedirent; et si ullus eorum, pro quavis terreni honoris potentia, caput contra eum levare auderet, scientibus cunctis unde, qui, ad quid assumpti fuerint. Cuncta ergo divina simul et humana ejus nutum exspectabant. Quae cuncta ut paucis animadvertisantur, quædam de eis quæ nova per Angham servari constituit, ponam, æstimans illa scitu esse necessaria ad cognitionem eorum quorum causa maxime istud scribendi onus suscepimus. Non ergo pati volebat (7) quemquam in omni dominatione sua constitutum Romanæ urbis pontificem pro apostolico, nisi se jubente recipere, aut ejus litteras, si primitus sibi ostensæ non fuissent, ullo pacto suscipe (8). Primate quoque regni sui, archiepiscopum dico Cantuariensem, si coacto generali episcoporum consilio præsideret, non sinebat quidquam statuere aut prohibere, nisi quæ sue voluntati accommoda, et a se primo essent ordinata (9). Nulli nihilominus episcoporum suorum concessum iri permittebat, ut aliquem de baronibus suis seu ministris, sive incesto, sive adulterio, sive aliquo capitali criminis denotatum, publice nisi ejus præcepto implacitaret aut excommunicaret, aut ulla ecclesiastici rigoris poena constitueret (10). Quæ autem in secularibus promulgaverit, ea re litterarum memorie tradere supersedemus; quoniam et ea nihil nostri officii scribere refert, et ex divinis quæ juxta quod delibavimus ordinavit, qualitas illorum, ut reor, adverti poterit. Ut ita cœptum peragamus iter, de his satis dictum.

In hujus regni anno quinto Lanfrancus Cadouensis cœnobii abbas, vir strenuus, et in divinis atque humanis rebus excellenti scientia prædictus, Angliam ex præcepto domini papæ Alexandri et prædicti legis advenit, et paucis post tempore archiepiscopatum Cantuariensem regendum suscepit. Sacratus est autem in ipsa metropoli sede quarto Kalend. Septembriis a cunctis ferme episcopis Angliae. Ille Romam pro debito sibi pallio iens, Thomam archiepiscopum Eboracensem, quem ipse facta sibi de subjectione sua canonica professione Cantuarie consecraverat, et Renigum Lincolniensem episcopum comiles itineris habuit. Qui Romam simul pervenientes, urbane suscepti sunt, honore singulis coniugio. Post quæ, statuto die Patet Lanfrancus apostolicæ sedis pontifici Alexandro præsentatur. Cui, quod Romanam scientibus consuetudinem forte mirum videatur, ipse papa ad se intranti assurgens, eum, ut gressum

figeret, dulciter hortatus est. Ac deinde subdens : « Honorem, inquit, exhibuimus non quem archiepiscopatu*m* tuo, sed quem magistro (enjus studio sunius in illis, quae scimus, imbutu*m*) debuimus. Hinc quod ad te pertinet, ob reverentiam beati Petri te exsequi par*est*. » Residente igitur illo, Lanfrancus progressus humiliat se ad pedes ejus, sed mox ab eo erigitur ad osculum ejus. Consident, et laete inter eos agitur dies ille. Sequenti luce, cum jam diversa negotia in medium ducerentur, columnatus est coram papa memoratum Thomam cum praefato Remigio, quod neuter illorum jure fuerit promotus ad pontificatum. Primus, ea scilicet re (11), quod sacri canones filios presbyterorum, quos religionis ordo non ornat, a sacerdotum ordinum promotione removeant. Sequens vero pro eo quod, facta conventione, illum a Willhelmo, post rege facto, emerit, officio videlicet quo ei in excidium Angliae properanti multitudina contentionem ac multiplicibus impensis deseruerat. Ad haec illi nullam, qua excusat possent, probabilem causam habentes, redditis baculis et annulis cum cura pontificali, ad petendam misericordiam conversi sunt. Quorum precibus sese Lanfrancus medium injiciens, sicut erat i*n* pietate ac sapientia pollens, eos multarum rerum scientia fultos, novo regi in novis regni dispositionibus per necessarios, multis praestare oratoria facultate ostendit. Qibus auditis, pontifex summus consuersus ad eum : « Tu videris, inquit, pater es patriæ illius, ac per hoc industria tua consideret quid expediat. Virgæ pastorales, quas reddiderunt, ecce hic sunt, accipe illas atque dispensa prout utilius Christianitati regionis illius agnoscere poteris. » At ille, susceptis eis, illico in presentia papæ revestivit praefatos viros, quemque sua. Dein Lanfrancus stola summi pontificatus a papa suscepta in iter reveisus Angliam cum sociis alacei adiectus est; et a Cantuaritis debita reverentia receptus, primas totius Britanniæ confirmatus est. Post haec, evoluto brevi temporis spatio, fama nominis ejus et magnitudo prudentiae ejus quaque insonuit, euinque apud hominum mentes clarum fecit atque spectabilem.

Is inter alios, imo præ aliis, erat memorato regi Willhelmo acceptus, et Dei rebus in cunctis non mediocri cura intentus. Quapropter magno semper operam dabat, et regem Deo devotum efficere, et religionem morum honorum in cunctis ordinibus hominum per totum regnum renovare. Nec privatus est desiderio suo : multum enim illius instantia atque docti na per totam terram illam religio aucta est, et ubique nova monasteriorum aedificia, sicut hodie appetit, constructa. Quorum aedificiorum constructoribus ipse primus exemplum præhens, Ecclesiam Christi Cantuariensem, cum omnibus officiis quae infra murum ipsius curiae sunt, cum ipso muro aedificavit. Qua vero prudentia, et quo paternitatis officio monachos in eadem Ecclesia consistentes a sacerdotali vita, in qua illos invenit plus aequo versari, erexerit, omniae sanctæ conversa-

A tiosis tramite imbuerit, ac multiplicato illorum numero, qua eos dum vivit benignitate confoverit, cui unquam ad plenum declarare possibile erit? Quos, ut interim alia taceam, quia sine penuria et sollicitudine Dei servitio semper intendere desiderabat, apud regem sua sagacitate et industria egit, quatenus fere omnes terras, quas Northmanni de jure ipsius Ecclesiæ, cum primo terram cœpissent, invaserant, et etiam quasdam alias quæ ante illorum introitum propter diversos casus perditæ fuerant, ipsi Ecclesiæ redderet. Verum de his ac innumerus alii boni, quibus insudando vitam suam consummavit, licet mihi quidem scribere opus non sit, propter quod et opera ejus ita parent, ut ipsa se evidentius scripto demonstrent (12), et ipse et de rebus ecclesiasticis quæ suo tempore gesta sunt, veracissimo et compendioso calamo scripserit; tamen pro dulcedine memoriae ejus, quæ prælibavimus paucis explicare gratum duximus.

Hic ergo Lanfrancus cum Cantuariam primo venisset, et ecclesiam Salvatoris, quam regere suscep*er*at, incendio atque ruinis pene nihil faciam inventisset, mente consternatus est. Sed cum magnitudo malorum illum cogeret desperare, redit in se, animique fortitudine fletus sua commoditate posthabita domos ad opus monachorum necessarias citato opere consummavit. Qibus ubi per plures annos usi sunt, adiuncto eorum conventu, parvæ admodum visæ sunt. Destructis itaque illis, alias decore ac magnitudine prioribus multum præstantes aedificavit. Aedificavit et cuiam sibi, ecclesiam præterea, quam spatio septem annorum a fundamentis fermè totam perfec*ta* reddidit; in cappis, casulis, dalmaticis, tunics auro magnifice insignitis, palliis, et aliis ornamenti multis ac preciosis nobiliter decoravit. Erga fratres autem ipsius Ecclesiæ quam bonus, quam pius, quam beneficus existent, inde aliquantulum colligi potest, quod nec ex parentibus aut fratribus eorum sustinere poterat penuria ulla quemquam affligi. Et, quod magis forte mireris, in usum accep*er*at non exspectare ut subvenire rogaretur, sed misericordia visceribus plenus, modo huic, modo illi ultro offerebat, quod egenti cognato per plurimum temporis auxilio esse valeret. In quo tamen semper ducebatur præcipua discretione, considerato videlicet per e*s* se merito ac necessitate cujusque. Ad haec, quidam ipsus coenobii frater singulis annis triginta solidos deario*r*um ad opus matris sue ab ipso Patre solebat accipere. Huic quadam vice solidi quinque de illis (nam divise per temporum vices conferebantur) ex præcepto ejus dati sunt; quos ipse in panno ligatos, matru loquens in manum sicut putabat clanculo dedit. At ipsa, alias mente intenta, quid filius ficeret non advertit; et ita nummis decidentibus, divisi ab invicem sunt, mater et filius. Post haec mandavit mulier filio suo, scire volens quid de nummis actum fuerit, quos sibi se daturum spoponde*at*. Admiratus ille fecit eam venire ad se. Et audiens rei eventum tristis effectus est, non tantum pro damno quod matru contigerat, sed ne

hoc archiepiscopus sciens, ob incuriam suam irritatus, eum aliquatenus gratia sua privaret. Inter haec, pius Pater pro more claustrum introiens sedit, ac fratrem a materno colloquio redeuntem modestum intuens, remotis aliis, causam modestiae ejus secrete perquirit, audit et benignissimo vultu, sicut jugiter erat circa affletos, ita respondit: « Et inde, fili mi charissime, contristaris? Denarios illos Deus alii predestinavit et contulit, qui eis plus matre tua fortassis indiguit. Tace, et ne cuiquam inde loquaris diligenter attende. Ac ne quod actum est animum tuum vel modicum gravet, solidos septem pro illis quinque ad utilitatem matris tuae tibi hodie dari præcipiam. Sed, ut dixi, inde id nemo sciat. » Ipsum quippe usum in dando habebat, ut danda hilariter daret, et nulli vel datum vel dantis personam curvis revelare concederet. Et haec quidem de ipsius matris ecclesiæ monachis dicta sint. Cæterum quis unquam pauper clamavit ad eum, et despectus est? Quis peregrinorum de quocunque ordine hominum petiit opem ejus, et eam assecutus non est? Quæ congregatio monachorum seu clericorum ad ipsum aliquando misit subsidium petens, et copiam largitatis ejus ultra quam sperabatur experta non est? Testis horum quæ dicimus Italia, Gallia, Britannia est, quæ usque hodie mortem Lanfranci miserando suspirio plangit. Quid referam de abbatia Sancti Albani, quam intus et extra ad nihil sere devolutam ipse, ut suam (13), instituto ei bonæ memorie Paulo abbe, a fundamentis reædificavit, et intus magna religione foris multarum rerum donatione auxit, honestavit, ditavit. In episcopatu Roffensi non multo plures quam quatuor canonicos et ipsos ærumnosam vitam agentes sub Siwredo episcopo reperit. Qui episcopus ubi cum Ernesto quem ei successorem Lanfrancus statuerat, præsenti vitæ sublatus est, monachus piæ recordationis (14), Gundulfus nomine, ab eodem ibi subrogatus episcopus est. Per hunc vetustam ecclesiam episcopatus cum fabrica adjacente subvertit, et nova quæque exstruxit. Clericos qui illie, sicut diximus, vitam agebant, aut in eodem loco ad religionis culmen erexit; aut, datis aliis rebus, de quibus abundantius solito victum et vestitum haberent, in alia loca mutavit. Sedem etenim episcopalem monachici ordinis cultu instituit, ac delegatis terris et aliis quæ sustentationi illie servientium Deo competebant, divitem de paupere, sublimem de humili, sicut in præsentí habetur, effecit. Sed quod de pauperibus foras muros civitatis Cantuariæ fecit, prætermittendum mili in hoc opere fore non arbitror. Extra aquilonalem denique portam urbis illius lapideam domum decentem et amplam construxit, et ei pro diversis necessitudinibus hominum et commoditatibus habitacula plura cum spatiosa curte adjecit. Hoc palatum in duo divisit; viros videlicet variis infirmitatum qualitatibus pressos uni, parti vero alteri feminas se male habentes instituens. Ordinavit etiam eis de suo vestitum et victum quotidiana-

A num: ministros quoque atque custodes qui modis omnibus observarent ne aliquid eis deesset, neque viris ad feminas, vel feminis ad virs accedendi facultas ulla adesset. Ex altera vero parte viæ ecclæsiæ in honorem beati Gregorii pape composuit, in qua canonicos posuit, qui regulariter viverent et præfatis infirmis quæ saluti animarum suarum congruerent cum sepultura ministrarent. Quibus etiam in terris, in decimis, et in aliis redditibus tantâ largitus est, ut ad sustentationem eorum sufficientia esse viderentur. Remotius vero quam a boreali, ab occidentali portæ civitatis ligneas domos in devexo montis latere fabricans, eas ad opus leprosorum delegavit, viris in istis, quemadmodum in aliis, a seminarum societate sejunctis. His nihilominus pro qualitate sui morbi omnia quibus egerent de suis ministrari constituit, institutis ad hoc peragendum talibus viris, de quorum solertia benignitate ac patientia, ut sibi quidem videbatur, nemini foret ambigendum. Super haec, in villis ad pontificatum pertinentibus domos multas atque honestas partim de lapide, partim de ligno, sibi et successoribus suis ædificavit. Pro dignitate autem Ecclesiæ Cantuariensis quam quidam de episcopis, sed maxime Thomas archiepiscopus Eboracensis, ut novus Angliæ civis, nimium conatus est ad exaltationem suæ Ecclesiæ humiliare, quantos labores perpassus sit, et quemadmodum ipsum Thomam ad mensuram antecessorum suorum humiliaverit, supervacaneum est atque dependens hic aliquid scribere (15). Ipse etenim inde veritate plena et totius regni assensu confirmata sub testimonio regii sigilli scripta reliquit. Qui eo quidem magis in istis laboravit, quod antiqua ipsius Ecclesiæ privilegia in ea conflagratione quæ eamdem ecclesiam tertio ante sui introitus anno consumpsit, pene omnia perierant

B Alias quoque consuetudines quas priscis temporibus Ecclesiæ Cantuariensi, ut liberrima in cunctis existeret, reges Angliæ sua munificentia contulerunt, et stabiles in perpetuum manere sacralissima sanctione constituerunt, quorumdam imprudentia perditas, sua prudentia recuperavit. Odo siquidem episcopus Bajocensis, ut de aliis taceam, frater prædicti regis Willhelmi et Cantiæ comes, prius quam Lanfrancus Angliam intrasset, magnus et præpotens per totum regnum habebatur. Hic dominatione qua immensum sustollebatur, non modo terras, sed et libertatem nominatæ Ecclesiæ nullo ei resistente multipliciter invaserat, oppresserat, tenebat. Quæ ubi Lanfrancus, ut erant, didicit; apud regem de illis agit sicut oportere sciebat. Unde præcepit rex, quatenus adunatis primoribus et probis viris non solum de comitatu Cantiæ, sed et de aliis comitatibus Angliæ querelæ Lanfranci in medium ducerentur, examinarentur, determinarentur (16). Disposito itaque apud Pinnedene principum conventu Goffridus episcopus Constantiensis, vir ea tempestate prædives in Anglia, vice regis Lanfranco justitiam de suis querelis strenuissime facere jus-

sus, fecit. Lanfrancus enim valida ratione subnixus, ex communi omnium astipulatione et judicio, ibi cuncta recuperavit quae ostensa sunt antiquitus ad jura Ecclesiae Christi Cantuariensis pertinuisse, tam in terris quam in diversis consuetudinibus.

Item alio tempore idem Odo, permittente rege, placitum instituit contra sœpafatam ecclesiam, et tutorem ejus Patrem Lanfrancum, et illuc omnes quos peritiores legum et usum Anglici regni noverat, gnarus adduxit. Cum igitur ad eventilationem causarum ventum esset, omnes qui tuendis Ecclesiae causis quaque convenerant in primo congressu ita convicti sunt, ut in quo eas tuerentur simul amitterent. Ipse namque Lanfrancus non intererat. Talibus enim, nisi necessitas summa urgeret, ei interesse moris non erat. Ipsi ergo in camera lectioni divinæ occupato quid gestum fuerit nuntiatur. At ille nil corde perterritus dicta adversariorum non recte processisse asseruit, et ideo cuncta in crastinum induciari præcepit. Sequenti nocte, adest in visu antistiti beatus Dunstanus, monens ne illum multitudine conturbet, sed de præsentia sui securus placitum mane ipsem hilaris intret : quod et fecit. Suas itaque causas quodam exordio quasi a rebus quæ tractatæ fuerant vel tractandæ penitus alieno cunctis stupentibus orsus ita, processit ut quæ super eum pridie dicta fuerunt sic devinceret et inania esse monstraret, ut donec vitæ præsenti superfuit, nullus exsureret qui inde contra eum os aperebat. De his ita.

Super hæc suis quoque, et eisdem ferme diebus omnes circiter qui ex clericali ordine per regem Willhelnum in Anglia constituti pontifices erant, monachos qui in nonnullis episcopatibus Angliæ ab antiquo vitam agebant, inde eliminare moliti sunt, et regem ipsum in hoc sibi consentaneum effecerunt; in quo tamen se effectu potituros certi extiterant, ut Walchelinus episcopus adunatos pene quadraginta clericos, canonicorum more, tonsura ac veste redimitos haberet, quos, ejectis monachis, Wentanæ Ecclesiae cui præsidebat, mox intromitteret. Sola mōra haec peragendi, nondum requisita ab archiepiscopo Lanfranco licentia fuit. Ut autem eam dicto quoque citius impestraret, nulla menti ejus dubitatio inerat; sed alter ac sibi mens sua spoponderat exitus rei provenit. Nam ubi quod episcopus moliretur insonuit auribus ejus, illico facinus exhorruit, nec se dum viveret ut effectum quoque modo talis voluntatis obtineret consensuum asseruit. Ita ergo et clerici, qui succedere monachis fuerant per Walchelinum collecti, et in sua dimissi sunt, et monachi qui cedere clericorum præjudicio quodam damnati erant, gratia Dei et instantia boni Lanfranci pristinæ conversationis in sua Ecclesia compotes electi sunt. Nec ista pro sedandis quorumdam animositatibus, quas ad dejectionem monachorum conceperant, sufficere poterant. Namque pari voto, simili conamine, uno consensu, concordi animo pontifices, quos religionis

A ordo non sibi astrinxerat, enī cœperunt quatenus saltem de primatu Cantuariensi monachos eradarent, intendentes se hoc facto facillime alios aliunde exclusuros. De illis etenim, potioribus, sicut eis videbatur, rationibus ad id agendum fulciebantur, partim ob sublimitatem primatis sedis, quæ dispositioni et correctioni Ecclesiarum per suas personas quaque per Angliam invigilare habet, partim ob alias multiplices causas quarum executio, juxta quod ipsi consingebant, magis clericorum quam monachorum officium spectat. Deductus est in sententiam istam rex et alii principes regni, Lanfrancus ut sui moris erat totis viribus obnitente, et omnium molimini ac invidiæ viriliter resistente. Ne tamen post obitum suum fieret quod se superstite sciebat B per auxilium Dei nequaquam persciendum, nesciens mortis suæ diem vel horam, egit sagacitate et industria, qua pollebat, ut auctoritate Romanæ et apostolicæ sedis monachorum habitatio in eadem Ecclesia confirmaretur, et inconvulsa dum sæculum duraret in perpetuum stabiliretur. Quod privilegio tali summus apostolicæ antistes Alexander sedis ita scripto suo roboravit:

« Alexander episcopus, servus servorum Dei, reverendissimo fratri in Christo Lanfranco venerabili Cantuariorum archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

« Accepimus a quibusdam, » etc. *Vide in Alexander II.*

C Quam vero secura libertate et libera securitate quæque ad jura Ecclesiae Cantuariensis pertinentia potiri, sœpe fatus Pater Lanfrancus intenderit, et ex his quæ paucis designavimus, et ex epistola quam ecce subscribemus cuivis scire volenti patere salūs erit : quam epistolam de causis ecclesiasticis scriptam ea re maxime placuit alii omissis præsenti operi commiscere. Quatenus hi qui scientiam talem negotiorum non omnino expertes sunt, ex consuetudinibus aliarum Ecclesiarum animadvertant qua dignitate ipsam Ecclesiam inter alias constet eminere. Epistola igitur ista est :

« Lanfrancus gratia Dei archiepiscopus, dilectissimo fratri Stigando Cicesterensi episcopo, salutem.

D « Clerici villarum nostrarum qui in vestra dioecesi existunt, questi nobis sunt quod vestri archidiaconi, repertis occasionibus, pecunias ab eis exquirunt, et a quibusdam jam acceperunt. Meminisse debet fraternitas vestra quia contra morem antecessorum, nostrorum et vestrorum vobis concessimus, eisque imperavimus quatenus ad vestrás synodos irent, et ea quæ ad Christianæ religionis notitiam prodesse possunt, sine interpellatione vel discussione aliqua a vobis audiēt. Si quæ in ipsis culpæ invenientur, suspensa interim vindicta, ad nostrum examen servarentur et nobis vel in miserendo vel in ulciscendo, sicut semper consuetudo fuit, obnoxii tenerentur. Mandamus itaque vobis ut male accepta sine dilatione reddi jubeatis, et ministris vestiis ne ulterius id præsumant, servandæ charitatis studio,

pro beatis. Nos vero presbyteris nostris qui extra Cantiam constituti sunt omnino praecepsimus ne ad vestram vel alicujus episcopi synodum amplius eant, nec vobis nec aliquibus ministris vestris pro qualibet culpa respondeant. Nos enim cum ad villas nostras venerimus, quales ipsi vel in moribus vel in sui ordinis scientia sint, pastorali auctoritate vestigiae debemus (17). Chisma tamen a vobis accipiant, et ea quae antiquitus instituta sunt in chismatis acceptance persolvant. Sicut namque ea quae antiquitus usque ad nostra tempora antecessores nostri habuerunt solerti vigilancia cupimus illibata custodire; ita alius debita aliqua, quod absit usurpatione denegare nolumus.

Ad hæc qua sagacitate (hoc enim paulo ante memoratum paucis replicare abs re non esse putamus), B qua, inquam, sagacitate memorabilis Pater Lanfrancus apud regem Willhelnum egerit ut per inspirationem gratiae Dei ad hoc, eo imminente, perduceretur, ut quamplures terias nominatae Ecclesiae Cantuariensi diversis causis ac violentiis hominum ablatas, pro redēptione animæ suæ restitueret, et referre longum et aestimavi non necessarium. Eārumdem enim teriarum et numerus et nomina eidem Ecclesiae notissima sunt; et redditus illarum ex quibus hī qui sub domino ipsi loco deserviunt sustentantur, pro æterna ejus salute; oculis justi judicis, die noctuque consideranda ab eisdem ipsis præsentantur. Quid itaque de aliis ipsius Ecclesiae terias quae in eadem qua olim ablatæ sunt dueptiōnis injuria permanent, successoribus tanti provisoris servorum Dei faciendum sit, fructus quem iste ex his quae restituit consecutus est docebit eos, juxta quod sui curam habebunt. Re etenim vera et illas restituisset, si ultra quam vixit aliquanto tempore supervivisset. In hoc quippe illum gnata principis Lanfranci prudentia duxerat, et præximo termino id se facturum spōniderat. Verum dum sponsonis suæ effectu potui non meruit, quanto studio quis, dum potest, bonis insistere debeat, exemplo sui præmonuit. Hæc et hujusmodi, quæ gloriōsus Pater Lanfrancus magnifice operatus est, si quisquam uti sunt describere volet, copiosa materia est, ad opus grande sufficiens. Ego autem quia probabili et firma ratione, sicut cepi, in alia ducor; tantum adhuc de eo breviter dico, ipsum revera magnum et insuperabilem Ecclesiae Christi defensorem et pium totius Angliae principem, ac in quantum sibi licuit bonum pastorem cunctis in ea consistentibus, dum vixit, fuisse.

Per idem tempus erat quidam abbas Becci nomine Anselmus, vir equidem bonus et scientia litterarum magnifice pollens. Contemplativæ vitæ totus inten-

HENSCHENI NOTÆ*

^a Willhelmus obtenta de Haroldo victoria coronatus est Londini ad finem anni 1066 et mortuus anno 1087.

^b Ea nunc Sotteville nuncupatur, quæsi villa inferior.

^c Simeon Dunelmensis ait, quod Willhelmus I, rex Anglie, & celesti viatico munitus & excesserit: intention tam ipse quam ceteri regem punum inserviant, quod, oppido quodam in Francia occupato omnes

A debat. Hic toti Northmanniæ atque Franciæ, pro sua excellentis sanctitatis merito, notus, clavis et acceptus, magnæ famæ quoque in Anglia habebatū, ac regi præfato, necne Lanfranco archiepiscopo sanctissima familiaritate copulabatur. Hic cum nonnullum pro diversis Ecclesiæ et aliorum negotiis ad curiam regis veniret, rex ipse, deposita feritate, qua multis videbatur saevus et formidabilis, ita siebat inclinus et affabilis, ut, ipso præsente, omnino quam esse solebat, stupentibus cunctis fieret aliis. Hunc itaque et Lanfrancum videlicet viros divina simul et humana prudentia fultos, præ se magni semper habebat, et eos in omnibus quæ sibi, quantum offici eorum referebat, agenda erant, dulciori præ ceteris studio audiebat. Unde et consilio eorum ab animi B sui severitate in quosdam plurimum et saepè descendebat, et quatenus in sua dominatione ad observantiam religionis monasteria surgerent, studiose operam dabat. Quæ religio ne nata deficeret, procurabat Ecclesiarum pacem quaque tueri; et eis quæ in usus servientium Deo proficerent, in terris, in decimis, in aliis redditibus, ex suo largiri. Hac tamen benevolentia super Ecclesias Northmanniæ respiciebat.

C Hic ergo Willhelmus a cum vicesimo primo regni sui anno infirmitate qua et mortuus est, detentus apud Rothomagum fuisset, et se meritis ac intercessiōnibus Anselmi omnimodis commendare disposuisset, eum ad se de Becco venire et non longe a se fecit hospitari. Verum cum ei de salute animæ suæ loqui differret, eo quod infirmitatem suam paulum levigari sentiret, contigit ipsis principis corpus tanta invalididine deprimi, ut curiae inquietudines nullo sustinere pacto valeret. Transito igitur Sequana, decubuit lecto in Ementrudis villa^b, quæ est contra Rothomagum in altera fluminis parte. Quidquid tum deliciarum regi infirmo deferebatur, ab eo illarum medietas Anselmo infirmanti mittebatur. Verumtamen nec eum amplius in hac vita videle, nec ei ut proposuerat quidquam de anima sua loqui promeruit. Tanta enim infirmitas occupavit utrumque, ut nec Anselmus ad regem Willhelnum, nec Willhelmus posset peri venire ad abbatem Anselmum. Et quidem Willhelmus ita mortuus est, non tamen ut dicitur, inconfessus^c; atque Anselmus D evestigio est ab infirmitate relevatus, pristinæque saluti post modicum redonatus. Qui autem regio funeri interfuerint, quave pompa corpus ejus Cadum delatum sit; quamque libera, immo quam servili calumnia in ecclesia beati Stephani sepultum sit, et dictu lugendū et auditu fatemur esse miseriendum. Quæ enim conditio sortis humanæ non moveat ad pietatem, cum auditum fuerit regem istum qui tantæ

ecclesiæ in ea sitas, et cum his duos sanctos reclusos combussisset.

* Historia Novorum, a parte posteriori libri I, exstat apud Bolland., Acta sanctorum, tom. II, April., p. 893, in ANSELMO, sub titulo: *Vita S. Anselmi in pontificatu. Notas inde mutuamur. Edit.*

potentiae in vita sua exstitit, ut in tota Anglia, in tota Northmannia, in tota Cenomanensi patria, nemo contra imperium ejus manum movere auderet. mox ut in terram spiritum exhalaturus positus est, ab omni homine, sicut accepimus, uno solo duntaxat serviente excepto, derelictum cadavere ejus sine omni pompa per Sequanam naucella delatum, et cum sepe huius deberet, ipsam terram sepulturæ illius a quodam rustico calumniatam qui eum haereditario jure reclamans conquestus est illam sibi jam olim ab eodem injurya fuisse ablatam ^a? Quantus autem mœror Lanfrancum ex morte ejus perculerit, quis dicere possit, quando nos qui circa illum nuncia morte illius eramus, statim eum præ cordis angustia mori timeremus?

Defuncto itaque rege Willhelmo, successit ei in regnum Willhelmus filius ejus, qui cum regni fastigia fratri suo Roberto ^b præcipere gestu et; et Lanfrancum, sine cuius assensu in regnum ascisci nullatenus poterat, sibi in hoc ad expletionem desiderii sui non omnino consentaneum inveniret; verens ne dilatio suæ consecrationis inferret ei dispendium cupiti honoris, cœpit tam per se quam per omnes quos poterat, fide sacramentoque Lanfranco promittere justitiam, æquitatem et misericordiam se per totum regnum, si rex foret, in omni negotio servaturum; pacem, libertatem, securitatem Ecclesiarum contra omnes defensum, necne præceptis atque consilis ejus per omnia et in omnibus obtemperatum. Sed cum post hac in regno fuisse confirmatus, postposita pollicitatione sua, in contraria dilapsus est. Super quo cum a Lanfranco modeste redargueretur, et ei sponsio fidei non servatae opponeretur, furore succensus: « Quis, ait, est, qui cuncta quæ promittit implere possit? » Ex hoc igitur non rectis oculis super pontificem intendere valebat, licet a nonnullis ad quæ illum voluntas sua trahebat, ipsius respectu, eo superstite, temperaverit. Erat enim Lanfrancus idem, vir divinæ simul et humanæ legis peritissimus, atque ad nutum illius, totius regni spectabat intuitus. Qui cum de hac vita translatus fuisse ^c, quam gravis calamitas ex obitu illius Ecclesias Angliæ devastaverit, multa prætermittendo paucis ostendere placuit. Confestim enim rex foras expressit quod in suo pectore, illo vivente, confotum habuit. Nam mox, ut alia quæ perperam gessit omittam, ipsam (18) totius Angliæ, Scotiæ et Hiberniæ necne adjacentium insularum matrem, Ecclesiam scilicet Cantuariensem, invasit; cuncta quæ juris illius erant intus et extra per chentes suos describi præcepit;

HENSCHENII NOTÆ,

^a Joannes Bromton in Chronico satis pathetice rem describit additque « quod illa querela adeo omnes movit, ut prius viro conquerenti pro voto satisfacerent ut ac deinde exsequias mortuo admiserent. »

^b Ex dispositione paterna id factum scribunt cæteri; eo quod Robertus primogenitus, ob non relata sibi libere Normanniam rebellans patri, apud

A taxatoque victu monachorum inibi Deo servientium, reliqua sub censu atque in suum dominium redigi jussit. Fecit ergo Ecclesiam Christi venalem; jus in ea dominandi præ ceteris illi tribuens qui ad detrimentum ejus in dando pretium alium superabat. Unde misera successione singulis annis pretium renovabatur. Nullam siquidem conventionem rex stabilem esse sinebat, sed qui plura promittebat excludebat minus dantem, nisi forte ad id quod posterior offerebat, prima conventione vacuata, prior assurgeret. Videres insuper quotidie, spreta servorum Dei religione, quosque nefandissimos hominum regias pecunias exigentes per claustra monasterii torvo et minaci vultu procedere, hinc inde præcipere, minas intentare, dominationem potentiamque suam in immensum ostentare. Qua de re quæ vel quot scandalum, dissensiones, inordinationes ortæ sint, reminisci piget. Super hæc, quidam ipsi Ecclesiæ monachi, malis ingruentibus dispersi ac missi sunt ad alia monasteria; et qui relieti multas passi tribulationes et improperia. Quid de hominibus Ecclesiæ dicam, qui tam vasta miseria, miseraque vastatione sunt attriti, ut dubitarem, si sequentia mala non essent, an salva vita illorum possent miserius alteri. Nec ista quæ dicimus in sola Ecclesia Cantuariensi facta sunt. Deseruit immanitas ista etiam in cunctis per Angliam constitutis filiabus ejus, quæ viris suis, episcopis scilicet seu abbatis decedentibus, in viduitatem ea tempestate cadebant. Et quidem ipse primus hanc luctuosam oppressionem Ecclesiæ Dei indixit, nullatenus eam ex paterna traditione excipiens. Destitutas ergo Ecclesias solus in dominio suo tenebat. Nam allam neminem præter se substituere volebat, quandiu per suos ministros aliquid quod cujusvis pretii duceret, ab eis extrahere poterat. Itaque planum erat ubique miseriā videre. Duravit autem fere per quinque annos (ut de aliis taceam) super Ecclesiam Cantuariensem hæc ipsa miseria semper in pejus proficiens, sibique ipsi miserior deteriorque succrescens ^d.

Quarto inter hæc anno ^e Hugo comes Cestrensis, volens in sua quadam ecclesia monachorum abbatiā instruere, missis Beccum nuntiis, rogavit abbatem Anselmum Angliam venire, locum inspicere, eumque per monachos suos regulari conversatione informare. Renuit ipse, nec venire voluit. Jam enim quodam quasi præsagio mentes quorumdam tangebantur, et licet clanculo nonnulli ad invicem loquebantur eum, si Angliam iret, archiepiscopum Cantuariensem fore. Quod quamvis omnino remotum esset a voluntate ejus, et firmitas propositi sui se

Philippum Franciæ regem ageret.

^c Mortuus est Lanfrancus anno 1089, Guilielmi II anno II, quinto, alios nono Kalendas Maii.

^d Anno Christi 1082.

^e Hugo comes Cestrensis nepos Willielmi I ex sorore, vixit usque ad annum 1106, teste Knyghtono lib. II, cap. 8, De eventibus Angliæ.

nunquam hoc onus subitum, certitudinem promitteret animo ejus; tamen quia hoc non omnes intellegebant (providendo bona non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus) Angliam intrae noluit, ne se hujus rei gratia intassasse quisquam suspicaretur. Contigit interea comitem ipsum acri languore gravari. Quod mox Anselmo mandans, magnopere precatus est quatenus antiqua familiaritate considerata, ad consulendum animæ suæ sine mora veniret. Et si timor, inquit, suscipiendo archiepiscopatus, ne veniat, eum detinet, fateor, inquit, in fide mea, quoniam id quod rumor inde jactat nihil est; ac per hoc indecens ejus sanctitati esse sciat, si nihil tentus magnæ meæ necessitatی subvenire detrectat. Perstat ille in non veniendo, et comes æque permanet in requirendo. Tertio itaque mandat illi haec : « Si non veneris, revera novitas quia nunquam in vita æterna in tanta requie ens, quoniam perpetuo doleas te ad me non venisse. » Quod ille audiens : « Angustiae, ait, mibi sunt undique. Si Angliam ivero, veior ne cui per hoc prava suspicio subepat, et me causa consequendi archiepiscopatus illuc ne existimet. Si non ivero, fraternæ charitatis violator ero, quam quidem non solum amico, verum exhibere jubemur et inimico. Quæ denique si erga inimicum violata peccatum est, erga amicum quid est? Et certe amicus meus familiaris ab antiquo comes Cestrensis Hugo fuit, qui mei nunc, ut dicit, indiget. In necessitate probatum amicus. Si ergo propter obliquam, quam in me fersan homines habere possunt opinionem, amico meo in tua necessitate non succuro; meum certum, pro dubio aliorum, peccatum incurro. Commandans igitur me, atque meam conscientiam ab omni terreni honoris ambitione vacuam, Deo pergam, respectu sancti amoris ejus, morem gerere amico meo. Cætera ipse Deus agat, et me salva gratia sua ab omni sæcularis negotiis impedimento pro sua misericordia immunem custodiat. » Exigebant etiam tum temporis Ecclesiae suæ quædam valde necessariae causæ ut Angliam pergeret; sed præfato illum cohidente pavore, nullo pro eis pacto volebat iter arripere. Contigit interea ut comitissæ Idæ^a locutus Bononiam iret, ubi cum per dies aliquot necessario detentus moraretur, mandatum est illi a Beccensis ne, si peccato inobedientiæ notari volet, ultra monasterium repeteret, donec transito mari suis in Anglia rebus subveniret. Protectus igitur, mare transiit, et Dofus appulsus est. Inde citato gressu ad comitem venit, ipsumque ab infirmitate jam convaluisse invenit. Detentus est tamen in Anglia feie mensibus quinque, detinente eum non solum abbatia quam disponere venerat. sed et

A multiplicum ratione causarum, quæ illius adventus causa non inferior, sicut diximus, erat. Sicque hujus temporis spatium transiit, ut de pontificatu Cantuariensi nihil ad eum vel de eo dictum actumve sit, ipseque sui periculi et antiqui timoris securus effectus fuerit. Post hæc in Northmanniam regredi volens, negata a rege licentia copiam id agendi habere non potuit.

Inter hæc cum gratia Dominicæ Nativitatis, omnes regni priores ad eum legis pro more venissent, contigit ut eorum optimi quique uno consensu interesse de communi matre regni quererentur quod viduata suo pastore tam diu et tam inaudita vexatione opprimetur. Hujusmodi ergo de hoc ab eis consilium sumptum est, ut supplici piece dominum suum

B regem convenient, quatenus orationes, quod posteris mirum dictu solitasse videbatur, per Ecclesias Angliæ fieri ad Dominum permitteret, ut ipse sua pietate regi inspiraret quatenus instituto illi digno pastore, a tanta eam clade, et alias per eam elevaret. Quod cum illi una suggestissent, ipse licet non nihil exinde indignatus, tamen fieri quod petebatur permisit, dicens quod quidquid Ecclesia peteret, ipse sine dubio pro nullo dimitteret quin faceret omne quod vellet. Hoc ita responso accepto, episcopi ad quos ista maxime pertinebant, Anselmum super ipsa consuluerunt. Et quod ipse orationis agendæ modum et summam ordinaret, vix obtinere suis precibus ab eo potuerant. Episcopis enim praefetti in tali statuto ipse abbas fugiebat.

C Coactus itaque, juxta quod magis Ecclesiae Dei expeditre sciebatur, modum orandi cunctis audientibus edidit, et laudato sensu ac perspicacia animi ejus, tota quæ convenerat nobilitas regni, soluta curia, in sua discessit. Institutæ igitur pieces sunt per Anglorum Ecclesias omnes.

Hæc inter eventum ut die quadam unus de principibus teræ cum rege familiariter agens promeantibus verbis in hoc, ut sic sit, sic ei inter alia diceret : Hominem tantæ sanctitatis nullum novimus, quantæ est, ut vere probamus, abbas Beccensis Anselmus. Nihil etenim amat præter Deum, nihil (ut in omni studio ejus claret) cupit transitorium.

D Ad quod rex subsannans : « Non, inquit, nec archiepiscopatum Cantuariensem. » Cui cum alter refueret : « Nec illum quidem maxime, sicut mea, multorumque fert opinio. » Obtestatus est rex quod manibus ac pedibus plaudens in amplexum ejus acciperet, si ullam fiduciam haberet se ad illum posse ullaenam aspirare. Et adject : « Sed per sanctum vultum de Luca^b, (sic enim jurare consueverat) nec ipse hoc tempore nec aliis quis archiepiscopus erit, me excepto. » Hæc illum dicentem evestigio valida

HENSCHENII NOTÆ.

^a Est hæc B. Ida, mater Godesfridi Bullonis, eum regis Hierosolymitanus illius Vitam illustravimus ad diem 13 Aprilis. Plures ei epistolas S. Anselmus scripsit.

^b *Vultus sanctus de Luca* est imago Domini cru-

cum, quæ creditur a Nicodemo sculpta, et circa annum 702 e Syria in Hetruriam translata, Lucæ collitur miraculis celeberrima : de qua videndi historici Lucenses, et post alios Franciottus De sanctis Lucensibus, pag. 155.

infirmitas corripuit, et lecto depositus, atque in dies crescendo ferme usque ad exhalatiorem spiritus egit. Quid plura? Omnes totius regni principes coeunt; episcopi, abbates et qui que nobiles nihil praeter mortem ejus præstolantes. Suggeritur ægro de salute animæ suæ cogitare, carcere aperte, captivos dimittere, vinculatos solvere, repetendrum pecuniarum debita perdonare, Ecclesias suo eatenus dominio, servituti subactas, locatis pastori bus, libertati restituere, præcipueque Ecclesiam Cantuariensem, cuius oppressione, inquiunt, totius in Anglia Christianitatis constat esse detestandam dejectionem. Hac tempestate Anselmus inscius horum morabatur in quadam villa non longe a Gloucesteria, ubi rex infirmabatur. Mandatum eigo illi est quatenus sub omni festinatione ad regem veniat, et ejus obitum sua præsentia tueatur et muniatur. Accelerat ipse venire audito tali nuntio, et venit. Ingreditur ad regem, rogatur quid consilii salubrius morientis animæ judicet. Exponi sibi primo postulat quid se absente ab assistentibus ægro consultum sit. Audit, probat et addit. « Scriptum est: *Incipite Domino in confessione*, unde videtur mihi ut primo de omnibus, quæ se contra Deum fecisse cognoscit, puram confessionem faciat, et se omnia, si convalescet, emendaturum sine fictione promittat; ac deinde quæ consuluntur, absque dilatione fieri jubeat. » Laudatur hæc consilii summa, sibique hujus confessionis suscipiendi injungitur curia. Reservatur ad notitiam regis quid salutis animæ illius magis expedire Anselmus dixerit. Nec mora, acquiescit ipse, et corde compunctus cuncta quæ viri sententia tulit se facturum, necne totam vitam suam in mansuetudine et justitia amplius servatum pollicetur. Spondet in hoc fidem suam, et vades inter se et Deum facit episcopos suos, mittens qui hoc votum suum Deo super altare sua vice promittant. Scribitur edictum regioque sigillo firmatur, quatenus captivi quicunque sunt in omni dominatione sua relaxentur, omnia debita irrevocabiliter remittantur, omnes offensiones ante hæc perpetratæ, indulta remissione, perpetuae oblivioni tradantur. Promittuntur insuper omni populo bonæ et sanctæ leges, inviolabilis observatio juris, injuriarum gravis, et quæ terreat cæteros, examinatio. Gaudetur a cunctis, benedicitur Deus in istis, omnix oratur pro salute talis ac tanti regis.

Interea regi a bonis quibusque suadetur quatenus communem totius regni matrem instituendo illi patrem, solvat a pristina ydvitute. Consentit libens, et in hoc animum suum versari fatetur. Quæritur itaque quis hoc honore fungi dignius possit. Sed cunctis ad nutum regis pendentibus præsumunturavit

A ipse, et concordi voce subsequitur acclamatio omnium, abbatem Anselmum tali honore dignissimum. Expavit Anselmus ad hanc vocem, et expalluit. Cumque raperetur ad regem, ut per virgam pastoralem investuras archiepiscopatus de manu ejus susciperet, toto conamine resutus, idque multis obstantibus causis nullatenus fieri posse asseruit. Accipiunt igitur eum episcopi, et ducunt seorsum de multitudine, haec ei verba dicentes: « Quid agis? Quid intendis? Quid contraire Deo niteris? vides omnem Christianitatem in Anglia fere periisse, omnia in confusionem venisse, omnes abominationes emersisse, quaquaversum nos ipsos et quas regere deberemus Ecclesias Dei in periculum mortis æternæ per tyrannidem istius hominis decidisse; et tu, cum B possis subvenire, contemnis? Quid, o mirabilis homo, cogitas? Quo fugit sensus tuus? Ecclesia Cantuariensis, in cuius oppressionem omnes oppressi sumus et destructi, te vocat, te sublevatorem sui et nostri anxii querit, et tu postposita libertate ejus, postposita infulminis elevatione nostra, statim laboris patricium abjicis, tui solus otiosam quietem appetis. » Ad hæc ille: « Sustinet, inquit, quæso, sustinet et intendit; fateor, verum est, tribulationes multæ sunt, et ope indigent. Sed considerate, obsecro. Ego jam grandævus sum^a, et omnis terreni laboris impatiens. Qui eigo pro me ipso laborare nequeo, qualiter labore totius Ecclesiæ per Angliam constitutæ suscipere quo? Ad hæc, sicut mea mihi conscientia testis est, ex quo monachus fui, sæcularia negotia fugi, nec unquam eis ex voto intenere potui, quia nihil in eis esse constat quod me in amorem aut delectationem sui flectere queat. Quare sinite me pacem habere; et negotio, quod nunquam amavi, ne ron expediat, impicare nolite. Tu tamen, inquiunt, primatum Ecclesiæ nihil hæsitans suscipe; et i præ in via Dei, dicendo et præcipiendo quod faciamus, et ecce tibi manus dabimus, quod sequendo et obtemperando quæ jusseris non desiciemus. Tu Deo pro nobis intende, et nos sæcularia tua disponemus pro te. Impossibile est, ait, quod dicitis. abbas sum monasterii regni alterius, archiepiscopum habens cui obedientiam, terrenum principem^b cui subjectionem, monachos quibus debo consilii atque auxiliū subministracionem. His omnibus ita sum astictus ut nec monachos deserere possim sine illorum concessione, nec me a dominatu principis mei valeam exuere sine ejus permissione, nec obedientiam pontificis mei subterfugere queam, cum salute animæ meæ, absque ipsius absolutione. De his omnibus, aiunt, leve consilium, et facilis erit assensus omnium. » Ait ille: « Nihil est omnino; non erit quod inten-

HENSCHENII NOTÆ.

^a Grandævus erat annorum sexaginta.

^b Robertus hic dux Northmanniæ erat, Guilhelmi Conqueroris, ut dictum, primogenitus: cui Northmanniam moriens pater dimiserat, utpote hæritario jure ad eum spectantem: de aliis quæ acqui-

sierat armis, credidit se, eo propter rebellionem excluso, posse pro arbitratu disponere. Sed neque Northmanniam in pace possedit, omnia agente Guilhelmo ut ea quoque parte fratrem excluderet, ut et fecit: quæ fuse Northmanni et Angli tractant.

ditis. » Rapiunt igitur hominem ad regem ægrotum, et pervicaciam ejus exponunt. Contristatus est rex, pene ad suffusionem oculorum, et dixit ad eum : « O Anselme, quid agis? Cur me pœnis æternis cruciandum tradis? Recordare, quæso, fidelis amicitiae, quam pater meus et mater mea erga te et tu semper erga eos habuisti, et per ipsam obsecro ne patiaris filium eorum me in corpore et anima simul perire. Certus sum enim quod peribo, si archiepiscopatum in meo dominio tenens vitam finiero. Succurie igitur mihi, succurre, domine Pater, et suscipe pontificatum pro cuius retentione nimis confundar, et reveror ne in æternum plus confundar. » Compuncti sunt ex his verbis quique assidentium, et Anselmum se excusantem, et tantum onus nec tunc quidem subire volentem, invadunt, talia cum quadam indignatione et conturbatione ipsi ingerentes : « Quæ dementia occupavit mentem tuam? Regem turbas, turbatum penitus necas, quando quidem illum jam moientem obstinatio tua exacerbare non formidas. Hunc igitur scias quia omnes perturbationes, omnes oppressiones, omnia crimina quæ deinceps Angliam prement, tibi imputabuntur, si tu hodie per suspicionem curæ pastoralis eis non obviaveris. » Inter has angustias positus Anselmus, revertit se ad duos monachos, qui secum erant, Balduinum videlicet et Eustachium, dixitque illis : « Ah! fratres mei, cur mihi non subvenitis? » Dixit hoc (ecce coram Deo, quia non mentior) in tanta, sicut afflmare solebat, anxietate constitutus, ut si ei tunc optio daretur, multo lætius salva reverentia voluntatis Dei mori eligeret, quam archiepiscopatus dignitate sublimari. Respondit itaque Balduinus : « Si voluntas Dei est ut ita fiat, nos qui voluntate Dei contradicamus? » Quæ verba lacrymæ, et lacrymas sanguis ubertim mox e naribus illius profluens secutus est, palam cunctis ostendens ex qua cordis contumione cum lacrymis verba prodierint. Auditio hujusmodi responso, Anselmus : « Væ, quam cito, inquit, baculus tuus confiactus est. » Sentiens ergo rex quod incassum labii omnium expendebatur, præcepit eis ut omnes ad pedes caderent si forte vel ita ad consentiendum illi posset. Sed quid! Cadentibus illis, cecidit ipse coram ejus, nec a prima sententia sua cadere voluit. At illi, animati in eum, seque ipsos, pro mora quam objectionibus ipsius intendendo passi sunt, ignaviae redargentes, virgam huc pastoralem, viugam, clamitant, pastoralem. Et arrepto brachio ejus dextero, alii remittentem trahere, alii impellere, lectoque jacentis cœperunt applicare. Rege autem ei baculum porridente, manum contra clausit et eum suscipere nequam consensit. Episcopi vero d'igitosejusdictim volæ infixos erigere conati sunt, quo vel sic manui ejus baculus ingereretur : verum cum in hoc conatum suum aliquandiu frustra expenderent, et ipse pro sua, quam patiebatur, læsione verba dolentis ederet, tandem, indice levato, sed protinus ab eo reflexo, clausæ manui ejus baculus appositus est, et episcoporum manibus cum eadem manu compressus atque re-

A tentus. Acclamante autem multitudine, vivat episcopus, vivant episcopi cum clero, sublimi voce hymnum *Te Deum laudamus* decantare cœpere, electumque portaverunt pontificem potius quam duxerunt in vicinam Ecclesiam; ipso modis quibus poterat resistente, atque dicente : « Nihil est quod facitis, nihil est quod faciūs. » Gestis vero quæ in tali causa geri in Ecclesia mos est, revertitur Anselmus ad regem, dicens illi : « Dico tibi, domine rex, quia ex hac tua infirmitate non morieris ac pro hoc volo neveris quam bene corrigere poteris quod de me nunc actum est, quia nec concessi nec concedo, ut ratum sit. » His dictis, reflexo gressu, discessit ab eo. Deducentibus autem eum episcopis, cum tota regni nobilitate, cubiculo excessit. B versusque ad eos, in hæc verba scisitatus est : « Intelligitis quid molimini? Indomitum taurum, et vetulam ac debilem ovem in aratro conjungere, sub uno jugo, disponitis. Et quid inde proveniet? Indomabilis utique feritas tauri, sic ovem lanæ et lactis et agnorum fertilem per spinas et tribulos hac et illac raptam, si jugo se non excusserit, dilacerabit, ut nec ipsa sibi nec alicui, dum nihil horum ministriare valebit, utilis existat. Quid ita? Inconsideratae ovem tauro copulastis. Aratum Ecclesiam perpendite, juxta Apostolum dicentem : *Dei agricultura, Dei ædificatio estis* (*I Cor. iii, 9*). Hoc aratum in Anglia duo boves cæteris præcellentes regendo trahunt, et trahendo regunt, rex videlicet et archiepiscopus Cantuariensis. Iste sæculari justitia et impenitio; ille divina doctrina et magisterio. Horum boum unus, scilicet Lanfrancus archiepiscopus mortuus est; et alius ferocitatem indomabilis tauri obtinens jam inventus raro arato prælatus, et vos loco mortui bovis me vetulam ac debilem ovem cum indomito tauri conjugere vultis? Quæ dico, satis intelligitis, et ea re quid cui velitis associare vellem consideraretis, considerantes ab incepto desisteretis. Quod si non desistitis, en prædico vobis quia me, de quo lanam et lac verbi Dei, et agnos in servitium ejus, nonnulli possent habere (extra quam modo putetis) regia feritas diversis a se fatigatum injuriis opprimet, et gaudium, quod nunc de me quasi pro relevationis vestræ spe vos tenet multos (cum nihil consueti consili aut sperati auxili per me habere potuerint) versus in mœstiam dolentes efficiet. Eoque proficietis ut Ecclesiam quam relevare a viduitate, tantopere satagitatis, relabi in viduitatem etiam vivente pastore suo, quod pejus est, quandoque cernatis. Et hæc mala, quibus imputabuntur, nisi vobis quantum inconsiderata regis feritatem et meam imbecillitatem conjunxit? Cum igitur, me oppresso, nullus ex vobis fuerit, qui ei in aliquo audeat obviare, vos quoque procul dubio pro libitu suo non dubitabit undique conculcaet. » Haec dicens, ac eiumpentibus lacrymis dolorem cordis simulare non valens, ad hospitium suum, dimissa curia, vadit.

Acta sunt hæc anno Incarnationis Dominicæ mil-

Iesimo nonagesimo tertio, pridie Nonas Martii, prima Dominica Quadragesimæ^a. Praecepit itaque rex ut sine dilatione ac diminutione investiretur de omnibus ad archiepiscopatum pertinenterbus intus et extra, atque ut civitas Cantuaria quam Lanfrancus suo tempore in beneficio a rege tenebat, et abbatia sancti Albani^b quam non solum Lanfrancus sed et antecessores ejus habuisse noscuntur, in ^c alodium (19) Ecclesiae Christi Cantuariensis proiedemtione animæ suæ, perpetuo jure, transirent.

Anselmus autem post hæc in villis ad archiepiscopatum pertinenterbus ex præcepto regis morabatur, conversante secum ac victui suo exinde necessaria quæque procurante venerabili Gundulpho Roffensi episcopo^d.

Interea missi sunt a rege nuntii cum litteris in Northmanniam ad comitem, ad pontificem Rothmagensem, ad monachos Beccenses, quatenus his quæ in Anglia de abbate Beccensi gesta fuerant, singuli quantum sua intererat assensum præberent. Sed quid? Plurima in hunc modum acta nihil apud eos profecerunt. Tandem tamen importuna ratione ac rationabili importunitate, Deo disponente, devicti, quæ de Anselmo cœpta erant, perfici concesserunt, et ne onus impositum subterfugeret, ei per obedientiam injunxerunt. Unde et litteræ a singulis singulæ scriptæ sunt^e, quæ in uno eodemque concordantes per nuntios Anselmo et regi sunt transmissæ, de quibus omnibus, unas huic opusculo inseram quatenus in ipsis et aliarum sensus eluceat. Sint igitur haec: « Frater Guilielmus archiepiscopus suo Domino et amico Anselmo, Dei benedictionem et nostram. De his quæ de vobis a me rex quæsivit, et de quibus ipse mihi scripsistis, sicuti de tanta re decuit hucusque diu multumque pertractavi, et amicorum meorum ac vestros, super hoc, consilium quæsivi. Qui ut inque voluissent, si possibile fuisse, et vestram semper, ut olim, habere præsentiam, et non facie unde offendere divinam voluntatem. Sed quia ad hoc res venit ut utrumque implei nequeat, sicut dignum est, divinam voluntatem nostræ præponimus, et nostram voluntatem divinæ subjicimus atque ex parte Dei et sancti Petri, omniumque amicorum meorum ac vestrorum qui secundum Deum vos diligunt jubeo, ut pastoralem curam Cantuariensis Ecclesiae et ecclesiastico more benedictionem episcopalem suscipiatis, oviumque vestrarum vobis, ut credimus, divinitus commissarum saluti deinceps invigiletis. Valete, viscera mea. »

Istæ litteræ cum aliis Anselmo directis prius ipsi quam regi suæ sunt allatae. Inter hæc, juxta quod Anselmus prædixerat, rex ab infirmitate convaluit. Mox igitur cuncta quæ infirmus statuerat boni, dissolvit, et iurita esse præcepit. Captivi nempe, qui nondum fuerant dimissi, jussit ut arctius solito custodiuntur; dimissi, si capi possent, recluderentur; antiqua jamque donata debita in integrum exigentur; placita et offensiones in pristinum statum revocarentur; illorumque judicio, qui justitiam subvertere magis quam tueri defendere curabant, tractarentur et examinarentur, ad misericordiam utique oppressionem et pecuniae direptionem potius quam ad alieijus peccati correctionem. Ora est ergo tam vasta miseria miseraque vastatio per totum regnum,

B ut qui illius recordatur parem se ei ante hanc vidisse in Angha, sicut restimo, non recordetur. Si quidem omne malum quod rex fecerat, priusquam fuerat infirmatus, bonum visum est, comparatione malorum quæ fecit ubi est sanitati redonatus. Quæ si qui scié velint de quo fonte manayerint, ex coepit penderi possunt quod ipse prædicto Roffensi episcopo, cum illum, recuperata sanitate familiari assatu moneret, ut sc amplius circumspecte secundum Deum in omnibus haberet, respondit: « Scias, o episcope, quod per sanctum vultum de Luca, nunquam me Deus bonus habebit pro malo quod mihi intulerit. » Hæc de rege ad præsens succinete memorasse sufficiat, jamque ad destinatum narrandi ordinem sermo recurrat. Cum igitur Anselmus, secundum quod prælibavimus, litteras a Northmannia destinatas suscepisset, et rex de Dofris a colloquio Roberti comitis Flandriæ Rovestriam, ubi tunc ipse Anselmus erat, venisset, in secretum locum Anselmus regem tulit, eumque taliter allocutus est:

C « In utroque dubius pendet adhuc, domine mi rex, animus meus, utrum videlicet acquiescam pontificatum suscipe, annon. Verum si me ad susceptiōnem illius ratio perduxerit, volo brevi prænoscas quid velim facias. Volo equidem ut omnes terras quas Ecclesia Cantuariensis, ad quam regendam electus sum, tempore beatæ memorie Lanfranci archiepiscopi tenebat, sine omni placito et controversia ipsi Ecclesiae restituas, et de aliis terris quas eadem Ecclesia ante suum tempus habebat, sed perditas nondum recuperavit, mihi rectitudinem judiciumque consentias. Ad hæc volo ut in iis quæ ad Deum et Christianitatem pertinent, te meo præcæteris consilio credas, ac sicut ego te volo terre-

D

HENSCHENII NOTÆ.

^a Fuit eo anno cyclo lunæ xi, solis x, littera Dominicali B, Pascha celebratum xvii Aprilis, dies Cinerum sive initium Quadragesimæ ii Martii.

^b Abbatia S. Albani, in agro Hertfordensi, constructa ab Offa rege Merciorum, et a Lanfranco archiepiscopo instaurata et possessionibus aucta. Conlitur S. Albanus xxii Junii, quo die Diocletiano est martyrio coronatus.

^c Allodium est prædium liberum, nulli servituti obnoxium, sive ex solo concessum sine onere, quod ipsum indicat vocis etymon Al-od, quod est,

plane vacuum. Consule Selenum et Glossarium Spelmani.

^d Gundulfus Roffensis ex cœnobio Beccensi assumptus fuerat, admittente B. Lantfaneo an 1077; et episcopatum magna cum laude tenuit usque ad vii Martii ann. 1108.

^e Maurilio Rotomagensi archiepiscopo supra memorato (qui mandatum Anselmo dederat non recusandi qualunque magna prælaturam), Joannes successit an. 1067, Joanni Guillelmus hic anno 1079, et sedet usque ad 1110.

num habere dominum et defensorem, ita et tu me spiritualem habeas patrem et animae tuae provisorem. De Romano quoque pontifice Urbano quem pro apostolico hucusque non recepisti, et ego jam recipi atque recipio, eaque debitam obedientiam et subjectionem exhibere volo, cautum te facio ne quod scandalum inde oriatur in futuro. De his, quæso, tue voluntatis sententiam edicito, ut, ea cognita, certior fiam quo me vertam. » Rex itaque, vocato ad se Willhelmo a Dunelmensi episcopo, et Roberto comite de Mellento, jussit ut ei præsentibus, quæ dixerat, iteraret. Fecit imperata, et rex sibi per consilium ita respondit. « Terras de quibus Ecclesia saisita^b quidem fuerat sub Lanfranco omnes eo quo tunc erant tibi modo restituam, sed de illis quas sub ipso non habebat, præsenti nullam tecum conventionem instituo. Verumtamen, de his et aliis, credam tibi sicut debo. » Finierat rex in istis et ab invicem discesserunt.

Deinde, paucis diebus interpositis, rex ipse consensum quem a Northmannis super Anselmo, juxta quod præfati sumus, expetierat, per epistolas accepit. Et veniens in villam suam quæ Windlesora^c vocatur, Anselmum per se suosque convenit, quatenus et secundum totius regni de eo factam electionem pontifex fieri ultia non negaret, et terras Ecclesiæ quas ipse rex, defuncto Lanfranco, suis dederat pro statuto servitio, illis ipsis hereditario jure tenendas, causa sui amoris, condonaret. Sed Anselmus nolens Ecclesiam, quam necdum re aliqua investierat, exspoliare, terras, ut petebatur, nullo voluit pacto concedere, et ob hoc, orto inter eum et regem dissidio, quod primi quoque de pontificatu ejus agebatur, indefinitum remansit. Unde Anselmus oppide laetus est, sperans se hac occasione a prælationis onere per Dei gratiam exoneranduni. Jam enim cum virga pastorali curam quam super Beccum abbas suscepserat, pro descripta superiorius absolutione, ipsi Becco restituerat. Et nunc eo quod terras Ecclesiæ injuria dñe nolebat, episcopalis officii onus sese laetus evasisse videbat. Verum cum decuso non exiguo tempore clamorem omnium, de Ecclesiæ destructione conquerentium, rex amplius ferre nequiret, virum ad se Wintoniæ, adunato ibi conventu nobilium, venire fecit ac multis bonis et Ecclesiæ

A Dei profuturis promissionibus illectum, primatum Ecclesiæ Anglorum suscipere suasit atque persuasit. Ille igitur more et exemplo prædecessoris sui inductus, pro usu terre, homo regis factus est, et sicut Lanfrancus suo tempore fuerat, de toto archiepiscopatu saisiri jussus est.

Venit posthac Cantuariam vii Kalend. Octobris atque immensa monachorum, clericorum totiusque plebis alacritate susceptus ad regendam Ecclesiam Dei locum pontificis magno deductus honore condescendit. Eodem die venit Cantuariam a rege missus quidam nomine Ranulphus^d, regiae voluntatis maximus executor, qui, spreta consideratione pietatis ac modestiae, placitum contra eum ipsa die instituit; et ferus ac tumens, tantum Ecclesiæ gaudium conturbare non timuit. Quæ res cunctorum animos graviter vulnusavit, conquerentium ac nimis indigne ferentium tanto viro tantam injuriam fieri, ut nec primum quidem suæ dignitatis diem permitteatur in pace transigere. Quorum indignationi hoc quoque non paucum doloris adjiciebat, quod negotium unde agebatur ad iuria Ecclesiæ pertinebat, nec in aliquo regalis judicii definitionem respiciebat. Igitur eo tempore nimis atroci plaga percussi sunt homines ipsius Ecclesiæ. Unde Anselmus vehementissime dolens, sed regi contrarie non valens, ex præsentibus futura conjecit; et quia multas in pontificatu angustias foret passus, intellexit atque prædictit. Accedens itaque ad novum sibique insolitum genus serviendi Deo, juxta Salomonem, stabat in timore, et præparabat animam suam ad temptationem, sciens omnes pie volentes in Christo vivere tribulationem necessario pati oportere.

Instante vero tempore suæ consecrationis, venit ex more Thomas^e archiepiscopus Eboracensis, et omnes episcopi Angliæ, Cantuariam, eumque debita veneratione ibi pontificem consecravere pridie nonas Decembris. Duo tamen episcopi, Vigornensis^f videlicet et Exoniensis^g, infirmitati detenti, huic consecrationi interesse non valuerunt. Sed nuntius apicibusque directis, absentiam suam coepiscoporum suorum præsentiae hac in causa præsentem et consentaneam fore denuntiaverunt. Verum cum ante ordinandi pontificis examinationem Walkelinus^h

HENSCHENII NOTÆ.

^a Hunc Guilelmum Dunelmensem Malmesburyensem depingit, ut foedum regis assentatorum, omniumque turbarum S. Anselmo succitatarum signumⁱ, alias suo episcopatu utilem, quem tenuit varia fortuna usque ad an 1097.

^b Saisne in possessionem mittere, alias investire, cuius composita dissaisne, possessione exuere; et resaisne, in possessionem restituere. Vox origine Gallica, et apud Gallos nunc violentiam occupationem significans.

^c De Windlesora villa pluribus agetur xxiii Aprilis, in Analectis post Acta S. Georgii, cap. 41, tanquam de Gartianij ordinis natali loco.

^d Ranulfum Dunelmensem coloribus suis describit

Malmesburiensis, tanquam consultorem et executorem omnium rebus sacris nundinationum per Angliam; qui Dunelmensem episcopatum oblato prelio emerit an. 1099, ac tenuerit an. 29.

^e Thomas, hujus nominis primus archiepiscopus Eboracensis, institutus anno 1070, mortuus 1100, valde laudatur ascriptoribus.

^f Wigorniensis episcopus erat S. Wulstanus, an. 1062 consecratus, mortuus an. 1095, 19 Januarii, quando ejus Acta illustravimus.

^g Osbernus Exoniensis episcopus, sedit ad an. 1074 ad 1093, ad quem est epistola infra l. iii, n. 45.

^h Creatus est Wintoniensis episcopus Walkelinus

Wentanus episcopus, iogatu Mauritiu^a episcop^c Lun- doniensis cuius hoc officium est, ecclesiastico more electionem scriptam legeret, mox in primo versu Thomas Eboracensis graviter offensus eam non jure factam conquestus est. Nam cum diceatur : « Fratres et coepiscopi mei, vestiae fraternitati est cognitum quantum temporis est ex quo, accidentibus variis eventibus, hæc Dorobenensis Ecclesia totius Britanniae metropolitana suo sit viduata pa- store, » subintulit dicens : « Totius Britanniae me- tropolitana? Si totius Britanniae metropolitana, Ecclesia Eboracensis quæ metropolitana esse scitur, metropolitana non est. Et quidem Ecclesiam Can- tuariensem primatem totius Britanniae esse scimus, non metropolitana. » Quod auditum ratione subni- xum esse, quod dicebat intellectum est. Tunc statim scrip^bptia ipsa mutata est, et pro totius Britanniae metropolitana, totius Britanniae primas scriptum est, et omnis controversia conquivit. Itaque sacra- vit eum ut totius Britanniae primatum. Cum igitur inter sacramentum, pro iunctu Ecclesiae, textus Evange- lii super eum ab episcopis aperitus, tentus et peracta consecratione fuisse inspectus, hæc in summitate paginæ sententia reperta est : « Vocavit multos, et misit servum suum hoi a cœnæ dicere invitatis ut ve- nirent, quia jam parata sunt omnia; et cœperunt simul omnes excusare. » Deinde jam consummato ordinationis suæ die octavo, Cantuarium egrediens ad cuiam regis pio imminente Nativitate Domini vadit. Quo perveniens, hilariter a rege totaque regni nobilitate suscipitur.

Ea tempestate rex Northmanniam fratrem suo Ro- berto toto conamine auferre laborans, multam et immensam undecunque collectam pecuniam in hoc expendebat, adeo ut nonnullas etiam difficultates pa- teretur, quas regiam pati excellentiam incedens vi- debatur. Suas igitur ab amicis suis novus pontifex, quingentas argenti libras regi obtulit, sperans et pollicentibus credens sese pio hoc ejus deinceps gratiani firmiter adepturum, et quæ Dei sunt inten- dere volentem sautorum in cunctis habituum, necne rebus ecclesiasticis intus et extra pacem tutionemque illius contra omnes æmulos acquisitum. Rex ergo tali oblatione audit, bene rem quidem ludoando respondit; sed quidam malignæ mentis homines re- gem, ut fieri solet, ad hoc perduxerunt quatenus obla- tam pecuniam speiñendo recipere non acquiesceret.

« Tu, inquit, eum pia cæteris Angliae princi- pibus honorasti, ditasti, exaltasti; et nunc cum tua necessitate considerata duo millia, vel certe, ut levissime dicatur, mille libras pro agendis munisien- tiæ tuæ gratis tibi dare debet, quingentas (pro pudor!) offert. Sed paululum sustine, faciemque tuam super eo commuta, et videbis quod consueto

A aliorum ductus tenore, ovans ad tuam benignita- tem recuperandam quingentis quas offert tollenda libras adjicit. » Siquidem hunc ipse rex morem eiga cunctos quibus dominatur, habebat, ut cum quis eorum aliquid ei pecuniarum etiam solius gratiae obtenuit offerebat, oblatum, nisi quantitas iei voto illius concurieret, sperneret. Nec offerentem in suam ulteriorum amicitiam admittebat, si ad determi- nationem suam oblatum munus non augeret. Opinati sunt ergo illi maligni Anselmum quoque hoc more terendum atque ad excludendam regis voluntatem aucta pecunia illico promovendum. Verum *mentita est iniurias sibi* (*Psal. xxvi, 42*). Itaque mandatur illi regem oblatum pecuniam refutare, et minatus est. Aditoque rege, sciscitatus est utrum ab eo tale mandatum processerit, annon. Audit vere proces- sisce, et statim postulans ait : « Ne, mi domine, precor, hoc facias ut quod in presentiarum offero suscipere abnuas. Licit enim primum sit, non tamen extreum archiepiscopi tui donum erit. Et fateor, utilius tibi est, et honestius a me pauca cum amica libertate, et saepe suscipere, quam violenta ex- actione mihi multa simul sub servi conditione au- ferre. Amica nempe libertate me et omnia mea ad utilitatem tuam habere poteris, servi autem con- ditione rec me nec mea habebis. » Ad quæ, iratus rex : « Sint, inquit, cum jurgio tua tibi, sufficient mea mihi. Vade. » Surrexit ergo et exiit reputans apud se, forte non sine præmonitione, primo ad se- dem suam intulit Dei evangelium lectum fuisse. *Nemo potest duabus dominis servire* (*Matt. vi, 24*). Et alacrius in ipsum reversus : « Benedictus sit, ait, omnipotens Deus, qui me sua misericordia immu- nem servavit ab omni infamia. Si enim hæc quæ obtuli rex gratoe suscepisset, profecto a malignis hominibus, qui exundant, jam ante pro episcopatu promissa, et nunc sub callida oblatione reddita fuisse putatum. Sed modo quid agam? Præsignatum utique munus pro redemptione animæ suæ pau- periis Christi dabo, non illi; et quo ei suam gra- tiæ insundat, meque ab omni malo defendat, devo- tus orabo. » Quæsita delinc per internuntios, sed quia pecuniam duplicare noluit, minime acquisita gratia ejus, a cuius festivitate finita, recessit solli- citus agens oblatu munere, ut proposuerat, Christi paupeis recreare.

Veniens autem in villam suam, quæ Heiga [*al. Berga*] vocatur, dedicavit illic ecclesiam quam Lan- francus quidem fabricaverat, sed morte præventus sacrare nequiverat. Inter quam dedicationem vene- runt illuc duo canonici de Sancto Paulo ab episcopo Londoniæ missi, litteras ex parte episcopi deferentes, in quibus ut ipsam dedicationem, donec simul inde loquerentur, differret, deprecatus est. Dicebat

HENSCHENI NOTÆ.

an. 1070 ad 1097, laudatus præsul, nisi quod erga monachos impior fuerit : alibi Walchemus scribi- tur et forsitan melius.

^a Mauritius Londiniensis institutus an. 1087, vi-

ginti annis sedem tenuit, et ecclesiam S. Pauli exustam restaurans, fecit opus tota Anglia famosissimum, nuperio incendio Londiniensi consumptum.

enim ipsam ecclesiam in sua parochia esse, et ob hoc, licet in terra archiepiscopi fuerit, dedicationem illius ad se pertinere. Audiens hoc Anselmus et antecessorum suorum antiquam consuetudinem sciens, ratus est ab ipso ministerio pro hominum precibus non cessandum, nec fecit. Si quidem mos et consuetudo archiepiscoporum Cantuariensium ab antiquo fuit et est, ut in terris suis ubique per Angliam sint, nullus episcoporum praeter se jus aliquod habeat, sed humana simul et divina omnia velut in propria dioecesi in sua dispositione consistant. Anselmus tamen nulli quidquam injuriarum, quasi libera utens potestate, facere volens, diligent postmodum inquisitione consuetudinis hujus certitudinem studuit investigare quatenus si eam ratam non fuisset constata, amodo ab ea temperaret. Supererat adhuc beatæ memorie Volstanus episcopus unus et solus de antiquis Anglorum Patribus, vir in omni religione conspicuus, et antiquarum Angliae consuetudinum scientia apprime eruditus. Hunc Anselmus de negotio consuluit, et quo simplicem sibi veritatem innotesceret, postulavit. Quo ille suscepto, scripsit illi haec :

« Reverendissimo ac beatissimo vitæ sanctitate et summæ sedis dignitate p̄ælato, ANSELMO archiepiscopo, WOLSOTANVS servorum Dei munimus, Wigorniensis Ecclesiæ episcopus merito indgnus, orationum obsequia, fideliaque ex charitate servitia.

« Novit prudentia vestra quotidianos labores et C oppressiones sanctæ Ecclesiæ, malignis eam opprimentibus et ipsis quos oportuerat eam tueri, auctribus existentibus. Ad hos repellendos, et contra tales sanctam Ecclesiam defendere, sanctitas vestra locata est in summa aice. Ne igitur dubitet, non eam sæcularis potentiae timor humiliet, non favor inclinet, sed fortiter incipiat, incepta cum Dei adiutorio perficiat; insurgentibus obsistat, opprimentes reprimat, sanctamque matrem nostram contra tales defendat. De his autem unde nobis dignitas vestra scribere et nostræ paupertatis consilium est dignata quererere, quantum recordari possumus, dicere non omittimus. Hanc denique unde consuluit causam ventilari nunquam audivimus, quia nullus aliquando exstitit qui hanc Cantuariensi archiepiscopo potestatem adimere vellet, et ne dedicationem propriatum duntaxat Ecclesiarum publice ficeret, defenderet. Exstant quippe et in nostra dioecesi altaia, et quædam etiam Ecclesiæ in his scilicet villis quas Stigandus^a, vestræ excellentiae predecessor, haud tam jure ecclesiastice hæreditatis, sed ex dono possederat sæcularis potestatis, ab ipso dedicata nostris et antecessoris nostri temporibus, nobis inconsultis, nec antea nec postea inde calumniantibus, ulti-

HENSCHENII NOTÆ.

^a Stigandus sedem Cantuariensem invasit anno 4052, et ab ea depositus, mortuus est sub finem anni 4070.

^b Ferrarius ex Cambdeno putat haud longe Cainæ-Iduno fuisse *Hærlinges*, in Essexia, ubi Idumani fluvii amplissimum æstuarium commodam quan-

A hanc spiritualem potestatem ejusdem metropolitani episcopi esse scientibus. Judicium tamen hinc agitatum, aut hoc ex jure sibi judicatum aliquando minime audivimus, sed quod in nostra dioecesi eum fecisse libere agnovimus, in aliorum etiam facere posse credimus. Ecce quantum inde reminisci aut scire potuimus prudentiæ vestræ intimavimus, jam quid faciendum sit ipsa consideret. Valeat paternitas vestra, et oret pro nobis. »

Roboratus igitur Anselmus ex istis, atque ex multis aliorum, quos longum est enumerare, testimoniis, secure deinceps suorum morem antecessorum æmulabatur, non solum ecclesias inconsultis episcopis sacrans, sed et quæque divina officia in cunctis terris suis per se suosve dispensans.

B Evolutis dehinc aliquantis diebus, ex præcepto regis omnes fere episcopi, una cum principibus Angliae ad Hastings^b convenerunt, ipsum regem in Northmanniam transfretatum sua benedictione et concursu prosecuti. Venit et Pater Anselmus, suis quam maxime orationibus per marina pericula regem protegendo ducturus. Moriati vero sunt ibi rex et principes plus uno mense, vento transitum regi prohibente. In qua moia Anselmus sacravit, in ecclesia sanctæ Dei genitricis Mariæ quæ est in ipso castello, Robertum^c ad regimen Ecclesiæ Lincolniensis, ministrantibus sibi in hoc officio septem suffraganeis episcopis suis^d. De qua tamen consecratione quidam de episcopis atque principibus conati sunt contra Anselmum scandalum movere, intendentes ad hoc ut eundem episcopum absolute absque debita professione consecraret. Quod nullo jure fulti ea solummodo re sunt aggressi, quia putabant se animo regis aliquid ex conturbatione Anselmi unde lætaretur inferre, scientes eum pro superscripta causa adversus ipsum non paum esse turbatum. Sed Anselmus ex his nihil rancoris mente concipiens, placito vultu nulla ratione assensum eis præbere, nec episcopum, nisi primo suscepta professione ab eo de subjectione et obedientia sua, sacrare voluit. Rex quoque, ubi quid episcopi molebantur audivit, asseruit se nullo pacto consensum ut pro inimicitia quam contra archiepiscopum habebat, matri suæ Ecclesiæ Cantuariensi de sua dignitate quid quis detraheret.

Eo tempore curialis juventus ferme tota crines suos juvencularum more nutriebat; et quotidie pœxa, ac irreligiosis nutibus circumspectans, delicatis vestigiis, tenero incessu, obambulare solita erat. De quibus cum in capite jejunii sermonem in populo ad missam suam et ad cineres confluentem idem Pater habuisset, copiosam turbam ex illis in pœnitentiam egit, et attensis crinibus, in virilem formam rededit. Illos autem quos ab hac ignominia revocare nequivit,

vis classi præbet stationem.

^c Tenuit Robertus episcopatum Lincolniensem ad an. 1122.

^d Cantuariensis Ecclesiæ suffraganeæ sedes numerantur universim 11.

e cinerum susceptione, et a suæ absolutionis benedictione suspendit. Erat autem in his et hujusmodi prudenter ac libere agens. Necne solius justitiae respectum pœ oculis in omnibus habens, qualiter ad Dei servitium justitiamque colendam regem provocaret studiosius intendit.

Die igitur quadam ad eum ex more ivit, et iuxta illum sedens, eum his verbis alloqui cœpit : « Mare te, domine mi rex, transitum et Noithmanniam tuæ ditioni subjugaturum disposuisti. Verum quo haec et alia quæ desideras tibi prospere cedant; obsecro primum ser opem et consilium qualiter in hoc regno tuo Christianitas, quæ jani fere tota in multis perut, in statum suum redigi possit. » Respondit : « Quam opem, quod consilium? Jube, ait, si placet, concilia ex antiquo usu renovari, quæ perperam acta sunt in medium revocari, revocata examinari, examinata redargui, redarguta sedari. Generale nempe concilium episcoporum, ex quo rex factus fuisti, non sicut in Anglia celebratum¹, nec retroactis pluribus annis ^a. Quapropter multa crimina erupuerunt, et nullo qui ea recideret existente in nimium robur per pravam consuetudinem excraverunt. » At ille : « Cum, inquit, mihi visum fuerit de his agam, non ad tuam sed ad meam voluntatem. Sed in hoc aliud tempus expendetur. » Et adjecit subsannans : « Tu vero in concilio unde loqueris? » Tunc ille : « Nefandissimum Sodomæ scelus, ut illicita consanguineorum connubia, et alia multa rerum detestandarum facinorosa negotia taceam, scelus, inquam, Sodomæ noviter in hac terra divulgatum jam plurimum pullulavit, multosque sua immanitate foedavit. Cui, fateor, nisi districtius a te prodiens sententia judicii, et ecclesiasticæ vigor disciplinæ celerius obviat, tota terra non multo post Sodoma siet. Sed conemur una, quæso, tu regia potestate et ego pontificali auctoritate quatenus tale quid inde statuatur, quod cum per totum fuerit regnum divulgatum, solo etiam auditu quicunque illius fautor est, paveat et deprimatur. » Non sedebunt haec animo principis, et paucis ita respondit : « Et in hac re quid fieret pro te? Si non, inquit Anselmus, pro me, spero fieri et pro Deo, et te. Sufficit, dixit, nolo inde ultra loquaris. » Tacuit ille, sed mox verba sua vertit ad alia dicens : « Est et aliud cui tuam industriam intendere vellem, et intendendo consilii tui manum extendere. Abbatiae quamplures sunt in hac terra suis pastoribus destitutæ. Quam obrem monachi, relicto ordine suo, per luxus sæculi vadunt, et sine confessione de hac vita exeunt. Unde consulo, precor, moneo, quatenus tanta redilgenter inspecta, secundum voluntatem Dei, abbates illis instituas, ne in destructione monasterium et perditione monachorum tibi, quod absit, damnationem acquiras. » Non potuit amplus spiritum

A suum rex cohibere, sed oppido turbatus, cum iracundia dixit : « Quid ad te? Nunquid abbatiae non sunt meæ? Hem, tu quod vis agis de villis tuis; et ego non agam quod volo de abbatis meis? » Ait : « Tuæ quidem sunt ut illas quasi advocatus defendas atque custodias, non tuæ autem ut invadas aut devastes. Dei scimus eas esse, ut sui ministri inde vivant, non quo expeditiones et bella tua inde siant. Denique villas et quamplures redditus habes, unde pleniter administrare tua potes. Ecclesiis, si placet, sua dimitte. Pro eccl^o, inquit, noveris mihi valde contraria esse quæ dicis. Nec enim antecessor tuus auderet ulla tenus pati meo talia dicere : et nihil faciam pro te. » Intellexit ergo Anselmus se verba in ventum proferre; et surgens abiit.

B Reputans autem in hujusmodi responsis non nihil pristinam nam operari, et considerans offenso principis animo nequam posse pacem rebus dari, quo et rebus consuleret et liberius, favente sibi regali providentia, Deo fructificaret, humili per episcopos piece regem deprecatus est. ut in amicitiam sui sese gratis admitteret. « Quod si, ait, facere non vult, cur nolit edicat; et si offendit, satisfacie paratus sum. » Relata sunt ista ad regem, et respondit : « De nulla re illum inculpo, nec tamen ei gratiam meam, quia non audio quare, indulgere volo. » Quod cum episcopi viro retulissent, percutatus est quidnam illud esset quod, quia non audiebat, preces suas exaudire solebat. « Mysterium hoc, inquit, planum est. Nam si pacem ejus vis habere, necessario te oportet ei de pecunia tua copiose præbere. Jam nuper obtulisti ei quingentas libras; sed quoniam parum sibi visum est, noluit illas recipere. Nunc si vis nostro consilio credere, et quod in simili negotio facimus te quoque facere suademos : ipsas ei quingentas libras ad præsens da, et tantumdem pecuniæ quam ab hominibus tuis accipies illi præmitte; et confidimus quod et tibi amicitiam suam restituat, et tuam ut soles pacem habere permittat. Aliam qua exeras viam non videmus; nec nos pari angustia clausi aliam exequi habemus. » At ille continuo intelligens qui consili hujus effectus prætenderet, ait : « Absit hic exitus a me! Nam cum ipse mihi juxta quod dicitis, nullam alicujus offendæ calumniam imponat, et tamen tantum iratus est mihi ut nonnisi mille libris argenti pacari queat : forte si nunc novus episcopus hac eum donatione pacarem, ex ipso usu alia vice similiter irasceretur, ut pari voto pacaretur. Amplius : Homines mei, post obitum venerabilis memorie Lanfranci antecessoris mei, deprædati sunt et spoliati, et ego cum hucusque nihil eis unde revestiri possint contulerim, jam eos nudos spoliarem, imo spoliatos excoriarem? Absit! Nihilo quoque minus hoc absit a me, amore domini mei facto ostendere venalem esse Fidem ei

HENSCHENII NOTÆ.

^a Spelmannus in Catalogo conciliorum, ultimum generale concilium statuit Enhamense, quod hortatu Elfeagi Dorobernensis et Wulstani Eboracensis ab

Ethelredo rege indictum fuit, anno 1009 : sub novo autem Noithmannorum dominatu mire collapsæ res ecclesiasticæ reformatione magna egebant. Infra

debeo et honorem, et ego illi hoc dedecus faciem, scilicet gratiam suam quasi equum vel asinum vilibus nummulis emem? Emptum denique amorem ejus utique tanti pendere postea quantum pretium pro eo datum aestimarem. Sed longe sit a me sublimitatem tantæ rei humili pietio [comparare]. Magis autem satagite, quo gratis et honeste me sicut archiepiscopum Cantuariensem et Patrem suum spiritualem diligat, et ego ex mea parte dabo operam ut me et mea ad servitium et voluntatem ejus juxta quod debebo exhibeam. » Dixerunt: « Scimus quod saltem oblatas ei quingentas libras non negabis. » Respondit: « Nec ipsas utique illi amplius dabo, quia cum eas sibi offerrem suscipere noluit, et jam plurimam partem earum ut promisi pauperibus dedi. » Nuntiata sunt ista regi, et jussit hæc ei contra referri: « Hæc magno, et hodie illum majori odio habeo, et sciat revera quod cras et deinceps acerori et acerbiori odio semper habebo. Pro Patri vero vel archiepiscopo nequaquam illum ultra tenebo, sed benedictiones et orationes ejus execrantes penitus respuso. Eat quo vult, nec me transfi etatum pro danda benedictione diutius exspectet. » Festinatus igitur a curia discessimus, et ipsum voluntati suæ reliquimus. Et ipse quidem in Northmanniam transit, expensaque immensa pecunia eam sibi nullatenus subigeret potuit. Infecto itaque negotio in Angliam reversus est.

Quem consistentem in quadam villa, quæ tribus milliaris a Scæfesberia distans Hincheham vocatur, Anselmus adiit, eique suam voluntatem in hoc esse innotuit, ut Romanum pontificem pro palli sui petitione adiret. Ad quod rex: « A quo, inquit, papa illud requirere cupis? » Erant quippe illo tempore duo ^a, ut in Anglia ferebatur, qui dicebantur Romani pontifices a se invicem discordantes, et Ecclesiam Dei inter se divisam post se trahentes: Urbanus videlicet, qui primo vocatus Odo fuerat episcopus Ostiensis; et Clemens, qui Wibertus appellatus fuerat, archiepiscopus Ravennas. Quæ res ut de aliis mundi partibus sileam, per plures annos Ecclesiam Angliæ in tantum occupavit, ut ex quo venerandæ memoriae Gregorius, qui antea vocabatur Hildebrandus, defunctus fuit; nulli, loco papæ, usque ad hoc tempus subdi vel obediere voluit. Sed Urbanus jam dum pro vicario beati Petri ab Italia Galliaque recepto, Anselmus etiam utpote abbas de Northmannia eum pro papæ receperat, et sicut vir nominatisimus, nec non auctoritate plenus ejus litteras suscepserat, eique velut summò sanctæ Ecclesiae pastori suas direxerat. Requisitus ergo a rege a quo papa usum palli petere voluisse, respondit: Ab Urbano.

HENSCHENII NOTÆ

tamen libro III, num. 6, videtur indicari aliquod generale concilium sub Lanfranco.

^a Cœperat illud schisma sub S. Gregorio VII, uti dicetur ad ejus diem natalem XXV Maii, contra quem erat Wibertus archiepiscopus Ravennas, agente Henrico imperatore anno 1083 creatus, et Clemens dictus. At mortuo S. Gregorio successit ei Desiderius abbas Casinensis, an. 1086 et Victor III dictus; cui

A Quo rex audito, dixit illum pro apostolico se nondum accepisse, nec suæ vel paternæ consuetudinis eatenus existisse, ut praeter suam licentiam aut electionem aliquis in regno Angliæ papam nominaret, et quicunque sibi hujus dignitatis potestatem vellet præripeire, unum foret ac si colonam suam sibi conaretur auferre. Ad quæ Anselmus admirans in medium protulit quod supra retulimus, se videbat antequam episcopus fieri consentueret, ei apud Rovestra in dixisse quod ipse abbas Beccensis existens Urbanum pro papa suscepserit, nec ab illius obedientia et subjectione quoque modo discedere voluerit. Quibus ille auditus, hæc stimulis exagitatus protestatus est illum nequaquam fidem quam sibi debebat simul et apostolicæ sedis obedientiam, contra suam voluntatem, posse servare. Anselmus igitur, salva ratione sua, quam de subjectione et obedientia Romanæ Ecclesiae in medium tulerat, petivit inducias ad istius rei examinationem; quatenus episcopis, abbatibus, cunctisque regni principibus una coeuntibus communis assensu definiretur utrum, salva reverentia et obedientia sedis apostolicæ, posset fidem terræ regi servare, annon. Quod si probatum, inquit, fuerit utrumque fieri minime posse, fateor, malo terram tuam, donec apostolicum suscipientis, exiendo devitare, quam beati Petri ejus que vicarii obedientiam vel ad horam abnegare. Dantur ergo inducias, atque ex regia sanctione ferme totius regni nobilitas quinto Idus Martii præ ventilatione istius causæ in unum apud Rochingham conit.

C Fit itaque conventus omnium Dominico die ^b in ecclesia quæ est in ipso castro sita ab hora prima, rege et suis secretiis in Anselmum consilia sua studiose texentibus. Anselmus autem episcopis, abbatibus et principibus ad se a regio secreto vocatis, eos et assistentem monachorum, clericorum, laicorum numerosam multitudinem hac voce alloquitur: « Fratres mei, filii Ecclesiae Dei, omnes dico qui hic congregati estis in nomine Domini, precor, intendite, et causæ propter quam ventilandam adunarū estis, pro viibus opem vestri consiliū ferite. Quæ autem ipsa causa sit, brevi qui nondum pleniter audistis, si placet, audite. Verba quadam dicta sunt inter dominum nostrum regem et me, quæ quādam videntur dissensionem generare. Nam, cum nuper licentiam adeundi Urbanum sedis apostolicæ præsulem juxta morem antecessorum meorum pro palli mei adeptione ab eo postulassem, dixit se Urbanus ipsum pro papa necdum suscepisse, et ideo nolle me ad eum illius rei gratia prooperare. Quinetiam ait, si eundem Urbanum aut

D oīta successit anno 1088 Odo episcopus Ostiensis, Urbanus II appellatus.

^b Dominica v Quadragesimæ, quæ vulgo Dominica Passionis dicitur, incidit anno 1095 in diem v Idus Martii citatum, id est mensis prædicti diem xi ac deinde Pascha sunt celebratum XXV ejusdem Martii, littera Dominicali G.

quemlibet alium sine mea electione et auctoritate in regno meo pro papa suscipis aut susceptum tenes, contra fidem quam mihi debes facis, nec in hoc me minus offendis, quam si coronam meam mibi tollere conaueris. Unde scias in regno meo nullum te participium habiturum, si non apertis assertionibus probavero te omnis obedientiae subjectionem Urbanum de quo agitur, pro voto meo, negaturum. Quod ego audiens, admiratus sum. Siquidem abbas eram, ut nostis, in alio regno per misericordiam Dei conservatus ad omnes sine querela. Nulla vero spe vel desiderio pontificatus, sed quibusdam rationabilibus causis, quas nullatenus omittere poteram, in hanc terram sum venire coactus. Ipso autem rege insirmato, omnes qui tunc aderatis ei ut matre suae et vestrae scilicet Ecclesiae Cantuariensi per institutionem pontificis ante mortem suam consuleret, pro voto consulnisti. Quid dicam? Suscepito consilio, placuit illi et vobis in hoc opus eligere me. Objeci plurima, subducere me præsulatu gestiens. nec acquiescisti. Professus sum inter alia me hunc de quo nunc querela ista conseritur Urbanum pro apostolico suscepisse, meque ab ejus subjectione quoad vivaret vel ad horam discedere nolle; et qui ad hoc tunc temporis mihi contadicere nemo fuit. Sed quid? Rapuistis me et coegistis onus omnium suscipere qui, corporis imbecillitate defessus, meipsum vix poteram ferre. In quo facto putabatis forsitan mihi ad votum servire. Sed quantum illud desideraverim, quam gratum habuerim, quantum in illo delectatus sim, dicere in præsentí quidem, cum nihil prospicit, super vacuum aestimo. Verum ne quis in hac re conscientiam meam nesciens scandalizetur in me: fateor verum dico quia salva reverentia voluntatis Dei maluisse illa die, si optio mihi daretur, in aidentem rogum comburendus præcipitari, quam archiepiscopatus dignitate sublimari. Attamen videns importunam voluntatem vestram, credidi me vobis et suscepi onus quod imposuisti, consitus spe auxilií vestri quod polliciti estis. Nunc ergo, ecce tempus adest quo sese causa obtulit, ut onus meum consilii vestri manu levetis. Pro cuius consilii adeptione petivi inducias ab eo die quo mihi præfata verba dicta sunt, in hunc diem; quatenus in unum conveniretis, communī consilio investigaretis, utrumnam possim, salva fidelitate regis, servare obedientiam apostolicā sedis. Petivi, inquam, inducias et accepi, et ecce gratia Dei adestis. Omnes itaque, sed vos præcipue, fratres et coepiscopi mei, precor et moneo, quatenus istis diligenter inspectis studiosius, sicut vos decet, quo inniti queam mihi consilium deficit, ita ut et contra obedientiam papæ nihil agam, et fidem quam domino regi debedo non offendam. Grave siquidem mihi est vicarium beati Petri contemnendo abnegare; grave, fidem quam regi me secundum Deum servaturum promisi, violare; grave nihilominus quod dicitur, impossibile mihi fore unum horum, non violato altero, custodire. » Ad hæc episcopi responderunt: « Consilium quod a

A nobis petis, penes te est; quem prudentem in Deo ac honestatis amatoriem esse cognoscimus, et ob hoc in tam profunda re consilio nostro non eges. Verum si, remota omni alia conditione, simpliciter ad voluntatem domini nostri regis consilii tui summam transferre velles, prompta tibi voluntate, ut nobis ipsis, consulemus. Attamen, si jubes, verba tua ipsi domino nostro referemus, et cum audierimus quid inde sentiat, dicemus tibi. » Annuit ipse, et fecerunt ut dixerant. Præcepit itaque rex ut omnia in castinum, quia dies Dominica erat, diffiserentur; et Anselmus ad hospitium suum, curiam manc repetitur, revertetur. Factum est ita. Et mane, iuxta conductum, reversi sumus. Itaque Anselmus in medio procerum et congregatae multitudinis sedens, ita orsus est: « Si iusta quod a vobis, domini fratres, hesterno die, consilium de præsentí causa petivi, vel nunc dare velletis, acciperem. » At illi: « Quod heri respondimus, modo respondemus: sci-licet, si pue ad voluntatem domini regis consilii tui suminam transferre volueris, promptum, et quod in nobis ipsis utile didicimus, a nobis consilium certum habebis. Si autem secundum Deum, quod ullatenus voluntati regis obviare possit, consilium a nobis exspectas, frustra niteris; quia in hujusmodi nunquam tibi nos administrari videbis. » Quibus dictis conticuerunt, et capita sua quasi ad ea quæ ipse illatus erat dimiserunt. Tunc Pater Anselmus erectus in altum luminibus vivido vultu, reverenda voce ista locutus est: « Cum nos qui Christianæ plebis pastores, et vos qui populo um principes vocamini, consilium mihi principi vestro nonnisi ad unius hominis voluntatem dare voltis; ego ad summum pastorem, et principem omnium, ego ad magni consilii angelum curiam et in meo, immo in suo et Ecclesiae suæ negotio, consilium quod sequar ab eo accipiam. Dicit beatissimo apostolorum Petro: Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam; et portæ inferi non prævalebunt adversus eam, et tibi dabo claves regni cœlorum, et quocunque ligaveris super terram, erit et in cœlis ligatum; et quocunque solveris super terram, solutum et in cœlis (Matth. xvi, 18, 19). Communiter etiam apostolis omnibus: Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit (Luc. x, 16); et qui tangit vos, sicut qui tangit pupillam oculi mei (Zach. ii, 8). Hæc sicut principaliter beato Petro, et in ipso cæteris apostolis dicta accipimus, ita principaliter vicario beati Petri, et per ipsum cæteris episcopis, qui vices agunt apostolorum, eadem dicta tenemus; non cuiilibet imperatori, non alicui regi, non duci, non comiti. In quo tamen terrenis principibus subdi ac ministrare debeamus docet et instruit idem ipse magni consilii Angelus, dicens: Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo (Matth. xxii, 21). Hæc verba, hæc consilia Dei sunt. Hæc approbo, hæc suscipio, hæc nulla ratione exibo. Quare cuncti noveritis in communi, quod in his quæ Dei sunt vicario beati Petri obedientiam et

in his quæ terrenæ domini mei regis dignitati juie competunt et fidele consilium et auxilium pro sensus mei capacitate impendam. Finierat Pater in istis. Omnes igitur assidentes oppido turbati, cum festinatione et magno tumultu surrexerunt, turbationem suam confusis vocibus exprimentes. ut eos illum esse reum mortis una clamare putares. Conversique ad illum, cum iuglo: « Scias, inquietum, nos haec verba tua minime domino nostro tua vice portatuos; » Quibus dictis ad regem reversi sunt. Quia ergo nemo cui verba sua regi deferenda tuto committeret, cum Anselmo remansit; ipsem, ad regem ingrediens, quæ dixerat viva voce innotuit, illicoque reversus est. Ad quæ rex vehementer iratus, cum episcopis atque principibus, intentissime quaerere cœpit quid dictis ejus objicere posset, nec invenit. Scandalizati ergo inter se, ab invicem sunt in partes divisi; et hic duo, sibi tres, illic quatuor in unum consiliabantur. studiosissime disquirentes si quo modo possent aliquod responsum contra haec compone, quod et regiam animositatem deliniret, et prælibatas sententias Dei adversa fronte non impugnaret. Solus inter haec Anselmus sedebat tantum innocentia cordis sui, et in misericordia Domini Dei fiduciam habens. Adversariis vero ejus conciliabula sua in longum protellantibus, ipse ad parietem se reclinans leni somno quiescebat. Facta itaque longa mora, redeunt episcopi cum nonnullis principibus a rege, haec viro dicentes: « Vult dominus noster rex omissis aliis verbis a te sub celeritate sententiam audire; de his videlicet quæ inter illum et te dicta fuerunt apud Hingham, unde petisti inducias in hunc diem respondendi. Res nota est, et expositione non indiget. Verum tamen noveris totum regnum conqueri adversum te quod nostro communi domino conaris decus imperii sui coronam auferre. Quicunque enim regiae dignitatis ei consuetudines tollit, coronam simul et regnum tollit. Unum quippe sine alio decenter habeti non posse probamus. Sed recogita, rogamus te, et Urbani illius qui offenso domino rege nihil tibi prodesse, nec ipso peccato tibi quidquam valet obesse, obedientiam abjice, subjectionis jugum excute, et liber, ut archiepiscopum Cantuariensem decet, in cunctis actibus tuis voluntatem dominini regis, et jussionem exspecta: neene quod secus egisti culpam agnosce, ac ut tibi ignoscatur voto illius in quod a te inde petierit sapientis more concurre, quatenus inimici tui, qui casibus tuis nunc insultant, visa dignitatis tuæ sublevatione, erubescant. Haec, inquam, haec rogamus, haec consulimus, haec tibi tuisque necessaria esse dicimus, et confirmamus. » Respondit: « Quæ dicitis audio, sed, ut ad alia taceam, abnegare obedientiam domini papæ nullatenus volo. Jam dies dechnat in vesperam. Differatur, si placet, in crastinum causa ista; quo tractans tecum, respondeam quod Deus inspirare dignabitur. » Suspiciati ergo illum aut quid diceret ultra nescire, aut metu addictum jam statim cœpto

A desistere, reversi ad regem persuaserunt inducias nulla ratione dandas, sed causa recenti examinatione discussa, supiemam, si suis acquiesceret consilii nollet, in eum mox judicij sententiam inveniri iubaret. Erat autem quasi prius et prolocutor regis in hoc negotio Willhemus supra nominatus Dunelmensis episcopus, homo linguae volubilitate facetus, quam pura sapientia prædictus. Hujus quoque discidi quod inter regem et Anselmum versabatur, erat auctor gravis, et inventor, regique spönderat se facturum, ut Anselmus aut Romani pontificis funditus obedientiam abnegaret, aut archiepiscopatu, reddito baculo et annulo, abrenunciaret. Qua sponsione fatus rex, applaudefebat sibi spetans illum vel abjurato apostolico infamem remanere in regno suo. B Et ista quidem volebat propterea quod omnem auctoritatem exercendæ Christianitatis illi adimere cupiebat. Nec enim regia dignitate integre se potius suspicabatur, quandiu alius in tota terra, vel etiam secundum Deum, nisi per eum quidquam habere (nota dico) vel posse dicebatur. Quam cordis illius voluntatem Dunelmensis intelligens, omni ingenio satagebat si quo modo Anselmum calumniosis objectionibus fatigatum regno eliminaret, ratus, ut dicebatur, ipso discedente, se archiepiscopatus solio sublimandum. Cum igitur regi persuasisset quæsitas inducias Anselmo non esse dandas, comitatus quampliibus qui verba sua suo fulcirent testimonio, ad virum ingrediens, ait: « Audivi querimoniam regis contra te. Dicit quod quantum tua interest, eum sua dignitate spoliasti, dum Odonem episcopum Ostiensem sine sui auctoritate præcepti papam in sua Anglia facis, et sic spoliarem petis tibi inducias dare quo possis eamdem spoliationem tuis adiunctionibus justam esse demonstrare. Revesti eum primo, si placet, debita imperii sui dignitate, et tunc demum de induciis age. Alioquin noveris illum sibi ipsi odium Dei omnipotentis impetrari, nosque fideles ejus imprecationi ipsius conniventes acclamare, si vel ad horam inducias dederit, quas tibi in crastinum dari precaris. Quare jam nunc evestigio ad domini nostri dicta responde, aut sententiam tuæ vindicem præsumptionis dubio procul in præsenti expeliere. Nec jocum existimes esse quod agitur, imo in istis magni doloris stimulis uigemur. Nec mirum. Quod enim dominus tuus et noster in omni dominatione sua præcipuum habebat, et quo eum cunctis regibus præstare certum erat, hoc ei quantum in te est inique tollis, tollens fidem cum sacramento quod ei feceras polluis, et omnes amicos ejus magna in hoc confusione involvis. » Audiens haec Anselmus patienter sustinuit, moxque ad tantæ calumniæ nefas ita brevi respondit: « Qui propterea quod venerabilis sanctæ Romanæ Ecclesiæ summi pontificis obedientiam abnegare nolo, vult probare me fidem et sacramentum violare quod tereno regi debo, adsit, et in nomine Domini me paratum inveniet ei sicut debo et ubi debo respondere. » Quibus auditis, aspicien-

tes sese ad invicem, nec invenientes quid ad ista referrent, ad dominum suum reversi sunt. Protinus enim intellexerunt quod prius non animadverterunt, nec ipsum adverte posse putaverunt, videlicet archiepiscopum Cantuariensem a nullo hominum, nisi a solo papa, judicari posse vel damnari; nec ab aliquo cogi pro quavis calumnia cuiquam, eo excepto, contra suum vel respondere. Ortum interea murmur est totius multitudinis pro injuria tanti viri submissa inter se voce querentis. Nemo quippe palam pro eo loqui audebat ob metum tyranni. Verumtamen miles unus de multitudine prodiens uno astitit flexis coram eo genibus, dicens: « Domine Pater, rogant te per me supplices filii tui ne turbetur cor tuum ex his quae audisti; sed memor esto beati Job Vincentis diabolum in sterquilino, et vindicantis Adam quem ipse vicerat in paradyso. » Quae verba dum Pater comi vultu accepisset, intellectum animum populi in sua secum sententia esse. Gavisi ergo exinde sumus et animaequiores effecti confidentes, juxta Scripturam, vocem populi vocem esse Dei. Quid agam? Si minas, si opprobria, si contumelias, si mendacia viro objecta singulatum describere voluero, timeo nimius judicari. Quae tamen omnia pro fidelitate apostolice sedis aequanimitate sustinebat, et juvante Deo invicta quaque ratione destruebat, ostendens potius in veritate sese consistere atque in cunctis quae negotiis summa respiciebat Deum auctorem habere. Cum haec omnia rex agnovisset, usque ad divisionem spiritus sui exacerbatus episcopis dixit: « Quid est hoc? Nonne mihi polliciti estis quod eum omnino ad velle meum tractaretis, judicaretis, damnaretis? » Cui Dunelmensis ita imprimis tepide et silenter per singula loquebatur, ut omnis humanæ prudentiae inscius et expers putaretur. Et adjecit: « Nox est. Jubeatur ad hospitium ire, et nos jam plene agnita ratione sua cogitabimus pro te, usque mane. » Hinc ad regis præceptum repetivimus hospitium nostrum. Mane autem reversi, sedimus in solito loco expectantes mandatum regis. At ille cum suis omnimodo perquirebat quid in damnationem Anselmi componere posset, nec inveniebat. Requisitus Willielmus Dunelmensis quid ipse ex condicto noctu egerit apud se, respondit: « Nihil rationis posse afferri ad elevationem rationis Anselmi, præsertim cum omnis, inquit, ratio ejus innitatur verbis Dei, et auctoritatibz beati Petri. Verum nulli violentia videtur opprimendus: et si regiae voluntati non valt acquiescere, ablato baculo et annulo, de regno pellendus. » Non placuerunt haec verba principibus. Et ait rex: « Quid placet, si haec non placent? Dum vivo, parem mihi in regno meo ulique sustinere nolo. Et si sciebatis eum tanto in causa sua robore fultum, quare permisistis me incipere placitum istud contra eum? Ite, Ite, consilhamini; quia per vultum Dei si vos illum ad voluntatem meam non damnaveritis, ego damnabo vos. » Ad quae Robertus quidam ipsi regi valde familiaris ita respondit: « De consilis nostris quid

A dicam, fateor, nescio. Nam cum omni studio per totum diem inter nos illa conferimus, et quatenus aliquo modo sibi cohæreant conferendo conferimus, ipse nihil malum econtra cogitans dormit, et prolata coram eo statim uno labiorum suorum pulsu quasi telas araneæ rumpit. » Et vos, episcopi mei, quid dicitis? Dixerunt: « Dolemus quod animo tuo, domine, satisfacere non valemus. Primas est non modo istius regni, sed et Scotiæ et Hiberniæ, neque adjacentium insularum, nosque suffraganei ejus. Unde patet nos rationabiliter eum judicare vel damnare nullatenus posse, etiamsi aliqua culpa in eo, quæ modo non valet, posset ostendi. » Ait: « Quid igitur restat? Si eum judicare non potestis, nonne saltem omnis obedientiæ fidem ac fraternæ societatis amicitiam ei abnegare potestis? Hoc quidem, inquiunt, quoniam jubes facere possumus. Properate igitur, et quod dicitis citius facite, ut cum viderit se a cunctis despectum et desolatum, verecundetur, et ingemiscat se Urbanum me domino suo contempto secutum. Et quo ista securius faciatis, en ego ipsum in imperio meo penitus ei omnem securitatem et fiduciam mei tollo, ac deinceps in illo vel de illo nulla in causa confide, vel eum pro archiepiscopo aut patre spirituali tenere volo. » Actis ex hinc pluribus ac diversis contra virum machinationibus, quæ ab incepta sui propositi norma eum averterent, nec in aliquo proficiens, tandem sociatis sibi abbatis, episcopi retulerunt Patri quod dixerat rex, suam pro voto illius abnegationem quam præhabavimus ingerentes. Quibus ille respondens, ait: « Quae dicitis audio. Sed cum propterea quod me ad beatum Petrum principis apostolorum subjectionem et fidelitatem teneo. Mihi omnem subjectionem, fidem et amicitiam, quam primati vestro et patri spirituali debetis, abnegatis, non recte proceditis. Absit tanquam a me similem vobis vicem rependere. Verum fraternalm paternamque vobis charitatem exhibens nitar, si pati non refugitis, vos ut fratres ac filios sanctæ matris Ecclesiæ Cantuariensis, ab hoc in quo lapsi estis trepido errore convertere, et per potestatem mihi a Domino datam ad viam rectitudinis evocare. Regi autem qui mihi omnem in regno suo securitatem adimit, meque pro archiepiscopo vel patre spirituali habere se amodo nolle dicit, omnem cum fidei servitio securitatem, quantum mea intereat, spondeo; et paterno more diligentiam, animæ illius curram, si terre dignabitur, habeo, retenta semper apud me Dei servitio, potestate, nomine et officio pontificatus Cantuariensis, qualicunque oppressione vexari contingat res extemores. » Ad haec ille respondit: « Omnino adversatur animo meo quod dicit, nec meus erit quisquis ipsius esse delegerit. Quapropter vos qui regni mei principes estis, omnem fidem et amicitiam, sicut episcopi fecerunt, ei denegate, quatenus appareat quid lucietur in ea fide, quam offensa voluntate mea servat apostolicæ sedi. » Dixerunt: « Nos nunquam suimus homines ejus, nec fidelitatem quam ei non fecimus abjurare valemus.

Archiepiscopus noster est; Christianitatem in hac terra gubernare habet, et ea re nos qui Christiani sumus ejus magisterium dum hic vivimus declinare non possumus, praesertim cum nullius offendae macula illum respiciat, quae vos secus de illo agere compellat. » Quod ipse repressa sustinuit ita ratione eorum palam, ne nimis offenderentur, contrarie praecavens. Igitur episcopi haec videntes confusione vultus sui operi sunt, intelligentes omnium oculos in se converti, et apostasiam suam non injuste a cunctis detestari. Audires enim si adesses, nunc ab isto, nunc ab illo istum vel illum episcopum aliquo cognomine cum interjectione indignantis denotari; videlicet Judae proditoris, Pilati vel Herodis, horumque similium. Qui paulo post singulatim requisiti a rege utrum omnem subjectionem et obedientiam, nulla conditione interposita, an illam solam subjectionem et obedientiam, quam pretenderet ex auctoritate Romani pontificis, Anselmo denegassent, cum quidam uno, quidam alio modo se hoc fecisse responderent; hos quidem, qui nulla conditione interposita, funditus ei quidquid praelato suo debebant se abiurasse professi sunt, iuxta se sicut fideles et amicos suos honorifice sedere praecepit; illos vero qui in hoc solo quod praeipereret ex parte apostolici sese subjectionem et obedientiam illi abnegasse dicere ausi sunt, ut persicatos ac suae voluntatis inimicos procul in angulo domus sententiam suae damnationis ita permotus jussit praestolari. Tenui ergo et confusione super confusionem induiti in angulum domus secesserunt. Sed reperito statim salubri et quo mihi solebant domestico consilio, hoc est, data copiosa pecunia, in amicitiam regis recepti sunt. Anselmus autem sciens omnem sibi in Anglia securitatem a rege sublatam, mandavit ei dare sibi conductum quo cum suis portum maris tuto petens regno decederet, donec Deus tantae perturbationi modum dignanter imponeat. Quo ipse audito gravi cordis molestia elanguit. Nam licet discessum ejus summopere desideraret, nolebat tamen eum pontificatus dignitate saepe discedere, ne novissimum scandalum, quod inde poterat oriri, pejus fieret priore. Ut vero pontificatus illum dissaisiret, impossibile sibi videbatur. Turbatus itaque, et episcoporum consilio per quod in has angustias se devolutum querebatur omisso, cum principibus consilium inuit; quid facto opus esset inquisivit. Rogant illi quatenus vir cum summa pace moneatur ad hospitium suum redire, respondum regis super petitione sua mane recepti. Fit iuxta verbum illorum, et perturbatis etiam curialibus plurimis, hospitium redidimus. Rau sunt quippe hominem a terra discedere; et ingemuerunt. At ille laetus et alacer sperabat se perturbationes et onera saeculi, quod semper optabat, transito mari, evadere. Cum igitur inter spem a regno discedendi, et metum in regno rema-

A nendi animus ipsius fluctuaret, ecce principes a latere regis mane directi: « Rogat, aiunt, dominus nostri rex te venire ad se. » Ascendimus, ivimus et supremam de negotio nostro sententiam avidi audire, in quo soliti eramus loco consedimus. Nec mora, veniunt ad Patrem nostrum proceres regni nonnullis episcopis comitati, haec ei dicentes: « Antiqua tui amicitia moti dolemus discordiam istam inter dominum regem et te esse exortam. Quae cupientes in priusnam concordiam vos revocare, praevidimus in praesenti utile fore inducias utique de negotio dari, quatenus hinc usque ad definitum aliquod tempus inter vos pace statuta, nec a te illi vel suis, nec ab eo tibi vel tuis quidquam fiat, quod concordiae metas erumpat. Hoc, inquam, utile fore praevidimus, et volumus dicas an velis in hoc acquiescere nobis. » Respondit: « Pacem atque concordiam non abjicio. Verumtamen video mihi videre quid ista, quam offertis, pax habeat in se. Ne tamen ab aliquo judicer magis velle meo sensui quam aliorum in istis credere, concedo suscipere quod domino regi, et vobis placet pro pacis custodia secundum Deum statuere, salva semper apud me debita reverentia et obedientia domini Urbani sedis apostolicæ praesul. » Probant dictum; et referunt ad regis auditum. Dantur ergo inducias usque ad octavas Pentecostes^a, ac regia fide sanctitur quatenus ex ultraque parte inter omnia, ut dictum erat, essent in pace. Et rex: « Si integritas, inquit, perfecta pacis istam quae inter nos est controversiam ante hunc terminum non sedaverit, omnino qualis hac die est, talis in praesinito termino induciaum definienda in medium revocetur. »

His ista gestis, accepta a rege licentia, ad suam Anselmus revertit sedem, praesciens apud se pacem et inducias illas mane et momentaneum velamen esse odii et oppressionis mox futuræ. Quod in brevi postmodum patuit. Siquidem evolutis paucis diebus Baldwinus monachum, in quod pars major consilium Anselmi pendebat, et duos clericos ejus rex ipse, praescripti discidii causa, ab Anglia pepulit, et Anselmum in hoc facto atroci mœroris verbere percussit. Quid referam camerarium ejus in sua camera ante suos oculos captum, alios homines ejus injusto iudicio condemnatos, deprædatos, innumeris malis afflictos? Et haec omnia infra dies induciaum et praesixæ pacis, regalis constantia fidei contra virum evocebat. Passa est igitur ea tempestate Ecclesia Cantuariensis in omnibus suis tam savam tempestatem, ut fere universi conclamarent melius sibi absque pastore jam olim fuisse, quam nunc sub hujusmodi pastore esse. A cuius tempestatis descriptione temperantes modum praesenti volumini imponemus, caventes ne prolixa fatuitas et fatua prolixitas orationis legentes vel audientes, si forte aliqui fuerint, nimio tedium afficiat.

HENSCHENII NOTÆ.

^a Festum Pentecostes, eodem anno, in diem III Maii cadebat.

LIBER SECUNDUS.

Cum datarum dies induciarum præstolaretur, et hinc inde fidès utrorumque, Wilhelmi videlicet regis et Anselmi archiepiscopi, certis indicis panderetur, regis scilicet omnia quæ sponponerat in contrarium pervertendo, et pontificis sua sponsione servata patienter irrrogatas injurias perpetuando; Albane sis episcopus^a, Walterus nomine^b, ab Urbano sedis apostolicæ præsulis Roma missus Anglam venit, adducentibus eum duobus clericis, Giardo scilicet et Wilhelmo, qui de capella regis erant. Siquidem ipse rex ubi sensit Anselmum suæ voluntati in præcepto negotio nolle obtemperare, clam et Anselmo ignorantem, eosdem clericos Romanam miserat, Romanæ statum Ecclesiæ per eos volens certo dignoscere. Erant namque Romæ in illis diebus, sicut prædicti, duo pontifices, qui a diversis apostolici nuncupabantur; sed quis eorum canonice, quis secus fuerit institutus, ab Anglis usque id tempore ignorabatur. Scire itaque veritatem hujus rei Romanam missi sunt hi duo clerici, eaque cognita, jussi sunt sacris præmissionibus illectum ad hoc si possent pampam perducere, ut ipsi regi ad opus archiepiscopi Cantuariensis pallium, tacita persona Anselmi, destinaret, quod ipse rex, Anselmo a pontificatu simul et regno dejecto, cui vellet cum pontificatu vice apostolici postmodum daret. Hoc quippe disposuerat apud se; hoc suspicatus est non injuria sibi concedi posse; hoc indubitate fieri pronittebat opinioni suæ.

Præfatus ergo episcopus Angham veniens, secum archiepiscopatus stolam papa mittente clavenlo detulit. Et silenter Cantuaria civitate pertransita, Anselmoque devitato, ad regem propeatab nulli de pallio quod ferebat quidquam dicens, nullum in absentia duxorum suorum familiariter alloquens. Rex denique præceperat ita fieri, nolens mysterium consilii sui publicari. Ille igitur cum nonnullis diebus ante Pentecosten ad regem venisset, et ei ad singula quæ suæ voluntati accepta fore dñdicebat bonæ spei fiducia respondisset, nihil penitus ipsi pro Anselmo locutus est, quod pacem inter eos conciliaret, quod tribulationes in quibus pro fidelitate sedis apostolicæ desudabat mitigaret, quod eum ad sublevandum in Anglia Christianæ religionis cultum ioboraret. Super quo multi qui prius ex adventu ipsius magni spe boni tenebantur, oppido admirati: « Papæ, inquiunt, quid dicemus? Si autem et argumentum Roma præponit justitiae, quid subventionis, quid consilii, quod solaminis ibi deinceps in sua

A oppressione reperient, qu. pro adipiscendæ suæ causæ rectitudine non habent quod dent? »

Sentiens itaque rex episcopum ex parte Urbani cuncta suæ voluntati conniventia nuntiare et ea, si ipsum Urbanum pro papa in suo regno suscipiet, velle apostolica auctoritate sibi dum viveat et in privilegium promulgare, acquevit placito, praeci- piens Urbanum in omni imperio suo pro apostolico haberi eique vice beati Petri in Christiana religione obediri. Egit post hæc quibus modis poterat ipse rex cum episcopo, quatenus Romani pontificis auctoritate Anselmum ab episcopatu, regali potentia fultus deponeret, spondens immensum pecuniae pondus ei et Ecclesiæ Romanæ singulis annis daturum, si in hoc suo desiderio satisfaceret. Verum cum id nulla ratione fieri posse, docente episcopo, didicisset; deficiebat animo, reputans apud se nihil in requisitione vel susceptione Romani antistitis se profecisse. Attamen immutabile considerans quod factum fuerat, consilio cum suis initio quærebat qualiter, servata singulare celitudinis suæ dignitate, uno saltem specie tenus amorem suum redderet, cui creduliter illatus nihil poterat cupitæ damnationis pro voto infierie.

Instante igitur die, in quem induciæ datæ sunt inter ipsos, mandatum est Anselmo tunc in villa sua, quæ Murtelac dicitur, consistenti, et ibi solemnitatem Pentecostes celebranti, quatenus ad aliam villam suam, quæ Heisa vocatur, accederet, ubi nuntii regis curiam suam in ipsa festivitate apud Windlesoram tenentis, ad eum venire et verba regis illi et illius possent regi deferre. Ivimus ergo illuc, et sequenti die veniunt ad illum pene omnes episcopi Angliæ, qui, præmissa pace sui, pedetentim explorare aggressi sunt utrum aliquo modo illum ad hoc illucere possent, ut ipse jam tot ac tantis adversitatibus actus, vel tunc, data pecunia, regis amicitiam sibi conciliaret. Ad quod cum illum more solito inflexibilem repuissent, tandem hujuscemodi questibus eum interpellare destiterunt, subjungentes hæc: « Si ergo pro adipiscenda amicitia ipsius nihil debitis dare vis; dic, rogamus te, compendioso ac simplici verbo quid velis? » Ait: « Dixi vobis jam quod nonquam domino meo hanc contumeliam faciam, ut facto probem amicitiam ejus esse venalem. Sed si me sicut debet Patrem suum vult gratis diligere, et ut more archiepiscopi Cantuariensis, sub obedientia domini papæ Urbanii in Anglia vivam permettere;

HENSCHENII NOTÆ.

^a Albanensis Ecclesiæ episcopus unus ex septem collateralibus, summo pontifici propriiori dignitatis gradu subservit.

^b Waltero huic legato cardinali, tunc in Anglia existenti, duas scripsit S. Anselmus apud Raynaldum lib. iii, epistolæ 25 et 26.

gratiōe suscipiam, eique pace ac securitate potitus sicut domino et regi meo fideliter et opportune deserviam. Si hoc non vult, scitis quod in hunc diem convenit inter nos. Det scilicet mihi conductum donec ad mare perveniam, et postmodum quod intelligam me facere debere faciam. Nihil ne nobis, inquietunt, aliud dices? » Refert: « Hinc, nihil, dominus papa Urbanus, aiunt, rogatu domini nostri regis stolam illi archiepiscopatus per episcopum qui de Roma venit, direxit. Tuum igitur erit considerare quid tanto beneficio dignum regi rependas. Quod enim sine multis periculis magnoque labore atque constamine^a obtinere non posses, ecce nullo interveniente gravamine, si in te non remanserit, habes. » Sensit in his Anselmus nimis implicitum negotium actutum contra se, et anxiatus spiritu dixit. « O beneficium! cuius aestimatio quānam sit apud me, novit Dominus inspector conscientiae meae. » Dixerunt: « Quomodo cuncte facti hujus exsecutio sedeat animo tuo, laudamus et consulimus ut saltem quod in via expenderes, si pro hoc Romanum ires, regi des, ne, si nihil feceris, injurius judiceris. Nec hoc quidem, ait, nec omnino hujus rei gratia quidquam illi dabo vel faciam. Ad nihilum tenditur, sinite. » Præterea quæ quantave super istis facta sunt, enarrare piget. Post quæ omnia rex, ut diximus, principum suorum consilio usus, posthabita omnis præteriti discidiū causa, Anselmo gratiam suam gratis reddidit, et quemadmodum patrem regni spiritualis et episcopum Cantuariensem, quod sui officii foret illum quaque per Angliam exercere concessit. Quod cum Pater gratus accepisset, et donatis hinc inde retroactis querelis, curiae illius apud Windlesoriam se præsentasset, ac familiari alloquio in conspectu procerum et coadunatæ multitudinis ipsum delinuisset, ecce Walterus ille Romanus advenit. Ingressusque: *En*, inquit alludens, *quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum* (*Psal. cxxii, 1*). Et sedens de pace quædam ex Dominicis verbis protulit, laudans eam inter illos revexisse, quam verecundabatur sua industria satam in eis non fuisse.

Cum autem de pallii susceptione ageretur, et quidam pro captanda regis gratia virum ad hoc ducere molirentur, ut pro regiae majestatis honorificentia, illud per manum regis susciperet; non acquievit, rationabiliter ostendens hoc donum non ad regiam dignitatem, sed ad singularem beati Petri pertinere

A auctoritatem: unde cum omnes silentio pressi conticuissent, statutum est ut a quo pallium in Anglia delatum est, ab eodem Cantuariam super altare Salvatoris deferretur, et inde ab Anselmo quasi de manu beati Petri pro summi, quo fungebatur, pontificatus honore, sumeretur. Acquiescit isus multitudo omnis; et in quo ita fieret, praefixus est dies.

Post hæc Anselmum a curia discedentem secuti sunt episcopi duo Robertus Herefordiensis^b, et Osmondus^c Sarbonensis, pœnitentiam apud illum agentes pro culpa suæ abnegationis, quam cum aliis coepiscopis suis fecerant apud Rochingham. Qui misertus eorum absolvit eos in quadam ecclesiola, quæ se nobis obtulit ambulantibus proposita via. Ibi etiam Wilfrido^d episcopo Sancti David de Gualis, qui vulgo Dewi vocatur, ipsa hora reddidit episcopale officium, a quo, exigente culpa ejus, jam antea ipsem illum suspenderat.

Deinde Dorobermam properavimus, illic aduentum Romani episcopi præstolatu*i*. Qui episcopus juxta conditum, die Dominica, quæ erat quarto Idus Junii venit, pallium in argentea capsula decentissime deferens. Itumque est obviam a monachis in ipsa metropoli sede Domino Christo simulantes associato sibi fratrum conventu vicinæ beatorum apostolorum Petri et Pauli abbatiæ, cum numerosa clericorum nec non immensa laicorum diversi sexus ætatis multitudine^e. Pater etiam ipse episcopis, qui ob hoc Cantuariam venerant, dextera laevaque stipatus ac sustentatus, sacro beati apostolorum principis muneri nudis pedibus, sed induitus sacris vestibus devotus occurrit. Tali devotionis cultu, pallium super altare delatum ab Anselmo assumptum est, atque ab omnibus pro reverentia sancti Petri suppliciter deosculatum. Indutus eo pontifex deinceps summus ad celebranda missarum solemnia, magno cum honore adductus, altario præsentatur. Ad quam missam recitata est pro officio ipsius diei illa Evangelii lectio, quam in consecratione ejusdem pontificis diximus super verticem ejus inventam, hoc est: *Homo quidam fecit cœnam magnam, et vocavit multos, et misit servum suum hora cœnæ dicere invitatis ut venirent, quia jam parata sunt omnia. Et cœperunt simul omnes excusare* (*Luc. xiv, 16*), etc. Quod sic evenisse nonnullis admirationi fuit, præsetim cum hoc nullo præmeditante, nullo præordinante constiterit actum. Atta-

HENSCHENII NOTÆ.

^a Teutonice *kosten*, Gallis *couter*; baibare *constare* dicitur: hinc *constamen*, expensæ et sumotorum faciendi.

^b S. Wulstano charissimus fuit hic Robertus Herefordiensis ab eoque, anno 1097 mortuo, etiam ipse admonitus de propinquâ morte sua, hoc suo lapsu declaravit quam sit difficile non aliquando lædi eum qui pendet ab aula.

^c Alias *Sarisowiensis* sive *Sherbonensis*: colitur autem Osmundus ut sanctus III Decembris. Caeteri autem novemdecim, qui sui archiepiscopi obedientiae

renuntiaverant, ubi sunt? Hi scilicet duo viri sancti primum emendandæ noxæ occasionem cupide amplexi sunt; ceteri quam parum curarent censuram commeritam, ipso absolutionis petendæ neglectu palam fecere.

^d Hunc Wilfridum Menevensem in Wallorum Annalibus *Guiffi* appellatum scribit Godowinus De episcopis Angliæ: obiit anno 1115: de ejus absolutione quid censuerit Paschalis II indicatur infra lib. III.

^e Anno supra indicato 1095, littera Dominicali G.

men quid quidam inde dixerint, quid præconati^a fuerint dicere supersedemus. Verum ex his quæ pro rerum gestarum veritate suo loco, adjuvante Deo, dicemus, palam erit videre ipsa verba Domini nec primo in consecratione ejus super eo casu occuruisse, nec secundo in confirmatione ipsius consecrationis coram populo incessum lecta fuisse.

Revocato post hæc prædicto Balduino in Angliam, et rebus aliquanta pace sopus, venit ad Anselmum quidam monachus cœnobii Sancti Albani, natione Hibernensis, nomine Samuel. Hic defuncto boue memorie Donato Dublinæ^b civitatis episcopo, a rege Hibernæ, Murierdach^c nomine, necne a clero et populo in episcopatum ipsius civitatis electus est, atque ad Anselmum juxta morem antiquum sacrandus cum communi decreto dilectus. Quorum electioni et petitioni Anselmus annuens, hominem aliquandiu secum honorifice detentum, neque qualiter in domo Dei conversari deberet diligenter instructum, sumpta ab eo de canonica subjectione sua ex antiquo more professione, promovit in episcopatus officium Wintoniæ, octava die subsequentis Paschæ^d, ministrantibus sibi in hoc officio quatuor episcopis suffraganeis suis. Qui novus pontifex tanti principis benedictione, ac litterarum præfato regi, clero quoque ac plebi Hibernæ pro testimonio suæ consecrationis scriptarum astipulatione roboratus, in patriam suam cum gudio revertitur, atque in sedem suam cum honore pio usu suscipitur terræ.

Eodem, hoc est tertio anno, pontificatus Anselmi, electus est Samson ad episcopatum Ecclesiæ Wigornensis, et Girardus cuius^e supra meminimus, ad regimen Ecclesiæ Herefordensis. Qui cum in summum promovendi sacerdotium ad Anselmum pro more venissent, neandumque omnes inferiores ordines habuissent, ordinavit eos pro instanti necessitate, ad diaconatum et presbyteratum unum, et alium ad presbyteratum, in Sabbatho jejunii quarti mensis, in villa Sancti Andreæ de Rovecestra^f quæ prope Lundoniam sita, Lambeta vocatur. In crastino autem sacravit eos Lundonæ in se le episcopal ad pontificatus honorem, ministrantibus sibi in hoc

HENSCHENII NOTÆ.

^a Præconare, pro prædicare, sua præconia voce edicere, dixere labenti Latinitate Hieronymus aliquid: postea præconari invaluit in eadem significacione: ac tandem hic eam vocem usurpatam iuvenis pro, præsagire.

^b Donato Dublinensi episcopo constituto postmodum scripsit epistolam 72, eunique reprehendit, quod librios et vestimenta et alia ornamenta ecclesiæ (quæ dominus Lanfrancus archiepiscopus dedit avunculo ejus, domino Donato episcopo, ad opus Ecclesiæ, cui tua fraternitas præsidiit) tu pro voluntate tua exponis, et ea extraneis das. Traditur Donatus anno 1085 a Lanfranco ordinatus, obusse anno 1095. Nepos autem ejus Samuel obiit, juxta Waræum, an. 1121.

^c Huic regi Murierdach aliquot epistolas scripsit S. Anselmus; et inscribit Muriardach, glorioso regi Hibernæ.

A quatuor de suffraganeis suis, Thoma videlicet archiepiscopo Eboracensi, Mauritio episcopo Lundoniensi, Roberto Tydfordensi seu Norwicensi, et Gundulfo Roffensi

Eo tempore Robertus comes Northmanniæ in expeditionem Jerosolymitanam proficisci disponens, fratri suo Willhelmo regi Angliæ, Northmanniam spatio trium annorum pecuniae gratis in dominium tradidit. Quæ pecunia per Angliam partim data, partim exacta, totum regnum in immensum vastavit. Nihil ecclesiarum ornamenti in hac parte indulxit dominandi cupiditas, nihil sacris altarium vasis, nihil reliquiarum capsis, nihil Evangeliorum libris auro vel argento paratis. Conventus est et Anselmus per id temporis, et ut ipse quoque manum auxiliu B sui in tam rationabili causa regi extenderet, a quibusdam suis est amicis admonitus. Intellexit ille et rationis esse et honestatis hoc facere, sed propriarum rerum tenuitate constrictus, unde expliceret quod faciendum fore videbat, non habebat. Usus igitur consilio magnorum virorum Walchelmi videlicet Wentani pontificis, et Gundulphi Rossensis, necne aliorum, quorum in hujusce negotiis consilio par credi judicabatur, de thesauro ecclesiæ Cantuariensis partim in auro, partim in argento, valens ducentas argenti marcas connivente majori parte conventus accepit, quod præfato regi cum illis quæ de suis habere poterat pro instanti necessitate ut rebus consuleret paíter contulit. Verum in hoc facto nullum successoribus suis quod imitarentur exemplum relinquere volens, mox dominicam villam suam, quæ Peccheham vocatur, spatio septem annorum ejusdem Ecclesiæ juri concessit, quatenus ex redditibus ipsius villæ, qui circiter triginta libriæ denariorum illis diebus erant, illatum Ecclesiæ damnum restitueretur. Et quidem eodem spatio ipsa Ecclesia eadem villa potita est; et silva, et villæ, et toti redditus ejus in novo opere, quod a maiori turre in Orientem tenditur, quodque ipse Pater Anselmus inchoasse dignoscitur, consumpta sunt. Hæc ex gestæ rei veritate proponimus, ut ora obloquentium qui usque hodie Anselmo deprædatæ Ecclesiæ crimen intentant, si fieri potest, obturemus, optantes quatenus tanto viro detrahere desi-

^d Anno scilicet 1096, die xx Aprilis.

^e Additur in excuso, cuius supra meminimus: sed nulla uspiam mentio Giraldi tota historia præcedenti: ergo sic corrige, et Geraldus [nepos Walchelni Wentani episcopi] cuius supra meminimus. Hic anno 1101 promotus est ad archiepiscopatum Eboracensem.

^f Lambeta notum adhuc nomen trans Tamesin, in Sui reja Australi ripa, secundo ab urbe millio. Alia plura dominia, ut Rochingeham, Iltingham, Sæflesberia, quæ jam ante occurrerunt, et plura seculura, potuissent designato locorum situ explicari; si operæ pretium visum esset eorum causa totas Angliæ regni tabulas perlustrare; et esset qui exsoleta jam nomina, ubi requirienda sint, indicaret. Poterit postea curiosior aliquis hunc defectum supplere.

nant, ne quo se, quod sibi non prosit, peccati vulnere laedant. Ipso quoque tempore eamdem Ecclesiam res suas in majori quam solebat libertate, sua sanctione deinceps possidere constituit, et alia quædam quæ antecessores ejus in dominio suo tenebant, ipsi Ecclesiae perpetuo iure possidenda concessit. His brevi per excessum, sed, ut reor, non superflue dictis, ad quod coepimus revertamur. Igitur pacto inter fratres, regem videlicet Willhelnum et comitem Robertum, de praesato negotio facto, Willhelmu[m] iure transiit, et traditam sibi a Roberto Northmanniam suæ ditioni subegit.

Quo cum demoraretur, rex Hiberniæ, Murchertachus nomine, et Dofnaldus^a episcopus cum cæteris episcopis, et quique nobiles cum clero et populo ipsius insulæ miserunt nuntios ac litteras ad Anselmum, innotescentes ei civitatem quamdam, Wataferdiā^b nomine, in una suarum provinciarum esse; cui ob numerosam civium multitudinem expedii et episcopum institui, simulque petentes ipse quatenus primatus quem super eos gerebat potestate, et qua fungebatur vicos apostolicæ auctoritatem, sanctæ Christianitati ac necessariæ plebi utilitatib[us] instituendo eis pontificem subveniret. Jam enim sæcula multa transierant, in quibus eadem civitas absque providentia et cura pontificali consistens, per diversa tentationum pericula jactabatur. Elegerant autem idem ipsi in hoc officium quemdam suæ gentis virum, vocabulo Malchum, eumque sacrandum cum communi decreto ad Anselmum transierunt. Decretum autem hoc est:

« Anselmo, Dei gratia Anglorum archiepiscopo, clerus et populus oppidi Wataferdiæ, cum rege Mercheirtacho, et episcopo Dofnaldo, salutem in Domino.

« Pater sancte, cæcitas ignorantiae nos diu detrimenta salutis nostræ sustinere coagit, quod magis eligimus serviliter Dominico jugo cœlla subtrahere quam liberaiter pastorali obedientiæ subesse. Nunc autem quantum proficiat pastorum causa agnovimus, cum aliarum rerum similitudines ad mentem revocamus, quia sine regimine, nec exercitus bellum, nec navis marinum audet attentare periculum. Navicula ergo nostra, mundanis dedita fluctibus, sine pastore contra callidum hostem qua ratione pugnabit? Propterea nos et rex noster Murchertachus, et episcopus Dofnaldus, et Dermeth dux noster frater regis, eligimus hunc presbyterum Malchum, Walkelini Wintoneusis episcopi monachum nobis sufficientissime cognitum, natalibus et moribus nobilem, apostolica et ecclesiastica disciplina imbutum, fide catholica prudentem, moribus temperatum, vita castum, sobrium, humilem, affabilem, misericordem, litteratum, hospitalem, suæ domui bene præpositum, non neophytum, habentem testimonium

A bonum in gradibus singulis (*I Tim. iii, 2-7*). Hunc nobis petimus a vestra paternitate ordinari pontificem, quatenus regulariter nobis praesesse valeat et prodesse, et nos sub eius regimine salubriter Domino militare possimus. Ut autem omnium nostrorum vota in hanc electionem convenire noscatis, huic decreto canonico promptissima voluntate singuli manibus propriis roborantes subscriptimus. Ego Marchertachus rex Hiberniæ subscripti. Ego Dermeth dux, frater regis, subscripti. Ego Dofnaldus episcopus SS. Ego Idunan episcopus Midiæ SS. Ego Samuel Dunnelmensis episcopus SS. Ego Ferdinandus Laginiensis episcopus SS.

Subscripterunt his multo plures, quos nos brevitate studentes notare non necessarium duximus

B Igitur Anselmus considerans et intelligens eos justa et utilia petere, petitioni eorum libens annuit. Electum ergo pontificem diligenter in his quæ sacra jubet auctoritas examinatum, ac multorum cum vitæ suæ testimonio, dignum episcopatu[m] probatum, sumpta ab eo ex more de subjectionis sue obedientia professione, sacravit eum Cantuariæ quinto Kl. Januarii, assistentibus et cooperantibus sibi in hoc ministerio suo duobus episcopis suis, Radulfo scilicet Cicestrensi et Gundulpho Rosensi.

C Post hos dies rex, Northmannia sibi ad volum subacta atque disposita, Angliam redit, ac interposito parvi temporis spatio, super Walenses, qui contra eum surierant, exercitum ducit, eosque post modicum in deditonem suscipit, et pace undique potitus est. Sed quid? Cum jam multi sperarent quod hæc pax servitio Dei deberet militare, et attenti exspectarent aliquid magni pro emendatione Christianitatis, ex regis assensu, archiepiscopum promulgare, ecce spei hujus et exspectationis turbatorias litteras rex, a Gualis reversus, archiepiscopo destinat mandans in illis se pro multis quos in expeditionem suam miserat nullas ei nisi malas gratias habere, eo quod nec convenienter, sicut aiebat, instructi, nec ad bella fuerant pro negotii qualitate idonei. Præcepitque ut paratus esset de his, iuxta judicium curiæ suæ, sibi met rectitudinem facere, quandocunque sibi placeret D inde eum appellare. Ad quæ Anselmus: « Exspectavimus, inquit, pacem, et non est bonus; tempus curationis, et ecce turbatio. » Licet enim jam olim sciverit se, eodem rege superstite, in Anglia Christo non adeo siuicitaturum, tamen quod rogatus de subventione Christianitatis nonunquam solebat respondere se propter hostes quos infestos circumquaque habebat eo intendere non valere, jam tunc illum pace potum cogitaverat super hac re conuenire, et saltem ad consensum alicujus boni fructus exsequendi quibus modis posset attrahendo delinire.

HENSCHENI NOTÆ.

^a Imo Domnaldus, episcopus Ardmachanus et Hiberniæ primas, ab anno 1091 ad an. 1105, quo obiit Juxta Colgamum in indice Chronolog. ad Triadem sanctorum

^b Rectius Waterfordia, sub Casseliensi archiepiscopo urbs episcopal[is] in Memonia, propter portus commoditatem hodie post Dublinum se[ri]e prima Hiberniæ, ad Siurii fluminis osium.

Sed ne cordis ejus affectus perveniret ad effectum, A orta est instinctu maligni, quam dixi, causa discidii, utique non ex rei veritate producta, sed ad omnem pro Deo loquendi aditum Anselmo interclaudendum malitiose composita. Quod ille dignoscens, et insuper cuncta regalis curiae judicia pendere ad nutum regis, nihilque in ipsis nisi solum velle illius considerari certissime sciens, indecens aestimavit pro verbi calumnia placitantium more contendere, et veritatis suae causam curiali judicio quod nulla lex, nulla aequitas, nulla ratio muniebat, examinandam introducere. Tacuit ergo nec quidquam nuntio respondit, reputans hoc genus mandati ad ea perturbationum genera pertinere quae jam olim saepe sibi recordabatur illata, et ideo hoc solum ut Deus talia sedaret supplici corde precebat. Praeterea videns ecclesias et monasteria solito intus et extra suis rebus spoliari, omnem in eis religionem exterminari, quosque sacerdotium tam maiores quam minores corruptae vitae semitas tenere multas, mala ubique fieri, et ista de die in diem, cessante disciplina, multiplicari robora iisque, verebatur ne haec Dei judicio sibi damno fierent, si quibus modis posset eis obviare non intenderet. Sed obviare sibi impossibile videbat, quod totius regni principem aut ea facere, aut eis favere perspicuum erat. Visum itaque sibi est auctoritatē et sententiam apostolicā sedis super his oportere inquire.

Cum igitur in Pentecoste ^a, festivitatis gratia regiae curiae se presentasset, et modo, inter prandendum, modo alias, quemadmodum opportunitas se offerebat, statim animi regalis quis erga colendam aequitatem esset studiose perquisisset, eumque qui olim fuerat omnimodo reperisset, nihil spei de futura ipsius emendatione in eo ultra remansit. Per actis igitur festivioribus diebus, diversorum negotiorum causae in medium duci ex more cooperunt. Quarebatur etiam quo ingenio prælibata causa contra Anselmum sic ageretur, ut culpae addictus aut ingentem regi pecuniam penderet, aut ad implorandum misericordiam ejus caput amplius non levatus, se totum impenderet. Inter ea Anselmus, accersitis ad se quos volebat de principibus regis, mandavit per eos regi se summa necessitate constrictum velle per licentiam ipsius Romam n.e. Ad quod ille stupefactus, « Nequaquam, ait. Nec enim illum alicui tali peccato obnoxium credimus, ut necesse habeat inde singularem apostolici absolutionem petere, nec ita cujuslibet consilii expertem ut non magis illum sciamus apostolico quam apostolicum sibi in dando consilio posse succurrere. » Relata sunt Anselmo haec, et respondit: « Potestas in manu sua est, dicit quod sibi placet. At si modo non vult concedere, concedet forsitan alia vice. Ego preces multiplicabo. » His pro licentia dictis, statim omnis commentatio implacitandi Anselmum compressa omissa est, et nos immunes ab illa querela curia discessimus.

Insequenti autem mense Augusto cum de statu regni acturus rex episcopos, abbates, et quosque regni proceres in unum praecepti sui sanctione egisset, et, dispositis his quae adunationis illorum causae fuerant, dum quisque in sua repedare sategisset, Anselmus, cœptæ petitionis suæ non immemor, rogavit regem quatenus quæsitam jam olim licentiam vel tunc repetitis precibus non negaret. Sed secundo negat, sicut primo negarat. Postea conventu soluto, in mense Octobri Wintoniæ ad regem ex condicto venimus. Instantius itaque tam per se quam per alios regem pontifex orat, quatenus bono animo sibi concedat quod se jam tertio postulare necessitas sua cogebat. Hinc ille tædio affectus, itaque per motus ait: « Conturbat me, et intelligentem non concedendum fore quod postulat, sua graviter importunitate fatigat. Quapropter jubeo ut amplius ab hujusmodi precibus cesseret, et qui me jam saepe vexavit, prout judicabitur mihi emendet. » Ad hæc ille: « Paratum me potius sciat ratione ostendere quod justa peto, et quod ipse mihi in his non debeat juste contradicere. » Respondit: « Rationes suas non admitto; sed si iverit, pro certo noverit quod totum archiepiscopatum in dominium meum redigam nec illum pro archiepiscopo ultra recipiam. » Orta est igitur ex his quædam magna tempestas diversis diversæ parti acclamantibus. Quamobrem quidam permoti suaserunt in crastinam rem differri, sperantes eam alio modo sedari. Assensum est utrinque in istis, et divisi hospitium inimus. Mane autem regressi cum in loco apto sedissemus, ecce quidam episcopi cum nonnullis principibus ad Anselmum venientes sciscitati sunt quid secum ab hemi de causa tractaverit. Dixit: « Non ea re concessi causam de qua agitis hesterno induciar, quasi ignoraverim quid hodie inde responsurus fuerim, sed ne viderer tantum meo sensui credere, ut nec una nocte ad sui discussionem dignarer aliorum consilio cedere. Nunc ergo sciatur quod in sententia, qua fui, sum, et ideo precor Dominum meum quatenus bona mente et alaci vultu, ut eum decet, mihi licentiam quam postulo det, indubitanter sciens quod causa meæ salutis, et causa sanctæ Christianitatis, et vele causæ sui honoris ac profectus, si credere velit, ire dispono. » Dixerunt: « Si alia quæ dicas habes, profer. De licentia nempe supervacue loqueris. Non dabit. » « Si dare, ait, non vult, ego utique illam super me accipiam quod scriptum est: *Obedire oportet Deo magis quam hominibus* (Act. v, 29). » Ad hæc Walchelinus Wentanus episcopus aspiciens in eum dixit: « Et quidem dominus meus rex et proceres sui credunt te esse hujusmodi moris ut non facile ab ins quo certo incœperis movearis. Verum in hoc scilicet ut, spreto tanti pontificatus honore simul et utilitate, Romam petas, non leve est credere quod stabilis maneas. » At ille sciens animuni viri, vivido vultu, intentis in eum oculis, respondit: « Vere. » Quo

HENSCHENII NOTÆ.

^a Anno 1097, ut infra indicatur.

dicto, ad regem reversi quæ audierant retulerunt. Rege igitur consilia sua protelante, et summo pontifice cum suis sedente, occurrit animo episcopos æquius esse debere in suo quod erat Dei quam in consilio regis terreni. Mittens ergo præcepit eos venire ad se. Erant autem hi Walchelinus episcopus Wintoniensis, Robertus Lincolensis, Osmundus Serberiensis, Joannes Bathoniensis ^a. Qui cum laeva que dextra illius jussi consedissent, ait illis: « Fratres, ideo feci vos venire ad me quod vestri officii est ea quæ Dei sunt pia cæteris tractare, disponere, servare. Episcopi enim estis; prælati in Ecclesia Dei estis. Si ergo ita fideliter et districte vultis in mea parte considerare atque tueri rectitudinem, et justitiam Dei sicut in parte alterius perpenditis atque tuemini jura et usus mortalis hominis, hocque mihi promittitis, exponam vobis sicut fideibus et filiis Dei quo tendat hæc mei præsentis consili summa, et audiam sequarque consilium quod mihi inde vestra fida Deo industria dabit. » Dixere: « Loquemur, si placet ad invicem, et communem consensum referemus ad te. » Surgentes itaque in partem sese tulerunt, et habitus inter se nonnullis verbis miserunt Wentanum pontificem et episcopum Lincolinum ad regem percunctari de negotio voluntatem ac jussum illius. Edicti ergo propter quæ missi erant, ad socios reversi docuerunt eos quæ didicerant. Quid plura? Placuit eis in commune sequi voluntatem hominis terreni, illicoque reversi una ad Anselmum dixerunt ei: « Domine Pater, scimus te virum religiosum esse ac sanctum, et in celis conversationem tuam. Nos autem impediti consanguineis nostis, quos sustentamus, et multiplicibus sæculi rebus, quas amamus, fatemur, ad sublimissimam vitæ tuæ surgere nequimus, nec huic mundo tecum illudere. Sed si volueris ad nos usque descendere, et qua incedimus via nobiscum pergere, nos tibi sicut nobis ipsis consulemus, et negotiis tuis quæcumque fuerint, ubi opus fuerit, sicut nostris, opem feremus. Si vero te ad Deum solummodo quemadmodum cœpisti tenere delegevis solus, quantum nostra intentio in hoc ut hactenus fuisti et modo eris, nos fidelitatem quam regi debemus non excedemus. » At ille ait: « Bene dixistis. Ite ergo ad dominum vestrum, ego me tenebo ad Deum. » Fecerunt ut dixerat, et remansit Anselmus quasi solus. Facta deinde aliquanta mora, et unoquoque nostrum qui admodum pauci cum eo remansimus ad imperium illius singulatum sedente et Deum pro digestione ipsius negotii interpellante, veniunt prædicti episcopi cum aliquibus baronibus regni, inferentes viro hæc: « Mandat tibi rex quod saepe diversis eum querebis exagitasti, exacerbasti, cruciasti. Verum cum tandem post placitum quod totius regni adunatione contra te apud Rochingeham habitum est, eum tibi sicut dominum

A tuum reconciliari sapienter peteres, et adjutus meritis et precibus plurimorum pro te studiose intervenientium petitioni tuae effectum obtineres, pollicitus es ipsi te usus ac leges suas usquequa deinceps servaturum, et eas sibi contra omnes homines fideliter defensurum. Quibus opem credulus factus, sperrabat se de cætero quietum fore. Sed hanc pollicitationem, hanc fidem en tu patenter ipse egredieris, dum Romanum non exspectata licentia ejus te iturum minaris. Inauditum quippe in regno suo est, et usibus ejus omnino contrarium quemlibet de suis principibus, et præcipue te quid tale præsumere. Ne igitur in hujuscemodi re ultra vel a te vel a quovis alio te forsitan, cum in aliquo læsus fuerit, imitari volente fatigetur, vult et jubet quatenus aut jurejurando promittas quod nunquam amplius sedem sancti Petri vel ejus vicarium pro quavis, quæ tibi queat ingeri, causa appelles, aut sub omni celeritate de terra sua recedas. Et si mavis interposito hoc sacramento remanere quam recedere, tunc te ad judicium curiae suæ præcepit sibi emendare quod de re in qua non eras certus te perseveraturum, ausus fuisti eum toties inquietare. » Dixerunt, et ad regem protinus reversi sunt. Tunc Anselmus cum suis pauca locutus surrexit, atque ad regem nobis eum prosequentibus ingressus, ad dextram illius ex more assedit. Deinde mandatis quæ a nuntius aceperat in audiencia ejus singulatim recapitulatis, percunctatus est utrumnam a facie ipsius eo quo sibi dicta fuerant modo vere processerint, et audita revera processisse, illico quid inde sentiret tali subintulit voce dicens: « Quod dicas me tibi promisso usus et consuetudines tuas servaturum, et eas contra omnes homines tecum fideliter defensurum, fateor verum esse. Cognoscerem, si eo illas pacto distinguendo proferres quo tunc temporis, quando promissio ipsa de qua agis farcta est, eas fuisse distinctas indubitanter recordor. Scio quippe me spopondisse consuetudines tuas, ipsas videlicet quas per rectitudinem et secundum Deum in regno tuo possides, me secundum Deum servaturum, et eas per justitiam contra omnes homines pro meo posse defensurum. » In his verbis cum rex et principes sui cæca mente objicerent, ac jurisjurandi interjectione firmarent, nec Dei nec rectitudinis in ipsa sponsione ullam mentionem factam fuisse, rupit voces eorum Anselmus, et ait: « Papæ! si nec Dei nec rectitudinis mentio, ut dicitis, facta fuit, cuius tunc? Absit ab omni Christiano, absit, leges vel consuetudines tenere, aut tueri, quæ Deo et rectitudini contraria esse noscuntur! » Cum ad hæc illi submurmurantes contra virum capita moverent, nec tamen quid certi viva voce proferrent, ad ea quæ cœperat supinserens Pater ait: « Sed quid asseris consuetudinis tuae non esse ut ego, causa salutis animæ meæ, causa regiminis Ecclesiae Dei

HENSCHENII NOTÆ.

^a Joannes Bathoniensis ab anno 1088 ad 1122 sedet, et sedem episcopalem, ex Wellensi civitate Bathoniæ transtulit.

quod suscepi, beatum Petrum requiram et ejus vicarium? Pronuntio hanc consuetudinem Deo et rectitudini contraire, et idcirco ob omni servo Dei spernendam profiteor ac refutandam. Quod si per ista quæ dico quisquam probatum se dixerit me fidem quam tibi debeo non servare, paratum me sicut et ubi debeo ad demonstrandum inveniet magis in hoc meti tibi esse fidem quam si secus agerem. At nunc ad hoc ostendendum non intendo. Scitur tamen quod omnis fides quæ cuivis homini legaliter promittitur, ex fide Dei roboratur. Sic enim spondet homo homini. Per fidem quam debeo Deo, fidelis tibi ero. Cum ergo fides quæ fit homini per fidem Dei roboretur, liquet quod eadem fides, si quando contraria fidei Dei admittit, enervetur. Sed disputatio rei hujus non est temporis hujus. Itaque fides quam debeo, et servitium ejus cogunt me ad caput christianitatis papam accedere, et ab eo per necessarium Ecclesiae Dei et mihi consilium petere, nec videtur quod aliquis Deum offendere timens hoc debeat prohibere. Nec enim, tu rex, æquanimiter ferres, si quilibet de hominibus tuis potens ac dives ullum suorum fidelitati servitioque tuo intendentem præpediret, ac præpeditum minis et terroribus ab exsequenda utilitate tua prohiberet, verum debita in eum ultione violatae quam tibi debebat fidei reatum punires. Tunc rex et comes de Mellento, Robertus nomine, interrumpentes verba ejus: « O o, dixerunt, prædicatio est quod dicit, prædicatio est, non rei de qua agitur ulla quæ recipienda sit a prudentibus ratio. » Quibus cum quique procerum acclamarent, et os Patris suis vocibus oppilare laborarent, ipse inter ora perstrepentium, dimisso vultu, mitis sedebat, et clamores eorum quasi surda aure despiciebat. Fatigatis autem eis a proprio strepitu, sedatoque tumultu, Anselmus ad verba sua remeat dicens: « Ad ea quæ jubes ut, quo securus de me possis amodo esse, jurem tibi quod nunquam amplius pro qualibet causa beatum Petrum vel ejus vicarium in Anglia appellem, dico hujusmodi jussionem tuam qui Christianus es omnipotens esse non debere. Hoc enim jurare, beatum Petrum est abjurare. Qui autem beatum Petrum abjurat, Christum qui cum super Ecclesiam suam principem fecit, indubitanter abjurat. Cum igitur propter te (o rex) Christum negavero, fateor, peccatum, quod in requirenda licentia admisi, judicio curiae tuæ non segnis emendabo. » His verbis præfatus comes indignando subjungens, ait: « Eia, eia, Petro et papæ te præsentabis, et nos quidem non transbit quod scimus: » Cui Pater respondit: « Deus quidem novit quid vobis manebit, et mihi ad apostolorum suorum limina properant, si sibi placet, auxiliai valebit. » Post haec surrexit, atque ad locum unde exieramus reversos e vestigio nuntii regis subsecuti intulerunt viro hæc: « Ecce ibis. Verum tamen scias dominum nostrum pati nolle te exeuntem quidquam de suis tecum ferre. » At ille: « Equituras habeo, vestes quoque et supellectilem, quæ fortassis dicet aliquis

A esse de suo? Hæc si non permittit ut mecum habeam, neverit quod potius pedes ac nudus abibo quam cœpto desistam. » In istis princeps, pudore suffusus, dictum suum non ita intellexisse se respondit: « Nec enim dixi, ait, ut nudus aut pedes abui et. Attamen die qui erit undecimus ab isto, jubeo ut mare transiturus ad portum sit, et ibi nuntius meus ipsi obvius erit, qui dictabit ei quid ex permisso meo ille vel sui discendentes secum ferant. » His tali modo digestis, statim volebamus ad hospitium secedere. Sed Anselmus, doctus in patientia possidere animam suam, jucundo et hilari vultu ad regem revertitur, dicens ei: « Domine, ego vado. Quod si bono animo vestro fieri vobis placeret, utique et vos magis deceret, et omni bono homini acceptius esset. At nunc rem in contrarium lapsam, licet moleste, quantum ad vos, quod tamen mea refert, æquanimiter pro posse feram, nec ob hoc me ab amore animæ vestræ salutis, miserante Domino, auferam. Nunc igitur, ignorans quando vos iterum visurus sim, Deo vos commendo, et sicut spiritualis Pater dilecto filio, sicut archiepiscopus Cantuariensis regi Angliæ, vobis Dei et meam benedictionem antequam abeam, si eam non abjiciam, tribuerem volo. » Tunc rex, « Benedictionem, ait, tuam non abjicio. » Mox ille surgens, levata dextera signum sanctæ crucis super regem ad hoc caput humilientem edidit, et abscessit, viri alacritatem rege cum suis admirante. Anno ab Incarnatione Filii Dei millesimo nonagesimo septimo acta sunt hæc, feria quinta quæ fuit Idus Octobris.

B Venit dehinc Cantuariam Anselmus, ubi sedes pontificalis, ubi totius regni caput est atque primatus. Postera die allocutis, et pro instanti negotio magnopere consolatis filiis suis, astante monachorum, clericorum, ac numerosa populorum multitudine, peram et baculum peregrinantium moe coram altari suscepit, commendatisque omnibus Christo ingenti fletu et ejulatu prosecutus, egressus est. Ipso die ad portum Dofris ivimus, ibique clericum quemdam Willhelnum nomine a rege ex condicto, ut diximus, directum reperimus. Detentus autem ibi sumus quindecim diebus, vento nobis transitum prohibente. In qua mora idem Willhelmus cum Patre intrans et exiens, et in mensa illius quotidie comedens, nihil de causa pro qua missus fuerat agere volebat. Die vero quintodecimo cum nos nautæ urgerent naves petere, et nos transire avidi ad hoc fatigaremur, ecce videres rem miserandam. Patrem patriæ, primatem totius Britanniae, Willhelmu ille quasi fugitivum, vel alicujus immanis sceleris eum, in littore detinuit, ac ne mare transeat ex parte domini sui jubet, donec omnia quæ secum ferebat, sibi singulam revelet. Allatæ igitur ante illum bulgæ, et manticæ reseratae sunt, et tota supellex illius spe pecuniae reperiendæ subversa et exquisita est, ingenti plebis multitudine circumstante, ac nefarium opus, pro sui novitate, admirando spectante, et spectando execrante. Re-

bus ergo eversis, sed nihil eorum quorum causa eversæ sunt, in eis reperio, delusa sollicitudo per-scrutantis est, et Anselmus cum suis abire per-missus. Itaque navem ingredimur, ventis vela pan-duntur, et post modicum orta aliquanta difficultate, sed ea respectu clementia Dei in brevi sedata, prosperime marinos fluctus erecti Witsandis^a, pro-voto appulimus.

Rex autem Willhelmus ubi audivit Anselmum transfrassasse, confestim præcepit cuncta quæ illius juris fuerant in suum transcribi dominium, et irrita-sieri omnia quæ per ipsum mutata vel statuta fuisse probari poterant ex quo primo venerat in archi-episcopatum. Desævit igitur quandoque per episco-patum tam sæva tempestas, ut tribulationes, quæ factæ sunt in illo post mortem venerandæ memorie Lanfanci ante introitum Patris Anselmi, pa-vipensæ sunt compariatione tribulationum quæ factæ sunt his diebus.

Nos igitur mane a Witsandis discedentes, et post dies ad sanctum Bertinum^b venientes, magna plebis alacritate ac monachorum veneratione sus-cepti, quinque imbi dies morati sumus. Interrogatus Anselmus a canonicis sancti Audomari ecclesiam suam visitare, ibique altare, quod in honorem sancti Laurentii martyris fecerant, dedi-care, acquieavit ille precibus eorum, ministerioque decenter expleto pransus abbatiam repetit, objiciens clericis secum illuni remorari petentibus Domini dictum, quod discipulos suos jubet de domo in domum non transire.

Post hæc nobis cœptum iter accelerantibus, fama viri multo celerius præcurvabat, et multiplex popu-los voce replebat. Unde turbarum concursus, cleri-corum cœtus, monachorum exercitus ei, quacunque veniebat, occurrunt; isti gaudio et exultatione concrepantes, illi vexillis et sonoris concentibus Deo pro illius adventu conjubilantes. Verum sicut qui-dam ad venerationem et ministerium ejus omni studio parabantur, ita quidam e diverso alio spiritu acti, eum capere, eum suis rebus spoliare molie-bantur. Sed ubi adest divina protectio, quid valet humana molitiæ? Transita Francia, Burgundiam intravimus. Percussæ autem fuerant aures ducis illius^c terræ, diviti fama archiepiscopi Cantua-riensis, per teriam suam transire volentis. Unde succensus amore pecuniae, quam copiosam illum feire rumor disperserat, proponit animo eam ipsi auferre. Quadam igitur die cum in itinere essemus, et refrigerandi gratia a via paulisper declinassemus,

A ecce dux idem armata militum manu stipatus, in equis ocier advolat, et clamore valido quis vel ubi esset archiepiscopus interrogat. Quem cum sibi designatum mox equo sedentem torvo fuisse aspectu intuitus, subito pudore percussus, demisso vultu erubuit, et quid diceret non invenit. Cui Pater: « Domine, ait, dux, si placet osculabor te. » Et ille: « Osculaui et servire tibi, domine, paratus sum, ac de adventu tuo in Deo græcos exulto. » Dato igitur osculo pacis dieit ad illum Pater: « Causa religionis Christianæ, vii venerande, Angliam exivi, et, miserante Deo, Romam ire disposui. Nunc autem videns te lætor et gaudeo, tum quia cognitionem et amicitiam tuam, tum quia securita-tem et pacem in terra tua me et meos deinceps R per te habere desiderio. » Respondit: « Et quidem quod dicas multum amo et volo, meque tuis oratio-nibus benedictione committo. » Quibus dictis præcepit cuidam qui de suis ibi potentior aderat quatenus virum per terram suam conduceret, eique ubi opus haberet non secus quam sibi ipsi ministra-ret. Discedens itaque odium Dei omnipotentis om-nibus imprecatus est, qui se ad insequendum hominem Dei concitaverant. « Nec enim hominis sed vultus, ait, angeli Dei fulget in eo. » Unde sciant omnes qui ei scienter infesti sunt, quod maledicti a Deo sunt. Nos, huic Deo pro sua misericordia debitas ex corde gratias agentes, itinere cœpto periremus.

Venimus vero Cluniacum tertio die ante Nativi-tatem Domini, ibique a toto illius monasterii mona-chorum agmine summa cum veneratione Pater sus-cipitur, et cuncta loci ipsius gaudio lætitiaque replentur. Quid deinde? Donec ibi fuit, ut paucis dicam, singulari præ omnibus id loci videntibus reverentia habitus est.

Mittit interea nuntium qui suum venerabili Hu-goni archiepiscopo Lugdunensi^d notificet adven-tum. Erat quippe idem vir Anselmo jam ex multis præcedentibus annis notus, et, sanctæ dilectionis illius igne succensus, magno videndi eum desiderio fatigabatur. Quem etiam Anselmus in tantum dil-gebat, ejusque prudentiam atque consilii auctori-tatem tanti pendebat, ut statuerit apud se summam negotii sui considerationi et dispositioni ejus, necne reverendi Hugonis Cluniacensis abbatis^e ex integrō commendare. Hic itaque pontifex, auditio Ansel-mum suis finibus accessisse, oppido lætatus est. Et diligens ad eum quos familiariores ac digniores circa se habebat, quatenus Ecclesiam suam seque- ipsum sine mora dignaretur invisere, obnixe depre-

HENSCHENII NOTÆ.

^a Witsandis, celebris olim portus, nunc humili vicus inter Bononiam et Caletum, vulgo Visan.

^b Sithuense S. Bertini cœnobium, nunc iisdem cum castro S. Audomari mœniibus inclusum et mu-nitissimum Artesie oppidum, a prænominato portu distat leucis Gallicanis circiter decem; ut forte legi debeat, post diem, aut, post duos dies, ut sum-mum.

^c Hie dux fuit Eudes primus, a quo fundatum

Cisterciū anno sequente 1098, ut dicitur xxix Aprilis in Vita S. Roberti abbatis Molismensis. Fuit autem Eudes natus patre Hemico, avo Roberto, du-cibus Burgundie, pio avo Roberto rege Francorum.

^d Exstant plures epistolæ S. Anselmi ad Hugoneum archiepiscopum et hujus ad S. Anselmum. Mortuus est anno 1106

^e Vitam S. Hugonis illustramus ad diem xxix Aprilis, cum illustri mentione S. Anselmi,

catus est. Mandavit insuper episcopo Matisconensi^a ut uno decenti honore occurreret, et officiosissime deserviret. Quod ipse diligenter exsecutus est. Ubi vero Lugdunum venimus, qua veneratione ab ipso summo pontifice et suis omnibus suscepti sumus, et enarrare difficile, et dictu fortassis est incredibile. Quo cum demoraremur, didicit Anselmus ex his quae fama ferebat, non multum suæ causæ profuturum, si ipse in ultra procederet. Imbecillitas quoque sui corporis residue viæ laborem perhorrebat, et insidiæ quæ ab indigenis illarum regionum ea tempestate commeantibus et maxime religiosi ordinis viris struebantur, cum non nihil retardabant. Itaque Lugduni resedit, cunctis valde acceptus et honorabilis.

Scriptam debinc epistolam unam sedis apostolice præsuli destinavit, in qua quid illi de his quæ acciderant suggesserit, quoque animi sui desiderium intenderit, tenor ipsius epistolæ quam subscribimus, designavit.

« Domino et Patre cum amore reverendo, et cum reverentia amando, summo pontifici Urbano, frater Anselmus, servus Ecclesiae Cantuarie, debitam subjectionem et orationum devotionem.

« Novimus, domine reverende, et Pater diligende, quod Dominus noster Jesus Christus sublimavit sanctitatem vestram in Ecclesia sua ad consulendum et subveniendum his qui ad supernæ patriæ requiem anhelantes, in hujus saeculi exilio diversis fatigantur tribulationibus. Hac igitur spe et consideratione, ego humilis servus vester in angustiis cordis mei ad sinum paternæ et apostolicæ pietatis vestræ, per exhibitionem præsentiae meæ confugere disposui: sed hoc utique facere non possum sicut desidero. Cur autem non possum, per præsentium Iatorem cognoscetis. Quoniam ergo per memetipsum præsentiam vestram secundum desiderium meum audire nequeo, per litteras, ut possum, clementiæ vestræ angustias meas insinuo, quatenus ejus consolatione eadem angustiæ mitigentur, et anima mea desiderata tranquillitatem per affectum vestræ compassionis se adipisci gratuletur. Tanta enim est cordis mei tribulatio, ut nec verbis nec litteris sufficiam illam exprimere; sed oro Deum qui novit occulta ut eam vos intelligere faciat, et per viscera misericordiæ suæ viscera vestra ad ejus miseracionem secundum desiderium et necessitatem meam commoveat. De hac tamen mea necessitate et meo desiderio aliqua aperio, per quæ vestram prudentiam posse intelligere quid mihi expediat non dubito. Notum est multis, mi Pater pie, qua violentia et quam invitus, et quam contradicens captus sim et detentus ad episcopatum in Anglia, et quomodo obtenderim repugnantiam ad hujusmodi officium; naturæ, ætatis, imbecillitatis et ignorantiae meæ, quæ omnino omnes saeculi actiones fugiunt, et in-

HENSCIENII NOTÆ.

^a Distat Cluniacum Matiscone leuis cœciter quinque; et hinc secundo Rhodano die uno descenditur Lugdunum. Matisconensis autem episcopus

A constabili exsecrantur, ut nullatenus illas tollere possim cum salute animæ meæ. In quo archiepiscopatu jam per quatuor annos manens nullum fructum feci, sed in immensis et exsecabilibus tribulationibus animæ meæ inutiliter vixi, ut quotidie magis desiderem mori extra Angliam quam ibi vivere. Nam si ita vitam præsentem sicuti etiam ibi finire, plus videbam animæ meæ damnationem quam salutem. Videbam enim multa mala in terra illa, quæ nec tolerare debebam, nec episcopali libertate corrigere poteram. Ipse quoque rex faciebat quædam quæ facienda non videbantur de Ecclesiis, quas post obitum prælatorum aliter quam oportet, tractabat. Me etiam et Ecclesiam Cantuariensem multis modis gravabat. Terras namque ipsius Ecclesiæ, quas post mortem archiepiscopi Lanfranci, cum in manu sua archiepiscopatum teneret, militibus suis dederat, mihi sicut eas idem archiepiscopus tenuerat, non reddebat; sed insuper alias secundum libitum suum, me nolente, dabat. Servitia gravia et antecessoribus meis inusitata ultia quam ferre possem aut pati deberem, a me exigebat. Legem autem Dei, et canonicas et apostolicas auctoritates voluntariis consuetudinibus obrui videbam. De his omnibus cum loquebar, nihil efficiebam, et non tam simplex rectitudo quam voluntaria consuetudines obtendebantur. Sciens igitur quod si hæc ita usque in finem tolerarem, in damnationem animæ meæ successoribus meis tam pravam consuetudinem constitarem, nec de his placitare poteram (nullus enim aut consilium aut auxilium mihi ad hæc audebat dare) petii a rege licentiam adeundi vestram paternitatem, quatenus illi et cordis mei angustias ostenderem, et deinde ejus consilio et auxilio quod salubrius esset animæ meæ agerem. Qua de re iustus petit ut de hujus licentiae petitione quasi de gravi offensa illi satisfacerem, et secum illum sacerdem me deinceps nullo modo requisitorum pro aliqua necessitate apostolicum, nec saltem inde locuturum, aut si unquam hoc factus eram, in præsenti hoc facerem. Sic itaque male transii causa ad vos veniendi. Quod sicut dixi facere non possum. Quoniam autem impossibile est me hujusmodi vitæ concordare, aut animam meam in tali episcopatu salvari, tum propter rerum quas dixi qualitates, tum propter meas multimodas et sensus, et morum, et naturæ et ætatis imbecillitates. Hæc est summa supplicationis meæ propter quam ad vos ire volebam, ut sicut Deum animæ meæ, et animam meam Deo desideratis, per paternam et apostolicam pietatem, quæ cor vestrum inhabitat, animam meam de vinculo tantæ servitutis absolvatis, eique libertatem serviendi Deo in tranquillitate reddatis; ne abundantiore tristitia sicut jam nimis passa est absorbeatur, et de dolore temporali ad æternum pertrahatur; deinde ut Ecclesiae Anglo-

tunc erat Raynaldus intra biennium vita functus.

^b Placitare est judicio experiri; et placitum, iudicium implacitare, in lite adducere.

rum secundum prudentiam et auctoritatem apostoli vestri consulatis. Omnipotens Dominus vestram sanctitatem nobis in suæ gratiæ prosperitate diu servet in columem, et conterat Satanam et portas inferi sub pedibus vestris. Amen. »

Inter hæc Romam usque vulgatum est archiepiscopum Cantuariæ primatæ Britanniæ multo aurum et argenti pondere onustum mare transusse, Romam pergere. Accensi ergo nonnulli cupiditate non bona viam observant, exploratores ponunt, laqueos parant, ut eum capiant. His tamen quam maxime homines Alemanni regis a intendebant, ob dissensionem quæ fuerat illis diebus inter papam et ipsum. Supererat quoque ea tempestate Wibertus archiepiscopus Ravennæ, qui de apostolatu quem contra jus invaserat pulsus, omni religiosæ personæ Romam petenti per se suosque modis qualibus poterat struebat insidias. Unde quidam episcopi, monachi, et religiosi clerici ea sæviente persecutio capti, spoliati multisque contumeliis affecti, necati sunt. Spe igitur maxima manus iniqua sibi confisa est simili poenarum genere sese Anselmum damnaturum. Sed ille, ut diximus, Lugduni remansit, redditum nuntiorum suorum ibi operiens. Cum vero malignantes illi moram ex adventu ejus extra spem paterentur, didicerunt a peregrinis eum valida corporis infirmitate tentum, a Lugduno amplius non promovendum. Quod dictum peregrinorum non fuit ex toto veritati contrarium. Infirmitas nempe fuerat, ut de sanitatis illius recuperatione desperatio nos non parva teneret. Quo, illi auditio, consternati sunt animo; et quod de Anselmi disturbance spem habebant, perdiderunt. Verum linguore magna ex parte sopito, et rumore qui populos de processu ipsius repleverat circumquamque extincio, ecce quos Romam miserat nunti veniunt, et quod omni excusatione sublata eum ad se papa properare præcepit referunt. Quid moror? Nescius moræ apostolicis jussis obaudit, viæ se periculis, mortem pro Deo non veritus, tradit.

Discedentes igitur a Lugduno tertia feria quæ ante Dominicam diem Palmarum erat, venimus in subsequenti Sabbato ad villam quamdam quæ Aspera ^b dicitur, in qua cum hospitati atque refecti fuissimus, visum Patri est decentius inter monachos qui in eadem villa eohabitabant, quam inter villanos, noete illa nos conversari, tum propter religionem monachici ordinis, tum propter officium imminentis noctis atque diei. De re itaque mandatum monachis est et alacres assenserunt. Eramus quippe tres monachi qui hoc quærebamus, dominus videlicet et Pater Anselmus, præfatus Balduinus, et ego qui hæc scribo frater Eadmerus. Qui ita ibamus

A quasi pares essemus, nullo Patrem nostrum coram aliis dominandi iure sequente. Cum igitur monachi illi nobiscum, sicut peregrinis, vespertina hora loquerentur, et unde venissemus pericularentur, respondimus de Franciæ partibus nos adventasse et Romanum usque, si Deus concederet, ire velle. At illi: « In nihil tenditis, inquit. Nam viam istam quam aggredimini nullus in habitu religioso peragere potest quin capiatur multisque injuriis afficiatur. Quod archiepiscopus Cantuariensis intelligens, sapienti consilio usus est. Proposuit namque idem vir se pro sua, ut fecit, causa nuper Romanum iterum, et venit usque Placentiam. Verum cum illuc sequentis viæ periculum didicisset, reversus est; et nunc Lugduni moratur. » Ad hæc Balduinus ait:

B « Et ille bene quidem fecit, et nos quia servitio Dei, et obedientia spiritualis Patris ire compellimur, quantum nobis licuerit ducente Domino progrediemur. Quando ultra non potuerimus, salva obedientia nostra revertemur. Ducat nos, aiunt, benignus Deus. » Celebrato igitur inter eos noctis officio aliae diei, nos viæ reddidimus.

C Ex hinc cum Romanum prospero itinere pervenissimus, et Anselmus a papa decentissime susceptus de sui adventus causa requisitus fuisset, eo illam ordine retulit quo in epistola sua quam a Lugduno, ut diximus, ei dixerit, ipsam digessit. Audit ille quæ feruntur, et subventionem pollicetur. Scribit litteras Willhelmo regi Angliæ, in quibus ut res Anselmi liberas in regno suo faciet ac de suis omnibus illum revestiret monet, hortatur, imperat. Scribit quoque Anselmus sub eadem materia litteras, et eas una cum litteris papæ ipsi regi destinat. Mansimus ergo Romæ decem diebus in palatio Lateranensi, cum papa degentes.

D Praeberat eo tempore abbas quidam, Joannes nomine, cœnobio Salvatoris quod prope Telesiam urbem situm est. Qui Joannes, Romanus genere, discendarum studio literarum jam olim Franciam venerat, ibique fama permotus Anselmi qui tunc Becci abbas erat, eum religionis proposito servens adiit, eoque auditio, Becci monachus factus est. Quod ubi post aliquot annos ad aures summi pontificis Ubani pervenit, Joannem ipsum ad se accercitum præfati cœnobii abbatem fecit. Hic itaque agnitus Patrem suum Anselmum Romanum venisse, missis nuntiis omni studio deprecatus est, quatenus ad se veniret atque in sua quadam mansione cui salubris aura favebat, ad evitandas Romanæ Ubis aegritudines, instanti dignaretur æstate conversari. Quibus ille auditis, supernæ pietati ac fraternali sollicititudini gratias egit, summoque pontifici relatas preces innotuit. At ille: « O, inquit, divinæ miserationis

HENSCHENII NOTÆ.

^a Henricus is fuit hoc nomine rex Germaniæ quartus, imperator tertius: contra quem anno 1094 in concilio Augustodunensi renovata excommunicatio fuerat, atque contra cæteros schismatis Guibertini fautores.

^b Anno 1098. At quæ hic villa Aspera diciter. in

priori Vita dicitur *Secusia*, vulgo *Susa*, ubi erat monasterium S. Justi, ut ibidem annotavimus.

^c Telesia urbs Samnii episcopaljs, sub Beneventano archiepiscopatu, haud procul a confluentia Vulturi et Sabati fluminum in hodierna Terra Labellis olim celebris, nunc fere deserta.

prædestinatio! Vere tamen præmisit Deus Joseph in Ægyptum ante Jacob Patrem suum. Quapropter, licet omnia quæ habeo, tuis utpote viri propter iustitiam necne beati Petri fidelitatem exsulantis proposuerim necessitatibus servitura, tamen quia urbis istius aer multis et maximæ peregrinæ regionis hominibus nimis est insalubris, laudo ut eas quo vocaris, ne quod superna dignatio tibi prævidit negligere videaris. » Acquiescit Anselmus dicto pontificis, et exspectatus quid rex Angliæ respondeat litteris papæ ac suis, partes ad quas invitabatur petuit. Occurritur ei cum lætitia et honore in omni loco ad quem ingreditur, et certatim ad ministrandum illi quique parantur. Ubi vero loco ad quem ibat appropinquavit, adjuncta secum fratum catterva Joannes obviam vadit, et Patrem suum more boni filii magna cum reverentia et exultatione susceptum monasterio introducit. Exinde quoniam calor ibi cuncta torrebat, dicit eum in villam suam, Sclaviam nomine, quæ, in montis altitudine sita, sano jugiter aere conversantibus illic habilis exstat.

His ferme diebus Rogerus dux Apuliæ^a adunato grandi exercitu, Capuanam civitatem^b a sua ditione resilientem obsidebat. Et audita fama Anselmi, directis nuntiis, rogavit eum venire ad se, cipiens illum videre et alloqui, atque per eum his quæ saluti suæ adminiculari poterant, informari. Ivit ergo Pater ad eum. Adhuc longe eramus, et ecce dux ipse copiosa militum multitudine septus Patri occurrit, ac in oscula ruens, ei pro suo adventu C gratias egit. Plures ex hinc dies in obsidione fecimus, remoti in tentoriis a frequentia et tumultu perstrepentis exercitus. Cum autem inter hæc sedis apostolicæ pontifex Urbanus illo adventaret, et ei ab Anselmo ac principibus totius exercitus obviam itum esset, ingenti sæcularis gloriæ pompa prosecutus, ductus est in tentorium quod ei prope nos erat cæteris excellentius constitutum. Sicque donec civitas in ditionem transiit, obsidio illius dominum papam et Anselmum vicinos habuit, ita ut familia illorum magis videretur una quam duas, nec facile quis declinaret ad papam qui non diverteret ad Anselmum.

Sed quid faciam? Si dilectioni, si reverentiae, si honori, qui Anselmo ab universis inter quos habebat eo tempore et veniebat exhibebatur, scribendo singulatum immorari voluero, non immerito indiscretoris argui potero. Tantum dico quod licet rex Angliæ qui illum, ut prædictum est, de regno suo pepulit, tam litteris quam largis muneribus omnes quos ratus erat ei posse detimento existere conatus fuerit adversus eum commovere, — tamen nihil profecit quin potius ex his perspicaciter intellectum est, virum simplicis iustitiae viam tenere,

A et omnino contra æquum fatigari. Nam cum litteræ quæ directæ fuerant, nullam ipsi qua jure arguī posset culpani referendo invehement, nec latores earum a litteris ipsis pejora dicendo dissentient, factum est ut et viri iustitia firmius crederetur, et iniustitia hominis eum non æquo judicio fatigantis, magis ac magis publicata detestaretur. Quique igitur ex hoc illius cœperunt causæ favere, illius commodo, illius honoris se suaque pro voto certatim impendere. Dux ipse, ad quem ipsa mandata præ cæteris lata fuerunt, non consideratis eis Patrem multis precibus ad hoc flectere natus est, quatenus secum dignaretur remanere, et optimas terrarum suarum tam in villis quam in castellis seu civitatibus, juxta electionem suam, dono accipere, easque in usus suos suorumque, dum viveret, proprio jure vindicare. Alter igitur molimina regis in Anselmum processerunt ac ipse iatus fuerat. Obsidione dehinc soluta, Anselmus cum papa ad Ayersanam^c civitatem vadit. Papa civitatem, Anselmus multa prece invitatus abbatiam Sancti Laurentii, hospitandi gratia, petit. Igitur Anselmo ab ipsis cœnobii fratribus perfectæ charitatis obsequium exhibetur, et loquenti solito more quæ Dei sunt auditus studiose præbetur.

Considerans itaque Anselmus apud se, quantam mentis inquietudinem et perturbationem fuerit passus in Anglia, et quomodo nullus, exceptis aliquibus monachis, eum gratia fructificandi Deo, audire voluerit, quantaque mentis tranquillitate potius, et quam fructuoso studio sit a cunctis auditus postquam exiit de Anglia, omni desiderio serveybat eum Angliæ cum pontificatu deserere, et eis perpetim abrenuntiare. Huic quoque desiderio non parum roboris impendebat, quod omnium dubietate sublata videbat impossibile fore suos et Willhelmi regis mores in unum amplius concordare. Ad ea nempe quæ illum in Anglia positi facere solere cognoveramus, nova quedam quotidie ab his qui inde veniebant publice referebantur, in quibus ita contra Dei iustitiam obscuratus intelligebatur ut multi regionum illarum viri simul ac mulieres aliam de ea aestimationem haberent quam de Christiano Christianos lex Christiana docet habere. De quibus

D pauca brevi perscringere placuit, ne solunmodo nudis verbis quæ dicunt, dici putentur. Quæ tamen sicut illa accepimus simpliciter ponam, non astruens vera an secus existenterint, an non. Ferebant igitur hi qui veniebant quod eodem fere tempore, cum idem rex Rothomagi moraretur, videri, qui in civitate ipsa degebant, ad eum convenire, conquerentes nonnullos ex suis, spreto Judaismo, Christianos tunc noviter factos fuisse, atque rogantes ut sumpto pretio illos, rejecto Christianismo, ad

HENSCHENI NOTÆ.

^a Rogerius filius Roberti Northmanni, ducis Apuliæ, successor illi anno 1086.

^b Anno 1098 comprehensa est Capua a Rogerio næm Martio. Ita Lupus Piotspata in Chronico.

Sed videtur legendum esse mense Mayo: alias enim non potuisse adesse Anselmus, qui mense Martio exente Romam solum attigerat.

^c Aversa vbs inter Capuam et Neapolim.

Judaismum redire compelleret. Acquiescit ille, et suscepit pietio apostasie, jubet ex Judaeis ipsis ad duci ad se. Quid plus? Plures ex illis minis et terroribus fractos, abnegato Christo, pristinum errorem suscipere fecit.

Erat præterea, illis diebus, adolescens quidam Judaeus, cui uno dierum per viam forte eunti appauuit alter juvenis vultu ac veste decorus, qui interrogatus unde vel quis esset, dixit se, jam olim ex Judæo Christianum effectum, Stephanum protomartyrem esse. « Sed ea, inquit, causa nunc de cœlo ad terras descendit ut tu, abjecta superstitione Judaica, Christianus efficiatis, et meo nomine, baptizatus in Christo, appelleris. » Dixit, et ab oculis ejus elapsus non comparuit. Adolescens autem timore correptus, illico presbyterum adiit, quid viderit, quidve audierit clara voce innotuit, seque in Christum credere confessus, baptismi gratiam statim adeptus est. Quod factum cum pater ejus agnovisset, acri cordis dolore afficitur. Et aestuans quoniam modo suis sacris filium posset restituere, didicit quemadmodum Willhelmus rex Anglorum nonnullos hujusmodi pecuniae gratis nupes Judaismo reddiderit. Igitur ergo ad illum, et qualiter perdidit filium suum querula voce deprompsit. Orat sibi miserei, et unici more a se dilectum paternis rogat legibus imperiali sanctione restitui. Tacet ille ad rogata, nondum audiens quamobrem tali negotio sese debet medium facere. Advertit Judaeus mysterium cur suis precibus non responderet, et e vestigio sexaginta marcas argenti se illi daturum, si judaismo restitueret filium suum, pollicetur. Jubente igitur tege, juvenis ipse in conspectum suum adducitur, et sex illum hac voce alloquitur: « Queritur pater tuus de te quod præter licentiam suam Christianus effectus es; hoc sita est, præcipio tibi quatenus voluntati ejus satisfaciens, omni ambage seclusa judaismo te sine mora restituas. » Qui juvenis respondens: « Domine rex, ait, ut puto, jocaris. » At ille indignatus, « Tuum, inquit, jocarer, stercois fili? Recede potius, et præceptum meum velocius imple, alioquin per vultum de Luca faciam tibi oculos erui. » Tunc adolescens animæ quior factus, voce constanti ita respondit: « Utique non faciam. Verum neveris quia, si bonus Christianus es, nunquam de ore tuo talia protulisses. Christiani etenim est eos qui a Christo per incredulitatem separati sunt ei conjungere; non autem eos qui illi per fidem juncti sunt ab eo separare. » Confusus princeps in istis, contumelias affectum juvenem cum dedecore jussit suis conspectibus eliminari. Qui expulsus patrem suum even-

A tum rei pro foribus præstolantem, invenit. In quem animatus, « Fili, ait, mortis, et pabulum externæ perditionis, non sufficit tibi damnatio tua nisi et me tecum præcipites in eam? Ego vero cui jam Christus patesfactus est, absit ut te unquam pro patre agnoscam quia pater tuus diabolus est! » Dum ista ita dicuntur, ad jussum regis introducitur ante eum Judaeus, et ait illi rex: « Ecce feci quod rogasti, redde quod promisisti. » At ille: « Filius meus jam nunc et in Christi confessione constantior, et mihi est solito factus infestior, et dicas: Feci quod peccasti, redde quod promisisti? In quo cœpisti, primo perfice, et tunc demum de peccatis age. Sic enim convenit inter nos. Feci, dixit, quantum potui, verum quamvis non profecerim, minime tamen feram me sine fructu laborasse. » Angustiatusque Judaeus ex his via obtinuit, ut data medietate promissæ pecuniae, alia sibi medietas laxaretur.

Præter hæc quoque, per id temporis ferebatur eum in tantam mentis elationem corruisse ut nequam patenter audire valeret, si quis ullum negotium quod vel a se, vel ex suo præcepto foret agendum, ponebat sub conditione voluntatis Dei fieri. Sed quæque acta simul et agenda suæ soli industriæ ac fortitudini volebat ascribi. Quæ mentis elatio ita excrevit in eo ut, quemadmodum dicebatur, crederet et publica voce assereret nullum sanctorum cuiquam apud Deum posse prodesse, et ideo nec se velle, nec aliquem sapientem debere beatum Petrum, seu quemlibet alium quo se juvaret interpellare. Hac fide in ipso proficiente, ad hoc quoque lapsus est ut Dei judicio incredulus fieret, iustitiæque illud arguens, Deum aut facta hominum ignorare, aut æQUITATIS ea lance nolle pensare astrueret. Exempli causa, quinquaginta circiter viri, quibus adhuc illis diebus, ex antiqua Anglorum ingenuitate, divitiarum quedam vestigia annidere videbantur, capti sunt, et calumniati (20) quod cervos regis ceperint ^a, mactaverint, manducaverint. Negant illi; unde statim ad judicium rapti judicantur injectam columnam (21) examine igni ^b ferri a se propulsare debere. Statuto itaque die, præfisi pœnæ judicii pariter subacti sunt remota pietate et misericordia. Erat ergo miseriā videlicet. Verum omnipotens Deus, cui misericordiam et judicium canit Davidicus psalmus, innocentia eorum, servatis misericorditer ab exustione manibus omnium, cunctis ostendit, et malitia hominum eos impie destitueit cupientium quam injusta fuerit, justo judicio declaravit. Igitur cum principi esset relatum condemnatos illos tertio judicii die simul omnes inustis mani-

HENSCHENII NOTÆ.

^a Venationes, inquit Malmesburiensis, quas primo indulserat, adeo prohibuit, ut capitale esset supplicium, prætidisse cervum. » quam insamam, perditis hominem pro bestiola, egregie perstringit Joannes Sarisburiensis lib. 1 de nugis cuiuslibet, cap. 4.

^b Similis examinis exemplum jam vidi nus die præcedenti in Vita B Hildegundis. Seldenus autem

in Spicilegio ad hunc locum notat hujus ac similis judicium, quod *oidaldum* veteres Saxones dicebant (Alemanni *witheil*, Belgæ *Oideel* nominant) exolevisse usum tempore Henrici III, atque hujus mandatuum anno 1219 promulgatum exhibit, pro quo isto anno mandat justitiarius quibusdam suis quomodo agere debeant in iis criminibus, « quibus competeat iudicium ignis vel aquæ, si non esset prohibitum. »

bus apparuisse, stomachatus taliter fuit respondisse : « Quid' est hoc ? Deus est justus judex ? Pereat, qui deinceps hoc crediderit. Quare per hoc et hoc meo ^a iudicio amodo respondebitur. Non Dei quod pro voto cuiusque hunc inde plicatur. » Hæc et hujusmodi plura his atrociora quæ a diversis non ignobilis famæ hominibus de Willhelmo illo tunc temporis nuntiabantur, magno, ut diximus, Anselmum accendebat pontificatus Angliæ abrenuntiare, scientem videlicet mores suos moribus ipsius nulla posse ratione amplius concordare.

Postulaturus igitur a summo pontifice ipsius vinculi quo se nimis astringi gemebat relaxationem, eum adiut, ei sui cordis anxietatem innotuit, misereri sibi poposcit. id est ut ab onere curæ pastoralis, quod importabile sibi quia insuetuosum videbat, se relevaret, omnime rogavit. Audit papa quod ille postulat, et illico miratus exclamat : « O episcopum ! O pastorem ! Nondum cædes, nondum vulnera persussus es, et jam Dominici curam ovilis subterfugere quæris ? Christus in cura ovium suarum probat Petri amorem erga se, et Anselmus, Anselmus, inquam, ille sanctus, ille talis ac tantus vir, solummodo quiescere volens, oves Christi et ante pugnam luporum morsibus dilaniandas non veretur exponere ? Ah ! quid dicam ? Quo amore sperat Domino copulari qui hoc fugit quo ipse Dominus se teste probatur amari ? Absint hæc a te, absint a tua religione, dilectissime frater Anselme ! Potiusne me in istis ulterius inquietes, scias quod non solum non concedo tibi facere quod petis, imo ex parte Dei omnipotentis vice beatissimi Petri apostolorum principis tibi per sanctam obedientiam præcipio quatenus curam Angliæ regni tibi commendatam, quandiu retinere ut hactenus poteris, non abjicias. Quod si propter tyrannidem principis, qui nunc ibi dominatur, in terram illam redire non permittevis, jure tamen Christianitatis semper illius archiepiscopus esto, potestatem ligandi atque solvendi super eam, dum vixeris, obtinebis et insignibus pontificalibus more summi pontificis utens ubique fueris. » Ad hæc ille : « Obedientiam, Pater, non abjicio, sed si non displacebit, quid animo geram paucis suggeram. Credat, si placet, excellentia vestra quoniam si cædes, si vulnera, si mors ipsa mihi pro tutela et defensione ovium Christi intenderetur, spero, non aufugerem, si me conscientia mea non fallit. At tunc ut de rege ipso, qui me, sicut notum est, de regno suo expulit, taceam, ipsi quos oves, et episcopi quos adjutores habere debebam, et qui mihi obedientiam professi sunt, omnes in commune ad hoc me ducere conabantur, quatenus sub obtenu justitiæ contra justitiam facerem, id est obedientiæ beati Petri abrenuntiarem, ne fidem quam debebam regi terreno violarem. Quibus dum niterer persuadere me utrumque

HENSCHENI NOTÆ.

^a Per hoc et hoc, formula jurandi est, qua idem iex estiam infra utitur.

^b « Mense Octobri papa Urbanus universam synclum congregavit in civitate Bati, in qua fuerunt 185

A horum, altero inviolato, posse servare (quandoquidem Dominus jubeat, quæ Cæsar is Cæsari, et quæ Dei sunt Deo reddi [Matth. xxii, 21]), objiciebat hoc apud se in usu non habeti, nec velle de domino suo hanc injuriam sustinere, ut aliquis in regno ejus cuiilibet intenderet, nisi ei vel per eum. Et ego, Pater, inter tales quid facerem ? » Respondit : « Ratione duceris. Ego quoque ne de his atque aliis tibi non jure illatis videar non curare, eaque gladio sancti Petri nolle vindicare, moneo quatenus concilio quod apud Barum ante corpus beati Nicolai, Kalendas Octob. celebriare constitui, præsentiam tuam exhibeas, ut quod de ipso rege Anglo, suisque, ac sui similibus qui contra libertatem Ecclesiæ Dei se exerunt, mediante æquitatis censura, me factum disposui, auditu visuque percipias. » Dehinc ad habitaculum suum Sclaviam Anselmus revertitur, quietem et paupertatem oblatis divitiis anteponens.

Instante autem termino concilii, ad apostolicum reversus est, et cum eo Barum usque profectus. In ipso vero concilio ^b, dum plurima de fide catholica summus pontifex, facunda ratione rationabilique facundia disservisset, mota est quedam quæstio ex parte Græcorum evangelica auctoritate probare voluntum « Spiritum sanctum processionem non habere nisi tantum a Patre. » Huic errori tum multis argumentis, tum plurimis rationibus papa contrahensis, inter alia (22) quiddam de epistola sibi olim ab Anselmo de Incarnatione Verbi edita et directa, exempli gratia, intulit, quod suæ disputationi non parum claritatis ac firmitudinis attulit. Verum cum nonnulla objicerentur, et redditæ rationes, quemadmodum instabilibus mos est, disquisitæ enucleatiæ exponi peterentur, imperatum silentium primus ipse pontifex rupit alta voce dicens : « Pater et magister Anselme, Anglorum archiepiscope, ubi es ? » Sedebat enim idem Pater in ordine cæterorum inter primos concilii Patres, et ego ad pedes ejus. Ubi ergo se requiri audivit, surrexit continuo, et respondit : « Domine Pater, quid præcipis ? Ecce me. » At ille : « Quid, queso, facis ? Cur in aliorum silentio degis ? Veni, veni, obsecro ; ascende usque ad nos et pugnans pro Matre tua et nostra, adjuva nos, cui suam integratatem vides Græcos istos conari adimere, et nos in idipsum nefas, si facultas eis tribuitur, præcipitare. Succurre igitur quasi vere pro hoc a Deo missus hue. » Videres itaque circa solium papæ quosque perstrepere, sedes mutare, locum secundi viro parae, et sic demum honorifice levatum ad se prope papam collocare, concilio stupente ad hæc, et percutiente quis esset aut unde. Tum compresso tumultu, omnibus in commune viri sanctitatem atque industriam papa exposuit, et quia propter justitiam multas persecutiones passus, atque

episcopi. » Ita Lupus Protospata, sed perperam notato anno 1099, nisi more Græcorum annum auspicetur a Septembri.

injuria de sua sit terra expulsus, reverenda voce annotuit. Cum igitur ad imperium ejus Anselmus præsto esset motæ quæstioni mox respondere, visum nonnullis est melius fore in crastinum rem differi, quo liberioribus animis dicenda expeditius proponerentur. In crastino itaque matutius conventu disposito, Anselmus ex condicto debitum solvere postulatus est. Surrexit ergo et coram universis in edito stans, sic de negotio, regente cor et linguam ejus Spiritu sancto, tractavit, disseruit, absolvit, ut in ipso conventu nemo existeret qui non inde sibi satisfactum consentiret. Sed quibus hoc argumentis, quibus rationibus, quibusve divinæ Scripturæ auctoritatibus et exemplis egerit, scribere supersedemus, eo quod ipsem Anselmus postmodum inde diligenter atque subtilius tractans, egregium opus^a scripsit, idque per multa terrarum loca, ubi ejusdem erroris fama pervenit, ab amicis suis rogatus direxit. Ergo ubi finem dicendi fecit, intendens in eum summus pontifex, ait: « Benedictum sit cor et sensus tuus, et os et sermo oris tui sit benedictus. » Hinc in laude vii demoratum est, et fides ejus atque prudentia divulgata ac magnificata, nec non eorum perfidia, si qui forent, qui ea quæ de proposita quæstione docuit suscipere et credere nollent, exprobata ac perpetuo anathemate percussa atque prostrata.

Procedente deinceps ratione de rege Anglorum sermo conseritur, et sinistra quædam de ipso publice prædicantur, Anselmo inter illa demissu vultu sedente et loquentes nullo favore prosequente. Tandem de venditione et oppressione Ecclesiærum de quibus inter alia vituperabatur, necne de injuriis Anselmo illatis apostolicus acriter questus est. « Quem propterea, inquit, etiam regni sui fecit extorrem, quoniam a beati Petri fidelitate et obedientia nequivit separare. » Et adjectit: « Ecce vita illius tyanni qualis ad apostolicam sedem saepè dilata est. Cui pro correctione sui plura multoties cohortatoria simul et castigatoria suasione verba mandavimus, sed afflictio atque depulsio tanti viri, quem coram yidentis, satis innuit quantum proficimus. Ad hæc, fratres, quid sentitis? Quid decernitis? » Dixerunt: « Sententia plana est et judicium evidens. Si enim semel, si secundo, si tertio vocasti, et renuit audire, renuit disciplinam accipere, restat ut, gladio sancti Petri sub anathematis ictu percussus, quod meruit sentiat, donec a sua pravitate discedat. » Respondit: « Ita est. » Audiens hæc Anselmus illico surrexit, et flexis genibus coram papa præfatum regem jam tunc excommunicate parato, vix obtinuit ne in regem faceret quod communis omnium sententia promulgavit. Qui ergo bonitatem vii solo prius fuerant

Auditu edocti, nunc eum facio se experiri gavisi sunt, dum illum et pro malo bonum reddere, et pro per sequente se non facta vident prece intercedere. Admirabilis itaque universis factus est.

Inter hæc ego Pati per omnia præsens aderam, paratus videlicet ad servitium ejus. Et quia mihi ab infantia hic mos erat, semper nova quæ forte, sed maxime in ecclesiasticis, occurrabant diligenti intentione considerare, ac memorie commendare, dispositum concilium, loca et ordines personarum, modos et examinationes causarum curiosa fortasse magis quam sagaci mente et oculo, hinc inde utpote qui nunquam prius talia videram, modesto intuitu consideravi. Ecce autem, cum illis intenderem, occurrit, quem antea bene noveram, archiepiscopus Beneventanus^b, cappa præ omnibus qui conventui ipsi intererant pretiosiori decoratus. Papa enim non cappa, sed casula et pallio desuper redimitus concilio præsidebat. Ego igitur intuens cappam antistitis Beneventani, et eam, ut dixi cæteris præstare perspiciens, recordatus sum verborum quæ puer a senioribus Ecclesiæ nostræ, Edwio scilicet magnifice vii Blachemano, atque Farmanno aliisque nonnullis olim audieram. Solebant etenim idem memoriales viri saepè narrare quod ipsis, adolescentiæ primordiæ agentibus, Imma^c regina, cujus in capite hujus operis habita mentio est, inter multa bona quæ Ecclesiæ Christi Cantuariensi contulit, brachio beati apostoli Bartholomæi, ipsam Ecclesiam, disponente domino suo Cnudo rege Anglorum, sublimaverit. Quæ res qualiter acta fuerit, hoc modo (quod per excessum cœptæ narrationis dici patienter quæso accipiatur) uno sensu, pari ordine referebant. Tempore, aiunt, quo ipsa domina, sicut regina, in regno Anglorum magna et præpotens habebatur, pontifex Ecclesiæ Beneventanæ venit in Angliam, quem, sicut ipse serebat, immanis famæ certis præsagiis totam Apuliam afflictura illo deduxerat, cipiens aliquo modo, si non posset toti provinciæ, saltem suis civibus tantum malum propulsare. Is iter ingressus brachium beati Bartholomai apostoli secum tulerat, spe sibi certa promittens se per illud multa lucraturum. Idem quippe brachium, ob hujusmodi necessitudinem contrahenda subsidia in ipsa

Cecclesia Beneventi a reliquo corpore servabatur remotum. Episcopus itaque, transita Italia, venit in Galliam, quæ sibi dabantur gratariter ubique bona suscipiens. Audita vero divitis fama regni Anglorum, ratus est sibi eo progrediendum, ex aliorum eventibus sperans se illic amplius cæteris regionibus acquisitum. Praefata quoque regna magni nominis et divulgatae famæ habebatur; quam bonitas sua, et qua super Ecclesiæ respiciebat largitas ei pepererat.

HENSCHENII NOTÆ.

^a Hoc est opuscolum, cuius est mentio in Vita, num. 10, lib. II, tanquam in Barensi concilio laudati. An illud cui titulus, *Cui Deus homo?* cuius in Campania elaborati mentio fit prædicto libro II, num. 43.

^b Hic erat Rossiidus, ex principibus Longobar-

dorum, qui sedit ab anno 1076 usque ad annum 1107.

^c Imma māter S. Edwardi, ad cuius Vitam 5 Januarii plurima, de eo et rege Cnud dicta, legi possunt. Cæterum Eadmerus principio libri I eum nominat duntaxat.

Pontifex igitur, Angliam veniens, ipsam reginam adiit, et illius allocutione potitus, quid detulerit, quam ob causam tam remotas orbis adierit partes insinuavit. At illa, hominis charitativo labore ad misericordiam flexa, de suis ei copiose largita est, et illum patriam remeare, nec non eis quibus imminentibus famis periculum formidabat, subvenire hortata est. Sed ipse intelligens non sufficere sibi ad suum negotium quae habebat, eos quos magis familiares in curia ipsi dominæ esse acceperat percunctatus est utrum os quod attulerat, dato prelio, reginæ in jus proprium transferre curæ esset. Quid multa? Investigatur de re animus dominæ, et inventur promptissimus esse, certam se tantummodo episcopus ficeret ipsum os nominati apostoli revera fuisse, et taliter ut ipsamet testaretur sibi, sublata omni ambiguitate, satisfactum. Ad quod ille: « Quo, inquit, modo? » « Super corpus, ait, Dominicanum et super sanctorum reliquias quas ei proponam, jurejando, reliquias de quibus agitur veraciter esse de corpore beati apostoli Bartholomæi, et id remota omni æquivocatione atque sophismate faciat. Hoc, inquit episcopus, secure me factum pollicor. » Veniens itaque Cantuarium cum brachio ipso, prout illi rex et regina dictaverant, decenter suscepimus est. Astante igitur ipsa, monachorum quoque ac clericorum immenso agmine eam vallante, inter quos etiam supra memorati viri a quibus haec accepimus se præsentes fuisse testati sunt, numerosaque utriusque sexus et ætatis multitudine ob hoc convolante et audiente, jurando super altare et corpus Christi necne sanctorum reliquias quas beatum Gregorium sancto Augustino, aliosque Romanos pontifices aliis archiepiscopis destinasse scitur, asseveravit ipsum os de quo sermo habebatur beati Bartholomæi apostoli proprium fuisse, nec ipsi assertionis uæ aliquid omnino sophismatis aut æquivocationis inesse. Quo facto, memorabilis domina quamplures argenti libras antistiti contulit, et osse potita illud ecclesiae Christi Cantuariensi solemni donatione ex parte regis Cnudi suaque concessit. Illis quippe diebus hic mos Anglis erat patrocinia sanctorum omnibus sæculi rebus anteferre. Pontifex quippe sedis ipsius, Ægelnothus nomine, inter reliqua quæ homini dedit, cappam illi valde pretiosam aurifrigio ex omni parte ornatam dedit, quæ et illius Ecclesiæ decori, et Ecclesiæ Cantuariensis futuris temporibus tantæ rei existeret testimonio et probatio. Ego igitur cum, ut dixi, concilio præsens antistitem Beneventanum cappa reliquis præstante ornatum viderem, et eam ex his quæ olim audieram optime nossem, non modice lætatus, et cappam et verba mihi puer exinde dicta Patri Anselmo ostendi. Mox celebrato concilio ubi Beneventanum ipsum adiui, et inter alia mutuæ dilectionis colloquia

A cœpi de eadem cappa loqui, et unde illam haberet quasi nescius interrogavi, summam rei exposuit, et eam ordine quo descripsi suam Ecclesiam ab Ecclesia Cantuariensi adeptam esse declaravit. Qua de re certior effectus, putavi aliquibus gratum hoc ipsum huic opusculo indere, licet propositum narrationis tramitem me hoc agendo non nescirem exceedere. Quo peracto, ad cœptum redeamus iter. Finito concilio a Baro discessimus, comitatum papæ Romam usque non deserentes.

B Interea revertit nuntius quem a Roma ad regem Angliæ destinatum supradiximus, referens ipsum regem susceptis quidem quoquo modo litteris papæ litteras Anselmi nullo voluisse pacto suscipere, inno cognito illum esse hominem ejus jurasse per vultum Dei quia, si festine terram suam non exiret, sine retractatione oculos ei erui ficeret.

C Vérum post dies aliquot, ex quo Romam reversi fuimus, venit missus a rege Willhelmo, cuius in exiū Angliæ mentionem fecimus, domino papæ ad litteras quas pro Anselmo miserat responsus. Diccebatur ergo pontifici: « Mandat tibi dominus meus rex sibi non parvæ admirationi esse quod vel in mentem tibi cadere potuit ut eum, pro restitutione rerum Anselmi, interpellares. » Et subdidit: « Si causam quæris, haec est: Quando de terra sua descendere voluit, aperte minatus est se illo discedente totum archiepiscopatum in dominium suum acceptum. Quoniam igitur nec his minis constrictus quin exiret omittere noluit, juste se putat fecisse quod fecit, et injuria reprehendi. » Ad haec papa: « Accusat eum, inquit, aliunde? » Respondit: « Non papæ ait, quis unquam audivit talia? Pro hoc solo primatem regni suis omnibus spoliavit, quia ne sanctam matrem Ecclesiam omnium Romanam visitaret, omittere noluit? Vere et sine omni ambiguitate dicere possumus a saeculo tale quid non esse auditum. Et pro tali responso, mirabilis homo, hue te fatigasti? Redi, quantocius redi, et præcipe illi ex parte beati Petri quatenus remota omni contradictione illum suis omnibus integre revestiat, si excommunicari recusat. Itaque fac ut quid hinc velit scire me faciat ante concilium, quod tertia hebdomada Paschæ^a in hac urbe sum celebraturus, alioqui certissime novens.

D se in eodem concilio damnationis sententia puniri quam promeruit. » At ille: « Priusquam abeam, tecum secretius agam. » Mansit ergo ibi per dies plurimos idem Willhelmo, prudenter operam dando hos et illos suæ causæ fautores efficere, ac ut domini sui voluntati satisfaceret, munera quibus ea cordi esse animadvertebat dispertiendo, et pollicendo parvi habere. Deductus ergo a sententia Romanus pontifex est, ac pro voto Willhelmi inducias usque ad festum sancti Michaelis dedit regi. Acta sunt^b haec in ipsis solemnis Nativitatis Christi.

HENSCHENII NOTÆ.

^a Anno ergo 1099, quando Pascha fuit celebratum x Aprilis: et littera Dominicalis B Dominica iii in xxii ejusdem mensis cadebat.

^b Male ergo hic inducitur a quibusdam concilium

aliquid Romanum anno 1098 celebratum, in quo induciæ haec concessæ fuerint: neque post concilium Barensse aliud concilium videtur habitum coram Urbano fuisse, quam id in quo, post Pascha sequentis

Quod videntes, vane nos ibi consilium nibil auxilium operiri intelleximus, petitaque licentia Lugdunum remeare decrevimus. Nam licentiam cum nullatenus impetrare potuissemus, remansimus Romae usque ad præsinitum tempus concilii, continue circa papam degentes et quasi in commune viventes. Nec enim duæ, sed una videbatur amborum curia esse. Unde et ipse papa frequenter ad Anselmum veniebat, læte cum eo sese agendo, et cui iam faciendo ei; dedit quoque illi hospitium in quo conversabamur eo jure ut, si aliquando Romam rediret, contra omnes homines illud sibi vindicaret. Ipse in conventu nobilium, in processionibus, in stationibus, semper et ubique a papa secundus erat, præ cunctis honoratus, cunctis acceptus, et ipse cunctis simplici humilitate submissus.

Cum vero ad concilium ventum esset, et episcopis qui de Italia et Gallia venerant suas sedes ex consuetudine vendicantibus, nemo existeret qui se vel audisse vel vidisse archiepiscopum Cantuariensem Romano concilio ante hæc interfuisse diceret, vel scire quo tunc in loco sedere deberet, ex præcepto papæ in corona (25) sedes illi posita est^a, qui locus non obscuri honoris in tali conventu solet haberi. Igitur dum in ipso concilio multa tractarentur, multa disponerentur, multa observari decernerentur, nec tamen ab omnibus partim propter conventus immensitatem, partim propter intrantium et exeuntium a corpore B. Petri strepitum et concrepationem, clare intelligerentur, præcepit ipse pontificum summus Lucensi episcopo, Reingero^b nomine, quatenus in medio cœteris eminentior staret, ac sonora qua pollebat voce quæ statuta erant cunctorum auribus expresse deponeret. Pater ipse præsidentis imperio, verum nonnullis ab eo capitulis in audiētia omnium diserte expositis, subito admirantibus cunctis, vultu, voce, ac gestu corporis in alium habitum demutatus est, unde suorum lumen acie in circumcedentes directa, vulnerata mēcis dolorem ultra dissimulare non potuit. Rupta igitur decretorum serie, quæ exponenda suscepserat, intulit, dicens: « Sed videlicet quid faciamus? Præceptis subditos oneramus, et inquis tyrannorum saevitiis non obviamus. Oppressiones namque quas ipsi sua tyrannide Ecclesias infierunt, et exsolationes personarum quæ tuendis illis institutæ sunt quotidie ad

HENSCHENII NOTÆ.

anni 1099 celebrando, sententiam excommunicationis se latrū minabatur pontifex; ultra quod nihilominus inducas concessit usque ad festum S. Michaelis; an primum, viii Maii recensens? an vero solemnius alterum, xxix Septembris? Existimo secundum. quia licet prioi terminus sufficiebat ut nihil a concilio timeti deberet, infra tamen de morte Urbam agens auctor, eumque dicens prius obitum quam responsum ex Anglia exspectatum veniret, satis indicat, se his posteriorē terminum intelligere; quandoquidem ille obierit duobus mensibus post primum, scilicet 29 Julii.

^a Quæ picturæ Tridentinam aut similes synodos exhibent, repræsentant sedilia sic disposita, ut in

A hunc sedem referuntur, consilia et auxilia, sicut a capite omnium, requiruntur. Sed quo terminantur effectu, heu totus mundus novit et inde conqueritur! De cuius inundi remotissimis partibus unus ecce inter nos modesta taciturnitate quiescens milis residet, cujus silentium clamor magnus est, cujus humilitas et patientia quo declivior atque mansuetior, eo sublimior est ante Deum et in nos ferventior, iste unus, unus, inquam, iste, quam crudelissime afflictus quam injustissime suis omnibus exsoliatus venit huc judicium et aequitatem apostolicæ sedis de negotio suo efflagitans. Jam annus secundus est^c quo hoc venit, sed vel quid hucusque subventionis invenit? Si de quo dico non omnes agnoscitis, ipse est Anselmus archiepiscopus anglicæ regionis. His dictis virgam pastoralem, quam manu tenebat, testo pavimento illisit, indignationem spiritus sui, compressis exploso murmure labii et dentibus, palam cunctis ostendens. Ad hæc papa ei innuens, ait. « Frat̄ Reingere, sufficit, sufficit. De hac re bonum consilium erit. » At ille, producto in eum spiritu, inquit: « Et equidem expediat. Nam alter eum qui justa judicat, non transibit. » Deinde ad perdicenda conciliū decreta monitus, verba resumpsit ac in fine dicendi, ne parvi penderetur iuria Anselmo illata, repetit, monuit, et sessum vicit. Hæc omnia, cum Pater Anselmus audisset et tandem circa finem verborum de se dicta intellexisset, oppido miratus est, sciens se nec homini de re locutum fuisse, nec a se vel ullo suorum, ut talia diceret, processisse. Sedebat ergo uti solebat, silenter auscultans.

Inter ultima vero synodi, jam recisis quæ recidenda et statutis quæ visa fuerunt constituenda, in adversarios sanctæ Ecclesiæ excommunicationis sententiam cum toto concilio papa intorsit quia sententia omnes quoque laicos investituras Ecclesiæ dantes, et omnes easdem investituras de manibus illarum accipientes, necne omnes in officium sic dati honoris hujusmodi consecrantes, par modo involvit. Eos nihilominus sub ipsius anathematis vinculo colligavit qui pro ecclesiasticis honoribus laicorum hominum homines sunt dicens nimis execrabilē videri manus quæ in tantam eminentiam excreverint, ut, quod nulli Anglorum concessum est, Deum cuncta creantem suo ministere

capite sedeat pontifex cum suis aut legati pontificii: ex ratioque autem latebre producta scamina demum in hemicyclum coeant: qui hemicyclus videtur hic corona appellari, atque adeo plane ex opposito papæ sedisse Anselmus: de quo scribit Gervasius Dorotheensis in ms. apud Seldenum, Alterius orbis papam vocatum ab Urbano.

^b Reingerus, aliis Ringerius et Rangerius, vixit usque ad annum 1112. Exstant Mathildis reginæ ad eum epistolæ.

^c Secundus annus ab adventu S. Anselmi Romam, non finitus, sed inchoatus duntaxat, hic intelligi debet; ut ex dictis apparet.

rio creent, et eumdem ipsum pro redemptione et salute totius mundi summi Dei Paulis obtutibus offerant, in hanc ignominiam detrudi, ut ancillæ fiant earum manuum quæ die ac nocte obscenis contagis inquinantur, rapinis ac injustæ sanguinum effusioni addictæ commaculantur. His præsentes fuimus, hæc conspeximus, his ab universis, fiat, fiat, acclamari audivimus et in his consummatum concilium scimus.

Postera die, accepta licentia, Roma digredimur, nihil judicii vel subventionis, præterquam quod diximus, per Romanum præsulem nacti. Via verò redeundi tunc temporis multis erat periculis obnoxia, sed protegenre nos Domino, pericula cuncta evasimus, ac Lugdunum illæsi pervenimus, ubi cum summa veneratione gaudioque suscepti, et a pontifice civitatis detenti, mansioem nostram illic firmavimus, amissa omni fiducia ulterius tempore Willhelmi regis Angliam remeandi. Habitus est ergo ibi Anselmus, non sicut hospes, aut peregrinus, sed sicut indigena, et vere loci dominus unde nusquam ipse ipsius urbis antistes, eo præsente, sue volebat loco præsidere, sed præsidente ubique Anselmo, inferioris et suffraganei loco simul et officio mira ductus humilitate fungebatur. Anselmus festivitates, sacros ordines, ecclesiarum dedicationes celebrabat, et pontificalia quæque officia administrabat.

Sed cum multi agnita benevolentia ejus amplitudine ad eum concurrerent, et sacramentum impositionis manus episcopi ab illo sibi ac suis conferri deposcerent, ipse qui in episcopalium officiorum administrationibus semper nutum pontificis exspectabat levi affabilitate respondebat suum non esse tale quid in parochia alterius episcopi, eo inconsulto, præsumere. In quo cum ratione agi intelligentes, mox ad suum episcopum nuntios dirigunt, et quæ benignitate vir ad suas preces responderet innotescentes, orant illum rogari pro se. De te ergo a pontifice appellatus, imo per totam parochiam suam hoc et aliis pontificalibus officiis, in illius voluntatis deliberatione positus, omnes admitte, neminem ab ipsis gratia sacramenti patiebatur immunem discedere. Fiebat itaque frequens populorum concursus, et nonnunquam in hoc solo expendebatur dies totus, ita ut nos, qui ei ministrabamus, gravi tædio sœpe fatigaremur, ipso semper jucundo vultu et hilari existente. Crevit autem in eum mira quædam ex his et inaudita dilectio omnium, et bonitas ejus divulgabatur per circuitum.

Inter hæc, per populos fama dispersit Urbanum sedis apostolicæ præsulem præsenti vitæ modum fecisse. Siquidem prius obiit quam quæ a rege Anglorum pro causis Anselmi exspectabat responsa

A susciperet. Qui decessus vitæ, ubi ejusdem regis auribus insonuit, respondit: « Et Dei odium habeat qui inde curat. » Adjectumque: « Ille vero qui modo papa ^a est, cujusmodi est? » Cui cum in aliquibus Anselmo archiepiscopo similis dicearetur, ait: « Per vultum Dei, si talis est, non valet. Verumtamen sit modo ipse per se, quia per hoc et hoc papatus suus non ascendit hac vice super me. Ego interimi libertate potitus agam quod libet. » Nec enim putabat apostolicum orbis posse in regno suo esse cujuslibet iuris, nisi permisus a se. Qualiter ergo deinceps sese habuerit, ad alia festinanti scribere opportunum non est. Attamen libertate qua se potitum gloriatus est non diu frui permisus est. Prīus enim quam annus transit, insperata et subita morte percussus eam perdidit. October namque audivit eum gloriantem, secunda dies sequentis Augusti vidit eum exspirantem. Siquidem illa die mane pransus in silvani ^b, venatum ivit, ibique sagitta in corde percussus, impunitens et inconfessus e vestigio mortuus est, et omni homine mox derelictus (24). Quæ sagitta utrum, sicut quidam aiunt, jacta ipsum percusserit, an, quod plures affirmant, illum pedibus offendentem superque ruentem occiderit, disquerere otiosum putamus, cum scire sufficiat eum justo judicio Dei prostratum atque necatum ^c. Hic occui, animo quid rex iste quondam, ut supra iustulimus, Rossensi episcopo dixerit, videlicet quod: « Deus nunquam eum bonum habiturus esset pro malo quod sibi inferret; » et perpendo quid postmodum Deus erga illum egerit, donec vitæ præsenti superfuit. Scitur enim quia ex quo illa verbâ, depulso languore, quo notum est illum fuisse gravatum, protulit, tantum in deprimendo et subjugando inimicos, in acquirendo terias, in exercendo voluptates suas prosperatus est, ut omnia sibi aridere putares. Ventus insuper, et ipsum mare videbantur ei obtemperare. Verum dico, non mentior, quia cum de Anglia in Northmanniam transire, vel inde cursum, prout ipsum voluntas sua ferebat, redire volebat, mox, illo adveniente, et male appropinquare, omnis tempestas, quæ nonnunquam immane sævebat, sedabatur, et transeunti nulla tranquillitate fanulabatur. Quid amplius? Ita fateor in cunctis erat fortunatus, ac si verbis ejus hoc modo respondit Deus: « Si te pro malo, ut dicas, nonnunquam bonum habebo, probabo an saltem pro bono possim te bonum habere, et ideo in omni quod tu bonum aestimas velle tuum adimplebo. » Sed quid? In tantum ex successibus suis prosecut ut, sicut hi qui factis ejus die noctuque præsentes existiterunt attestantur, nonnunquam vel de lecto surgeret, vel in lecto se collocaret quin seipsum aut collocante aut surgente semper determineret.

HENSCHENII NOTÆ.

Gualterum Tyrellum, nobilem Francum, cui iustum imputabant aliqui; suo juramento asserentem, quo illa die nec in illam silvæ partem venerit, nec regem viderit.

^a Paschalis II, creatus xii Augusti.

^b Novam forestam auctores vocant.

^c Pluribus rem describit Ordericus Vitalis lib. x.
Abbas autem Sugerius coævus excusat operose

Quapropter dum nec mālo corrigi voluit, nec bono A et momentanea cæle æquus Aibiter huic vīæ ad bene agendum attrahi potuit, nē in perniciem bonorum diutino fūore sāviret, compendiosa illum subtraxit.

LIBER TERTIUS

Secundo itaque anno ^a ex quo a Roma Lugdunum venumus, qui erat nōstī exsiliī annus tertius, venerunt ad Anselmum jam tertium diem in cœnobio, quod Casa-Dei ^b dicitur, agentem, duo monachi, unus Cantuariensis, et alter Beccensis, nuntiantes ei jam sāpe memorati Willhelmi regis vitæ excessum. Quo ille vehementi stupore percussus, mox est in acerbissimum fletum concussus. Quod videntes admirati admodum sumus. At ille, singulu verba ejus interrumpente, asseruit, in ipsa veritate quam servum Dei transgredi non decet, quia si hoc efficere posset, multo magis eligeret seipsum corpore quam illum, sicut erat, mortuum esse.

obis post hæc Lugdunum reversis, ecce alius e fratribus Ecclesiæ Cantuariensis advenit, litteras defens, preces offerens, quibus obnoxie ab Anglorum matre Ecclesia interpellatur, quatenus, extinctio tyranno, filios suos, iupta mora, revisere consolique dignetur. Auditio igitur de re cōsilio memorati reverendi Hugonis ipsius urbis episcopi, iter Angliam remeandi ingressus est, ipso pontifice, et toto populo terræ super hoc dolente, et nisi rationi contrariet, modis omnibus, ne fieret, prohibere volente. Magno denique solatio se in discessu ejus destitui videbant. Prosecuti autem illum sunt de villa in villam per plures dies tam viii quam mulieres, singuli certatim currentes et pro sua desolatione gemebundas voces edentes. Necdum pervenimus Cluniacum, et nihilominus alter nuntius, ex parte novi regis Anglorum et procerum regni Patrì occurrens, moras ejus in veniendo redarguit, totam terram in adventu ejus attonitam, et omnia negotia regni ad audientiam et dispositionem ipsius referens pendere dilata. Cujus verba litteræ regis quas attulerat attestantes, et dicta plenius explanantes, preces et vota ipsius regis virum festinato venire magnopere postulant, et seipsum regnumque suum ejus consilio ac moderāmini se subjecturum pollicentis continebant. Hæc et hujusmodi plura quam dicere velim, nos ad patriam properare coegerunt.

Prosperrimo itaque cursu marina pericula transvecti nono Kalend. Octobris Dofris appulimus, et ingenti gaudio totam terram in adventu Anselmi exultantem reperimus. Quædam etenim quasi novæ resurrectionis spes singulorum mentibus oriebatur, qua et ab oppressione calentis adhuc calamitatis se

quisque liberandum, et in statum opiatæ prosperitatis aditum sibi pollicebatur. Quæ spes inde maxime procedebat quod Henricus qui tunc noviter fratri defuncto in regnum successerat, in ipso suæ consécrationis die bonas et sanctas omni populo leges se servaturum, et omnes oppressiones et iniqüitatés quæ sub fratre suo emerserant in omni sua dominatione, tam in Ecclesiis quam in sacerdotalibus negotiis, prohibitum et subversum sponderat, et hæc omnia iurisjurandi interjectione simulata, sub monimento litterarum s. galli sui testis in onore roboratarum, per totum regnum divulgatum iri præcepérat. Præsentia nihilominus communis omnium Patris jam ipsi spei non parum roboris apud hominum mentes adjiciebat, constantem illius prohibitatem agnoscéntium, et sancta quædam ad reformatum Christianæ religionis statum qui post obitum venerandæ memoriae Lanfranci archiepiscopi in multis decidérat, proxime ab eo producere et statu iuræ sensibus exspectantium.

Sed cum post paucos sui redditus dies Serberiam ad regem venisset, et ab eo gaudenter susceptus, ratione illius ^c qua se excusavit cur, in suscipienda regiæ dignitatis benedictione, illum cuius juris eam esse sciebat non exspectaverit, acquievisset, postulatus est pro consuetudine antecessorum suorum regi hominum facere, et archiepiscopatum de manu ejus recipere. Quibus cum ille nequaquam se aut velle aut posse assensum præbere responderet, interrogantibus quare, statim quid super his et quibusdam aliis in Romano consilio acceperit, manifesta relatione innotuit, itaque subinferens ait: « Si dominus rex ista suspicere, et suscepta servare voluerit, bene inter nos et firma pax erit. Sin autem, non video remaneare meum in Anglia utile fore vel honestum, præsertim cum si episcopatus aut abbatiā dederit, privari me penitus tam a sui quam et corum qui suscepint communione necesse sit. Nec enim ea de causa Angliam redi, ut si ipse Romano pontifici obediere nolit, in ea resideam. Unde quid vel præcor edicat, ut sciām quo me vertam. » His rex auditis graviter conturbatus est. Grave quippe sibi visum est investituras Ecclesiarum et hominum prælatorum perdere, grave nihilominus Anselmum a regno, ipso nondum in regno plene confirmato, pati discedere. In uno siquidem videbatur sibi quasi

HENSCHENII NÒTÆ.

^a Anno Christi 1100

^b De Casa-Dei, monasterio in Arvernis, infra agetur xxiv Aprilis, ad Vitam S. Roberti, abbas

primi et fundatoris.

^c Causa rationabilis esse potuit metus a Roberto fratre primogenito, haud dubie aliquid molituro pro

dūm dūm regni perderet, in illo verebatur ne fratrem suum Robertum qui tunc de Jerusalem Northmanniam redierat, Anselmus adiret, et eum in apostolicā sedis subjectionem deductum, quod facillimum factu sciebat, regem Angliæ faceret. De verbis igitur alrinsecus motis inducē usque Pascha petutae sunt, quatenus utrumque Romam mitterentur, qui decreta apostolica in pristinum regni usum mutarent, et interim Ecclesias Angliæ in quo erant statu manentibus, Anselmus redditis terris quas rex mortuus Ecclesiae Cantuariensi abstulerat, suis omnibus revestiretur, sicque fieret ut si a sententia flecti papa nequinet, totius negotii summa in eum quo tuęc erant statum rediret. Hæc Anselmus, quamvis fūnola esse et in nihil utile tendere sciēt atque pīce hīceret, tamen ne novo regi seu principibus ullam contra se suspicionē de regni translatione aut aliunde incuteret, precibus illorum passus est vīnei, et quod volebant annuit, dimissaque curia rā pace ad sua cessit.

Hinc paucis diebus interpositis, Mathildis filia Malcholmi nobilissimi regis Scotorum, et Margareta^a, quæ scitur exorta de semine regum Anglorum, nupsit præfato Henrico regi Anglorum. Ipsa quippe Margareta filia fuit Edwardi filii regis Edmundi, qui fuit filius regis Ethelredi filii gloriosissimi regis Eadgari, cuius mox in capite hujus operis sentio facta est. Negotium itaque ipsius copulæ, licet propositi operis intentionem, ut quibusdam forte videtur, haudquaquam respiciat, tamen quia pīer Anselmum admīstratum est (nam et eos in conjugium benedixit, et illam pariter in reginam consecravit) brevi autumo describendum qualiter actum sit. Hoc autem ea re nobis maxime in voluntatem cecidit, quoniam Anselmum in hoc a rectitudine deviisse nonnulla pars hominum, ut ipsi audiūmus, blasphemavit. Siquidem eadem Mathildis, inter sanctimoniales in monasterio ab infantia nūfrita et adulta, credebatur a multis in servitium Dei a parentib; oblatā, eo quod publice visa fuerat earum inter quas vivebat more velata. Quæ res, dum illa jam olim dimisso velo a rege amaretur, [leg. enim] plurimum ora laxaret, et eos a cupitis amplectibus retardaret, ipsa Anselmum, cuius in hoc nūlum omnes exspectabant, adiit, consilium de negotio, et auxilium submissa prece quæsivit. Cui ille, famam quæ seiebatur injiciens, affirmabat nulla se unquam ratione in hoc declinandum, ut suam Deo sponsam tollat, et eam terreno homini in matrimonium jungat. Resert illa, et penitus se

A negat oblatam; negat etiam se vel semel aliquando sua voluntate luisse velatam, et hæc si credere alter nolit, offert se judicio totius Anglorum Ecclesiae probaturam: Attamen, inquit, me velum portasse non abnego. Nam cum adolescentula essem, et sub amicæ meæ Christianæ, quam tu bene nosti, vīga paverem, illa servandi corporis mei causa contra furentem et cujusque pudori ea tempestate insidiante Northmannorum libidinem, nigrum panniculum capiti meo superponere, et me illum abjacentem acris verberibus et nimium obscenis verborum conviciis saepe cruciare simul et dishonestare solebat. Quem pannum in ipsius quidem præsentia gemens ac tremebunda ferebam, sed mox ut me conspectui ejus subtrahere poteram, arreptum in humum jaceare, pedibus proterere, et ita quo in odio ferebam, quamvis insipienter, consueveram desavire. Isto, non alio modo, teste conscientia mea, velata fui. Ac si me oblatam quisque dicet, et hoc quale sit ex eo colligi potest, quod, sicut plurimi qui adhuc suspicunt neverunt, pater meus cum me, quemadmodum dixi, velatam forte vidisset, furore succensus, injecta manu velum arripuit, et dissipans illud, odium Dei imprecatus est ei qui mihi illud imposuit, contestans se comiti Alanō me potius in uxorem, quam in conturbernium sanctimonialium prædestinasse^b. Hæc est unde calumnior ratio mea, quam, quæso, perpendat prīudentia tua, et agat pro me sicut novit agendum paternitas tua. Quid plura? Differt Anselmus sententiam ferre, et causam judicio religiosarum personarum regni determinandam pronuntiat. Statuto itaque die coenit ad nutum illius episcopi, abbates nobiles, qui que, ac religiosi ordinis viri in villa Sancti Andreæ de Rovcecestra, quæ Lambeta vocatur, quo et ipsum presentis negotii tune tenor adduxerat. Causa igitur juxta præscriptam seriem in medium deducta est. Prodeunt hinc inde idonei testes, verba puellæ puræ veritati subnixa protestantes. Accedunt istis archidiaconi duo, Wil'helmus videlicet Cantuariensis, et Humb'ldus Serberiensis, quos Pater Anselmus Wiltuniā^c, ubi illa fuerat educata, pro ejus rei certitudine rimanda direxerat, qui publica voce testati sunt se et rem a sororibus diligentissime perquisisse, et nihil quod relatæ rationi obsisteret ab eis capere potuisse. Monet ergo Anselmus et per Christianam obedientiam omnibus imperat ut nullum a veritate favor aut timor deflecat, sed sicut revera causæ Dei, quo juste determinetur, unusquisque pro viribus ovem ferat, ne, quod

IIENSCHENII NOTÆ.

regni paterni recuperatione: regem ergo benedixit archiep. Eboracensis Thomas, anno 1100, v Augusti, post obitum Guillelmi die tertia, qui et ipse sequenti mox Novembri obiit.

^a Colitur S. Margareta regina x Junii, etiam Martyr. Rom. inscripta.

^b Celebrius apud historicos est Alanus, comes Britonum Armoriorum, inter principia Northmannici

dominatus in Francia, matre Northmannica præcreatus: videtur autem conjectura præhabibi suūdari in communi Anglorum Scotorumque odio adversus Britones, quod hic vel Alanus co nes dicatur proverbialiter, pro magno Scotticū nominis hoste, vel aliquis pīm illius fortasse nepos, et Scottis æque abominatus, significetur.

^c Wiltonia episcoporum sedes, antequam ea Sa-

abit, siens, talis iudicij sententia prodeat cuius exemplo in superventuris temporibus, vel sua quilibet libertate non jure privetur, vel Deus his quæ sui juris esse debent injuria defraudentur. Acclamat omnes ita faciendum, et se non aliter facturos sponte. Remoto itaque a conventu solo patre, Ecclesia Angliæ quæ convenerat in unum de proferenda sententia tractat. Deinde illo in medium reverenter adducto, expositum est quid de negotio communis omnium consensus invenerit. Ratum aiunt perspectare sibi videri, et ad hoc comprobandum paratos se asserunt nulla sententia posse puellam pro causa sua jure constringi, quin libertate corporis sui quounque modo legaliter velit, valeat uti. Quod licet, inquit, levi argumento probare possemus, eo tamen, cum opus non sit, supersedemus, nostris argumentis firmiorum tenentes pacem iudicii hujus sententiam, a venerandæ memoriae prædecessore vestro et Patre et magistro nostro Lanfranco simili de causa promulgatam. Nam quando ille magnus Willhelmus hanc terram primo devicit, multi suorum sibi pro tanta victoria applaudentes, omniaque suis voluntatibus atque luxurias obedire ac subdi debere autemantes, non solum in possessiones victorum, sed et in ipsas matronas et virgines, ubi eis facultas aspirabat, nefanda libidine cœperunt insanie. Quod nonnullæ prævidentes, et suo pudori metuentes monasteria virginum petivere, acceptoque velo sese inter ipsas a tanta infamia protegere. Quæ clades enim postmodum sedata, et pro tempore qualitate pax rebus data fuisset, quæsitum ab eodem Patre Lanfranco est quid de his, quæ tali refugio suam pudicitiam servaverunt, ipse sentiret, essentne videbant constringendæ in monasterio velum tenere quod acceperant, necne. At ipse quæstionem ipsam consilio generali concilii taliter solvit, ut eis pro castitate quam se tam manifestæ rei ostensione amare testatae fuerant, debitam magis reverentiam judicaret exhibendam quam ullam servandæ religionis continentiam, nisi propria illam voluntate appeterent, violenter ingrediendam. Et adjunxit: « His interfuius, haec approbari a sapientibus viris audivimus, et haec in præsenti negotio valere volumus, ac roborari postulamus. Licet enim sciamus causam illarum istius esse leviorē, dum illa sponte, ista coacta paride causa velum portaverit, tamen, ne quis nos favore enjusvis duci existimet, non ultra progredi in iudicio volumus, hoc solo contenti, ut quod valuit in majori valeat in minori. » Tunc Anselmus ad hæc: « Scitis quid monuerim, quid præcepimus, quidque polliciti sitis. Cum igitur secundum quod vobis visum est justius, in commune iudicaveritis, sicut asseritis, ego iudicium vestrum non abjicio, sed eo securius illu-

A suscipio quo sancti Patris auctoritate suffultum audio. » Illa deinceps in medium ducitur, gesta comi vultu audit et amplectitur, auditum sibi praestari paucis precatur. Loquens ergo obtulit se vel sacramento vel alia, quam magis eligerent, ecclesiastica lege, probaturam solidæ veritati subnixam esse jam definitam rationem suam. Quod non propterea faciliam fatur, quasi sibi non creditum esse putet, sed ut malevolis hominibus omnem deinceps blasphemandi occasionem amputet. Respondetur nihil horum opus esse, quoniam, si malus homo de malo thesauro cordis sui protulerit mala, dicto citius opprimetur ipsa veritate, jam tantarum personarum astipulatione probata, et roborata. Allocutione posthac et benedictione Anselmi potita abiit, pauculis diebus B evolutus fit, ut dixi, regina et conjux. Verum, cum ipsa conjunctio juxta ritum Ecclesiae fieri firmarique deberet, Pater ipse totam regni nobilitatem populumque minorem, pro hoc ipso circumfluentem, neconon pro foribus ecclesiae regem et illam circumvallantem, sublimius cæteris stans in commune edocuit, quo ordine causa virginis, quam fama vulgarat, per episcopos et religiosas personas ventilata fuit et determinata. Quo facto, monendo, auctoritate Dei præcepit, quatenus si quis aliter de negotio illo sentiret, ac sententia tulerat (unde scilicet ipsam copulam, secundum legem Christianam, fieri non debere posset ostendit), nihil hesitans, salva pace omnium, coram proferret. Ad quæ, cunctis una clamantibus, rem juste definitam, nec in ea quid residere unde quis, nisi forte malitia docens, jure aliquam posset movere calumniam, legitime conjuncti sunt, honore quod decuit regem et reginam. En ordinem gestæ rei, teste conscientiæ meæ veritate; sicut eam præsens audivi et vidi in nullam partem declinando descripti, verba puellæ ita duntaxat in medio ponens, ut non asseram vera existirent necne. Si ergo quis in istis Anselmum contra æquum aliquid egisse dicere ultra voluerit, ipse videtur. Nos vero, qui cor ejus in hoc et in multis agnoscimus, testimonium ei perhibemus, quia sicut ipse fateri solebat, nec scire nec posse illo tempore habuit, quomodo in hac remelius aut æquius ficeret quam fecit ^a.

Eodem anno venit in Angliam Guido archiepiscopus Viennensis, functurus, ut dicebat, legatione totius Britanniae, ex præcepto et auctoritate apostolicæ sedis. Quod, per Angliam auditum, in admirationem omnibus venit: inauditum scilicet in Britannia cuncti scientes, quemlibet hominum super se vices apostolicas gerere nisi solum archiepiscopum Cantuariæ. Quapropter sicut venit ita reversus est, a nemine pro legato susceptus, nec in aliquo legati

HENSCHENII NOTÆ.

risburiam sub regibus Northmannis transferretur. Hic Eadgarus rex prænominaliter monasterium Viganum magno studio condiderat, ut scribit Ethelredus abbas Rievallensis in Genealogia regum Anglo-normannorum, edita x scriptoribus.

^a Heilmannus, abbas tertius S. Martini in civitate Tournacensi, in tractatu ms. de sui monasterii

A restauratione testatur adolescentem se adfuisse, audiisseque ea quæ ad hoc matrimonium dissuadendum dixit S. Anselmus, et quam veraciter prophetaverit minime felix futurum. Verba ejus integre hic juvat attulere, quia alias circumstantias ab Eadmero diversas continent, et rem totam ad Anselmi laude n magis illustrant, sic ergo habet: « De quo Henrico

officio functus. Exinde, cum ad tempus inducialium Pascha ^a ventum esset, et qui Romani missi fuerant mundi nec dum redissent, usque ad adventum illorum induciae dilatae sunt.

In subsequenti autem solemnitate Pentecostes, adventus comitis Roberti, fratris regis, in Angliam prævia fama totam regalem curiam commovit, et quorundam animos, ut postmodum patuit, in di-

Aversa permovit. Rex igitur principes, et principes regem suspectum habentes: ille scilicet istos, ne a se instabili, ut sit, fide dissilirent, et isti illum formidando, ne undique pace potitus, in se legibus efferratis desæviret, actum ex consulto est ut certitudo talis hinc inde fieret, quæ utrinque quod verebatur excluderet. Sed ubi ad sponsionem fidei regis ventum est, tota regni nobilitas cum populi numerosi-

HENSCHENI NOTÆ.

quia mentionem feci et alius referendi locus non erit, licet multum a cœpta narratione digredi videar, quiddam tamen dignum memoria dicam. Hic ergo confirmatus in regno voluit conjugem habere pueram quamdam, filiam regis Scotie: dixitque D. Anselmo, fūc temporis Cantuariensis urbis venerabili archiepiscopo, ut eam sibi benediceret, et solemnis nuptiis benedictam in conjugium sociaret. Respondit archiepiscopus se nosse eam benedicere, nec suo consilio regem in conjugium eam sibi sociatum, cum velum sanctimonialium, si ut ipse 110 vero audirebat, gestasset super caput suum, quo se cœlestis potius quam terreni legis monstrasset fore sponsam. Rex econtra dixit se promisisse ac etiam jurejurando constitutas pati ejus, quod eam conjugem duceret: ideoque pro conservando jura mento suo se eam non dimisserunt, nisi canonico iudicio luisset determinatum: præcepitque ut ascito Eboreensi archiepiscopo congregaretur concilium episcoporum, abbatum et ecclesiasticarum personarum totius Angliae, ad definiendum ecclesiastica censura tantum nego ium. In generali ergo concilio requieta est abbatissa illa, in cuius monasterio puerilla færat nutrita, utrumque revera more sanctimonialium, velo capiti imposito, benedictione episcopali fuisse consecrata. Respondit abbatissa publice coram omnibus: « Revera pater ejus mihi eam commendavit, non ut sanctimonialis fieret, sed solummodo ut in ecclesia nostra propter cautelam, cum ceteris pueris nostris extraneis, nutrietur et litteris eruditetur. Cum autem adolevisset, nuntiatum est mihi quod un die, regem Guillelmum, dominum mei Henrici germanum, qui tunc vivebat, propter eam videndam venisse; Jamque cum milibus suis ante januam ecclesiæ nostræ descendisse, utque januae sibi oriundi gratia aperirentur præcepisse. Hæc audiens nimisque pertinata, ne forte illa, ut juvenis, regi placeret; et rex indomitus, qui omnino quod sibi occurisset illico facere volebat, visa pulchritudine pueræ aliquam ei illicitam violentiam faceret, qui tam improvisus et insperatus propter eam videndam advenisset; in secretus cubiculum eam introduxi: rem sicut erat ei aperui, eaque volente velum unum capiti ejus imposui, quatenus eo viso rex ab illico complexu revocaretur. Nec me fæsellit spes mea. Rex siquidem, propter inspiciendas rosas et alias florentes herbas, claustrum nostrum ingressus; mox ut eam vidit, cum ceteris pueris nostris velum capite gestante, exivit, et ab ecclesia recessit; aperie ostendens se non nisi propter eam venisse. Cum autem pater pueræ multa eamdem hebdomadam ad ecclesiam nostram venisset, velumque super caput pueræ suæ vidisset, iratus velum concidit, et ad terram projectum pedibus suis conculavit, filiamque suam secum reduxit. » Inquisita deinde abbatissa quot annorum tunc fuisse puerella; respondit duodenum esse potuisse. Tunc rege monente archiepiscopum ut juberet iuxta hoc iudicium fieri, episcopi et abbates, consilio accepto lectisque diversis capitulis canonum, in commune iudicaverunt pro hujusmodi facto non esse prohibendum conjugium; cum quandiu infra legitimam aetatem sub tutela patris fuerat, nil ei sine assensu ejus facere licuerat. Finito iudicio rex interrogavit archie-

piscopum, si quid in eo vellet calumniari. Respondit D. Anselmus se non illud calumnaturum, cum revera secundum canonum decreta judicassent. Tunc rex, « Quandoquidem, inquit, iudicium laudans, volo ut mihi pueram desponsetis. » Sed D. Anselmus: « Judicium, inquit, non reprehendo; sed si majestas vestra mihi crede vellet, ut eam non duceretus consulerem: cum quomodounque contigit, tamen velum super caput portavit; et sufficienter de filiabus regum aut comitum vobis invenire possétis. » Rege vero in eo quod conceperat perseverante, subjunxit ille vir sanctissimus: « Vos quidem, domine rex, consilio meo piæmissio, facietis quod vobis placuerit: sed qui diuinus vixerit, puto quod videbit Angliam non diu gavisam de prole quæ de ea nata erit. » Hæc ego adolescens cum dixisse audiri, nunc vero magna ex parte video jam contigisse. Rex itaque de ea duos filios et unam filiam genit, e quibus filii jam adolescentes, dum ex Northmannia in Angliam redirent, fracta nave cum aliis multis in mari perierunt; filiam vero cum multis opibus sibi a patre transmissam Henricus imperator conjugem duxit, nuptiasque Leodu cum magna gloria celebavit: sed uno filio ex ea genito, celesti morte preventus eam viduam reliquit; quæ viduata rursus comiti Andegavensi nupsit. Cum subito patre ejus in urbe Rothomagensi defuncto, Anglorum proceres Stephanum comitem Botoniensim, Theobaldi comitis Campanensis germanum, super se regem constituerint. Unde Robertus, Henrici regis ex concubina filius, graviter indigatus, contra eum palam rebellavit; eumque prælio captum in quo iam castello, quod sibi pater suus dederat, vinclum reclusus; et sorori suæ, ut cum filio suo ciuius in Angliam transiret et regnum paternum susciperet, mandavit. Illa, putans se euneta prospera reperturam, celeriter portransivit: sed secus quam crediderat, invenit: nam conjux Stephani, principibus sibi junctis, fortiter ei restitit. Ipse quoque Stephanus, post paucos dies quibusdam pactionibus Roberto reconciliatus et de vinculis eductus, rursus Anglorum regnum obtinuit: Sicque filia regis Henrici, vanas spe se delusam fore, ingemuit. Et futurorum quidem incerti sumus: hoc vero unum aperte videmus. secundum prophetiam D. Anselmi, non diu gavisam esse Angliam de prole illius reginæ, quæ post velum portatum Henrico nupserat: immo diuina seditione vastatam ac oppres sam, de pristinis divitiis ad magnam paupertatem devenisse. Non ergo contemnenda, sed potius reverenda et timenda suut verba sapientium et Ecclesiæ prælatorum; cum et supradictam prophetiam Leonis papæ de Balduino comite Flandrensi, qui consanguineam suam duxit, et sequentem D. Anselmi de rege Anglorum, veras luisse manifestum est. » Hac tenus Hermannus, utique ante annum 1153, quo Stephanus rex obiit: cuius verbis illustrandis immorari non vacat; unum dicimus ea habuisse nos transcripta ex originali a Josepho Ignatio de S. Antonio carmelita discaleato, in usque corrigendum fuisse errorem, quo identidem pater pueræ vocabatur rex David, qui frater fuit; nec nisi anno ab obitu patris xxiv, ab hisce nuptiis xx, Christi vero 1121 regnum obtinuit, omnium filiorum Malcolmi natu minimus.

^a Anno 1101 Pascha celebratum fuit xxii Aprilis.

tate Anselmum inter se et regem medium fecerunt, quatenus ei vice sui, manu in manum porrecta, promitteret, justis et sanctis legibus se totum regnum quoad viveret in cunctis administraturum. Hoc facto, sibi quisque quasi de securitate applaudebat. Postquam autem certitudo de adventu fratris sui regi innotuit, mox ille, coacto exercitu totius terrae, ipsi bello occurendum impiger statuit. Exertus vero grandis erat atque robustus, et circa rem fideliter cum suis in expeditione excubabat. Pater Anselmus. At ubi Robertum ipsum cum sociis transfretasse insonuit, statim maiores regni, quasi suae sponsionis immemores, ad illum, relieto rege, semet transferre parabant. Quod sic esse Anselmus certo relatu agnoscens, doluit; eoque magis, ne quid adversi regi accideret, intendere coepit. Sed talis vir quid de talibus ageret, ignorabat: nullum enim de tali crimine publice potest calumnari, dum nulli testes adessent: et crimen ipsum non audebat reticendo nutriti, ne perjuri effecti regem seducerent. Rex ipse, non modo de regni amissione, sed et de vita sua suspectus, nulli credere, in nullo, excepto Anselmo, fidere valebat: unde saepe ad illum venire, principes quos magis a se labi timebat illi adducere; quatenus, auditio verbo illius, et ipse a formidine relevaretur, et illis metus si a fide quam sibi spoponderant aliquatenus caderent, incuteretur. Ipse igitur Anselmo jura totius Christianitatis in Anglia exercendae se relieturum, atque decretis et iussionibus apostolicæ sedis se perpetuo obediturum summopere promittebat. Quibus ita se habentibus Anselmus adonatus principibus cunctis, omnem circumfusi exercitus multitudinem simul et eos, silitus^a omni calumpnia, quam exsecrabiles Deo et omni bono homini forent, qui fidem quam principi suo debebant quoquo modo violarent, ita indissolubili verborum ratione edocuit, ut cuncti, perspecto ipsum via virtutis incedere, illico spreta vita non sequius eligerent morte procumbere, quam violata fide sua regem seducere. Quapropter indubia licet assertione fateri, quoniam si post gratiam Dei fidelitas et industria non intercessisset Anselmi, Henricus rex ea tempestate perdidisset jus Anglii regni. Robertus igitur amissa fiducia quam in principum traditione habebat, et non levem deputans excommunicationem Anselmi, quam sibi ut invasori (nisi cœpto dësisteret) invehi certo sciebat; paci acquevit, et in fraternum amorem reversus est, exercitusque in sua dimissus.

Itaque posthac, dum omnes intenti exspectarent aliquid tanto beneficio dignum in Anselmum a rege processurum, ecce ad curiam regis venire mandatur, responsus de negotio quo de inducione dilatae fuerunt. Nuntii quippe jam Roma reversi, litteras a Paschale papa, qui Urbano successerat, regi desti-

A natas attulerunt, quæ quid in se continuerint, textus earum subter annexus declarabit.

¶ Paschal^s episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Henrico regi Anglorum, salutem et apostolicam benedictionem. Legationis tuæ verba, sicut charissime, etc. Vide in Paschali II.

Cum igitur ad curiam venissemus, rex, usus consilio fratris sui et amicorum illius, qui acerbo contra Anselmum, pro regni amissione, odio erant inflammati, exegit ab eo ut aut homo suus fieret, et eos quibus episcopatus vel abbatias se daturum dicebat, pro more antecessorum suorum consecraret, aut terram suam sine retractatione et festinanter exiret.

Cui ille respondit: « Dux quemadmodum Romani concilio interfuerim, quidque ibi a sede B. Petri accepimus. Si ergo excommunicationi, cuius in hoc

B regno relator existit, memet alius cuius rei causa subjicio, cui quæso deinceps adhærere potero, meo iudicio excommunicatus. Nuntii hæc ipsa mutare directi, infectio negotio reversi sunt. Ilorum igitur quæ cum salute et honestate mea neque transgredi, me transgressorum fieri, non videtur sani consilii.

Refert: Quid ad me? usus antecessorum meorum nolo perdere, nec in regno meo, qui meus non sit, quemquam sustinere. » Dixit: « Audio quo tendant ista quæ dicuntur: exercitatus in ejusmodi sum.

Attamen interim non extra terram, ut ipse jubet, sed ad Ecclesiam meam ibo, et faciendo quæ me debere facere intelligam, quisnam mihi vel meis

C aliquam velet violentiam inferre, considerabo. Acta sunt in hunc modum de his multa, sed eorum omnium hæc existit summa. Episcopis regnique procuribus, ut sub alio rege solebant, verba hinc indiferentibus et in singulis regiæ voluntati parete certantibus, imo ne Romani pontificis obedientiae subderentur summopere insistentibus, reversus est Anselmus ad sua, Deo in cunctis placere studens, et oppressionibus Ecclesiarum Angliæ gravi contumelie condis ingemiscens.

Non multum temporis fluxerat, et ecce cum Pater suarum securus injuriarum, Ecclesiæ damnis no[n]nulli metueret, litteræ sibi amicabiles a rege transmissæ deferuntur: in quibus primo salutationis alloquio, cum perfectæ pacis olatione soluto, rogatur venire

D ad regem, gesti negotii sententiam alio consilio moderari volentem. Auditurus itaque, num forte Deus sua gratia cor eius tetigerit; quo mandatur, Wintoniam vadit, ubi episcopis teræque principibus sub uno coactis, communis assensu apud Anselmum actum est, quatenus sub aliis induciis, alii nuntii prioribus excellentiores ex ultraque parte Romani mitterentur, Romano pontifici viva voce expositi, illum aut a sententia necessario discessurum, aut, Anselmo cum suis extra Angliam pulso, totius regni subjectionem et commodum, quod inde singulis annis

HENSCHENII NOTÆ.

^a Silitus, participium passivum a silo, priscæ latinitati ignotum, etiam S. Augustinus usus pavit, De civit. lib. xvi: « Deinceps usque ad Abraham de

justorum aliquorum commemoratione, qui p. e. Deum colerent, sicutum est per annos amplius quam mille. »

habere solebat, perditurum. Ab archiepiscopo igitur missi sunt monachi duo, praefatus scilicet Baldwinus Beccensis, et Alexander Cantuariensis; non quidem ut eorum instinctu Romanus pontifex rigorem justitiae causa Anselmi ullo modo exiret, sed partim ut curialibus minis testimonium, cui papa incunctanter crederet, ferrent; partim ut de negotio certam apostolicæ sedis sententiam Anselmo resserrent. Ad ipsum vero negotium consciendum directi a rege sunt tres episcopi, Hirardus videlicet de Herefordensi, nuper factus archiepiscopus Eboracensis; Herbertus^a Theodordensis, Robertus^b Cestrensis. Sed horum episcoporum duos sua quoque causas Romam agebat, Giraldum scilicet adepti palli, et Herbertum intentio recuperandi abbatiam Ecclesie sue cuiam Christianitatis super abbatum S. Edmundi^c. Ante paucos siquidem annos Baldwinus ipsius cœnobii abbas Romam adierat, et apud Alexandrum papam^d privilegium ipsi abbatiæ acquisierat, per quod ea in a subjectione omnium episcoporum, salva primatis obedientia, liberam efficerat. Quod factum Lanfrancus archiepiscopus moleste accipiens, ipsum privilegium abbatii abstulit, nec illud ei, nisi circa finem vitæ suæ, multorum precibus motus reddere voluit. Praefatus ergo episcopus episcopatum Theodordensem seu Norwicensem, in cuius parochia eadem abbatia esse scitur, suo jure non jure privatum esse ægre ferens, ut diximus, Romam ire; et si forte posset, in antiquam dignitatem Ecclesiam cui præsidebat restituere, administrante aequitate, cogitabat. Hic itaque Herbertus, cum relictis sociis Burgundiam cum suis venisset, et partes Lugdunensis provinciae impiger attigisset; comprehensus a quodam Guidone viro præpotente ac fero est, et quod de Anglia episcopus esset, quodve pro damno domini sui Anselmi Cantuariorum archiepiscopi Romam iret, ab eodem columnatus. Negat ille; nec ei creditur. Instat negando et dejmando: sed nequidquam. Tandem, prolatis sanctorum reliquiis, super eas juriare cogitur et asseverare, se nulla omnino ratione Romæ scienter quid actuatum, quod aut honori aut voluntati Patris Anselmi videri posset obnoxium. Post quæ, ut pace ac securitate viri comitatus viæ redi mereretur, ferme quadraginta, sicut fertur, marcas aagenti non grata ei largitate reliquit, quas suo negotio super Ecclesiam S. Edmundi Romæ administratas, Angliam egrediens, mage putavit.

HENSCHEMI NOTÆ.

^a Herberti Norwicensis Simoniacum ingressum, vera poenitentia et meliori progressu emendatum, describit Malmesburiensis; mox infra Norwicensis appellatur, quia sedem (quam ante non multos annos Thetfordiam transtulerat Herfastus) ipse Norwici locavit, et obiit anno 1119.

^b Robertus Cestrensis quoque sedem, quam Lichfeldia Cestriam transtulerat suus successor Petrus, jam an. 1095 transtulerat Coventriam, perirexit tamen, ut hinc apparet, uti titulo Gestrensi; qui deinceps extinctus, demum ab Henrico VIII in schismate renovatus est; et qui sub Cantuariensi

^A Emensa debhinc longitudine viæ, nulli Romanum veniunt; sui adventus causam, pro eo quem præferebat tenore, apostolicis auribus suggestum; tanti mali dirimendi consilium proni depositum. Audit ille quæ seruntur, et non invenit verba quibus exprimat quantum inde miretur. Cum tamen ab episcopis magnopere precaretur suis iebus præcavere, ac desinitæ prædecessoris sui sententiae rigorem, ut undique pax esset, temperare; assentit se nec pro capitib[us] sui redemptione hoc facturum, derreta, dicens indignando, et institutiones sanctorum Patrum, minis actus unius hominis, dissipare? Finierat in istis. Super hæc scriptas epistolas regi et Anselmo, cuique suam, destipavit: regi inter alia Ecclesiarum investituras judicio sancti Spiritus interdicens; et Anselmum, ut quæ agebat ageret et quæ loquebatur loqueretur, affectuose deprecans, firmata et apostolicæ sedis auctoritate ioborata, in omnibus sui primatus dignitate. Quæ ut melius pateant, epistolas ipsas legentium oculis ecce præfigimus.

^B « Paschalis episcopus, servus servorum Dei, charissimo filio Henrico regi Anglorum, salutem et apostolicam benedictionem. Regi regum Domino gratias agimus, » etc., usque ad Ecclesiarum siquidem investituras nos, sancti Spiritus judicio, regibus et principibus, imo laicis omnibus, interdicimus: nec enim decet ut a filio mater in servitatem addicatur, ut sponsum quem non optavit accipiat. Habet sponsum suum regem ac Dominum nostrum, qui te misericordia sua in potentia et probitate custodiat, et a terreno regno ad coeleste producat. Amen,

^C « Paschalis episcopus, servus servorum Dei, venerabilis fratri et coepiscopo Anselmo, salutem et apostolicam benedictionem. Non ignoras divinæ voluntatis esse consilium, » etc. Vide in Paschali II, infra

— Scripsit quoque, per idem tempus epistolam unam episcopo et clericis Ecclesiae^e Excestrensis, quam huic opusculo indere non omnino alienum putamus, quandoquidem illam futuri temporibus aliquis negotio forte profuturam speremus. Est autem hæc.

^D « Paschalis episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Osberno episcopo et clericis Excestrensis Ecclesiae salutem et apostolicam benedictionem. Et Patrum sanxit auctoritas, » etc. Vide in Paschali II.

fuerat, Eboracensi est subjectus.

^e Abbatia hæc S. Edmundi regis et martyris est in agro Suffolensi a rege Canuto constructa, de qua vide monastici Anglicani tomum I, p. 284. Colitur dictus Edmundus 20 Novembris.

^d Hoc privilegium datum anno Alexandri papæ XI Christi 1074 exhibet hic in notis Seldenus p. 206.

^f Excestria est Ecclesia et episcopatus Exoniensis; urbs ea in Devonia ad Iscam fluvium, Anglis Exester dicta, supra I. I. n. 43 et hic infra n. 19 vocatum episcopus Exoniensis.

» Reversis episcopis, et aliis qui Romam, ut diximus, directi fuerant, ex adunatis Lundoniæ principibus regni, Anselmum per internuntios ex more convenit, quatenus sibi aut consuetudines paternas sibi non negaret, aut regni sui cultor esse desinere. Respondit: « Inspiciantur si placet litteræ quæ allatæ sunt, et salva honestate mea, salva sedis apostolicæ obedientia, quantum potero voluntati ejus morem gerere prætentabo. Si vult, ait, videantur; meæ, sciat, hac vice non videbuntur. » Refert, « Cum igitur, inquiens, alia vice sibi eas ostendere placuerit, tunc et me ad eas quas modo habet, promptum habebit. » Respondit: « Nequamquam de litteris ago vel agam; sed an meæ voluntati, omni ambage dimissa, in cunctis concurrere velit, edicat ut audiam. Quod auditum multis magnæ admirationem fuit, dicentibus inter se quia si litteræ voto ipsius concordarent, eas, etiam nolente Anselmo, ultroneus publicaret. Non ergo nobis eo tempore innotuerunt. Attamen quo tam sollicitius sunt celatae, eo latius post aliquot dies sunt divulgatae. Verum lectis atque relectis coram omnibus, auditum præberet volentibus, litteris Anselmo directis, subjunxerunt episcopi, qui Roma venerant, se alia Romæ ab apostolico verbis accepisse, quam litteræ ipsæ vel etiam illæ quas regi detulerant continerent in se. Requisitiæ contestati sunt in episcopali veritate, papam ipsum regi verbis puris mandasse per se, quoniam, quandiu in aliis vitam boni principis ageret, de Ecclesiarum investituris æquanimiter illum toleraret; nec eum ullo excommunicationis vinculo necteret, si religiosas personas per dationem virgæ pastoralis eis investiret; eur autem hanc tanti doni dignitatem ei per chartæ inscriptionem noluerit delegare, eam ferrebant causam esse, videbile, ne in aliorum notitiam principum prolata, ipsi eam sibi usurparent, Romani pontificis auctoritate contempta. Ad hæc cum hi, qui ex parte Anselmi missi fuerant, viva voce testarentur, papam nil cui libet verbis mandasse, quod litteris aliquatenus aduersaretur; objecerunt episcopi, se clau illis alia egisse, palam alia. Quod Baldwinus audiens, et infamem apostolicæ sedis inconstitiam, quæ notabatur, sustinere non valens, eos, sicut erat spiritu fervens, et boni amans, non nihil etiam in istiusmodi dictis contra fidem et sacramenta, quæ se coram Romæ fecerant apostolico, agere calunniantus est. Orta igitur dissensio non modica inter proceres est. Hi etenim astruere nitebantur, semito verborum incerto, scriptis sigillo papæ signatis, verbisque monachicis omnino credendum: illi econtra trium potius episcoporum assertionibus, quam vervecum pellibus atramento denigratis, plumbique massula oneratis, fore credendum, abjecto monachellorum testimonio, qui ubi saeculo se abrenuntiare professi sunt, omne, inquiunt, saecularis negotii testimonium perdidérunt. Ast hoc, ait Baldwinus, negotium speculare non est. » Ait: « Et quidem te vium prudentem et strenuum scimus, sed

A ipse ordo expositulat ut archiepiscopum unum pontificesque duos majoris testimonii quam te esse judecemos. — Et de litterarum, inquit, testimonio quid? » Responderunt: « Testimonium monachorum contra episcopos non recipimus, et ovinæ pellis recipere remus? Væ, vae, aiunt, ad ista quilibet religiosi, nonne et Evangelia pellibus ovinis inscribuntur? O hinc simultatis detecta confusio! » Quid in his Anselmus ageret, quod se verteret, aliquandiu dubitavit. Grave quippe judicavit quomodo cunque ostendere, fidem se litteris apostolicis non habere; et formitem gravis scandali vidi esse, verba tantarum personarum, in episcopali veritate illa vera esse contestantium, adversa fronte refellere. Textus autem litterarum hic est:

B « Paschalis episcopus, servus servorum Dei, venerabilis fratri Anselmo, Cantuariensi archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

« Adversus, » etc. Vide in Paschali II ad an. 1118.

« Rex itaque ex his quæ episcopi dicebant, in sua sententia animosior factus constanter insistere coepit, faventibus simul et incitantibus eum episcopis regnique proceribus quatenus sine retractatione sibi Anselmus hominum ficeret, et eos quibus se datum protinus episcopatus dicebat, consecratum sponderet, servata in omnibus antecessorum consuetudine. Tunc ille: « Si suorum, dixit, verbis episcoporum litteræ concordarent, intellecta ratione forsitan quod exigit ficerem. Nunc autem, ne in ullo

C decipiatur, electius videtur Romanum super his pontificem consulere quam in re tam ambigua sententiam præcipitare. » Ad quæ, qui Roma venerant episcopi respondere: « Quæ diximus dicimus, quæ testatum sunus confirmamus, inque his omnibus apostolicæ sedis testimonium, si nobis non credis, appellamus. Super hæc quoque tibi ex parte domini papæ, qui hoc jussit, denuntiamus quatenus consilio nostro te nihil hæsitans credas quia, dum voles, nos paratos habebis reipsa probare his quæ dieimus nihil duplicitatis inesse. » At ille: « Adversus ea quæ asseritis hæc conserere nolo. Verum quia sentio ex illis quæ auditu secretius didici voluntatem procerum in hoc unam factam esse, scilicet ut si rex investituras Ecclesiarum, sicut se facturum minatur, dederit,

D licet id me nec approbante nec consentiente faciet, ego causa vestri nec danti nec accipienti meam quasi excommunicatis communionem subtraham, donec nuntius quos pro negotiis hujus discussione Romam destinabo reversis pro certo sciam quid agam, solus ab eis discrepare nolo. Hoc interim observato penes me, ut nulla penitus ratione quemquam in officium sic suscepti honoris consecrem, aut cuivis alii consecrare præcipiam vel concedam. » Soluta in istis controversia est, et utrinque res sponita. Tunc rex tanquam cupitæ potestati donatus, exultans et hilaris per dationem virgæ pastoralis illico duos de clericis suis duobus episcopibus investivit, Rogerium videlicet cancella-

sum ^a episcopatu Serberensi; et alium Rogerium, larderarium ^b suum, pontificatu Herefordensi.

Per idem tempus celebratum est generale concilium episcoporum et abbatum totius regni in ecclesia beati Petri apostolorum principis, quae in occidentali parte Lundoniæ sita est. Cui concilio præsedidit Anselmus archiepiscopus Dorobernensis, considentibus secum archiepiscopo Eboracensi, Gerardo, Mauritio episcopo Lundoniensi, Willhelmo electo episcopo Wintoniensi, Roberto episcopo Lincolnensi, Samsone Wigornensi, Roberto Gestiensi, Joanne Barthoniensi, Heriberto Novicensi, Radulpho Gcestrensi, Gondulpho Roffensi, Herveo Pangorensi, et duobus noviter institutis, Rogerio scilicet Serbriensi et Rogerio Herefordensi. Osbernus autem Exoniensis, infirmitate detentus ^c, interesse non potuit. In hoc concilio multa ecclesiasticae disciplinae necessaria servari Anselmus instituit, quæ postmodum sedis apostolice pontifex sua auctoritate confirmavit. Cujus concilii seriem, sicut ab eodem Patre Anselmo descripta est, huic operi inserere non incongruum existimavimus. Scribit itaque sic :

Anno Dominicæ Incarnationis millesimo centesimo secundo, quo to autem præsulatus Paschalis summi pontificis, tertio regni Henrici gloriosi regis Anglorum, ipso annuente, celebratum est concilium in ecclesia beati Petri, in occidentali parte juxta Lundoniam sita, communis consensu episcoporum et abbatum et principum totius regni. In quo præsedidit Anselmus, archiepiscopus Dorobernensis et primas totius Britanniarum, considentibus venerabilibus viris Gerardo Eboracensi archiepiscopo, Mauritio Lundoniensi episcopo, Willhelmo Wintoniae electo episcopo, aliisque tam episcopis quam abbatibus. Huic conventui adfuerunt, Anselmo archiepiscopo petente a rege, primates regni, quatenus quidquid ejusdem concilii auctoritate decerneretur, utriusque ordinis concordi cura et sollicitudine tutum servaretur. Sic enim necesse erat, cum multis retro annis, synodali cultura cessante, vitiorum vestibus succrescentibus, Christianæ religionis servos in Anglianis refriguerat.

Primum itaque ex auctoritate sanctorum Pictorum

HENSCHENII NOTÆ.

^a Rogeri Sarisburiensis pater Rogerus, ex paupere presbytero ad justitiæ summi evectus potenteriam sub hoc Henrico, cuius gratiam indignis artibus meruerat, cancellarii quoque dignitatem notoris sui obtinuit: qui nunc episcopatu donatus, postea extremae Henrici voluntati infidelis, auctor fuit, exclusa Mathilde filia, Stephanum regem eligendi.

^b Landerius dicitur, penu-præfector, a laude, quod est penu, sic dictum quia in eo laudum conservatur. Non poterat dignioribus inchoare tam indigneus promotor.

^c Osbernus, non paucis annis lumine captus, vixit ad annum iv regis Henrici. Ita Malmesburiensis. Ex quo supra statuimus an. 1403 obiisse.

^d Erant abbatiæ de Pershore in agro Wigorniensi, de Tavestoech in Devoniam, de Remeseja in Huntindensi comitatu, de Burgo seu Petoburgensis in Northamtonia, de Cernel in agro Someisetensi, de Middeltune in agro Doisettensi. De fondatione et aliis bonis cœnobiorum rebus consulendum Monasticum Anglicanum.

A Simoniacæ hæresis subreptio in eodem concilio damnata est. In qua culpa inventi depositi sunt Guido abbas de Perscore ^e, et Wimundus de Vavestoech, et Ealdwinus de Rameseia, et alii nondum sacerdoti, remoti ab abbatiis, scilicet Godricus de Burgo, Haimo de Cernel, Egelricus de Mideltune; absque simonia vero remoti sunt ab abbatiis pro sua quique causa, Ricardus de Heli, et Robertus de Sancto Edmundo, et qui erat apud Micelenei.

Statutum quoque est ne episcopi sacerdularium placentorum officium suscipiant, et ut, non sicut laici, sed ut religiosas personas decet, ordinatas leges habeant, et ut semper et ubique honestas personas testes habeant sue conversationis.

B Ut etiam archidiaconatus non dentur ad firmam ^f.

Ut archidiaconi sint diaconi.

Ut nullus archidiaconus, presbyter, diaconus, canonicus uxorem ducat, vel ductam retinet. Subdiaconus vero quilibet, qui canonicus non est, si post professionem castitatis uxorem duxerit, eadem regula constingatur.

^g Ut presbyter, quandiu illicitam conversationem mulieris habuerit, non sit legalis, nec missam celebret, nec, si celebraverit, ejus missa audiatur.

Ut nullus ad subdiaconatum aut supra ordinetur sine professione castitatis.

Ut filii presbyterorum non sint hæredes Ecclesiæ patrum suorum.

C Ne quilibet clericus sint sacerdularium præpositi, vel procuratores aut judices sanguinis.

Ut presbyteri non eant ad potationes, nec ad pinnas ^h bibant.

Ut vestes clericorum sint unius coloris, et calceamenta ordinata.

Ut monachi et clerici qui ordinem suum abjeccunt, aut redeant, aut excommunicentur.

Ut clerici patentes coronas habeant.

Ut decimæ nonnisi Ecclesiis dentur.

Ne ecclesiæ aut præbendæ emantur.

Ne novæ capellæ fiant sine consensu episcopi.

Ne ecclesia sacretur donec provideantur necessaria et presbytero et ecclesiæ.

HENSCHENII NOTÆ.

^e Multa eruditissime colligit Spelmanus in Glossario, ut ostendat, ad firmam dari fundum aut beneficium, cum traduntur sub obligatione præbendi annue convivii seu epuli, ad certam pecuniæ summam certumque dieum numerum taxati: et hinc nomen firmæ, non tantum pro villa seu prædio, sub annua pensione elocato, sed etiam pro convivio sumi apud antores Anglo-Saxonicos. Tale quid hic videatur prohiberi, utpote honestatem ecclesiasticam valde laedens, nisi mox infra simili phrasi et plane in sensu olvio prohiberetur monachus teneare villas ad firmam, id est sub anno pretio conductas.

^f Legalis dicitur, qui nullum habet impedimentum quominus in curia possit ex lege postulare et postulari, quales non sunt excommunicati aut infames: hoc sensu in formulis judicariis dicuntur probi et legales homines: et hinc dicitur legalitas, ad hujusmodi honestam qualitatem designandam.

^g Pinnus Anglis, significat aciculam aut etiam clavum ligneum: sed quid ea vox ad computationem? Ve-

(25) Ne abbates faciant milites ^a, et ut in eadem domo cum monachis suis manducent et dormiant, nisi necessitate aliqua prohibente.

Ne monachi pœnitentiam cuivis injungant sine permisso abbatis sui, et quod abbates eis licentiam de hoc dare non possunt, nisi de iis quorum animarum curam gerunt.

Ne monachi complices, vel monachæ commatres fiant.

Ne monachi teneant villas ad firmam.

Ne monachi ecclesias nisi per episcopos accipiant, neque sibi datas exspolient suis redditibus, ut presbyteri ibi servientes in iis quæ sibi et ecclesiis necessaria sunt penuriam patientur.

Ut fides inter virum et mulierem occulte et sine testibus de conjugio data, si ab alterutro negata fuerit, irrita habeatur.

Ut criniti sic tondeantur ut pars aurium appareat, et oculi non tegantur.

Ne cognati usque ad septuam generationem ad conjugium non copulentur, vel copulati simul permaneant, et si quis hujus incestus consensu fuerit, et non ostenderit, ejusdem criminis se participem esse cognoscat.

Ne corpora defunctorum extra parochiam suam sepelienda portentur.

Ut presbyter parochiæ perdat quod inde illi juste debetur.

Ne quis temeraria novitate corporibus mortuorum, aut fontibus, aut aliis rebus, quod contigisse cognovimus, sine episcopali auctoritate reverentiam sanctitatis exhibeat.

Ne quis illud nefarium negotium quo hactenus homines in Anglia solebant (26) velut bruta anima venundari, deinceps ulla tenus facere præsumat.

Sodomiticum flagitium facientes, et eos in hoc voluntarie juvantes, in hoc eodem concilio gravi anathemate damnati sunt, donec pœnitentia et confessione absolutionem mereantur. Qui vero hoc crimine publicatus fuerit, statutum est, siquidem fuerit persona religiosi ordinis, ut ad nullum ampliusグラム promoveatur, et, si quem habet, ab illo deponatur. Si autem laicus, ut in toto regno Angliae, legali sue conditionis dignitate privetur. Et ne hujus criminis absolutionem iis qui se sub regula vivere non noverint, aliquis nisi episcopus facere præsumat.

Statutum quoque est ut per totam Angliam in omnibus Dominicis diebus excommunicatione præfata renovetur.

Et hoc quidem Lundoniensis conciliu textus est,

HENSCHENII NOTÆ.

^b reor ne libri orum vitio, truncata vox popina in pinnas, abierit. Certe synodica Racherii episcopi Veronensis ad presbyteros, Spicilegii Acheniæ tomo II. pag. 261, expresse hortatur presbyteros dicens: « Nohite in tabernis bibere. »

^a Quomodo illustriores antistites jus sibi arroga-

rint cum solemni cæremonia cingendi milites, sive in ordinem equestrem ascribendi, late probat Seldenus ad hunc locum, docetque cx Malmesburiensi, Guillermum Rufum, favore B. Landfranci usum, « eo quod eum ipse Landfrancus nutriet et mittem fecerat. »

Præfatus ergo Rogerius, qui, ut diximus, in episcopatum Herefordensem assumptus erat, e vestigio in ipsa civitate Lundoniæ gravi infirmitate percussus ad extrema deductus est. Qui, cum se proximum morti sentiret, misso nuntio cum epistola rogavit Anselmum quatenus præcipere duobus episcopis suis, Lundoniensi videbiset atque Roffensi, ut eum, antequam moreretur, sub celeritate episcopum consecrarent. Quod ipse audiens insipientiam hominis admiratus paululum subrisit, nihilque respondens ad postulata, nuntium a se, sicut venit, vacuum emisit. Et ille quidem mox Lundoniæ mortuus est, et cancellarius reginæ, Reinelmus nomine, loco illius pari investitura subrogatus.

Multens ergo rex rogavit Anselmum, quatenus pro suo jure hos noviter electos cum Willhelmo jam-dudum Wentanæ civitatis episcopo electo consecraret. Respondit: « Evidem Willhelmu libens consecrabo, sed quod de nuper investitu inter me et illum convenit, non mutabo. » At ille, nonnulli ab animi tranquillitate mutatus, unum sine alio illum, se vivente, non saciaturum, interposito sacramento, assentit. Erat quippe idem Willhelmus in episcopatum Wentanæ, ut prælibavimus, civitatis, Anselmo needum ab exilio revocato, electus, sed ipse nec electioni consentire, nec baculum sibi a rege porrectum suscipe, nec rebus vel causis episcopaliibus ullo volebat pacto intendere. Revocato autem Anselmo, clerus et populus ei insistere, ac ut electum suum sibi præficeret, magno cœperunt opere postulare. Differt ipse, nec subitum præbet assensum. Tandem tamen et eorum assiduitate, et ecclesiasticæ necessitatis consideratione promotus, connivente rege, Willhelmu in Ecclesiam, exultantibus cunctis et monachis ipsius Ecclesiæ festive procedentibus, adduxit, ac Wentani pontificatus curam ei, sub præsentia totius multitudinis dato baculo pastorali, delegavit. Hunc igitur ita electum visum est pontificali benedictione non esse jure defraudandum. Sed cum rex illum sine alio sacrau permittere nequam, nec Anselmus eos cum illo sacrare ulla tenus acquiescere vellet, præcepit rex ut Gerarous Eboraensis simul omnes sacraret. Quod ubi præfatus, Reinelmus advertit, refutat regi baculum et annulum quos se injuria suscepisse dolebat, sciens quia maledictionem pro benedictione susciperet, si tali

ordine benedicendus se manibus Gerardi submitteret. Unde rex nimis iratus eum gratia sua curiaque privavit. Gerardus itaque, sociatis sibi cunctis episcopis Angliae, residuos duos, id est Willhelnum atque Rogerium, spreta omni aequitate, statuto die Lundoniæ volunt consecrare, Anselmo in villa quæ non longe est, Muiselac nomine, consistente et evenum rei pæstolante. Verum episcopis ad examinationem sacrandorum pro more paratis atque dispositis, Willhelmus, amore compunctus iustitiae, mox inchoavit, et suis omnibus spoliari quam tam infando ministerio sub tanti mysterii administratione collum inclinare delegit. Quapropter episcopi, sua confusionè percussi, infecto negotio ab invicem sunt illæc divisi. Ad hæc totius multitudinis que rei exigitum spectare convenerat, clamor insonuit, una voce Willhelmu[m] eccl[esi]i amatorem, et episcopos, non episcopos, sed iustitiae præcipitatores esse conciperant. At illi, mentis suæ iancoriem ex vultus immutacione pandentes, regem adeunt, illatae sibi contumeliae querunoniam coram illo deponunt. Willhelmus in medium deducitur, patati delicti reus accusatur, minis non levibus hinc inde concutitur. Ille stat nec avelli potest a recto, et ideo suis omnibus exspoliatus eliminatur a regno. Quærerit Anselmus super istis a rege judicium et iustitiam nequidquam. Iterum atque iterum preces et querelas, pro qualitate negotii suggerit, sed ille nec prece nec querimonia motus cœpto desistere voluit.

Subsequenti dehinc media quadragesima fere, rex C Cantriariam venit, quedam, ut serebantur, regni negotia. Desus cum comite Flandriæ tractaturus. Moratus autem triduo Cantuarie est, et quod de comitis agebatur adventu nihil fuisse agnatum est. Agnatum vero est quare venierit, et ipsius more occasio patuit. In illis quippe diebus per suos convenit Anselmum quatenus sua jam diutina patientia delibutus paternarum consuetudinum amplius sibi nihil derogaret, ne iuratus cogeresur actu monstrare qualiter ea quæ contra se faciebat sibi sederent in mente. Nam, sicut per eos qui secretorum illius concuerant, nonnullis innotuit, disposuerat apud se illum aut aliquo gravi corporis damno læsurum, aut certe in honeste trans mare pulsurum, ac demum omnia juri Ecclesiæ competentia direpturum, si eum ad executionem suæ voluntatis de nota querela non repiret opinino paratum. Quibus agnitis, ita Pater Anselmus respondit: « Nuntii quos pro verbis quæ detulerunt episcopi Romam d. revi, jam reversi sunt, et veritati attestantes, ut aint, litteras attulerant. Ipsæ, quæso, litteræ inspiciantur, si forte in illis aliquid quod me voluntati suæ condescendere sinat inveniatur. Nequaquam, ait, ambages hujusmodi ultra non feram, finalem causæ volo habere senten-

A tiā. Quid mihi de meis cum papa? Quæ antecessores mei hoc in regno possederunt, mea sunt. Hæc si quis auferre mihi voluerit, quod inimicus meus sit, omnis qui me diligit certissime novebit. » Tunc præsul ad ista: « Nihil eorum quæ ipsius esse scio ipsi tollo, aut tollere volo. Verū tamen novet quod nec pro redemptione capituli mei consentiam ei de his quæ præsens audivi in Româ concilio prohibeti, nisi ab eadem sede interdictorum absolutionis sententia prodeat, a qua constitutionis ipsorum vinculum prodit. » Multiplicata sunt ei gō verbâ istius discidi, tanquam gravata ut filii Ecclesiæ magnotinerent ne Patrem suum protinus perderent. Ipsos principes, querum consilus rex innitebatur, consideratione futurorum malorum ingemiscentes lacrimis maduisse conspeximus. Funt præces et orationes ab Ecclesia ad Christum; et pio gemitu interpellatur quatenus suæ pietatis intuitu sedet instantia mala. Hæc inter, voce submissa rex antistiti mandat et multis precibus obsecrat quatenus ipse pè se Romam ne, et quod alii nequivarent sua sibi industra conetur aequa rete, ne ipse perdendo suorum iuria antecessorum eis vilios fiat. Sensit Pater quod hæc vegeant, et respondit: « Differantur hæc, si placet, usque in Pascha, ut, audito episcoporum regnique primatum consilio qui modo non adsunt, respondant hinc. » Terminata in istis ea vice causa est, et alinvicem sunt in pace divisi.

« Igitur in Pascha curiam venit, regni ingenuitatem b de negotio præsens consuluit, communis consilii vocem unam accepit, æquum scilicet fore illum, tante rei gratia, viæ laborem debere non subterfugere. Refert: « Dunt in commune vultus ut eam, ego corpore licet imbecillis, senioque consilis iter aggredi, iturus quo consultis, prout vires concesseris Deus, omnium finis. Attamen, si ad apostolicum pervenire potero, noverit quod ipse nihil quod vel Ecclesiarum libertati, vel meæ possit obviae honestati, meo faciat vel rogatu vel consilio. » Dixerunt: « Legatum suum dominus noster rex suas preces regnique negotia apostolicis auribus expositorum tecum dñget, et tu solummodo us quæ vera dixerit attestare. » Ait: « Quod dixi dico, nec vera dicenti, Deo miserante, contradictor existam. »

Finitis itaque paschabibus festis a curia discessit D Anselmus, iter Angliam exeundi quantocius aeccl[esi]atus. Vulneraverat enim quodammodo membra ejus, quod rex nec per se nec per suos, ut dixi, audire volebat quid litteræ Roma nuper allatae conlignerent in se. Quod ideo illum facere quidam opinati sunt, quoniam materiam earumdem litterarum ei jam revelatam per unum illorum quos Anselmus Romam dixerat sensim intellexerunt. Formidabat ergo Anselmus ne si verbis episcoporum in litteris ipsis papa non concordaret, pro investitu Ecclesiarum

HENSCHENI NOTÆ.

^a Annus, ut mox docetur, erat 1103, quando Pascha cadebat in xxix Martii.

^b Quomodo soli nobiles dicchantur *ingenui*; ita

hic, nobilitas universa, vocatur *ingenuitas*: plura huc reducta vide apud Spelmanum in Glossario.

que factæ fuerant, et etiam consecrationibus quo- rumdam abbatum, quos ea tempestate investitos Robertus Lincolinus episcopus et Joannes Bath o- niensis sacraverant, saepe dicta excommunicationis sententia tales nonnullos involverit, a quorum com- munione se nequaquam, sine gravi scandalo, coh- bire valeat. Litteras etenim nondum inspicerat, præcavens ne si forte, mutato consilio, rex eas in- spiciendas requireret, sigilloque exclusas reperiret, aliquid haberet quod earum auctoritati objicere non injuria posset. Festinato igitur ratus est Anglia exundum, ne illic, excommunicatis communicando, aliqua excommunicationis culpa involvetur. Venimus ergo Cantuariam, ubi non ultra quatuor dies demorati, accepta sacrae benedictionis licentia a monachis dilectissimis filiis suis, necne a civium circumfluentiumque popolorum numerositate, in- genti pietatis affectu prosecuti ad portum mariis pro- peravimus. Itaque naves ingressi Witsandis appuli- mus. Acta sunt hæc anno incarnati Verbi millesimo centesimo tercio, v Kalend. Maii. Regia igitur pace suisque omnibus investitus mare transiit, et libera via per Bononiarn iter Northmanniam veniendi as- sumpsit, quorumque nobilium terræ non vili obse- quio fietus.

Cum autem Becci fuisset (ubi qua devotionis, qua dilectionis, qua gaudii et omnis boni jucunditate suscep- tus sit, taceo, dum id nulli possibile dictu existimem) litteras ibi p̄ænominatas sigillo absolvit. Quid itaque in eis invenerit, textus earum quem subscrivimus declarabit.

¶ Paschalis episcopus, servus servorum Dei, An- selmo Cantuariensi venerabili fratri et coepiscopo, salutem et benedictionem.

¶ Suavissimas dilectionis tuæ suscepimus litteras, etc. ¶ Vide in Paschali II.

Cum autem de Becco Carnotum in festivitate Pen- tecostes, utpote propositum'iter inde acturus, An- selmus venisset, accepit ab Ivone a civitatis episcopo, et a multis non spernendi consilii viris, satius fore cœptum iter in aliud tempus differendum, quam Italicas ardoribus ea se tempestate cum suis tradere cruciandum. Nimis etenim servore æstatis ita ubique, se i maxime, ut ferebatur, in Italia, tunc temporis quæque torrebat, ut incolis vix tolerabilis, peregrini vero gravis et importabilis. Quod Pater intelli- gens, consilio credulus Beccum revertitur. Resedit ergo illuc usque ad medium mensis Augusti, mona- chorum ædificationi indefessus invigilans. Deinde posthac, in iter Carnotum reversus est. Quid agam? Si potentum occursus, si honores, si obsequia ei de- lata et ultra quam recipere vellet, oblata singula- tam describere manum imponerem, nimis aliis occupatos tædio nimiae prolixitatis afficerem. Quapropter paucis accipiatur dictum, eum, vallante ubique divino præsidio, summa pace ac prosperitate

A iter peregrisse, atque incolumem cum suis omnibus Romam pervenisse.

Itaque, veniente illo, Guillelmus quidam a rege directus Angiorum, aliquantis diebus prævenerat Romanos in causam quam agitandam sciebat, sua sollicitudine pro voto traductus regis. Qui Wil- lielmus simili modo contra eundem virum ab alio rege missus Romam venerat, et quemadmodum rei gestæ series supra designat, his quæ tunc ecclesiasti- ca gerebantur pro viribus openi impenderat. Ubi ergo adventus Anselmi summæ sedis antisliti nuntiatus, illico mandans illum deprecatus est quatenus diem illum atque sequentem a fatigatione sui apud Sanctum Petrum quietos duceret ac demum se ipsius præsentiae Lateianis exhiberet. Ille paternæ pietatis mandatum gratiose suspiciens patet, quo'que sibi a papa Urbano, ceu supra meminimus, in palatio La- teranensi datum fuerat, die tertia hospitium subit; dein papæ præsentatus honorifice suscipitur, ac pro ejus adventu ipse, et quæ confluxerat Romana curia vehementer se lætari fatetur. Die post hoc consti- tuto, causa propter quam illo potissimum venerat, in medium duci jubetur. Adest et Willhelmus legationi qua fungebatur toto studio curam impendens, hoc est ut regi Henrico omnes patris et fratris sui consuetudines et usus apostolicae sedis auctoritate sumaret. Exponi etiam statum regni, regiamque in Romanos munificentiam, unde ampliori quadam et digniori præ cæteris sublimitate ex apostolica largi- tione reges Anglorum probat antiquitus usos, eaque ne non solum molestum et indecens fore huic suo- rum antecessorum jura perdere, verum etiam, sicut se certo cognovisse ferebat, magno Romanis hoc ipsum damno futurum si contingere, et dum forte locum recuperandi inventuri non essent, ab eis sero lugendum. Quid plura? Dueci sunt iis atque alii necne perduti in causam regis Romanorum non- nulli, admittendæ rationis esse conclamantes quæ ferebantur, neque vota tanti viri ulla consideratione postponenda. Inter ista sicut Anselmus operiens in omnibus examen summi pontificis. Nec enim verba sua dare volebat, ut mortis homo Ecclesiæ Dei ostium fieret, ne postposito Christo qui se ostium ovium esse pronuntiat, et per quem si quis intrat sal- vatur, et ingreditur atque egreditur et pascua in- venit (Joan. x, 9), ovile intrare volentes aliunde ascenderent, ac si non ovium pastores, sed sues fierent atque latrones (ibid., 4). Ipse nihilominus pontificum pastor cum ad cuncta sileret, et quid quisque diceret, prudenti consideratione examinaret, æstimans Willhelminus jamjam illum pro favore Ro- manorum in se nihil eorum quæ quærebant sibi negaturum erupit et ait: « Quidquid hinc indeve dicatur, volo norint quicunque assistunt dominum meum regem Anglorum nec pro ammissione regni sui passurum se perdere investuras Ecclesiarum. »

HENSCHENII NOTÆ.

¶ Hic est ille scriptis et virtutibus celeberrimus Ivo Carnotensis, anno 1092 ordinatus et 1115 vita

functus, cuius laudes i reviter collectas ex Martyro- logio Carnotensi habes apud Sammarthanos.

Tunc vir apostolicus paucis hæc verba locutus est : « Si quemadmodum dicas, rex tuus nec pro regni ammissione patientur Ecclesiarum donaciones amittere, scias ecce, coram Deo dico, quia nec pro redemptione sui capitum eas illi aliquando Paschalis papa impune permittet habere. » Quo auditum oppido conturbavit Willhelmu. Romanis autem dicto pontificis acclamantibus optatum in commune est quatenus ista existimatio procul ab omnibus filiis Ecclesiarum fieret, apostolicam videlicet sedem nunquam facturam ostium ovilis Dei laicum quemlibet. Quapropter aliud, aiunt, regi respondeatur quod et illum ac bene agendum paulatim demulceat, et aliorum offensam principum exinde Roma non incurrat. Itaque Romanorum consilio papa nonnullos paternos usus, interdictis omnino Ecclesiarum investituris, regi concessit, eumque ab excommunicatione, quam antecessorem suum fecisse superius diximus, immunem ad tempus constituit, eis duntaxat qui a manu ipsius investitures suscepserant vel deinceps suscipierent, usque ad dignam tanti reatus satisfactionem, pro servanda ecclesiastici disciplina rigoris, sub excommunicationis catena retentis. Regia igitur causa quæ agebatur, tali modo Romæ acta determinata est. Satisfactionem sane investitorum censure ac dispositioni Anselmi papa delegavit.

Post hæc Anselmus, actis cum pontifice suis et aliorum de Christianæ religionis observantia multiplicibus causis, quæ post principale negotium sui itineris non vilipendendæ causæ fuerunt, redditum suum apostolica petiit benedictione tueri. Cui papa : « Benedictio, quam desideras, ita te comitetur ubique sicut ipsemet optas. Et ne a liminibus pastorum Ecclesiarum videaris immunis abscedere, en vice illorum tibi scripta, suæ auctoritatis sigillo roborata, manu nostra porrigimus, et ea quæ continent sub illorum testimonio tibi et successoribus tuis in perpetuum confirmamus. » Datis ergo litteris, osculatus Patrem, et nos qui cum eo eramus, Deo nos commendavit ac sic in pace dimisi. Litterarum autem series hæc est.

« Paschalis episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratru Anselmo, Cantuariensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

« Frateritatis tue postulationibus, » etc. Vide in D Paschali II.

Nobis itaque Roma discedentibus, Willhelmu remansit, asserens sese volo constrinxisse beatum Nicolaum adire, re autem vera Romæ moraturus, et si posset, Anselmo absente, quod eo præsentie nequivera, antistitem a data sententia traducturus. Quod quia nequaquam facere potuit, persuasoras litteras regi deferendas, ne nihil videaretur egisse,

A a papa obiunxit, siveque Romanos fines remeandi via mutavit. Quem nos, ductu gloriosæ Mathildis ^a comitissæ per Alpes ^b euntes, cum apud lacum iam reperissenus, tam velocem hominis cuius sum a beato Nicolao admirati admodum sumus. Epistolæ quam regi detulit textus hic est :

« Paschalis episcopus, servus servorum Dei, illustri et gloriose regi Anglorum, Henrico, salutem et apostolicam benedictionem.

« In litteris quas nuper ad nos, » etc. Vide in Paschali.

Ac nos, una cum Willhelmo Placentinos fines deserentes, protecti gratia Dei, sani et incolumes Lugdunum usque pervenimus, acturi illie festum quod instabat Dominicæ Nativitatis. Sed cum Willhelmu festinaret, nec nobiscum Lugdunum divertire vellet,

B separando se a Patris comitatu, dixit ei : « Putabam Romæ causam nostram alio eventu processuram, et idecirco distuli ea quæ rex dominus meus tibi dicenda mandavit hucusque propalare. Nunc autem quia, citato gressu, ad eum redire dispono, quæ mandat ulterius abscondere nolo. Dicit quia si sic ad eum redieris, ut talem te illi per omnia facias quales antecessoribus suis antecessores tui se fecisse noscuntur, tunc libenti animo tuum in Angliam redditum volet et amplectetur. » Gui Pater : « Ne amplius dices ? — Prudenti loquor, ait. » Hac de re nihil amplius dicto. At ille : « Scio quid dicas atque intelligo. » Divisi ergo sunt in istis ab invicem, et Anselmus summo cum honore et gaudio a venerabili Hugone Lugdunensi archiepiscopo et toto clero susceptus, in majorem ecclesiam ductus est, ibique ut Pater et dominus loci ab omnibus habitus. Directus interea nuntiis ac litteris ad regem Angliæ, gesti negotii summam innotuit, et quid a Willhelmo ex parte illius accepit, inter alia non celavit. Quæ litteræ sunt hæc :

« Suo reverendo domino, Henrico regi Anglorum, Anselmus Cantuariensis archiepiscopus, fidele servitium cum orationibus.

« Quamvis per Willhelmu de Varelwast cognoscatis quid Romæ fecerimus, tamen quod ad me pertinet breviter ostendam. Romam veni, causam pro qua veneram, dominò papæ exposui. Respondit se nequaquam velle dissentire a statutis antecessorum suorum, et insuper præcepit mihi ut nullam haberem communionem cum illis qui de manu tua investitures acceperant Ecclesiarum post hujus prohibitionis notitiam, nisi pœnitentiam agerent, et sine spe recuperationis quod acceperant desererent, neque cum episcopis, qui tales consecrarent, nisi ad apostolicæ sedis judicium se præsentarent. Horum omnium testis esse potest prædictus Willhelmu, si vult. Qui Willhelmu, quando ab invicem discess-

HENSCHENII NOTÆ.

^a Hæc est celebris comitissa Mathildis, sedi apostolicæ fidelissima; cuius Vitam Italice edidit Franciscus Maria Florentinus : de qua nos saepe egimus, et potissimum xviii Martii ad Vitam S. Anselmi

episcopi Lucensis.

^b Per Alpes, ut saepe alibi, mons Apenninus intelligitur.

mus, ex vestra parte commemorans amorem et dignitatem quoniam semper erga me habuistis, submonuit me siue aie episcopum vestrum ut talcum me facerem quatenus sic iniatiem in Angliam, ut sic esse possem vobiscum sicut fuit antecessor meus cum patre vestro, et vos me eodem honore et libertate tractaretis qua pater vestri antecessorem meum tractavit. In quibus verbis intellexi quia nisi habeam faciem, redditum meum in Angliam non velletus. De amore quidem et benignitate gratias ago. Ut autem ita sunt vobiscum sicut antecessor meus fuit cum patre vestro, facere non possum, quia nec vobis homagium facere, nec accipientibus de manu vestra investituras Ecclesiarum propter praedictam prohibitionem me audiente factam audeo communio. Unde precor ut mihi vestram, si placet, man-

A detis voluntatem, utrum sic, quemadmodum dixi, possim in pace vestra et offici mei potestate redire in Angliam. Num enim sum et vobis et populo, divina mihi dispositione commisso, officii mei servatum pro viis et scientia mea, servata regulari obedientia, fideliter exhibere. Quod si vobis non placuerit, puto quia, si quod animarum detrimentum inde contigerit, mea culpa non erit. Omnipotens Deus sic regnet in corde vestro ut vos per omnia regnetis in gratia ejus.

B His ita gestis, ipse, paucis de suis secum retentis, Lugduni resedit in summa pace et quiete propriam praedicti pontificis domum inhabitando, nuntios suos exspectans, et ne ad horam quidem ab iis quae Dei sunt verbo se vel actu elongans.

LIBER QUARTUS.

Igitur ubi Willhelmus Angliam pervenit, et gesti negotii seriem Henrico regi exposuit, rex illico omnis redditus archiepiscopatus Cantuariensis in suos usus redigi praecepit. Cuius tamen ipsorum reddituum colligendorum duabus hominibus archiepiscopi ab ipso rege delegata est, ea videlicet ut abs te credere non est consideratione, ea pietate, ut tanto diligentius aliis hominibus et rebus ipsius domini sui studium impenderent ne vexarentur, ne opprimerentur, ne diriperentur, quanto majori fide ac sacramento eos illi astrictos fuisse cognoscebatur. Verum sive obtemperatum tam considerate pietati et pœ considerationi sit ab illis, sive non sit, dum non multum mea intersit, vane scribendi operam insumerem. Veniet namque Dominus tenebrarum abscondita illuminatus, et singulorum misericordiæ æqua lance sua pœmia retributurus. Ego, ducente Deo, coepio nariandi calle progredi.

Evoluto igitur post hæc aliquanto tempore, venit ad nos unus ex monachis Cantuariensis, nomine Everardus, deferens Anselmo litteras regis, in quibus idem rex plane testabatur se eorum quæ Willhelmus dixerat discedens ab Anselmo, ut præfatus sumus, auctorem esse, hoc est, ut Anselmus Angliæ non repudaret, nisi omnes patris ac fratris sui consuetudines se illi servatulum primo promitteret. Quod dum Anselmus facere noluit, suis spoliatus Lugduni remansit, degens circa saepe nominatum venerabilem Hugonem ipsius civitatis antistitem, anno integro et mensibus quatuor. Quæ autem mala ex hoc diutino exsilio ejus per Angliam quaque emiserint, vel cuiusmodi studio illius ipsum exsilium, multi redditum illius desiderantes, eaque re minus rei ipsius veritatem considerantes, ascripserint, melius puto liquebit, si aliqua ex his quæ illi a religiosis viris ac Deum amantibus sci-

pto mandata sunt, huic operi paucis insigo. Scribit itaque ei quidam servus Dei sic.

« Domino venerabili, et sancto Patri Anselmo Cantuariensi archiepiscopo, illius devotissimus, et omnis familie Domini famulus, in Domino salutem.

C Considerata loci nostri et sensus inopia, merito decrevisse potuerim, Pater sancte, ne verbis simplicioris ingenii semel vel iterum impedirem studium sanctæ mentis tuae, in quo religionis insigne resulget, et quidam splendet virtutis comes, nitor sapientiae. Attamen extollit me, etiam supra me, tranquilla et beata gratia opinionis tuae, quatenus tibi qualiscunque est dirigatur sermo noster, non ut te doceam qui vix humana indiges doctrina, sed ut tecum nostrum et tuum reminiscar dolorem. In cuius nostri sermonis exordio eo pacto convenire postulo cum reverentia tua, ut liceat mihi interim vindicare dulciores partes pie objurgantis, non amaras faunes adulantis. Sanctitatem quippe tuam nosse velim quod animos nostros, quorum in te affectus idem est, immoderatio tristitia absorbeat de absentia tua qui, ni fallor, utilius nostro adesses periculo, ut saltem te consolarem filiorum discilimini exhiberes, quam nostræ quodammodo et Ecclesiæ oblitus injuriæ absens permittas nos turbari ab hostibus impuris et crudelibus, qui nec pudicitie parcant, nec saluti. Ego plane te, Pater sancte, eo ipso infelicem arbitror. Nam qui eras sanctæ spei fiducia in tuos, si nunc uigeri Angliam tam inopinato hoste pigeret, quantum ingemisceres, quantum affectares succurrere, vel subire nobiscum nova acerbitatum genera? Sponte tua nullo penitus cogente eruptus es periculis nostris, fortasse ne sentires quæ nos perpetu, et quod gravius est, spectare cogimur, sublimari ad sacros ordines quosdam de cuiuslibus quibus nec canonica electio, nec justitia

consentit. Quoniam dubium non est, si eosdem seruos Ecclesiae ostiarius, qui Christus est, in sacra iura admitteret, neque posse perpetrari quae quotidie certum in provincia nostra, principum injuriam et immitem tyranidem, rapinas pauperum, damna ecclesiarum, adeo ut locus corporis et sanguinis Domini libertatem amittat. Gemere viduas, flere senes incommoda sua, eo quod eripiatur eis sat angusta, quam vix merentur, victus sui portio. Rapi virgines, et illicito incestu concebuntur; quoique omnium primum malum est, ad dedecus honestatis nostrae, sacerdotes uxores ducere. Et exceptus his, alia perplura flagitia quae refas est vel impossibile meminisse aut retulisse. Quid si dispensacionis ecclesiastice regulam et antiquae consuetudinis ordinem sollicita studiasses consideratione pensare, nec tibi aliqua exsolandi causa subripebet, nec alii occasione tuae absentiae tam grave discipien incurierint. Itane putas inimicorum Dei consumaciam inflectere, qui nec Deo cederent, nec veritati nisi inviti locum praebereant? Qua vero ratione ad hoc paternitas tua aspirat, ignoror. Qui enim regendam navim suscepit, tanto amplius necessere est vigilet, quanto amplius procellas timet. Sed hunc fortassis pro sola voluntate inadvertit fugisse pudebit, cum video ante tribunal Christi ducentes choros animarum illos fortissimos divini gregis aretes, quibus nec lupus nocuit, nec aliquis terror in fugam vertit. Quam beatæ erat tunc memoria inter ceteros illius sanctissimi Patris nostri Ambrosii qui, sicut narrat ecclesiastica Historia, non erubuit Theodosio imperatori in faciem restuisse, et pro reatu suo limina ecclesiæ illi dengasse. Quid non impetraret talis affectus, et tanta constantia? Etiam Pater sancte, si quispiam incaceratum et afflictum evisceraret, hoc mo lo recessisse non debueras. Quanto magis cum nihil horum expertus fuis, nec sedes tua tibi negata sit, sed pro uno verbo cuiusdam Willielmi fugere decreveristi, et relieto hoste, dilacerandas impensis oves tuas dimisisti. Pudet ergo quod evenit recolere, quoniam omnes illi, vel pene omnes quos Ecclesiarum praesens aerumna exspectat ad suæ necessitatis solatum, occasione timoris accepta, magis elegerunt tecum succumbere quam frustria sine te resistere. Quid enim facerent quibus Pater debeat, et quibus caput non suppetebat. Proinde admonenda est sanctitas tua, non erudienda, ut manuies adventum sanctæ matris Ecclesiae, depellas opprobrium, et

HENSCHEII

^a Gualo seu Galo, ex Bellovacensi episcopo, factus Parisiensis anno 1105. Consule Sammarthanos. Ceterum haec supra late relata sunt in Vita S. Anselmi, et omnia simul deduximus 18 Januarii ad Vitam S. Prisciæ.

^b Fuit hic annus haud dubie 1105, quando nulla alibi illius concilii Lateranensis mentio, nisi apud auctorem Chromici S. Petri Vivi Simonensis, idque ad annum 1109 ius verbis: « Hoc anno in Lateranensi ecclesia, preslente D. Paschali II, inductione tercia, Novis Marti factum est concilium: » ubi si in

A adversus hostes nostros jam penetrabilibus insistentes festinum praetendas auxilium. Licet adhuc morbum ejicere, dum in superficie vulnera videtur apertum. Scio namque, si ad sedem tuam redire vellis, in promptu multos, ut aiunt, reperies qui tecum patentes Dei vii. liter defendant, nisi encraverit eos tuus paternitas, defectus. Si Angliam, uti audivimus, suspendere vel excōmunicare volueris, quid ego fratresque nostri faciemus qui semper tibi obediunt presto sumus, remandare quæso digneris. Vale.

Cum igitur hæc et nonnulla istis deteriora, exsultante Anselmo, per Angliam fierent, et quidam, malorum magnitudine afflicti, regi insisterent ut ipsum, scilicet patrem Patrem, qui ea corigeret ieyocaret, ipse, tam religiositate VIII inductus quam B et immanium malorum exuberatione animo consternatus, sicut quidem de reditu vii, quod petebatur, se libenter velle fatebatur, sic tamen ut paternalium consuetudinum nihil sibi ab eo ulterius derogari ulla ratione pateretur. Unde nobis adhuc Lugduni degentibus nunti Romam ab ipso rege directi sunt, qui modis omnibus elaborarent apostolicum ad hoc deducere ut Anselmum Angliam redire et regis voluntati juberet in cunctis subdi et obedire. Ad quod dum minime illum flectere possent, sicut venerunt, infecto negotio reversi sunt.

In diebus illis Gualo ^a episcopus Parisiacensis de Roma veniens ad nos, reliquias corporis beate martyris Prisciæ sibi Romæ datas attulit, et inde mihi in præsentia Patris Anselmi partem aliquantulam dedit. Quæ pars dum adinodum parva mihi visa fuisset, rogantem me ut donum antistes augeret, Anselmus compescuit, dicens sufficere quod habebam. « Cum enim, inquiens, os ipsum de corpore illius sit, donec eo caruerit, integratem sui non habebit. Quapropter si illud digne servaveris, et dominæ cuius est qua potes dævotione in illo servieris, tam gratanter officii tui munus acceperis quam si toti corpori ejus deservires. » Acquiesci diœto, et quo I acceperam diligenti custodia servo. In secundo autem anno ^b adventus nostri a Roma Lugdunum, ipse papa coicto Lateranis generali concilio, comitem de Mellento, cuius saepè superius habita est mentio, et complices ejus qui regem ad investituræ flagitium sicut dicebatur impellebant, necne illos qui ab eo investiti fuerant, a liminibus sanctæ Ecclesiæ judicio Spiritus sancti repulit, et hoc ipsum per epistolam quam ecce supponimus Anselmo sub celeritate innotuit:

NOTÆ.

numero inductionis errorem irrepsisse credas, qui scriptori imposuerit ita ut pro *tertia* legatur *decima* *tertia*, hic annus 1105 habebitur: quo etiam anno Sabellicus et Antoninus scribunt coactum concilium 540 episcoporum, sed Florentiæ, quod non facie credimus; multo minus errorem de iam tum nato Antichristo, qui ibi damnatus dicitur, fuisse Fluenni episcopi Florentini, qui nullus unquam Florentiæ fuit, vivente et preslente tum adhuc Rainero, cuius alibi facta mentio.

« Paschalis episcopus, servus servorum Dei, venerabilis fratri Cantuariensi archiepiscopo Anselmo, salutem et apostolicam benedictionem.

« De illata tibi injuria, » etc. *Vide in Paschali.*

Hanc igitur epistolam postquam Anselmus suscepit, inspexit, intellexit se amplius frustra Lugduni Romanam opem praestolari, præsertim cum jam sæpenumero ipsi Romanæ sedis antistiti legatos et litteras de sui negotii consummatione transmiserit, et eo usque nihil nisi quamdam quasi consolatoriæ exspectationis promissionem de termino in terminum ab eo meruerit. Tertio quoque litteras suas regi Angliae pro suarum rerum resaisitione direxerat, nec aliquid ab eo, nisi quod blandientem sibi dilationem ingerebat, responsi acceperat. Consulto itaque venerabili præfato Lugdunensis civitatis episcopo Lugduno Franciam petitorum decessit, moerente super hoc pontifice ipso et omni populo terræ.

Cum ergo Cluniacum ad Charitatem^a, quæ cella Cluniacensis cœnobii est, venissenuis, didicit Anselmus comitissam Bleensem, majoris Willhelmi regis filiam, nomine Adalam^b, apud castrum sumum Bleisum^c infirmari. Vertit itaque iter quo se Remis ire (sicut a Manasse^d ipsius urbis antistite multus erat et obnoxia precibus per internuntios interpellatus) disposuerat, et Bleisum abiit ad comitissam, omnem cujuslibet vituperii notam pro suo moe ubique devitans. Ipsa signide comitissa in pluribus etiam in hoc quam et in alio exilio ejus magnifica liberalitate ministriaverat, eumque sicut virum sanctum ac religiosum vitæ suæ, post Deum, institorum elegerat atque tutorem. Si itaque illam extrema, ut dicebatur, agentem paterna præsentia non visitaret, notam justæ reprehensionis non evaderet. Igitur ubi ad illam venimus, eamque languore sopito ferme convaluisse invenimus, detenti ab ea in ipso castro per aliquot dies decentissime sumus. In quibus diebus cum verba sæpe inter se consererent antistes et illa, antistes illam pro suo officio studiose ad bene agendum instigando, illa antistitem pro vita suæ qualitatibus, ut Patrem, quæ inquirenda esse sciebat interrogando, Anselmus comitissæ causam redditus sui Franciam ab ea inquisitus innotuit, et quia fratrem ipsius Henricum, videbat regem Anglorum, pro injuria, quam Deo sibique jam per biennium et ultra fecerat, excommunicare veniebat non celavit. Quod illa audiens fraternæ damnationi vehementer indoluit, ac ut illum potius pontifici concordaret operam dare disposuit. Egit ergo apud virum ut Carnotum secum pergeret.

Ego tempore ipse rex in Northmannia erat, ip-

A samque pene totam suæ ditioni subegerat. Potestas nempe Roberti Northmannorum comitis, fratris scilicet ejusdem regis, ita cunctis ea tempestate viluerat ut vix ullus pro eo quidquam facere vellet quod pro terræ principe quaque gentium fieri solet. Num etenim cor et terrenatum rerum minima cupido, quæ in eo juxta vigebant, hoc ei pepererant. Omnes igitur ferme Northmannorum majores illico ad regis adventum, spreto comite domino suo, et fidem quam ei debebant postponentes, in aurum et argentum regis cucuriebant, eique civitates, castra et urbes tradidebant.

B Cum itaque rex per legatos comitissæ Anselmi adventum, et quamobrem relata Burgundia Franciam venient accepisset, qualiter animum viri a propria intentione deflectere posset perquisivit. Initio igitur cum suis consilio, per nuntios deprecatus est comitissam quatenus ad loquendum sibi virum Northmanniam duceret, pollicens se in multis de querela pristina voluntati ejus, pacis gratia, condescensurum. Quid plura? Statuto termino archiepiscopu, et comitissa in castrum, quod Aquila^e vocatur, pro colloquio regis, ut petiverat, una venerunt, et regem vehementi gaudio pro adventu Anselmi exultare, ac non parum a pristina feritate descendisse reperebant. Deinde, habito inter eos colloquio, Anselmum rex de redditibus sui pontificatus revestivit, et in pristinam amicitiam utrinque recepti sunt. Quibusdam igitur ad hoc sollicitate operam dantibus ut antistes statim Angliam remearet rex anquit, sic tamen ut nulli eorum qui a se investitus Ecclesiarum suscepserant vel eos consecraverant, suam in aliquo communionem sub alterheret. Cui conditioni Anselmus minime acquiescens (obedientiam videlicet papæ in nullo praeter gredi volens) extra Angliam manere cœlegit, donec illi qui ad ipsum negotium et quedam alia, de quibus inter eos illa vice convenire non poterat, determinanda, ex condicto Romam mittendi erant reversi fuissent. Hæc autem inter ipsos acta sunt anno tertio exitus nostri de Anglia, xi Kalend. Augusti.

D Pro magna itaque exultatione quam ex hac reconciliatione Anselmi rex concepit apud se, videres illum, quandiu in præfato castro morabamur, non facile pati ad se venire Anselmum, sed quoties erat aliquid inter illos agendum semper ipsum ire ad Anselmum. Jam enim multis in locis per Angliam, Franciam atque Northmanniam fama vulgaverat regem ipsum ab Anselmo proxime excommunicandum, et idcirco ei, ut pote potestati non adeo amatæ, multa mala stinebantur, quæ illi a tanto viro excommunicato efficacius inferenda putabantur. Quod

HENSCHENII NOTÆ.

^a In Bibliotheca Cluniac. col. 1711, nominatum prioratus S. Mariae Charitatis ad Ligerum Antissiodorensis diœcesis, a Gaudiido episcopo oblatus Hungoni Cluniacensi.

^b Quanta jam pridem familiaritas inter Adalam et Anselmum intercesserit: ex epistola disce Anselmi ad Adalam, quæ est ultima libri i.

^c Bleisum vulgo Blois, inter Autelianum et Turronas, ad prædictum Ligerum.

^d Manasses uis fuit, Remis electus anno 1096, et 1107 defunctus.

^e Aquila, vulgo l'Aigle, oppidum Northmanniæ ad Rieillum fluv. inter Mortaniam et Sagium.

Ille sciens versam a se viri sententiam magnissee laetabatur. Denique omne malum quod eum exspectabat, averso Anselmo, ab eo versum est reverso in amicitiam ejus Anselmo. Itaque ut homo citius in episcopatum suum ad suorum exultationem ac totius patriae revelationem credidet, spollicitus est rex ita se nuntios suos Romanum destinaturum ut in proxima Nativitate Christi curiae sue Anselmus in Anglia posset adesse. Misit super haec in Angliam litteras, praecipiens ut omnes res et homines Anselmi, ubiunque essent, in pace essent et quiete, nec ullus eos gravaret aut implacitaret, sed, ab omni debito liberi, quae tenebant cum honore teneant, ac in cunctis ad nutum Anselmi iussionemque penderent. Haec ergo dum hominibus ad archiepiscopatum pertinenter innotuissent, mox quoddam quasi insperatum jubar solis illi emicuit, quod illos, a pristinæ oppressionis immanitate et tenebris non modicum ejicit.

Cum posthac Anselmus Beccense coenobium, et rex Angliam remeasset, ortis quibusdam occasiunculis, legati, qui Romanum mitti debuerunt, diu ultra statutum terminum morati sunt. Unde vehemens admiratio multorum corda concussit, arbitrantur tantam de reditu VIII dilationem diaboli esse seductionem, et aperte videntium immanem totius Christianitatis in Anglia esse destructionem. Quod meius, ut puto, liquebit, si quedam scripta de his quæ ad nos in hac moxa quodam non contineenda auctoritatis viro transmissa sunt brevi subinseram. Scribit itaque inter alia sic.

« Chaiissime Pater et domine, quamvis optime sciatis quid facere debeatis et quid facere velitis, videtur tamen omni fere homini sano sensu sapienti omnino nihil aliud esse id quod inter vos et regem sub tam morosa exspectatione agitur nisi diabolicæ fraudis illusio et illudens dilatio, et, ut manifestius dicam, totius Anglorum Ecclesiæ, ac religionis ac legis Christianæ quotidiana diminutio et summa destructio. Ecclesiarum namque quæ tam diu manent pristoribus viduatæ possessiones diripiuntur. Odo sanctæ religionis in eis neglectus annihilatur. Leg's Christianæ rectores non jam rectores, sed præcipitatores, ac juxta regiæ voluntatis arbitrium et suum libitum, pene omnis justitiae sunt effecti subversores. De clericis quid dicam, qui circiter omnes revoluti sunt ad iniquitatem pristinam? Quid de laicis? Ipsi quippe, sed principes maxime, vix nisi ex propria parentela conjuges sibi accipiunt, clam desponsant, desponsatas contra legem ecclesiasticam scienter tenent et sibi defendunt. De Sodomitis vero, quos ipse in magno concilio usque ad pœnitentiam et confessionem excommunicastis, et de crinitis, quos in Paschali postmodum solemnitate pontificali stola redimitus coram universo populo a liminibus sanctæ Ecclesiæ removisti, quid dicendum, cum, ut deberetis, non subvenitis, nec vel unus in toto regno existat, qui haec et alia multa, Deo et omni servo Dei contraaria, vice nostra repre-

A hendere audeat aut emendare contendat? Et si veritatem vulpis audire, fateor omnia haec multo dexterius fieri quam possint scripto edici in tantum ut ipse etiam rex testetur nunquam tantæ fortitudinis nequitiam in patria ista fuisse, sicut modo est. Haec autem omnia procul dubio vos solum respiciunt et vestræ sanctitati imputantur. Videte igitur et intendite oneri quod suscepistis, et cui curam ejus vestri loco disponendam commisistis, quando vos, qui talibus obviare constituti estis, pro nibilo tam diu regno in quo exercentur abestis. Considerate quoque, si vobis placet, si eorū vestrum ita soli Deo vacat et si in tanta securitate vestri jam conservmini ut talibus animarum miseriis alia vigilantia condescendere non debeatis. Scio equidem et bene scio vos optime scire quid est quod facitis, sed ipsum scire vestrum perparum prodest nobis. Frustrum etenim communī utilitate ex tam diurno negotio vestro nullum adhuc procedere videamus; mala autem solius vestri occasione in Ecclesia et populo Dei undique succescere omni die conspicimus. »

B Et haec quidem ille vir tot mala exosus scripsit, autumnans Anselmum non nisi propria voluntate ab ingressu Angliae remorari. Sed revera rex Henricus nullo eum pacto ingredi patiebatur, nisi postposita, ut supra meminimus, obedientia pape, episcopis et abbatibus excommunicatis communicaret. Attamen Anselmo Remis consistente (illuc enim omnibus precibus antistitis et canonicorum ipsius loci devictus iverat, et, majori quam litteris queat expōni, honore festivoque occursu omnium id loci degentium suscepitus, circa pontificem Manassen magna et officiosa charitate detentus, per plures dies ibi morabatur) misit ei epistolam unam idem rex, quam ecce supponimus.

« Reverendissimo et amantissimo Patri Anselmo, Cantuariensi archiepiscopo, Henricus, Dei gratia, rex Anglorum, salutem et totius bonæ voluntatis affectum.

C « Venerabilis Pater, non tibi displiceat quod eorum iter, quos Romanum ad negotium meum peragendum, dirigere decrevi, tandem detinuit. Quod mox, ut Willhelmus de Warelwast ad te pervenerit, quem ad hoc negotium peragendum, sicut decrevimus, Romanum dirigo, tibi expediet. Te supplex igitur deprecor, et devotus exoro, ut cum eodem Willhelmo Baldunnum de Torna' o Romanum dirigas ad nostram rem tractandam, et Deo volente finiendam. Vale. »

Ad hanc scripsit Anselmus epistolam hanc :

« Suo chaiissimo domino Henrico glorioso regi Anglorum, Anselmus archiepiscopus Cantuariæ, fidele servitum cum orationibus.

D « Quod vestra magnitudo me in suis litteris tam honorifice tanto bonæ voluntatis affectu salutat, gratias magnas ago, sicut debedo. Quod autem tam suppliciter me rogatis ut non mihi displiceat quod legatus vester Romanum mittendus tantum moratur, utique vestram precem, quantum in me est, contemnere non debedo, sed causa magis Dei est quam

mea; unde corde fidei et benigno animo vobis dico quo i tacere non debo. Mihi quidem aliqui displicere, nisi cum proptor Deum displicet, non est magnum, sed desplicere Deo aliquid, nullatenus est contemnendum. Utique non parum displicet Deo episcopum spoliari rebus suis, quod jam gratia Dei vobis inspirante correxisisti; sed episcopum segregati a suo officio et Ecclesiam a suo episcopo, sine causa quam Deus approbet, nimis grave judicat. Expedit itaque animae vestrae quatenus satagatis ut ego, qualisunque sim episcopus, Ecclesiae, quam Deus regiae vestrae potestati custodiendam commendavit, et regno vestro in pace vestra celerius restituas, et mihi opportunitas utendi secundum possibiliterem meam, officio pro quo ibi positus sum diutius non impediatur. Valde quoque mihi timendum est ne Deo displiceat et me dominus papa juste reprehendat, quia, postquam vos et ego simul convenimus apud castrum, quod vocatur Aquila, in tam longo tempore non illi misi legatum nostrum, per quem quid de tanta re inter nos factum et quid peragendum sit cognosceret, et ego ejus consilium et jussionem acciperem. Quapropter periculum est mihi diu exspectare vestrum legatum, quem ante proximam Nativitatem Domini, sicut in verbis vestris intellexi, Romam redditum speravi, praesertim cum nescio quo consilio quave ratione nullum terminum modo mihi constuitis. Quoniam igitur plus nobis debet esse de hoc quod ego Ecclesiae mihi commissae praesens esse nequeo quam de illa terrena possessione, preccor ut mihi aliquem proximum terminum nominetis per litteras vestras quando possim legatum vestrum Romam iterum expectare, quia ego non audeo differre, ut multum dicam, ultra proximam Nativitatem Domini, quin meum legatum mittam.

Scipit quoque saepe memorato Roberto comiti de Mellento tunc temporis in hunc modum, utpote illi cuius consilio cuncta negotia sua rex ipse disponebat.

Anselmus archiepiscopus, domino et amico Roberto comiti de Mellento, salutem.

Vos scitis quia, quando rex et ego convenimus apud castrum Aquilae, dictum fuit quod rex mitteret legatum suum Romam pro iis in quibus concordare non possemus nisi per dominum papam. Quod intellexi ut ita fieret quatenus ante proximam Nativitatem Domini legatus rediret. Videlicet autem quia dominus meus rex hoc quod tunc dixit facere moratur. Sed hoc solum mandat mihi qui legatum

A meum cum ejus legato mittere volebam, ne mihi displiceat quia suus tantum moratur, nullum mihi constituens terminum quando venturus est. Unde quidam opinantur et dicunt quod rex non multum curat festinare ut ego redeam in Angliam, et Ecclesia Dei, quam Deus illi custodiendam commendavit, quae jam sepe per tres annos desolata est, suo vivo pastore ejus reditu et presentia consoletur, et pro consilio animae sue, quo diu privata est, in illis qui hoc amant et desiderant letificetur. Quapropter dico vobis quia valde timeo ne ipse super se provocet iram Dei, et super eos quorum consilio diffit tam necessariae regi, tam rationabili succurrete, cum ad illum hoc pertineat et facere possit ut nihil perdat de us quae secundum Deum ad regiam pertinet potestatem. Sicut amicus, et sicut archiepiscopus, qualisunque sim, consulo illi et iis qui circa illum sunt, et non plus studeant satisfacere voluntati suae quam voluntati Dei, quia Deus aliquid satisfaciet voluntati suae contra voluntatem illorum qui hoc faciunt. Consulte ergo illi et vobis, priusquam Deus ostendat iram suam quam adhuc suspendit, expectans ut humiliemini ad voluntatem suam. Deus diligat eum et consiliarios ejus ad verum honorem, et ad veram uitatem ejus.

Hæc idecirco ita describimus ut quicunque ista legit vel audit plane intelligat cui mala, quae in Anglia exsulante Anselmo facta sunt, moramine exsili ejus potissimum ascribere debeat.

Itaque posthac missi sunt Romanus, ex parte quidem Anselmi, Baldwinus monachus, vir utilius sanctæ libertatis Ecclesiae et omnis boni non sicut amator; et ex regis, Willielmus saepe superior memoratus, pro libertate Ecclesiae sicut solebat actus. Quas vero quantasve oppressiones inter haec tota Anglia oppressa sit, difficile dictu esse scio. Rex enim ipse a Northmannia digressus, quia eam totam eo quo supradivimus modo sibi subjugare nequiverat, reversus in Angliam est, ut copiosiori pecunia sicut rediens, quod residuum erat, exhaeredato fratre suo, sibi subjiceret. In cuius pecuniae collectione nullus in collectoribus pietatis aut misericordiae respectus fuit, sed crudelis exactio super omnes, ut nebis qui inde veniebant testabantur, desayavit. Denique videres, sicut aiebant eos quidem qui non habebant quid darent, aut a suis dominiculis pelli, aut avulsis asportatisque ostiis domorum genitus dripiendos exponi, aut ablata vili suppellectile in summam penuriam redigi, aut certe aliis miserabilibus modis affligi et cruciari. In eis

HENSCHENII NOTÆ.

^a Simile quid olim in Belgio usurpatum testatur praesens adhuc usus in foederatis provinciis, ut qui indictam publicitus contributionem pecuniarum non statim exhibet, saltem monitus, ejus ostium a cardinibus revulsum apparatores auferant, nec nisi pecunia vel cautione præstita restituatur.

^b Id est, criminis enormia, et quasi foris seu extra omnem justitiam aut excusationem facta. Gallis *sont fait*, de qua voce et quibusdam hinc ductis multa Spelmanus in Glossario, et alii plures: sed ceteri rationem nullus attingit. Mox infra dicitur *forisactua*, pecunaria multa pro forisfacto exacta.

autem qui videliantur aliquid habere nova et exco-
gitata quedam foris facta, objiciebantur, et sic
cum adversus regem terrae defendendi se placitum
ingredi non audebant, ablatis rebus suis in gravem
aerumnam dejiciebantur. Sed haec ab aliquibus levia
dictu fortassis aestimabuntur, eo quod ista non so-
lum sub rege Henrico, sed et horum similia multa
facta fuerunt sub fratre ejus, ut de patre taceam,
rege Willhelmo. Attamen ista illis graviora et intol-
erabilia visa sunt, quoniam multo minus solito
quod jam spoliatis et exhaustis auserretur invenie-
batur. Ad hæc. In concilio Lundoniensi societas
mulierum, ut in superioribus diuinis, omnibus
presbyteris et canonicis Angliae interdicta erat, ip-
sumque interdictum, Anselmo exsulante, retentis
vel certe resumptis mulieribus, a pluribus eorum
violatum fuerat. Hoc ergo peccatum rex impunitum
esse non sustinens, suos ministros eos implacitare,
et pecunias corum pro hujus peccati expiatione præ-
cepit accipere. Sed ubi perplures eorum ab illa trans-
gressione sunt immunes reperti, pecunia, quæ ad
opus principis quærebatur, minorem quam exactores
sperare poterant copiam administrabat. Quapropter
mutata, imo super innocentes cum nocentibus sen-
tentia versa, omnes Ecclesiæ quæ parochias habe-
bant sub debito positæ sunt, et unaquæque, indicta
pecuniæ quantitate, per personam quæ in ea Deo
serviebat redimi jussa est. Erat ergo miseriam vi-
dere. Cum enim exactionis istius tempestas ferveret,
et nonnulli, quid vel darent non habentes vel rem
inauditam exsecrati nihil pro tali causa dare vo-
lentes, contumeliose raperentur, incarcerarentur,
cruciarentur, contigit regem ipsum Lundoniam ve-
nire. Adunati ergo, ut dicitur, ferme ducenti pre-
sbyteri, induiti albis et sacerdotalibus stolis, regi ad
palatium suum eunti nudis pedibus oceuīrerunt,
una voce misereri implorantes. At ille forte, ut sit,
ad multa divisus, nulla ad preces eorum miseratione
permotus est, vel saltem quavis eos, sicut homines
omnis religionis expertes, responsi honestate digna-
tus, suis obtutibus festine abigi præcepit. Qui con-
fusione super-confusionem induiti, reginam adeunt,
et interventricem flagitant. Illa, ut fertur, pietate
mota in lacrymas solvit, sed, timore constricta,
ab interventione arcetur. Ferebantur eo tempore
plura his in hujusmodi per Angliam acta. Sed nos
brevitati studentes, pauca quæ dicta sunt pro in-
tentione præsentis opusculi sufficere posse puta-
mus.

Attamen dicendum quod eo usque mala super An-
gliam ipsis diebus inundaverunt ut ipsi episcopi, qui
semper libertatem Ecclesiæ et Anselmum eamdem
libertatem sublevare tuerique nitentem, ut ex supe-
rioribus intelligi potest, cum priuice deprimere
nisi sunt, tantorum malorum immensitate compulsi,
mandata Anselmo cum epistola dirigerent, et opem
subventionis ejus proponi deposcerent, seque illum
modo secuturos in Dei rebus, ut Patrem, promi-
terent. Sed hæc, ut opinor, melius liquebunt, si

A epistola ipsa subscribatur quam ei miserunt. Est
igitur hæc :

« Patri dilectissimo Anselmo, Cantuariensi ar-
chiepiscopo, Gerardus Eboracensis archiepiscopus,
et Robertus Cestrensis, et Herbertus Norwicensis,
et Radulphus Cestrensis, et Samson Wigorniensis
episcopi, et Willhelmus Wintoniensis electus, sa-
lutem.

« Sustinuimus pacem, et ipsa longius recessit,
quæsivimus bona, et invaluit turbatio. *Viae Sion*
lugent (*Thren.* 1, 4), quia eas conculcant incircumcisii.
Templum mœret, quia intra Sancta sanctorum et
ad ipsam aram irruperunt laici. *Exsurge*, ut olim
senex ille Mathathias (*I Mach.* 11, 1). Habes in filiis
tuis virtutem Judæ, strenuitatem Jonathæ, pruden-
tiam Simonis (*ibid.*, 5-5). Hi tecum præliabuntur
prælium Domini, et, si ante nos appositus fueris ad
patres tuos, de manu tua suscipiemus hereditatem
laboris tui. Sed jam non est tibi pigritandum. Ut
quid enim peregrinaris, et oves tuæ sine pastore
pereunt? Jam apud Deum nulla tibi remanet excusatio.
Te enim non solum subsequi, sed et præire,
si jussesis, parati sumus. Veni ergo ad nos, veni
cito, vel nos aut ex nobis aliquos ad te venire jube,
ne dum sejuncti a te sumus in sinistram te partem
inclinent eorum consilia qui sua quærunt. Nos enim
jam in hac causa non quæ nostra, sed quæ Dei sunt
quærimus. »

Rescriptum Anselmi au eos :

« Anselmus archiepiscopus Cantuariensis, amicis
C suis et coepiscopis quorum litteras suscepit, salu-
tem.

« Condoleo et mente compatiō tribulationibus
quas vos et Ecclesia Angliae sustinetis, sed ad præ-
sens, secundum meam et vestram voluntatem, sub-
venire nequeo, quia nondum quid, et quantum con-
fidere possim sum certus, donec per legatos nostros,
quos in proximos Roma redituros exspecto, quid
apud dominum papam efficerint cognoscam. Bonum
tamen est et gratum mihi quia tandem cognoscilis
ad quid vos perduxit, ut mitius dicam, vestra pa-
tientia, et quia promittitis mihi auxilium vestrum.
non in mea, sed in Dei causa, et invitatis me non
pigriter venire ad vos. Quamvis enim hoc modo fa-
cere non possim, quia rex non vult me esse in Anglia
adhuc, nisi discordem a jussione papæ et ejus con-
cordem voluntati, et ego nondum certus sim quid
possim, sicut dixi, tamen gaudeo pro vestra bona
voluntate, et episcopali constantia quam promittitis,
et exhortatione quam mihi facitis. Ut autem aliquos
ex vobis ad me venire faciam, sicut poscitis, ne,
dum sejuncti sumus ab invicem, pervertant consi-
lium meum qui sua quærunt, ad præsens non opinor
oportere. Spero enim in Deo quia nullus cor meum
a veritate, in quantum cognoscam, poterit avertere,
et quia in proximo Deus mihi quid facere queūn
ostendet, et ego quam cilius potero vobis notificabo.
Quid autem vobis interim faciendum sit, prudentia
vestra satis intelligit, sed tamen dico quia ego, in

quantum sperando in Deo conscientiam meam sentio, pro redimenda vita mea non praeberei assensum, neque ministrum aut executorem ejus mali me facerem quod audio noviter super Ecclesias Angliae promulgari. Valete. »

Inter haec crebris de Anglia nuntiis Northmanniam venientibus, id quod de presbyteris Angliae rex faciebat nimis divulgabatur, et non solum hos qui infamia ejus, verum et eos qui laude illius pascebantur, in odium et vituperium ejus adducebat. At Anselmus, tam malam famam de rege non ferens eumque a tanta injuria revocare desiderans, scripsit ei de negotio semel et iterum, totiesque responsi ejus scripta recepit. Quae scripta eo quo missa sunt ordine subter adnotanda putavit, ratus ea futuris temporibus, exempli gratia, profutura, si altiori consilio Deus non sedaverit in regno Anglorum quae sub oculis ejus hodie sunt maxima mala. In quo latenter ab iis qui ista legunt vel audiunt petitum iri optamus, ne nobis succenseant quod scribendis epistolis tantum occupamur. Negotii enim, quod manuversamus, quedam et magna pars est, nec totum aliquid rei, ignotis partibus ejus, sciri potest. Ipsarum igitur epistolarum textus hic est :

« Henrico suo charissimo domino, gratia Dei, regi Anglorum, Anselmu archiepiscopu Cantuariæ, fideles orationes cum fideli servitie.

« Ad me pertinet, si audio quod faciatis aliquid quod animæ vestræ non expedit, ut hoc vobis non taceam, ne, quod avertat, Deus irascatur et vobis, si faciis quod illi non placeat, et mihi pro taciturnitate mea. Audio quod vestra excellentia vindictam exercet super presbyteros Angliae et soris facturam exigit ab eis qui non servaverunt præceptum concilii, quod ego cum vestro favore tenui apud Lundoniam cum aliis episcopis et religiosis personis. Quod hactenus inauditum et inusitatum est in Ecclesia Dei de ullo rege et de aliquo principe. Non enim pertinet, secundum legem Dei, hujusmodi culpam vindicare, nisi ad singulos episcopos per suas parochias; aut, si et ipsi episcopi in hoc negligentes fuerint, ad archiepiscopum et primatem. Preco igitur vos sicut chalissimum dominum cuius animam diligo plus quam presentem vitam corporis mei, et consulo sicut vere fidelis corpori et animæ vestræ, ne vos contra ecclesiasticam consuetudinem in tam grave peccatum mittatis, et, si jam incœpistis, ut omnino desistatis. Dico enim vobis quod valde timere debetis quod pecunia taliter accepta, ut taceam quantum noceat animæ, non tamen, cum expensetur, adjuvabit terrena negotia quantum postea perturbabit. Denique vos scitis quia me in Northmannia in pacem vestram suscepistis, et de archiepiscopatu meo me resaisistis, et quod cura et vindicta talis offensæ maxime pertinet ad archiepiscopatum, quoniam plus

HENSCHENII NOTÆ.

^a Blasphemare pro increpare, reprehendere, detrahere saepe dictum invenias apud mediæ ævi scriptores : hinc per contractionem, quæ vocem hanc, alias Deum divosque spectantem, ad humanas contumecias significandas restringit, dicitur lingua Francia blâme et blâmer vituperium, vituperare, unde Northmanni, ex Gallia in Angliam traducti, accepere.

A sum episcopus pro spirituali cura quam pro terrena possessione. Omnipotens Deus sic et in hoc, et in aliis actibus vestris dirigat cor vestrum secundum voluntatem suam, ut post hanc vitam perducat vos ad gloriam suam. Amen. »

« Henricus, Dei gratia, rex Anglorum, Anselmo archiepiscopo Cantuariæ, salutem.

« In die sancti Gregorii apud Tenebrigge mihi fuerunt delatae litteræ repostæ in tuo sigillo. Et per eas mihi mandasti talia unde nullum miror quia quod feci credo me per te fecisse. Et in die Ascensionis Domini habebo omnes barones meos tecum congregatos, et per consilium eorum ita convenienter tibi respondere quod, cum tecum loquar, non credo te me inde blasphematurum ^a. Et quidquid fiat alias, scito quod tui, quidquid ipsi fecerint, per omnes terras tuas in pace permanserint. »

« Suo charissimo domino Henrico, gratia Dei, regi Anglorum, Anselmu archiepiscopu Cantuariensis, fidele servitum et fideles orationes.

« Gratias ago Deo, et dignationi vestræ quæ in litteris suis promisit se convenienter responsuram mihi de hoc unde precatus eam fueram in litteris meis de sacerdotibus Angliae, et ore Dominum, cuius consilium manet in æternum, ut ipse vobis consulat respondere et facere quod illi placeat, et unde fideles dilectores animæ vestræ gaudent. De hoc autem quod legi in litteris vestris quod creditis vos facere per me quod facitis, pro certo scito, mi domine, quod non est per me, quoniam contra Deum facerem, si per me esset. Quapropter adhuc precor magno et fideli affectu quatenus in tali incepto nullus consilio persistatis. Valete. »

« Henricus rex Anglorum, Anselmo archiepiscopo Cantuariæ, salutem et amicitiam.

« De hoc quod mihi mandasti de sacerdotibus, scias quod ita decenter feci, nt opinor, secundum quod facere debui. Nec tibi sit ineognitum brevi intervallo temporis me transfretaturum. Et ex quo tecum locutus fuero, si qua commisi in his, omnipotentis Dei, et tuo consilio corrigam. Teste Waldrico cancellario apud Merlebergam. »

Dum haec ita sunt, ecce qui Romam missi fuerant redeunt. Suspensus autem fuerat ab officio episcopali iam omni Willhelmu archiepiscopu Rothomagensis, et per hos nuntios intercesserat pro eo apud dominum papam Anselmu archiepiscopu Cantuariensis. Mandavit itaque ei dominus papa ut de causa ipsa quod faciendum intelligeret sua vice faceret, sciens eum a justitiae semitus nullius rei interventu se enter flecti posse. Igitur ergo Rothomagum, et in synodo clericorum, quæ tunc erat adunata, adventus sui causam exposuit. Profert litteras Willhelmu legatus regis quas, ex parte apostolici, deinde Roma detulerat, et coram omnibus recitantur sic :

« Paschalis episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Willhelmo Rothomagensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

« Licet causae tuæ qualitas, » etc. *Vide in Paschali II.*

Misit quoque dominus papa epistolam hanc Anselmo :

« Paschalis episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Anselmo Cantuariensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

« Quod Angli regis cor, » etc. *Vide ibid.*

His diebus venit Rothomagum Boemundus ^a, unus de nominatissimis Hierosolymitanæ viæ principibus, habens in comitatu suo quemdam Romanæ Ecclesiæ cardinalem, nomine Brunonem ^b. Huic erat magister militum, Ilgyrus ^c nomine, vir strenuus, et non ignobilis famæ inter suos. Hic, ab adolescentia sua notus Anselmo, multa fuerat ejus beneficia consecutus. Familiariter itaque cum eo agens inter plurima quæ ipsi de superatis bellis, de urbibus captis, de situ locorum aliisque nonnullis quæ in expeditione Hierosolymitana acceperat delectabili allocutione disseveruit. Quod multas sanctorum reliquias haberet, quoque modo eas adeptus fuerit aperuit. In quibus, imo super omnibus quas habebat, præcipue gloriatus est de capillis beatæ matris Dei Mariæ, quorum aliquos sibi datos ferebat a patriarcha Antiocheno ^d, ubi magistratum militum ipse sub Boemundo agebat, Et ad hæc intulit : « Hos capillos, fateor, suscipere ausus non fuisse, si me amor patriæ istius in qua natus fui et educatus ad hoc non animasset. Sperabam enim me huc quandoque perventurum, et ipsis hanc meam patriam sublimaturum. Quoniam igitur illa spe, protegente Domino, fraudatus non sum, duos ex ipsis huic Ecclesiæ quæ totius Northmanniæ principatum obtinet Christianitatis, dare disposui; duos abbatiæ Beati Petri, et Sancti Audoeni, duos monasterio ejusdem Virginis virginum, in quo sub tuo patrocinio ad ætatem hominis provectus sum, et duos tibi. Duodecim enim numero de illis mihi præfatus episcopus dedit, contestans illos, ab ipsa domina sibimet avulsos ^e, cum juxta crucem Filii sui sisans gladius animam ejus pertransivit, secundum quod in antiquarum monumentis litterarum quæ magnæ auctoritatis apud illos habebantur, et in

A archivis Ecclesiæ cui præsidebat servabantur, sicut astruebat, scriptum reperit. » Et hæc ille. Super quibus Anselmus admodum exhilaratus, actis cum pontifice Rothomagensi et Boemundo ac Hierosolymitanis quæ videbantur agenda, Beccum revertitur. Ac erines, de quibus prædictus miles locutus fuerat, quoniam Carnoti, ubi familia et pene tota supplex Boemundi redditum ejus præstolabatur, remanserant, missi ab archiepiscopo Rothomagensi, et abbe Beccensi ^f religiosi ordinis vii sunt qui illos deferrent. Et factum est. Appropinquantibus eis qui quos Rothomagus habere debebat apportabant ipsi civitati, adjunctis sibi canonicis et omni clero civitatis, cum monachis Sancti Audoeni, ac totius populi innumera multitudine, pontifex longa processione B devotus occurrit, et quanto potuit honore susceptos in ecclesiam detulit et sacratori loco reposuit. Quatuor autem ex illis Beccum delati sunt, quorum duos ipsi loco residuos Anselmus reverenter sibi exceptit. Mihiq; utpote qui capellæ illius custos eram atque dispositor, custodiendos commendavit, quod usque hodie facio. Quid itaque de istis aliorum sensus habeat nescio. Ego tamen certissime scio dominum et reverendum Patrem Anselmum eos in magna semper veneratione habuisse, et meipsum sacro et grandi experimento sensisse magnum quid et mundo amplectendum insigne sanctitatis illis iuuisse. De his ita.

C Itaque Willelmus ^g, ubi ad regem in Anglia venit, et ei quæ de negotio ejus ad Romanum pontificem acta fuerant enarravit, latus ille ad auditum, illico Anselmum ad Ecclesiam suam redire per eumdem Willhelmm postulavit; qui Willhelmus, ad nos post paucos dies reversus, Anselmum infirmum invenit, et valde conturbatus est. Erat enim tunc jam ad libertatem Ecclesiæ Dei cor habens, et, in quantum poterat, sollicite operam dans ut Anselmus suæ sedi in pace et honore restitueretur. Timens ergo ne virum loci ac fratrum amor non minus quam ea qua gravabatur corporis invaletudo ab itinere Angliæ præpediret, modis quibus poterat, tam per se quam et per nos qui secum eramus, agere cœpit, qualiter virum loco evelleret, et in iter quod desiderabat promoveret. Præmissis igitur precibus quibus eum D ex parte domini sui regis Anglorum interpellavit

HENSCHENII NOTÆ.

^a Boemundus, princeps Antiochiæ, duxit Carnoti anno 1106 post Pascha filiam Philippi regis Francorum, Constantiam dictam, ante nuptiam Hugoni comiti Trecensi

^b Hic est S. Bruno, episcopus Signinus, colitur 18 Julii, sed non videtur cardinalis fuisse, vel ipse, vel alias eo tempore Bruno dictus.

^c Nomen tamen hic Ilgyrus non habet, quod sciam, in Orientali historia.

^d Capta anno 1098 Antiochia, relicitus est in sua dignitate Joannes patriarcha, egregius sub Saracenis confessor: sed hoc intra biennium ultro cedente, quod se hominem Graecum videret non commode præesse Latinis, electus est Bernardus, legati apo-

stolici capellanus, Valentinas Francus, ut est apud Tyrium in fine lib. vi. Ab alterutro acceptæ reliquiæ fuerunt.

^e Beccense monasterium intelligit, ut infra liquet, in quo priorem abbatem Anselmus egerat.

^f Licet hoc ut a rudi posteritate confictum, non credamus; ipsos tamen capillos cum reverentia honoramus.

^g Willhelmus de Monteforti hic fuit Roberti comitis de Mellento saepè nominati consobrinus, ab ipso Anselmo per litteras Beccensibus monachis commendatus, ut ei prælationi aptissimus; quam tenuit usque ad annum 1124. Plura vide in Neustria pia Aituri du Monstier.

quatenus Angliam, ejus absentia desolatam, citato A reditu visitaret, affirmabat, et affirmando promittebat regem ipsum penitus ad voluntatem ipsius in omne quod deinceps præciperet promptissimam mentem habere, nec ulterius a Romana Ecclesia velle dissentire. Et subjungens, ait : « Propterea obsecro ut omnem moram rumpatis in veniendo, ne forte ex adverso aliqua sacerdotalis aura prostrum pat, quæ eum ab istis subvertat. » Hæc ille audiens Deo super admirabili dono ejus gratias egit, acceptaque licentia a fratribus inter quos jamdiu magno cum amore et honore habiti fueramus, in Angliam iturus Gemeticum a venit. Ubi renovata infirmitate qua, ut memoravimus, Becci gravatus fuerat, a loco progressi nequaquam potuit. Quapropter missis in Angliam nuntiis, intimavit regi quid sibi ne rediret obstabat. Turbatur ille ad audita et vehementer indoluit, jurans, per verbum Dei, scilicet omnia damna æquanimius toleraturum quam Anselmi decessum. Remissis ergo celerrime nuntiis, orat virum sibi ipsi parcere ac omnimodis indulgere quieti. Præcepit quoque ut de iis quæ sui juris in Northmannia erant pro voto acciperet, et sibi ac suis exinde ministrari sufficienter juberet, seque in proximo transfretatum exspectaret; quo ipse gratijs accepto, cunctis mense uno ibi remansit. Mitigato deinde languore Beccura rediit, ratus sibi opportunius et honestius fore illuc quam alias regium præstolari adventum. Ubi omnis mira alacritate de reditu ejus exsultantibus, ecce lacrymabile malum concussit atque subvertit gaudium ipsum. Nam tam gravis infirmitas iterum invasit Anselmum ut de eo præter mortem nihil exspectaremus. Confluunt episcopi et abbates terreni illius, ac de funere ejus quique pertractant. Sed omnipotens Deus, sua pietate, ipsum contra omnium opinionem sanitati restituit, et multos magno exinde gaudio lætificavit.

Igitur in Assumptione beatæ Mariæ rex Beccum venit, celebratoque ab Anselmo solemnis missæ officio, una rex scilicet et ipse convenerunt, et tandem omnia quæ illos in diversa traxerant pacem et concordiam invenerunt. Siquidem Ecclesiæ Angliæ quas Willhelmus rex fratér regis Henrici sub censum, ut longe superioris retuli, primus redegerat, liberas ab eadem exactione rex in manus Anselmi reddidit, et se de ipsis, dum viveret, nihil accepturum quandiu essent sine pastore, promisit. Pro pecunia autem quam a presbyteris, ut præfati suinus, acceperat, eam emendationem spoondit ut ii qui nondum inde quid dederant nihil darent, et qui dederant tribus annis sua omnia in pace et quiete libera possiderent. Cuncta vero quæ de archiepiscopatu, exsulante An-

A selno, suo jussu accepta fuerant se redditum, cum in Angliam esset reversus, dato vadimonio pollicitus est.

His et aliis quæ res expetebat inter viros compotis, Anselmus iter Angliam remeandi ingressus est, et, divino tutamine fretus, sanus et alacer cum suis omnibus Dofris est appulsus. Qua vero exultatione, qua jucunditate, qua spe boni in Angliam veniens susceptus sit, reor, ex consideratione malorum quæ paucis tetigimus illic ante reditum ejus provcnisse, aliquantulum subintelligi posse; unde, ut diversæ ætatis et ordinis hominum gaudia sileam, de ipsa regina hoc breviter dixerim quod nec terrena negotia, nec pompa sacerdotalis gloriæ ulla poterant eam delinere quin virum loca diversa adeuntem præcederet, et, monachis seu canonicis ei pro more obviam procedentibus, ipsa procederet, hospitiaque ejus, sua providentia, dignis apparatus adonaret.

Itaque post hæc, ii qui ecclesiis ac monasteriis pro exigenda regia pecunia fuerant intromissi, ejecti sunt, et personis cojusque ecclesiæ res intus et extra ad communem utilitatem commendatae. Presbyterorum etiam causæ, sicut regem Anselmo promisso diximus, dispositæ sunt, atque id ipsum per totum regnum divulgatum.

Rex ipse inter hæc Northmanniam sibi bello subegit b, et id Anselmo per epistolam, quam ecce subscribimus, significavit.

C « Henricus rex Anglorum, Anselmo Cantuariensi archiepiscopo, salutem et amicitiam.

« Paternitati et sanctitati vestræ significamus Robertum comitem Northmanniæ, cum omnibus copiis militum et peditum quos prece et pretio adunare potuit, die nominata et determinata mecum ante Tenerchebraium acriter pugnasse c, et tandem sub misericordia Dei vicimus, et sine multa cæde nostrorum. Quid plura? Divina misericordia ducem Northmanniæ et comitem Moritonii, et Willhelmu Cispinum, et Willhelmu de Ferreris, et Robertum de Stuteville senem, et alios usque ad quadringentos milites, et decem millia peditum in manus nostras, et Northmanniam dedit. De illis autem quos gladius perierit, non est numerus. Hoc autem non elationi vel arrogantiæ, nec viribus meis tribuo, sed dono divinæ dispositionis attribuo, quocirca, Pater reverende, supplex et devotus genibus tuæ sanctitatis advolutus te deprecor ut supernum judicem, cuius arbitrio et voluntate triumphus iste tam gloriósus et utilis mihi contigit, depreceris ut non sit mihi ad damnum et detrimentum, sed ad initium bonorum operum et servitii Dei, et sanctæ Dei Ecclesiæ statu-

HENSCHENII NOTÆ.

a Gemeticum, vulgo *Jumièges*, infra Rothomagum : monasterium amplum, ubi vero similiter navim consensurus erat in Angliam trajiciendus Anselmus.

b In autumno ejusdem anni 1106. Consule Ordericum Vitalem ad dictum annum, ubi etiam captivos re-

censet, uti et Simon Dunelmensis aliique scriptores.

c Moritonii comitis castrum hoc fuit quod obsidentem regem aggressi hostes in vigilia S. Michaelis, istam de se victoriam dedere, ut scribit jam citatus Simon Dunelmensis.

tum tranquilla pace tenendum et corroborandum, ut amodo libera vivat, et nulla concutiatur tempore bellarum.

Igitur ob pacem quam rex fecerat cum Anselmo hac Victoria eum potitum multi testati sunt.

Northmannia ergo sub regia pace disposita, et dux Roberto cum comite Moritonii in Angliam sub captione praemissis, rex ipse in regnum suum reversus est. Adunatis autem ad curiam ejus in Pascha terrae principibus, dilata est ecclesiarum ordinatio quam rex se facturum disposuerat, eo quod summus sedis apostolicae pontifex Paschalis Franciam venerat^a, et sibi ad concilium^b quod Trecis erat celebratus, a rege Henrico et ab Anselmo archiepiscopo, saepe supra memoratos viros, Willhelnum et Baldwinum mitti mandaverat. Ratus itaque rex aliquid novi se in reditu illorum acceptum, in subsequens festum Pentecostes omnia distulit, quatenus, eis reversis, securius quæque, agnita pontificis voluntate, disposeret.

Soluta igitur curia Anselmus ad abbatiam sancti Eadmundi vadit crucem magnam ibi consecraturus, et alia quædam episcopalia officia administraturus. Quibus expletis, cum jam redditum se putaret gravi corporis infirmitate corripitur, et ingavescente languore ad extrema fere perducitur. Detenus autem est ibi propter ipsam infirmitatem usque ad octavas Pentecostes, et concilium quod, sicut diximus, dilatum erat, causa infirmitatis ejus, inducis in Kalend. Augusti accepit.

Iter hæc, ex parte apostolici allata est Anselmo C epistola ista :

« Paschalis episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Anselmo, Cantuariensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

« De presbyterorum filiis, » etc. Vide in Paschali II.

In Kalendis ergo Augusti, conventus episcoporum, abbatum, præcerum regni Lundoniæ in palatium regis factus est. Et per tres continuos dies, absente Anselmo inter regem et episcopos satis actum de Ecclesiarum investituris, quibusdam ad hoc nitentibus ut rex eas ficeret more patris ac fratris sui, non juxta præceptum et obedientiam apostolici. Nam papa, in sententia quæ exinde promulgata fuerat, minus stans, concesserat hominia quæ Urbanus papa æque ut investituras interdixerat, ac per hoc regem sibi de investituris consentaneum fecerat, ut ex epistola quam supra descriptimus colligi potest. Dehinc, præsente Anselmo, astante multitudine, annuit rex et statuit ut ab eo tempore in reliquum nunquam per dationem baculi pastoralis vel annuli quisquam episcopatu vel abbatia per regem vel

A quilibet laicam manum investiretur in Anglia, concedente quoque Anselmo ut nullus in prælationem electus pro hominio, quod regi faciet, consecratione suscepti honoris privaretur. Quibus ita dispositis, pene omnibus Ecclesiis Angliæ, quæ suis erant pastoriibus diu viduatæ, per consilium Anselmi ac procerum regni, sine omni virgæ pastoralis aut annuli investitura Patres a rege sunt instituti. Instituti quoque sunt ibidem et eodem tempore ab ipso rege quidam ad regimen quarundam Ecclesiarum Northmanniæ, quæ similiter suis erant Patribus destitutæ.

Inter ista cœpit Anselmus coram rege regnique episcopis atque principibus exigere a Gerardo archiepiscopo Eboracensi, professionem de sua obedientia B et subjectione, quam non fecerat ex quo de episcopatu Herefordensi in archiepiscopatum Eboracensem, ut supra meminimus, translatum fuerat. Ad quæ cuni rex ipse diceret sibi quidem non videri necesse esse ut professioni quam ordinationis suæ tempore Gerardus fecerat aliam superadderet, præsertim, cum licet Ecclesiam mutaverit, idem tamen qui fuerat in persona permanserit, nec a prima professione absolutus exstiterit, Anselmus, ut præsentis quidem regis verbis acquievit ea conditione ut Gerardus in manum sibi daret se eamdem subjectionem in archiepiscopatu ei servaturum quam in episcopatu professus fuerat. Annuit Gerardus, et sua manu imposita manu Anselmi, interposita fide sua, pollicitus est se eamdem subjectionem et obedientiam ipsi et successoribus suis in archiepiscopatu exhibitum quæ Herefordensi Ecclesiæ ab eo sacrandus antistes promiserat.

Exin statutum est ut qui ad episcopatum electi erant Cantuariam irent, et ibi dignitatis ipsius benedictionem ex more susciperent. Willhelmus itaque Wintoniensis, et Rogerius Serberiensis, ac Reinelmus tunc nuper Ecclesiæ Herefordensi restitutus episcopus, quorum supra meminimus, nec non Willhelmus qui legatione regis fungi solebat, tunc autem Excestrensi Ecclesiæ electus episcopus, Urbanus quoque Glamorgatensi Ecclesiæ^c, quæ in Gualis est, similiter electus episcopus, simul Cantuariam venerunt, et in Dominica die, quæ fuit tertio Idus Augusti^d pariter ab Anselmo consecrati sunt, ministrantibus et cooperantibus sibi in hoc officio suffraganeis ipsius sedis, Gerardo videlicet archiepiscopo Eboracensi, Roberto Lincolensi episcopo, Joanni Bathoniensi, Heriberto Norwicensi, Roberto Cestiensi, Radulfo Cicestrensi, Ranulfo Dunelmensi. Ipso die priusquam eorumdem episcoporum consecrationem Anselmus ficeret, præsentibus eis et episcopis qui convenerant juxta manda-

HENSCHENI NOTÆ.

^a Anno sequenti 1107, Pascha fuit xiv Aprilis.

^b Celebratum id est Id. Maii, sive circa Ascensionem Domini.

^c Wallæ pars meridionalis Glamorganæ est, ad Subrinæ aestuarium. Sedes episcopalæ Landavja fuit

(unde sub nomine Landavensium episcoporum de his aliis agunt) de qua actum ix Februarii, ubi de S. Tellio ejus loci episcopo.

^d Scilicet littera Dominicali F

tum domini papæ (nam hoc eī per litteras olim mandaverat) reddidit Ealdwino virginam pastoralem abbatiae de Ramesei, quam, ut supra meminimus, perdiderat in concilio Lundoniensi.

In subsequenti etiam quinta feria, sacravit in ipsa sede Robertum monachum cœnobii Sancti Petri Westmonasterii, ad regimen abbatiae sancti Eadmundi.

Ordinatio autem abbatis Sancti Angustini per id temporis ea causa, ut ita dixerim, dilata est quod ipse qui in abbatem, scilicet Hugo monachus Beccensis, electus erat, nondum sacros ordines habebat. Ordinatus vero est ad diaconatum ab archiepiscopo in capella sua Cantuariæ cum multis aliis, in jejunio septimi mensis, et item ad presbyteratum a Willhelmo Exoniensi episcopo in eadem capella jejunio decimi mensis ^a. Anselmus enim insinmabatur, et partim ea re, partim propter imminens festum Nativitatis Christi, Cantuariam ad Anselmum idem episcopus jussus venerat. Post hæc cum Anselmus ordinationem ipsius abbatis accelerare velle, eo quod res Ecclesiæ pessumibant, et quotidie in sui diminutionem intus et extra decidebant, voluit ut prædictus episcopus eum in abbatem ad altare Christi Cantuariæ solemniter (se astante) consecraret. Sed ubi monachis Sancti Augustini res innotuit, ad contradicendum animati sunt. Nam Ecclesiam suam privilegia habere commentati sunt per quæ abbatem suum non nisi in sede sua ordinari debere manifesta allegatione se probaturos asseruerunt. Duravit autem hæc fabula illorum diebus nonnullis, Anselmo nullatenus assertioni eorum cedere volente. Tandem in initio quadragesimæ ^b cum Anselmus juxta Lundoniam pro colloquio regis venisset, quidam ex ipsis monachis quos ad rem exercendam ii qui domi remanserant pari voto selectos co direxerant, omissis privilegiis suis (quæ nulla vel non rata a rege et principibus comprobata sunt et damnata) per suos advocatos regi persuaserunt ut Anselmo mandaret abbatem in ecclesia Sancti Augustini ex antiqua consuetudine consecrare. Hujus mandati nuntii fuerunt Willhelmus episcopus Wintoniensis, et Rogerius Serberiensis, et Willhelmus Exoniensis, cum Giesleberto abate, Westmonasterii a rege ad Anselmum. Respondit ergo Anselmus: « Si rex me rogaret quatenus pro suo amore ipsum abbatem in ecclesia sua ordinarem, fortassis facerem, ea consideratione, eq intuitu quod antecessorum meorum, juris fuit et mei est indifferenter per Angliam, ubicunque voluntas tui, episcopale officium administrare. Nunc autem quia mandat ut id faciam ex consuetudine, dico consuetudinis illud non esse. » At illi: « Si contra fidem non esse dignoscitur, omnino vult ut in sua sede

A consecretur, » Reserit. « Non omnia facienda sunt quæ fidei contraria non sunt, ahequin plura inconvenientia fierent. Hoc quoque unde agitur, quamvis si fieret, fidei contrarium non esset, fieri tamen ex consuetudine non debet, eo quod nimis inconveniens esset. Ei quippe qui canonice mihi et Ecclesiæ nostræ per omnia subjici debet, subditus in hoc contra ordinem fierem. Ad hæc, archiepiscopus Cantuariensis primas est totius Anglie, Scotie, Hibernie et adjacentium insularum, nec pro alicujus personæ consecratione, nisi solummodo regis ac reginæ, sedem suam ex consuetudine egreditur. Si ergo rex vult ut ego eundem honorem exhibeam abbatij Sancti Augustini quem sibi, parem eum vult in regno suo facere sibi. Quod ne fiat consulgo, sicut B ei cui fidem debeo, quatenus se ab hac voluntate cohibeat. Re etenim vera dico quia si in unquam tanta inordinatio in Anglia facta fuerit, non modo regi, sed archiepiscopis, episcopis, principibus, et toti regno grande opprobrium erit. » Dixerunt: « Eia, si eum in sede sua ordinare istis rationibus actus non vis, mandat ut in sua capella, se presente, illum ordinari permittas ab aliquo episcoporum cui ipse præceperit. » Respondit: « Cur illum ab alio episcopo ordinari permitterem quem ego, gratia Dei, pro meo jure, uti debeo, ordinare potis sum? » « Et hoc quidem, aiunt, mallet, ut illic eum tu ipse consecrares. » Dixit: « Si hoc fecero nonnullam injuriam faciam ipsi domino meo; meum quippe non est in capella ejus missam celebrare, nisi quando ipse debet a me coronari. Itaque si hoc facio pro abbatis consecratione, regius honor vilesct, et deinceps mei exemplo ex getur, pro consuetudine quod hactenus siebat statuto tempore pro solo regis honore. Verum quia ipse vult ut proxime consecretur, eo quod nondum confirmato abbate fluctuant res abbatiae, si voluerit, hic in capella hospitii ^c ei eum ordinabo, quoniam quidem mihi facile non est pro tam levi re hac vice Cantuariam iie. » Relata sunt ista regi et, approbata ratione Anselmi, laudavit ut omissis cunctis objectionum ambagibus abbas sacraretur, uti dixit Anselmus. Ordinavit igitur illum iv Kal. Marci, quinta feria primæ septimanæ Quadragesimæ apud Lambetham in capella Roffensis ecclesiæ, ubi tunc Anselmus erat hospitatus. Accepta ab eo professione, ex moe, qua se Ecclesiæ Dorobernensi et archiepiscopis ejus canonicæ per omnia obeditum promisit. Si ergo qui affuerint multo honestius ipsum Cantuariæ potuisse sacrari dixerunt, et quod major honor esset abbati, requirere patrem patriæ pro benedictione sua in metropoli sede quam in capella Roffensis ecclesiæ. Inter hæc Anselmus misit domino papæ epistolam hanc:

HENSCHENII NOTÆ.

^a Hunc passim Quatuor Temporum nuncupantur ista jejunia, eo quod quater in anno habeantur: *septimu* autem et *decimi* mensis nominibus indicantur September et December, et infra nomine *quarti* mensis Junius.

^b Anno 1108 bissexili, quando Pascha incidit in v Aprilis, et dies Cineum in xix Februarii litteris Dominicalibus ED.

« Paschali domino Patr^{is}que reverendo, summo pontifici, Anselmus, servus Ecclesiae Cantuariensis, debitam obedientiam cum orationum assiduitate.

« Non debo tacere excellentiae vestrae, quod per eam Dei gratia operatur in Anglia et in Northmannia. Rex qui dominatur Anglis et Northmannis obdienter suscipiens vestram jussionem, investituram Ecclesiarum, repentibus multis, omnino deseruit; quod ut faceret, Robertus comes de Mellento et Richardus de Redueris, ut fideles vestri et filii Ecclesiae veritatis attracti, monitis vehementer instituerunt. Rex ipse in personis eligendis nullatenus propria uititur voluntate, sed religiosorum se penitus committit consilio. De me autem quantas debo gratias paternae benignitati vestrae scribendo non sufficio reddere, sed eas in charta cordis mei scriptas lego assidue. Cum enim, sicut servi vestri dilecti fratres nostri Willhelmus et Balduinus retulerunt, vita mea corruptibilis curam ne cito deficiat tam benigna sollicitudine mihi gerere præcipitis, non modicum pietatis affectum magnitudinem vestram erga parvitatem meam habere monstratis. Omnipotens Deus vitam vestram nobis in oīni prosperitate diu custodiat. »

Hanc epistolam idcirco placuit huic opere adscere, ut ea teste monstraremus quae de investituris Ecclesiarum diximus rata esse. Ad quam etiam correctionem Mellentinus comes pro litteris quas ei, utsupra scripsimus, papa direxerat, perductus fuerit, hujus testimonio designare, pari voto cordi fuit. Re etenim vera ab iis in quibus olim versatus fuerat quadam ex parte mutatus erat, si quidem justi amator iste consilium, illis auxilium, aliquibus utrumque, juxta quod ratio exigebat, sape exhibebat. Rex ipse Henricus, illius consilio in regni negotiis præstantius et efficacius cæteris credens, defuncti fratri sui regis vestigia sequi, sicut fatebatur, perhorrebat. Attamen præfatus comes nec Anglo^s diligere, nec aliquem illorum ad ecclesiasticam dignitatem proveli patiebatur.

Supra memorato Gundulpho Roffensi episcopo de hac vita sublato, Anselmus ad eum sepeliendum Rossam ivit, qui, obsequio sub magna lugentium monachorum, clericorum de laicorum multitudine decenter expleto, res ipsius episcopi, sicut expedire melius intelligebat, ad opus Ecclesiae intus et extra suas videlicet ordinavit. Baculus autem episcopal^s Cantuarium ab Ernulfo monacho Roffensi, qui ejusdem episcopi capellanus extiterat, pro more delatus est, et in præsentia fratrum super altare Domini Salvatoris præsentatus.

Inter ista rex Henricus considerans totum pene regnum in gravem ærumnam multis ex causis decidiisse, per consilium Anselmi et procerum regni

A-operam dare instituit qualiter alio modo mala quæ pauperes maxime deprimebant mitigarentur. Cujus boni exordium gnarus a sua curia cœpit. Tempore siquidem fratris sui regis hunc morem multitudo eorum qui curiam ejus sequebantur habebat ut quæ pessundarent diriperent, et, nulla eos cohibente disciplina, totam terram, per quam rex ibat, devastarent. Accedebat his aliud malum: plurimi namque eorum sua malitia ^a debriati [at. inebrati], dum reperta in hospitiis quæ invadabant penitus absumere non valebant, ea autem ad forum per eosdem ipsos, quorum erant, pro suo lucro ferre ac vendere, aut supposito igne cremare, aut, si potus esset, lotis exinde equorum suorum pedibus, residuum illius per terram effundere, aut certe aliquo alio modo disperdere solebant. Quæ vero in patres familias crudelia, quæ in uxores ac filias eorum indecentia fecerint, reminisci pudet. Has ob causas quique, præcognito regis adventu, sua habitacula fugiebant, sibi suisque, quantum valebant, in silvis vel alii locis, in quibus se tutari posse sperabant, consulentes. Huic malo rex Henricus mederi desiderans, indicto edicto omnibus qui aliquid eorum quæ dixi, fecisse probari poterant, aut oculos erui, aut manus vel pedes vel alia membra constanti justitia strenuus faciebat amputari. Quæ justitia, in pluribus visa, ceteros integritatem sui amantes ab aliorum læsione deterrebant.

Item moneta corrupta et falsa multis modis multos affligebat. Quam rex sub tanta animadversione corrigi statuit ut nullus qui posset deprehendi falsos denarios facere, aliqua redemptione, quin oculos et inferiores corporis partes perderet, juvari valeret. Et quoniam særissime, dum denarii eligebantur, flectebantur, rumpebantur, respuebantur, statuit ut nullus denarius vel obolus integer esset. Ex quo facto magnum bonum ad tempus toti regno creatum est. Hæc in sacerdotalibus ad relevandas terræ ærumnas interim rex faciebat.

Divina nihilominus officia quoniam indigne per quorumdam sacerdotum manus eo usque tractabantur, sollicitus instituit ut et ipsa suo ritu castè celebrarentur. Multi nempe presbyterorum statuta concilii Lundoniensis, necne vindictam quam in eos rex exercuerat, quorum superius mentionem fecimus, postponentes, suas feminas retinebant, aut certe duxerant quas prius non habebant. Quod incontinentiae crimen rex subvertere cupiens, adunatis ad curiam suam in solemnitate Pentecostes apud Lundoniam cunctis majoribus regni, de negotio cum Anselmo archiepiscopo et ceteris episcopis Angliæ tractavit, eosque ad malum illum extirpandum regali auctoritate atque potentia fultos roboravit. Unde Anselmus archiepiscopus Cantuariensis, et Thomas electus archiepiscopus Eboracensis (nam

HENSCHENI NOTÆ.

^a *Debriare* pro *inebriare* sæpius in sanctorum Actis occurrit, vox utique apta licet aureo sæculo ignota, siquidem *bria*, ut volunt quidam, certam vini

mensuram significabat; ut *ebius* et *debius* dicantur, quasi de vel extra mensuram polus: *sobius*, sub mensura.

Gerardus tunc nuper ad eamdem curiam tendens abierat) et omnes alii Angliæ episcopi statuerunt in præsentia ejusdem gloriosi regis Henrici, assensu omnium barorum suorum, ut presbyteri, diaconi, subdiaconi caste viverent, et feminas in domibus suis non haberent, præter proximas consanguinitate sibi junetas, secundum quod sancta Nicæna synodus definivit. Illi vero presbyteri, diaconi, subdiaconi, qui post interdictum Lundoniensis concilii feminas suas tenuerunt, vel alias duxerunt, si amplius missam celebrare vellent, eas omnino a se facerent sic alienas ut nec illæ in domos eorum, nec ipsi in domos earum intrarent, sed neque in aliqua domo scienter convenirent, neque hujusmodi feminæ in territorio ecclesiæ habitarent; si autem propter aliquam honestam causam, eos colloqui oportet, cum duobus ad minus legitimis testibus, extra domum colloquerentur. Si vero in duobus aut in tribus legitimis testibus, vel publica parochianoru[m] fama aliquis eorum accusatus esset, quod hoc statutum violasset, purgaret se adjunctis sibi secum ordinis sui idoneis testibus; sex, si presbyter; quinque, si diaconus; quator, si subdiaconus esset. Cui autem hæc purgatio desiceret, ut transgressor sacri statuti judicaretur. Illi autem presbyteri qui divini altaris et sacrorum ordinum contemptores præ igerent cum mulieribus habitare, a divino officio remoti et omni ecclesiastico beneficio privati, extra chorum pone rentur infames pronuntiati. Qui vero rebellis et contemptor feminam suam non relinqueret et missam celebrare præsumeret, vocatus ad satisfactio nem, si negligeret, octavo die excommunicarentur. Eadem sententia archidiaconos (27) et canonicos omnes complectebatur, tam de mulieribus relin quendis quam de vitanda earum conversatione, et de distinctione censuræ, si statuta trangressi fuisse. Jurarent insuper archidiaconi omnes quod pecuniam non acciperent pro toleranda transgressione hujus statuti, nec tolerarent presbyteros, quos sci rent feminas habere, cantare vel vicarios habere, et si eos audirent calumniari, veritatem inde inquirerent. Similiter et decani hæc eadem per omnia jurarent. Qui vero archidiaconus vel decanus hoc jurare nollet, archidiaconatum vel decanatum irre recuperabiliter perderet. Presbyteri vero qui, electis mulieribus, Deo et sacris altarib[us] servire eligerent, quadraginta dies pro transgressione præfati concilii ab officio cessantes, pro se interim vicarios haberent, injuncta eis pœnitentia, secundum quod episcopis eorum visum esset. Omnia vero mobilia lapsorum posthac presbyterorum, diaconorum, subdiaconorum et canonicorum tradenerunt episcopis, et concubinae cum rebus suis, velut adulteræ.

HENSCHENII NOTÆ.

^a Dato scilicet uno Eliensis abbatiae manerio Spaldwich, de quo infra Godwinus de episcopis Angliæ duo alia addit Biccleswo[rd] et Bokden; assertens abbatiam Eliensem tam divitem fuisse, ut suo

His diebus sermo habitus est de parochia episcopi Lincoliensis quæ in nimium tendebatur, eoq[ue] processit (28) ut, quoniam ratio Christianitatis id utile fore suadebat, regi et archiepiscopo ceterisque principibus regni visum fuerit, de ipsa parochia sumendum quo fieret alter episcopatus (29), cuius cathedralæ principatus poneretur in abbatia de Heli. Sed Anselmus, quem ipsius negotiū summa respiciebat, sciens præter consensum et Romani pontificis auctoritatem novum episcopatum nusquam rite institui posse, scripsit ei sic:

« Domino et Patri reverendo Paschali, summo pontifici, Anselmus Ecclesiæ Cantuariensis, debitam obedientiam cum fidei obsequio et orationibus.

« Quoniam robur dispositionum quæ utiliter fiunt in Ecclesia Dei de vestræ pendet auctoritate prudenter, quando fiunt, ad vestrum referendæ sunt notitiam et judicium, ut, cum apostolico assensu fuerint confirmatae, nulla præsumptione a posteriori quæ salubriter statutæ sunt queant violari, sed rata permaneant in perpetuum. In Anglia est quidam episcopatus, scilicet Lincoliensis, cuius dioecesis tam ampla est ut ad ea quæ non nisi ab episcopali persona fieri queunt unus episcopus plene sufficere non possit. Quod cum consideraret rex, et episcopi, et principes, et alii rationabiles et religiosi viri regni Anglorum, ad utilitatem Ecclesiæ visum consilium est episcopatum præstatum in duos dividere, ita ut sedes episcopalibus in quadam abbatia, quæ sita est in insula vocata Heli, et est intra præfatam diocesim, constituantur, monachis ibidem permanentibus, sicut sunt multi episcopatus qui monachos in matre ecclesia habent, non canonicos. Quod libenter concedit ipse episcopus Lincoliensis, Robertus nomine, quia pro iis quæ assumuntur de sua Ecclesia ad instaurandum novum episcopatum in Heli, tantum Ecclesiæ Lincolensi restauratur ^a ut ipse sufficiens et gratum sibi esse fateatur. Cui rei mihi, tum propter predictam necessitatem, tum propter multitudinem predictorum qui in hoc consentiunt, visum est ut, salva vestra auctoritate, assensum præbeam. Precatur igitur suppliciter mea parvitas, quatenus hoc quod pro utilitate Ecclesiæ sic dispositum est, vestra auctoritate in perpetuum roboretur, ne a posteris ulla præsumptione (quod bene statutum fuerit) violetur. Oramus Dominum omnipotentem ut Ecclesiæ suæ nos in diurna prosperitate custodiatur ^b.

Soluta curia, Anselmus ad villam suam, Martelac nomine, ivit, ibique in subsequenti jejuno quarti mensis, multos ad sacros ordines promovit. Inter quos Ricardum quoque in praecedenti proxima solemnitate Pentecostes electum ad pontificatum Ecclesiæ Lundoniensis, ad presbyteratum ordinavit.

abbatij plus redderet, quam episcopis suis binæ terminæ nonnullarum sedium Anglicanarum.

^b Postulationi pontifex annuit, sed obierat Anselmus antequam negotium conficeretur.

Deinde ad festivitatem gloriosi simorum apostolorum Petri et Pauli Cantuariam veniens, die ipsius festivitatis in capitulo presentibus Ecclesiae fratribus et multis aliis tam monachis quam clericis, nec non et laicis, dedit Radulpho abbati Sagii^a, viro equidem bono et religioso, et ipsi ecclesiae valde familiaris, episcopatum Roffensem, accepto prius ab ipso coram omnibus hominio ac fidelitate. Quam fidelitatem se illi, et cunctis legitimis successoribus ejus Ecclesiaeque Cantuariensis perpetuo servatum promisit, et hoc super quatuor Evangelia jurando confirmavit. In crastino autem misit eum Rovestram, et cum eo Willhelmu archidiaconum suum, ut illum ex sua parte ipso episcopatu investiret. Ejusdem quoque negotii causa misit et Antonium monachum illuc, qui subprioris officio in monasterio Cantuariensi fungebatur. Nam ex quo Ærnulphus ipsius Ecclesiae prior apud Burgum^b abbas fuerat factus, usque id temporis nullus in prioratum successerat.

Eodem tempore rex Northmanniam ire parabat. Anselmus autem ad benedicendum illi portum maris ubi transire debebat ab eo invitatus advenit. Sed nocte, cum sequenti mane brachiolum maris quo regis hospitium ab hospitio Anselmi dirimebatur regi locuturus transire deberet, adeo insirmatus est ut ad regem accedere nullo pacto valeset. Quod ubi nuntiatum est regi, ei per Willhelmu episcopum Wintoniensem et ejusdem nominis episcopum Excestrensem praecipiendo mandavit ne ad se ullaenus iaret, sed plenae indulgeret quieti. Per eosdem quoque semetipsum quo pergebat, et filium suum quem in regno relinquebat, cum toto regno commendavit tuitioni ejus, ut quidquid statueret, ratum esset; irritum, quod prohiberet. Rogavit etiam illum, propter amorem sui, consecrare supra memoratum Richardum Lundoniensi Ecclesiae electum pontificem, apud Cicestram, quoniam propere erat, et episcopi, quos adjutores ac ministros in officio ipso haberet, praesto. Causa autem propter quam hoc ita festinato fieri volebat, illa dicebatur esse quia eundem Richardum, in secularibus multum valentem, longe versus occidentales Angliae fines ad sua negotia exercenda transmittere sub celeritate disponebat. At Anselmus consideratus quibusdam rationabilibus causis renuit, nec episcopum sacrare in Cicestra, sicut petebatur, aequievit. Verum tamen nihil pro rege, qui cuncta quae tunc petebantur pro Anselmo faciebat, facere videretur, eumdem episcopum pro amore illius in capella sua apud Pagham consecravit, vii Kal. Augusti, ministrantibus ei in hoc officio Willhelmo episcopo Wintoniensi,

A Rogerio Serberiensi, Radulfo Cicestrensi, et Willhelmo Excestrensi, accepta prius ab eo pro moe de obedientia et subjectione sua professione.

Posthac venit Anselmus Canuariam, et ibi cum magno honore sacravit prefatum Radulphum, confessi Ecclesiae electum episcopum, quinto Idus Augusti, ministriantibus sibi in hoc Willhelmo episcopo Wintoniensi, Radulfo Cicestrensi, et Richardo Lundoniensi. Qui Richardus, antecessorum suorum [f, moe] secutus, honesto munere honoravit ipso die matrem suam ecclesiam Cantuariensem, juxta quod statutum fuerat a rege quanto impetravit ab Anselmo ut eum sacraret apud Pagham, sicut diximus.

Inter haec electus est ab Alexandro rege Scotiae B et clero et populo menachus quidam Dunelmensis, nomine Turgodus^c, ad episcopatum Sancti Andreæ de Scotia. Cujus consecratio dum ultra quam expeditum demoraretur, tum propterea quia Thomas Eboracensis Ecclesiae antistes electus needum fuerat consecratus, tum propter quædam alia, quæ longum est enarrare, Ranulphus Dunelmensis episcopus proposuit eumdem electum in praesentia ipsius Thomæ apud Eboracum consecrare, associatus sibi episcopis Scotiae et Orcadarum insularum. Verum quia id præter consensum et auctoritatem Cantuariensis episcopi rite fieri non posse sciebat, mandavit ei de negotio per militem quendam, et ut ejus consilio et concessione sacraretur deprecatus est. Ad quæ scripsit ei epistolam hanc:

« Anselmus archiepiscopus Cantuariæ, Ranulfo episcopo Dunelmensi salutem.

« Mandasti mihi per quendam militem, Scollandum nomine, quod volebatis ut electus episcopus ecclesiae Sancti Andreæ de Scotia sacraretur, et hoc volebatis fieri meo consilio et mea concessione. Sed hoc nec debet nec potest canonice fieri ab eodem electo archiepiscopo, nec ab alio per illum, priusquam ipse fiat archiepiscopus canonica consecratione. Quapropter nec consulo nec concedo (imo interdico) ne fiat ante consecrationem ejusdem electi archiepiscopi, nisi a me, si forte hoc necessitas evenerit. Vale. »

D Post haec Anselmus considerans Thomam episcopalem suam benedictionem non ita expetere, sicut debebat, scriptam hanc epistolam ei direxit

« Anselmus archiepiscopus Cantuariensis, amico suo Thomæ, electo archiepiscopo ecclesiae Eboracensi, salutem.

« Canonica auctoritas præcipit (30) ut ecclesia episcopatus ultra tres menses non maneat sine pastore. Quoniam autem regi placuit consilio baronum

HENSCHENII NOTÆ.

^a Abbatia Sagiensis in Northmannia est, vulgo *Saint-Martin de-Seez*, de cuius fundatione facta anno 1050 vide Neustriam piam Arturi. Radulphus autem anno 1114 ad archiepiscopatum Cantuariensem translatus fuit.

^b Petroburgense in agro Nothamtonensi monasterium, de quo multis vi Martin, ubi de SS. Kine-

burg et Kineswitha filiabus Pendæ, sororibus Peadæ, regum Merciorum.

^c Hic est Turgotus, ante prior Dunelmensis, cui Historiam Dunelmensem, sub nomine Simeonis Dunelmensis editam, vindicavimus xx Martii ante Translationem corporis S. Cuthberti pag. 125.

suorum et nostra concessione ut vestra persona eligeretur ad archiepiscopatum Eboracæ, non debet per vos terminus salubriter constitutus diutius differri. Unde miror quia post electionem vestram non requisistis ut consecraremini ad quod electi estis. Mando itaque vobis ut octavo Idus Septemb:is sit s apud matrem vestram ecclesiam Cantuariensem ad faciendum quod facere debetis, et ad suscipiendam consecrationem vestram. Quod si non feceritis, ad me pertinet ut ego curam habeam et faciam quæ pertinent ad episcopale officium in Eboracensi archiepiscopatu. Præterea audiv: quod vos priusquam consecraremini facere vultis ut electus episcopus Sancti Andreæ de Scotia apud Eboracam consecretur. Quod nec vos facere debetis, nec ego concedo, sed omnino interdico ne fiat, aut de illo aut de aliqua persona quæ in regimen animarum debet provehi ab archiepiscopo Eboracensi, quia non pertinet ad vos dare, vel concedere alicui regimen, aut curam animarum, quia nondum accepistis. Valete. »

Ad illam scripta est epistola hæc :

« Dilectissimo Patri et venerabili domino Anselmo, sanctæ Cantuariensis Ecclesiæ archiepiscopo, Thomas Eboracæ metropoli electus, licet indignus, salutem et amicæ fidelitatis obsequium.

« Gratias ago vobis, reverende Pater, quod me semper dilexistis et audivistis, et de proventu meo exsultavit, et lætatum est cor vestrum in Domino. Dominus Deus retribuat vobis pro me! Quod ad consecrationem meam venire distuli, causa fuit non una nec parva quæ me detinuit. Pecuniam quam pro facultate mea magnam causa veniam ad vos contraxeram, ultra spem meam, et nimium diu moratus totam dispendi Wintoniæ a qua citius discedens, ad vos venire disposueram. Placuit autem domino nostro regi ut cum ille legatos Romam pro causa sua mittebat, ego cum eis meum mitterem ad requiriendum Ecclesiæ nostræ pallium. Festinanter igitur consilio regis ad propria reversus ad hoc opus quæsivi, et adhuc quæro pecuniam, sed parum, nisi graviter mutuatam, invenio, quoniam dominus Girardus archiepiscopus ecclesias nostras et homines et ipsum dominium nostrum multum pauperavit. Et certe rex promisit mihi quod vobis colloqueretur, et dilationem meam apud vos excusat. Termino a vobis constituto (Domino auxiliante) ero apud sanctam Cantuariensem Ecclesiam, si opportune potero, suscepturus et facturus quæ debeo. Quod si non potero, cum mihi paternitas vestra mandavit ut quindecim diebus ante vobis renuntiarem, precor benignitatis vestræ sanctitatem, ut decem diebus ante vobis renuntiare possim ^a, mihi concedatis. Litteras vero paternitatis vestræ requiro in testimonium personæ et electionis nostræ quales debetis et scitis optere. Hoc modo vestra sanctitas meæ parvitatibus debet, hoc vestra Ecclesia nostræ denegare non de-

A bet. De electo episcopo Sancti Andreæ de Scotia, quod audistis, rumores sunt quibus credere non oportet. Facile ergo est interdici, quod, ut fieret, non a me excoxitatum est. Vivere vos sanum lætumque, diuque Deoque nostra Domino nostro suppli- cat Ecclesia. Sanctæ Cantuariensis Ecclesiæ congre- gationem saluto, et ero ut pro me oret. Valete. »

Rescriptum Anselmi ad eundem Thomam :

« Anselmus archiepiscopus Cantuariensis, amico suo Thomæ, electo archiepiscopo Eboracensi, salutem.

« Mans latis mihi in litteris vestris quod, termino a me vobis constituto (Deo auxiliante), Cantuariæ eritis, si opportune poteritis, suscepturus et facturus quod debetis. Rogastis quoque ut si id efficere non valetis, concederem quatenus id mihi a diebus ante renuntiare possetis. Sed et Willhelmus clericus nuntius vester precatus est me ex vestra parte quatenus ego ipsum terminum adventus vestri aliquantum extenderem, ut ad nos opportunius possetis ve- nire. Quod et ego causa vestri amoris et opportuni- tatis libenter facio. Ne itaque opus sit vos mihi quidquam ante de vestro adventu renuntiare, submo- neo vos ut die Dominico, qui erit quinto Kal. Octo- bris, Cantuariæ sitis ad faciendum quod facere de- betis, et ad suscipiendam consecrationem vestram. Præterea quod dicitis in litteris vestris vos pecuniam quærere ut Romam mittatis pro pallio Ecclesiæ vestræ non concedo. Et puto quod id frusta faceretis, quoniam nullus debet habere pallium antequam sit consecratus. Litteras quas requiritis in testimonium personæ et electionis vestræ, cum mihi locuti fueritis et ostenderitis cui eas dirigere debeo, libenter faciam pro vobis sicut pro amico, quod facere debeo. Valete. »

Ratus ergo Anselmus non esse abs re præmunire dominum papam de negotio pallii, quod sibi Thomas seminavat et requisitorum, scripsit ei epistolam hanc:

« Domino et Patri vere diligendo et reverendo Paschali, summo pontifici, Anselmus servus Ecclesiæ Cantuariensis, debitam obedientiam cum fidelibus orationibus.

« Quoniam fortitudo et directio Ecclesiarum Dei maxime pendet ex auctoritate paternitatis vestræ post Dominum, quando ratio exigit ad ejus libenter recurrimus auxilium et consilium. Archiepiscopus Eboracensis, Girardus nomine, migravit de hac vita, et alius, Thomas nomine, loco ejus electus est. De quo rumor est quod quæritur ei pallium antequam sit consecratus, et mihi faciat professionem secundum antiquam consuetudinem antecessorum meorum et suorum. Hæc est igitur summa p̄ecum meā in hac re, ut, antequam consecretur et mihi debitam, obedientiam (sicut dixi) profiteatur, et hoc factum esse litteris nostris cognoscatis a vestra excellentia pallium non suscipiat. Quod non dico idcirco quod illi pallium invideam, sed quoniam quidam autu-

HENSCHENII NOTÆ.

^a Id vel aliis litteris vel per nuntios verbotenus factum oportuit : quando hæc limitatio supra non exprimitur.

mant, et etiam procurant ut, si hoc a vobis concessum fuerit, confidat se professionem debitam mihi posse denegare. Si enim hoc continget, sciote quia Ecclesia Angliae scinderetur, et secundum sententiam Domini dicentes: *Omne regnum in seipsum dicisum desolabitur* (Luc. xi, 17), desolaretur, et vigor apostolicæ disciplinæ in ea non parum debilitaretur; ego quoque nullatenus remanerem in Anglia. Non enim deberem aut possem pati, ut (me in ea vivente) primatus Ecclesiæ nostræ destruatur. Hoc ipsum et eodem affectu suggero reverentiae vestræ de Lundonia, si ejus episcopo pallium petitur (quod nunquam habuit) ut scilicet ad hoc nullatenus assensum præbeat. Quidam namque concinnant, sub hac specie boni, primatus Cantuariæ dignitatem quemadmodum non oportet humiliare. Misi sanctitati vestræ in hoc anno post Pentecosten litteras per Bernardum servientem domini Petri camerarii vestij, quod rex Angliae conqueritur quod sustinetis regem Teutonicum dare investitures Ecclesiarum sine excommunicatione, et ideo minatur sine dubio se resumpturum suas investitures, quoniam ille suas tenet in pace. Videat igitur prudenter vestra sine dilatione quid inde agere debeatis, ne quod tam bene ædificastis irrecuperabiliter destruatur. Rex enim noster diligenter inquirit quod de illo rege facitis. Oramus Dominum Deum ut nos lætificet de diuturna prosperitate vestra. »

Rescriptum domini papæ ad Anselmum:

« Paschalis episcopus servus servorum Dei, dilecto fratri Anselmo Cantuariensi archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

« Litteras tuæ dilectionis recepimus, per quas afflictionis tuæ dulcedinem recognovimus, etc., usque ad: Rex vero si in paternæ nequitiae tramite perseveraverit, beati Petri gladium, quem jam educere cœpimus, procul dubio experietur. Datæ Beneventi iv Idus Octobris. »

Supra memoratus Thomas inter ista, mutato priori consilio, Cantuariam statuto sibi termino, prohibitus a canonice suis, sicut per litteras Anselmo mandavit, venire non potuit, et ob hoc quid sibi inde foret agendum, consilium ab eo petivit. Ipsí quippe canonici scientes Anselmum ætate simul et debilitate fatigari, rati sunt eum citius huic vitæ sultrahendum, et ideo mota calunnia Ecclesiam Eboracensem parem esse Cantuariensi Anselmo scripsierunt. In quo tamen electum antistitem Ecclesiæ suæ Cantuariam ire debere pro benedictione sua cognoverunt, sed professionem de subjectione sua pontifici Cantuariensi eum facere debere negaverunt, ac ne faceret, quantum in eis fuit, ex parte Dei et Romanae Ecclesiæ prohibuerunt. Quod qualis fama ipsos canonicos apud multorum mentes notaverit, et, me tacente, conjicere possunt qui quid

A juris ex antiquo Ecclesia Cantuariensis super Eboracensem semper habere consueverit sciunt. Anselmus autem postponens clericorum litteris respondere, ad litteras Thomæ scripsit haec:

« Anselmus archiepiscopus Cantuariensis, amico suo Thomæ, electo archiepiscopo Eboracensi, salutem.

« Mandavi vobis charitable plusquam semel, quatenus ad matrem vestram Ecclesiam Cantuariensem veniretis, ad suscipiendam benedictionem vestram, et ad faciendum quod debetis et non venistis. Quapropter eadem dilectione vobis adhuc mando quatenus apud ipsam matrem vestram sexto Idus Novembris sitis, ut faciatis quod debetis, et suscipiatis benedictionem nostram. Praeterea, quia B consilium petitis, consulite vobis ut non incipiatis aliquid quod non debetis contra Ecclesiam Cantuariensem. Nam pro certo sciatis quia omnibus modis quibus possum ad hoc me impendam, ut desua dignitate Ecclesia ipsa meo tempore nihil perdat. Valete. »

Non venit sed directa epistola haec inter alia scripsit:

« Causam qua differtur sacratio mea, quam nemo studiosius quam ego vellet accelerare, qui protulerunt non desistunt corroborare. Quamobrem quam periculose, quam turpe sit contra consensum Ecclesiæ (cui præfici debo) regimen ipsius invadere, vestra discretio noverit. Sed et quam formidabile, quam sit evitandum sub specie benedictionis maledictionem induere! »

Ex his Anselmus advertens Thomam clericorum suorum magis quam suo, quod petiverat, consilio inhaerere, fecit episcopos venire ad se, et cum eis negotio tractans, quid præcipue foret agendum disquisivit. Proabant illi duos adhuc episcopos ad eum dirigi, qui illum ex parte Anselmi et omnium episcoporum Angliae moneant, cœptæ rebellioni renuntiare, et siquidem id facere nolit, suadeant ei Cantuariam pio benedictione sua, secundum quod se facere debere cognoverat, venire, ibique (si possit) probet se a subjectione quam Anselmus exigebat debere libeum esse, et, hoc si queat efficere, sacratus redeat in sua cum pace. Placuerunt ista Patri. Et hæc agere missi sunt episcopi duo, Lundoniensis videlicet, quia decanus Ecclesiæ Cantuariensis, et Rossensis, qui ejusdem Ecclesiæ proprius atque domesticus esse dignoscitur. Hi ergo, iter aggressi, mandaverunt Thomæ, et occurrit eis apud Suthwellam villam suam. Exponunt ei pro quibus venerint. At ipse nuntium suum, quem Northmanniam ad regem miserat, et plures de suis, quos ad se longe inde pervenire mandaverat, se exspectare respondit. Qui cum venerint, inquit, auditio eorum consilio, faciam quod potissimum mali faciendum laudaverint. Reversi in istis episcopi sunt.

HENSCHENII NOTÆ.

« Et expertus est, non quidem a Paschali, a quo aptivo investitures extorsit Henricus V, rex Germanie anno 1111, eodem cum liber fuit nequidquam

Sutrina Acta retractante: sed a Callisto II, cui eas ipse coactus est restituere, anno 1122 in concilio Wormatiensi.

E Post hæc, brevi temporis spatio interposito, nuntius ex parte Thomæ ad Anselmum directus, litteras, quas ecce scribimus, sigillo regis inclusas ei posuit.

A Henricus, Dei gratia, rex Anglorum, Anselmo Cantuariensi archiepiscopo, charo Patri suo, salutem et amicitiam.

C Mando vobis ut reexspectetis aequo animo et bona voluntate benedictionem Thomæ Eboracensis archiepiscopi usque ad Pascha, et quidquid inter vos inde actum est. Ego enim, si infra prædictum terminum in Angliam rediero, consilio episcoporum et baronum meorum vos ju te et bonifice inde concordabo. Quod si tam cito non rediero, taliter inde agam, quod fraterna pax et bona concordia inter vos erit.

Ad hæc nuntio petenti quid Anselmus vellet dare responsi, dixit: « Se regi qui sibi litteras misit non Thomæ responsurum. » Delegata igitur legatione hujus rei Odoni decano Ecclesiae Cicesirensis, et Alboldo monacho coenobii Sanctæ Mariæ Beccensis, destinavit eos in Northmanniam ad regem narrare illi totum quod præsentis dissidii tenore, inter se et Eboracenses actum exsisterat. Rogarent etiam illum quatenus suæ auctoritatis ingenuitate et provisione satageret, ne integritas Christianitatis in duo divisa seinderetur in Anglia, certus existens quod scissionem, iuxta Domini dictum, desolatio sequeretur (*Luc. xi, 17*). De inducis autem quas Thomæ Eboracensi archiepiscopo dari mandaverat, pro certo sciret quod prius pateretur totus membratim disseparari quam de negotio, in quo illum contra antiquas sanctorum Patrum sanctiones, si injuste et adversus Deum cœxisse sciebat, vel ad horam illas aliquando daret. Reversi nuntii, referunt regem aequo animo ac benigno verba Anselmi suscepisse, pollicitumque se per auxilium et misericordiam Dei re ipsa ostensum, quod integritatem Christianitatis diligenter in Anglia, non scissuram.

Inter hæc languor qui corpus Patris Anselmi graviter affligebat gravior sibi ipsi de die in diem fiebat. Notæ tamen rebellionis non immemor, scripsit Thomæ epistolam hanc:

« Anselmus minister Ecclesiae Cantuariensis, Thomæ electo archiepiscopo Eboracensi.

D « Tibi, Thoma, in conspectu omnipotentis Dei, ego Anselmus archiepiscopus Cantuariensis et totius Britanniae primas loquor. Loquens ex parte ipsius Dei, sacerdotale officium quod meo jussu^a in parochia mea per suffraganeum meum suscepisti, tibi interdico, atque præcipio ne te de aliqua cura pastorali ullo modo præsumas intromi te, donec a rebellione quam contra Ecclesiam Cantuariensem incepisti discedas, et ei subjectionem quam antecessores tui, Thomas videlicet et Girardus archiepiscopus, ex antiqua antecessorum consue-

A todine profecti sunt, præfiteatis. Quod si in iis quæ cœpisti magis perseverare quam ab eis desistere delegebis, omnibus episcopis totius Britanniæ sub perpetuo anathemate interdico, ne tibi ullus eorum manus ad promotionem pontificatus imponat, vel, si ab externis promotus fueris, pro episcopo vel in alia Christiana communione te suscipiat. Tibi quoque, Thoma, sub eodem anathemate ex parte Dei interdico ut nunquam benedictionem episcopatus Eboracensis suscias, nisi prius professionem quam antecessores tui Thomas et Girardus Ecclesiae Cantuariensi fecerunt facias. Si autem episcopatum Eboracensem ex toto dimiseris, concedo ut officio sacerdotali, quod jam suscepisti, utaris. »

Hanc epistolam omnibus episcopis Angliae, singulari singulis, cum suo sigillo direxit, unicuique mandans atque præcipiens, per sanctam obedientiam quam Ecclesiae Cantuariensi debabant, ut secundum quod in illa scriptum erat, se eiga ipsum Thomam deinceps tenebant.

Post hæc xi Kal. Maii defunctus est Cantuariæ in metropoli sede glorus Pater Anselmus, et die sequenti, quæ fuit Cœna Domini, in majori ecclesia ad caput venerandæ memorie Lanfranci prædecessoris sui, honorifice sepultus, anno Incarnationis Verbi millesimo centesimo nono, regni vero Henrici gloriösis regis Anglorum nono, pontificatus autem ipsius Anselmi xvi, ætatis vero septuagesimo sexto,

C Itaque post hæc, paucis diebus evolutis, venit Angliam missus a venerando summo pontifice Paschale, clericus quidam (Ulricus nomine^b) cardinalis sanctæ Romanæ Ecclesiae. Hic pallium Eboracensi Ecclesiae secum ferens, ubi didicit Anselmum vitam finisse (nam obitum ejus, qui tunc nuper acciderat, non longe extra Angliam famæ certitudo pertulerat) consternatus animo, quid potissimum sibi foret agendum dubitabat. Pallium etenim ipsam Anselmo primitus deferendum a Romano pontifice sumpserat, et ut demum juxta consilium ac dispositionem ipsius inde ageret, ab eodem præceptum acceperat.

In subsequenti festivitate Pentecostes, rex Henricus curiam suam Lundoniam in magna mundi gloria et diviti apparatu celebriavit. Qui transactis corona sue festivioribus diebus, cœpit agere cum episcopis et regni principibus, quid esset agendum de consecratione electi Ecclesiae Eboracensi. Ad quod recitata est eam eo epistola, quam proxime supra scrisimus, ipsi electo ab Anselmo destinata, interdicendo videlicet illi benedictionem, si primo non faceret Ecclesiae Cantuariensi professionem. Quum Robertus comes de Mellento sibi expositam utiliter intellexit, sciscitatus est quisnam episcoporum eamdem epistolam suscipere ausus fuerit præter assensum et imperium domini regis. In qua interrogati-

HENSCHENI INOTÆ.

^a Mallem legere *injussu*: alias non appetet cur potuerit ab exercitio presbyterii canonice suscepti prohiberi; necdum enim pro contumaci damnabatur.

^b Ulriens, sive Ulricus, creatus cardinalis dicitur anno 1105, et natione Anglus.

tione episcopi advertentes comitem velle calumniam novere, qua eos regiae majestati obnoxios ficeret, remoti a multitudine, habito consilio, statuerunt apud se suis omnibus, si regia sententia hoc forte comitis instinctu dictaret, se malle despoliari quam iis quae Anselmus de praesenti querela praceperat non obtemperare. Erant autem hi, Richardus Lundoniensis, Willhelmus Wintoniensis, Robertus Lincolniensis, Herbertus Norwicensis, Rogerius Serberiensis, Radulphus Roffensis, Reinelmus Herefordensis, Robertus Cestrensis, Joannes Bathoniensis, Radulfus Cicestrensis, Willhelmus Exoniensis. Iстis ergo, firmato consilio, ut diximus, inter se, visum est Samsonem Wigornensem episcopum accersendum, et quam de negotio sententiam ferret etiam ipse perquirendum. Factum est, et respondit:

« Licet hunc qui in pontificatum Eboracensem electus est, olim ex conjugi filium suscepserim, eique juxta saeculum et canis naturam honoris ac dignitatis prosectorius jus aequissime debeam, multo maxime tamen id matris meae Ecclesiae Cantuariensi debeo, quae me in eum, in quo sum, honorem provexit, et gratiae quam a Christo Domino meruit me per pontificale ministerium partipem fecit. Quapropter notum omnibus esse volo me et litteris Patris nostri Anselmi de causa quae nunc inter nos agitur factis modis omnibus obediturum, nec unquam assensum praebiturum, ut is qui electus est in episcopatum Eboracensem aliquatenus consecretur, donec de subjectione sua Ecclesiae Cantuariensi debitam et canonicam obedientiam profiteatur. Ipse enim praesens fui quando frater meus Thomas archiepiscopus Eboracensis tum antiquis consuetudinibus, tum invincibilis allegationibus actus, eamdem professionem Lanfranco archiepiscopo Cantuariensi, et cunctis ejus successoribus fecit. » His dictis, illico simul omnes episcopi ad regem revensi sunt, constanter et litteras super quibus comes sciscitatus fuerat, se suscepisse, et contra eas nulla ratione quidquam actus asseientes. Ad quae, cum idem comes caput agitaret, autem jam in illos quasi de contemptu regis crimen injiciendum, dixit rex: « Quidquid in iis aliorum sententia ferat, de me constat quia cum episcopis sentio, nec vel ad horam excommunicacionem Anselmi subiacere aliquatenus volo. » Quibus auditis, gavisi sunt omnes. Et agentes domino grates pariter conclamaverunt Anselmum adesse, et quam non poterat in corpore degens, jam mundo absentem causam Ecclesiae suae determinasse. Deinde in laudibus eximi principis demoratum est, ac ut ipse dignitatem primatus Ecclesiae Cantuariensis humiliari a nullo permittebat postulatus, siquidem in hoc, dicunt, consuetudines antiquae et earum confirmationes, astipulatione totius regni sub magno rege Willhelmo factae, neene privilegia quae his priora existunt ab apostolica sede ipsi Ecclesiae

A collata corrumpentur, scinderentur, annihilarentur. Acquievit istis rex, et jussit ipsarum quoque scripta auctoratum, quae Ecclesia Cantuariensis habebat, sub celeritate afferri, allata recitari. Quod ubi factum est, intulit: « Quid amplius queritur? Auctoritates, et privilegia apostolicæ sedis et quae in praesentia patris et matris meæ, sub testimonio et confirmatione episcoporum, abbatum, et procurum regni definita sunt ut quasi de epistola Anselmi penitus taceatur, ego in quæstionem mittam, ego novis ambagibus agitari permetterem? Imo sciat Thomas se aut subjectionem et obedientiam Ecclesiae Cantuariensi ejusque primatibus, ut antecessores sui professi sunt, professum aut archiepiscopatus Eboracensi ex toto cessurum. Eligat ergo quod vult.

B Consideratis itaque Thomas auctoritatibus quibus Ecclesiam Dorobernensem nisi et circumvallari videbat, spretis clericis suis quorum se consilio credidisse sero dolebat, se contra ipsas auctoritates nolle stare, sed mox antecessorum suorum sequendo, et ipsis acquiescere et Ecclesiam ipsam deinceps semper diligere velle dixit et honorare. Praecepit igitur rex ut professio quam Thomas erat facturus in sui praesentia dictaretur, scriberetur; sigilloque suo charactere, ut vocant, rotundo erat imprimenda, ne quid in ea quovis mohmine, antequam eam profitendo Thomas legeret, mutaretur, servaretur inclusa. » Quod et factum est.

C Dominica ergo die quæ fuit v Kal. Julii convenierunt, jubente rege, Richardus Lundoniensis, Willhelmus Wintoniensis, Radulphus Roffensis, Herbertus Norwicensis, Radulphus Cicestrensis, Ranulphus Dunelmensis, et Herveus Pangonensis episcopi in ecclesia beati Pauli Lundoniæ pro consecratione Thomæ. Inter solitam ergo examinationem, suo loco professionem de subjectione et obedientia sanctæ Ecclesiae Dorobernensi exhibenda Richardus Lundoniensis episcopus, qui Thomam erat sacratus, ab illo exegit. Professione igitur, sicut erat sigillata, sibi coram omnibus oblata est, fractoque sigillo evoluta et lecta ab eo est ita: « Ego Thomas Eboracensis Ecclesiae consecrandus metropolitanus, profiteor subjectionem et canonicam obedientiam sanctæ Dorobernensi Ecclesiae, et ejusdem Ecclesiae primati canonice electo et consecrato, et successoribus suis canonice inthronizatis, salva fidelitate domini mei regis Henrici Anglorum, et salva obedientia ex parte mea tenenda, quam Thomas antecessor meus sanctæ Romanæ Ecclesiae ex parte sua profesus est. »

Intererat huic officio prior Ecclesiae Dorobernensis (Conradus nomine) et ex monachis ejusdem loci quamplures, qui pro hoc ipso, quoniam res eos maxime respiciebat, illo convenerant. Lectam itaque professionem cum a Thoma sibi oblatam Richardus antistes Lundoniensis accepisset, eam nominato

HENSCHENII NOTÆ.

* Erat perperam excusum iv Kal. July, qui anno 1109 littera dominicali C incidit in feriam secundam.

prior et fratribus tradidit, dicens : « Hanc, fratres **A** decanus Ecclesiae Cantuariensis, et, item iuxta institutionem beati Gregorii Anglorum apostoli, tunc prior alterius existit, quia prius eo fuerat ordinatus. Cujus nimurum prioratus gratia se sub tanta festinatione, ut supra diximus, licet aliud in populo prædicaretur, in pontificatum ordinari gnarus, expectat, quemadmodum nobis testati sunt qui animi ejus absque dubio secreta noverunt, et ipsem a me per cunctatus familiari affatu asseveravit. Sed de sessione prandii regalis tunc inter episcopos, res ita remansit determinanda judicio futuri pontificis Cantuariorum.

Quibus peractis, praefatus Ecclesiae Romanae cardinalis, auditore rege curiaeque regis consilio, pallium quod detulerat, Eboracam detulit, ipsoque pontificem ejus investivit, sieque Romanam redeundi iter repetit.

Inter haec Herveus episcopus Pangornensis, cuius supra meminimus, ab Ecclesia sua, quam olim dimiserat, penitus translatus est, et novo episcopatu, quem rex et principes dudum in Heli statuendum, iuxta mentionem inde superius factam, decreverant inthronizatus. Quod quidem ut adipisci mereretur, multa piece, multis multarum rerum promiss onibus, in torum quoque officiorum exhibitionibus, vix post obitum strenuissimi Patris Anselmi obtinere potius fuit.

Ipso anno apparuit stella, quam cometam quamplurimi nominabant. Visa est autem in mense Decembri circa lacteum circulum, et in australem cœli dirigens plagam.

In subsequenti Nativitate Domini Christi, regnum Angliae ad curiam regis Lundoniæ pro more convenit, et magna solemnitas habita est atque sublimis. Ipsa die archiepiscopus Eboracensis se loco primatis Cantuariensis regem coronaturum et missam sperrans celebraturum ad id omnino paratum semet exhibuit. Cui episcopus Lundoniensis non acquiescens, coronam capiti regis imposuit, eumque per dextiram induxit Ecclesiae, et officium diei percelebravit. At cum ad mensam regis ventum esset, et de loco sessionis inter eosdem episcopos dissensio mota fuisset, noluit eos rex audire, sed utrumque a prandio suo remotum, pransurus hospitia sua præcepit adire. Et quidem quod episcopus Lundoniensis ita fecit (ut alia taceam) ea ratione usus est quod et

et domini mei, in testimonij auctoritatis vestrae Ecclesia suscipite, et ipsam vobis factam in memoriam posteritatis servate. » Deinde a Radulpho Ciceslensi episcopo dictum in populo est ipsam consecrationem ex recto et antiqua consuetudine debere fieri Cantuariæ. Et adjecit : « Verum quia ipsa civitas, defuncto Patre nostro Anselmo, nunc quidem pontifice caret, visum regi sacratisque ordinibus regni est atque principibus, eam huc atque ab hujus sedis episcopo præ aliis potissimum celebrandam, eo intuitu, ea ratione quod episcopus Lundoniensis inter alios episcopos est decanus Ecclesiae Cantuariensis, et ideo speciali quadam dignitate ceteris anteponeadus. » Ita ergo in episcopatum Eboracensem Thomas consecratus est, suscipiens a ministro quod suscipere detectavit a magistro. Dum ergo vitæ præsenti supersuit^a, pœnitudo hujus facti ab animo ejus non recessit, se infelicem, nec tanti Patris benedictione dignum fuisse pronuntians.

Per id temporis, acta est causa presbyterorum Angliæ, et districtus quam tempore Patris Anselmi; a consilio mulierum coerciti sunt. Quamplurimi namque illorum, ex obitu Patris Anselmi non modicum exhilarati, promiserant sibi, eo de medio sublato, licitum fore quod, ipso superstite, sibi illum fuisse condoluere. Sed in contrarium res lapsa est. Rex enim qui plus Deo a multis timebatur, sua lege eos constrinxit quatenus, vellent nollent, concilii Lundoniensis (quod supra notavimus) saltem oculis hominum fierent executores. At si ipsi presbyteri deterius agere, quasi in damnationem et contumeliam Anselmi pro hoc elaboraverunt, ipsi viderint. Onus suum quisque portabit. Scio quippe quoniam si fornicatores et adulteros judicabit Dominus, consanguinearum, ne dicam sororum vel filiarum stupratores, non effugient judicium ejus. Nec quod eos Anselmus ab illicitis amplexibus prohibuit, ulla suarum iniuriam excusatio erit, sed nimis unusquisque recipiet, prout gessit. Quod si aliquis dixerit Anselmum melius fecisse, si tacendo toleraret, quod prohibitum in pejus pullulaturum fortasse procederet, dicere poterit divitem illum evangelicum qui ad cœnam quam præparavit mollos vocavit, scryum suum non debuisse ad convocandum invitatos destinare, eo quod contigit simul ne venirent omnes excusare. Et hanc ipsam Evangelii lectionem, tam in consecratione ipsius Anselmi super eum repertam quam et in pallii ejus susceptione in populo lectam, ea forsitan præsignasse non alienum a veritate est credere. Quoniam pene omnibus quæ prædicando docuit vel docendo prohibuit, **C** excusatio objecta est, et in nullo verbis ejus efficaciter obtemperatum. Legal, qui vult, textum concilii Lundonieusis, et, inspectis statutis ejus atque præceptis, perpendat quis eis obediat, quis eorum executor existat, quis non ea quasi mania ducat. Ecce, ut plurima taceantur, abbates quidam qui in ipso concilio pro Simonia dispositi fuerunt, aut illas quas perdiderunt aut alias abbatias, dato pretio per laicos adepti sunt. Item qui presbyteri dicuntur sive canonici jam tepecente regis edicto, apud episcopos suos et archidiaconos infami com-

HENSCHENII NOTÆ.

^a Supersuit autem Thomas usque ad Februarium anni 1114, etiam hinc laudandus, quod cum letalem ejus mortuum negarent medici posse sanari absque

usu feminae, castus maluerit mori, quam episcopalem dignitatem tali macula contaminare.

mercio id effecerunt ut aut suas quas reliquerant, aut alias quæ magis placeant, spretis prioribus, libere meretriculas ducant. Ad hæc criniti quos a Patre Anselmo a sanctæ ecclesie liminibus certissime novimus excommunicatos, in tantum abundant tantumque se de crinum suorum feminea et ignominiosa longitudine jactitando magnificant, ut qui crinitus non est, rustici vel presbyteri proboso vocabulo denotetur. Cætera horum indignitate non minus indigna, ne eorum amatores, cum mea nihil intersit, gratis offendam, silentio pœnam. Tantum dico qua quid futura dies sit paritura nescio; in præsenti scio quam pauci (de sacerdibus dico) inveniuntur, qui via quam illustris Pater Anselmus docendo monstravit, ad cœnam Domini puro ac simplici corde properare contendant. Exivit Angliam semel, exivit secundo, ad modum videlicet præcepti quod evangelico servo suo Dominus fecit. In quibus exitibus quod ingentem multitudinem prædicando, admonendo, casuando cœnæ Dominicæ de alienigenis introduxerit, nos qui itineris ejus et laboris comites fuimus omni remoto ambiguo scimus. Aveitat igitur omnipotens Deus ab illis vocatis, ad quos adducendos primo missus est, sententiam quam idem Dominus intulit: *Dico scilicet vobis quod nemo virorum illorum qui vocati sunt gustabit cœnam meam* (*Luc. xiv, 24*).

His ita digestis, præsens opus, cui quidem ut operam darem, sincera dilectio quam erga beatæ memorie Patrem Anselmum superna pietas mihi indigno concessit habere, maxima inter alias causa fuit, fini addicam. Prius tamen, et ab iis qui modo sunt, et ab eis qui post nos filii Ecclesie Cantuariensis, id est Dorobernensis (Deo donante) futuri sunt, paucis petitum iri precamur, ne nobis, qui ista scripsimus, quasi in nihil laboraverimus, ipsi succenseant, judicantes fortassis apud se ea quæ gloriosum et magnificum Patrem Lanfrancum suo tempore constat fecisse, ad tuendam conservan-

A damque nominatae Ecclesiae dignitatem satis sufficere et superabundare. Et nobis utique de illis quæ ipse fecit (quantum quidem ad negotia spectat quorum gratia illa fecit) nullum aliud quam illorum judicium est vel aliquando fuit. Unde ut tantum onus scribendi assumeremus, quasi nostro opere opera ejus aliquatenus fulcire cogitaverimus, amatoria esse videtur in mentem alicui cadere, præsertim cum nostra, que illis continuantur, non nisi per illa robur unde subsistant salva rerum quas descripsimus, veritate sortiantur. Attamen (quod pace omnium dictum est) quæso accipiatur non parum ad exterminandum scandalum quod Eboracenses super ipsam Ecclesiam moverunt et confirmare nisi sunt, ut de aliis taceam, ipsa epistola profuit, B quam piæ recordationis Paschalis papa Girardo pontifici Eboracensi de professione quam episcopo Cantuariensi facere debebat pro Anselmo direxit. Siquidem eadem epistola Cantuarie cum sigillo papæ remansit, quam Girardus, ut vir in ecclesiasticis disciplinis educatus, illius auctoritatis præcepto non egens, factam in episcopatu professionem Anselmo (sicut mentio inde superius habita declaravit) interposita fide sua, firmaverat. Textum autem ipsius epistolæ hic, ut omnibus qui legere vel audire ista dignantur, innotescat, subscribemus, et eum in laudem nobis Dei terminum hujus operis constituemus.

¶ Paschalis episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Girardo, Eboracensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

¶ Quanquam piave adversus nos, etc. ¶ Vide in Paschali.

Hinc igitur et in omni opere suo laudetur ipse, et benedicatur, qui idem in se manens innovat omnia, transfert regna, et quem vult super illa constituit, vivens et regnans ante et ultra omnia sæcula Deus. Amen.

LIBER QUINTUS.

Et hoc ex abundanti.

Terminus quarti libri Historiæ, cui Noverum in Anglia notam indidimus, plane indicat nos ibi deliberasse totius operis metam ponere, imo modis omnibus posuisse. Translato etenim eo de hac vita cuius amor ipsius Historiæ describendæ causa præcipua fuit, videlicet domino et gloriosissimo Patre Anselmo Anglorum summo pontifice, ratus sum, visa mora pontificis substituendi, me, si ultra procederem in scribendo, aut inania forte scripturum, aut in privato conversantem non multa, quæ scribenda ratio expeteret, pleniter agnitorum, tacita incertitudine vitæ meæ quæ nunc quidem mihi non certior est

D quam tunc fuit. Verum inter hæc, ex his quæ scripsoram certo compreiens me multorum voluntati ac dilectioni morem gessisse, placuit seriem rerum describendo illis annexere, juxta quod Deus, omnium finis, dignabitur inspirare. Eo siquidem respectu quo illa pluribus accepta esse deprehendi sperabam et ista oneri non affutura. Prius tamen quam illa aggrediar, quibusdam qui adhuc præfato pontifici, vere sancto, detrahere non verentur, eo scilicet quod nec sæcularium, nec ecclesiasticarum rerum exstructiōnibus ipse (ut dicunt) in sua manu omnia tenens ita studium impenderit, sicut antecessor illius venerandæ

memoriae Patet Lanfrancus suo tempore fecit, paucis rationem ostendere in mentem venit, quatenus inspecta negotii qualitate, ex ipsa veritate perpendant an amodo sit eis silendum super hoc, an non.

Utique cum idem Anselmus primo pontificatum Cantuariensem regere suscepisset, ita omnes terias ad ipsum honorem pertinentes vastatas invenit, et omnes redditus a Willhelmo filio majoris Willhelmi regis direptos, ut unde subsisteret (nota loquor) non haberet. Quamobrem fraudatus redditibus, quibus a festo sancti Michaelis (nam paulo ante hoc festum Cantuariam venerat) usque in Nativitatem Domini vivere debuit, summa necessitate coactus, de iis quibus ab ipsa solemnitate usque in Pascha victurus erat, victum sibi ministriari faciebat. Sicque subsequentium terminorum redditus, in praecedentibus terminis paulatim et discreto moderamine sumens, vix tertio sui introitus anno, ad statum a prædecessoribus suis statutum in his perlingere potuit. Quid autem angustiarum, præter has a rege Willhelmo et suis passus sit per illos tres et quarto, qui subsecutus est, anno, in primo et secundo nominatae Historiae libro, utpote qui eis affuimus, non nullis digessimus. Ita igitur in tribulatione et atroci persecuzione quatuor annis in Anglia degens, quinto pulsus ab eodem rege est, et totos archiepiscopatus invasus, ac per tres continuos annos, hoc est donec rex idem sagitta interit, usque in immensum, vastatus. Anselmus vero inter haec patria eliminatus, dum unde se suosque procuraret de suis ab Anglia nihil habere mereretur, ab externis necessaria mutuatus est, nolens quidem gravis esse his inter quos moratur, nec gratis accipere omnia quae sibi offerebantur. Deinde revocatus a rege Henrico qui in regnum fratris successerat, et res suas in supremam paupertatem redactas reperit, et exactores pecuniarum quas mutuo acceperat, de transire quotidie venientes vacuos a se dimittere, considerata aequitate, honestum esse non judicabat. Si in istis angustiabatur, nulli mirandum. Super haec, pax inter illum et regem diutina similitate non duravit. Vexatus itaque gravi modo per biennium est, ac demum extra terram exire seductus. Exivit, nec, nisi quanto sui exitus anno pene peracto, redire (sicut descripsimus) potis fuit. Tandem reversus duabus annis supervixit, tertio transiit, debitibus quibus se in peregrina patria sustentaverat vix solutus. His ita se habentibus, qua, queso, ratione poterat terrenis operibus operam dare, quem tam assidue oppressiones et suarum rerum destructiones non cessabant fatigare? Ea tamen qua per se ipsum non valebat, per fideles Ecclesiæ suæ filios, livore carcens, et nihil usque secularis glorie quaerens exercebat. Nam res monachorum posuit in dispositione eorum, constituens eis in priorem post Henricum, Ernulfum, post Ernulfum, Comiadum (ipsius loci monachos) ad quorum nutum negotia Ecclesiæ cuncta referuntur, et communis consilio fratrum tractarentur, disponebantur, terminarentur. Ex libertate igitur, qua in res suas

A monachi per bonum Anselmum potiti sunt, multem per omnem modum Ecclesia aucta est, in recuperatione videlicet plurimarum terrarum, quas quidam laici tenentes in hereditatem sibi vindicabant, in diversis ornamentis, inque omni decore domus Dei, ita ut pauca et indecora visa fuerint Ecclesiæ ornamenta, comparatione decoris et multitudinis illas quæ in his diebus perducta sunt. Super haec, ipsum oratorium, quantum a maiore turri in orientem porrrectum est, ipso Patre Anselmo providente, disponente auctum est. Et haec quidem omnia de rebus ecclesiæ acta sunt, sicut et multa quæ per Lanfrancum facta fuerunt, Anselmo de suis pæteri illa plurimam pecuniæ quantitatem in argumentum domus Dei conferente. Ex his vero quæ in dominio suo possidebat, et offerendæ majoris altaris medietatem (iam medietatem enim Pater Lanfrancus contulerat) et quasdam terras ad subsidium monachorum antiquius pertinentes, tunc autem in alios usus distractas, et pallia valde bona quamplurima, ac nonnulla alia decori domus Dei competentia, juri Ecclesiæ perpetuo possidenda concessit. Ad haec, postquam de secundo exilio revocatus est, ut quadam pace potitus, dedit in opera Ecclesiæ denarios, qui singulis annis de parochianis Ecclesius in Pascha mati Ecclesiæ pendiscent. Aequius enim esse judicavit eos ab Ecclesia cui pro signo debitæ subjectionis conseruntur possideri quam a sæculari potestate, quasi suos, obeunte episcopo, auferri, eo quod illos quoque pontifices, pro suo officio, antehac, juri proprio vindicabant. Nec eo defuncto aliter ac ipse disposuerat, in his a rege actum est, sed in eo statu quo Ecclesiam Pater ipse moriens reliquit, toto temporis spatio quo pastore carebat, ejus instituta mutare consilii esse non autumnans, eam conservabat. Pax igitur qua potita est, cui post Deum ascribenda sit satis eluet. Detractores itaque tanti viri et iam magnifici beneficiorum Ecclesiæ Christi parcant, obsecro, linguae suæ, parcant, obsecro, animæ suæ. Nam si hos qui secrete detrahunt proximo suo persequitur Deus, timendum fateor ne illos qui publice et contra æquum gravis verbis corrodunt Patrem suum destruat Deus. His modo pro negotii necessitate succincte propositis, accedamus ad res gestas, ab illis quæ descripsimus narrandi exordium sumentes.

Igitur ubi beatus et felix præsul Anselmus ab æternis vitæ labentis in beatitudinem vitæ permanentis translatus est, omnia ad episcopatum quidem Cantuariensem pertinentia, morem fratris sui Willhelmi regis secutus, in suum dominium rex Henricus redigi præcipit, rebus monachorum in ea qua illas Pater Anselmus posuerat libertate et providentia persistentibus. Unde et tunc multa in decorem domus Domini Christi facta sunt. Quapropter cum maligni quidam regi suggestissent monachos insanire, et quæ regalibus expensis magnifice possent administrari, in superfluos usus ab eis quotidie profugari, ipse (ut vir prudenti bonitate conspicuus). Quid, inquit, in externas expensas, in sæcularia aliqua,

in vana vel ordini suo contraria opera ies suas monachii ponunt? At, si in augmentum et gloriam domus Dei eas expendunt, benedicatur Deus, qui et illis hujusmodi animum inspiravit, et hanc misericordiam munere gratiam tribuit, ut meis diebus mea mater Ecclesia clementem potius capiat, quam detrimetum. » Sic itaque et Ecclesia prospiciebat, et ne a quovis infestaretur, regia censura prospiciebat. Agebat quoque in ea curam pontificalis officii Radulphus Roffensis antistes, et ei intus et extra, si qua emergebant, assiduus propugnator erat atque fidelis. Ipse ecclesias in omnibus terris totius pontificatus Cantuariensis intus et extra Cantiam inconsultis episcopis, uti petebatur, dedicabat. Ipse quae ad Christianitatem pertinent, in eisdem terris, prout res exigebat, sedulus ministrabat. Et haec ita integro quinquennio quo a transitu Patris Anselmi Ecclesia ipsa viduata permanxit, in filiis ac iebus ejus agebantur. Quo tempore pene peracto, rex Henricus et monitis domini papae, et precibus fratrum Cantuariensium, aliorumque multorum, imo, quod maximum est, instinctu Dei per motus, episcopos et principes Angliae in unum apud Windleshoram fecit venire, eorum consilium in constituendo pontifice Cantuariensi volens habere. Invitati etiam sunt praefatus Radulphus Roffensis episcopus, et prior ac nonnulli fratres Cantuarienses curiam venire, ignorantes certitudinem causae, propter quam invitabantur. Ivimus ergo illuc, quamplures vero nobis euntibus obviantes, et se a curia venire, et nos absque omni contradictione abbatem Abendoniæ, Faricium nomine, archiepiscopum habituros asserabant. Quod nos, industriam hominis probatara habentes, gaudenti animo amplectebamur, placeret solummodo Dei voluntati, in quo totam spem nostram locaveramus. Quid multa? Ad curiam venimus, et ecce omnia plena erant de abbatे quae audieramus. Et revera regia voluntas hoc proposuerat, ac propter id ipsum jussus a rege idem abbas curiae se praesenterat. Animus tamen episcoporum, et quorundam magnatorum in aliud vergebatur, praecoptantium videbatur aut quemlibet episcopum de ordine clericali, aut clericum aliquem de capella regis in opus illud ascisci. Verum ubi eis objectum est nullum a beato Augustino (31) nisi de monachico ordine unquam pontificatus Cantuariensi praesedit, uno duntaxat excepto, qui et ob hanc presumptionem, et alia quedam perverse ab eo commissa depositus per Romanum pontificem fuit, et ea re tam antiquam et authenticam consuetudinem, cum nulla ratio vel necessitas exigeret, subverti non oportere, desistere coepit, quod plurimo conatu persicere laborabant, compulsi sunt. Disponente igitur providentia summi Dei in praenominatum Roffensem episcopum, subito versa episcoporum sententia est, illum scilicet in primatem totius Britanniae constitui cupientium, et assensum regis in hoc sibi cooperari postulantium. Ad quod rex, statim mutata mente quam in promotione abbatis habebat, libens in ea quae de episcopo

A suggerebantur animum transtulit, vellent tantummodo monachi, natuque majores et populi Cantuarienses. Nec mora; requiritur quale sit in istis velle eorum, et vota omnium inveniuntur esse unum. Refertur in turbam negotii summa, et in laudem Dei laxantur pro hoc omnium ora. Sic electus in pontificatum Cantuariensem Radulphus Roffensis episcopus est, et inexplicabilis laetitia omni multitudini quae confluxerat exinde procreata. Mira namque affabilitas, quae ad cunctos in eo vigebat, et eum magnopere diligi et honori ejus aggaudere quemque bonum faciebat. Audires interea (si adesses) multos una conclamare: « Vere cor regis in manu Dei; quocunque vult inclinat illud (Prov. xxi, 1). » Acta sunt haec anno Incarnationis Dominicæ millesimo centesimo quartodecimo, vi Kalend. Maii, quinto die peracto quinquennio a transitu glorioissimi Patris Anselmi. Venit dehinc Cantuariam xvi Kal. Junii, et gloriose a clero et populo susceptus est, atque ab episcopis (qui ob hoc convenerant) loco pontificis sublimatus. Egit autem primos introitus dies sui, in magna gloria et diviti rerum apparatu, gaudentibus cunctis, et Deum collaudantibus quod jam tandem, post diutinam exspectationem, Ecclesiae suæ pastorem non de externis, sed de domesticis instituere dignatus sit.

B Post haec, semotis a dominatu iis qui pontificatus dominari solebant, locavit suos ut sibi quidem melius videbatur, et sensus plurimorum necne voluntas ab eo quo fuerant super ipsum demutata sunt, ac fama illius quae antehac ab omnibus praedicabatur, a multis, vulgi more, sinistrorum detrahebatur. Inter haec rex Henricus Northmanniam ire parabat, Francos suosque vicinos sibi inimicitias exstruentes paci subigere qua prædictus erat industria volens. Sed ne quid in Anglia, se abeunte, remaneret indispositum, monasteria cuncta, quae jamdiu cura pastorali fuerant destituta, consilio episcoporum et principum suorum, locatis personis, in hoc officium ordinavit. Quod si aliqui eorum lupi magis quam pastores effecti sunt, ipsi viderint; rex eos ut pastores, non lupi essent (sicut credi fas est) collocavit. Quod tamen credibilius forte videretur, si non omnes ex alienigenis, sed aliquos saltem ex indigenis terræ, non usquequaque Anglos prorsus, tali ministerio substituisset. Vitæ etenim meritum ac regularis observatio disciplinæ, nec non prudentia rerum administrandarum quae oportebat, eis qui respicabantur, non minus quam ins merat qui assumebantur. Unum eos, natio scilicet dirimebat. Si Anglus erat, nulla virtus, ut honore aliquo dignus judicaretur, eum poterat adjuvare; si alienigena, solummodo quae alicujus boni speciem amicorum testimonio prætenderent, illi ascriberentur, honore præcipuo illico dignus judicabatur. Verum in istis nemo cuiusvis iniustitiae Deum accuset, cum ejus dispositioni cuncta subjaceant, cum nihil injuste usquam disponat, cum interea nihil fiat sine causa. Quæ dum ita

sint, nullus sibi de iis quæ Deus non approbat, plaudat, quoniam unde isti coronam, inde illi novit æquo judicio pœnam prærogare. Sed de his, hac interim vice sufficiat. Dies enim mali sunt.

Dum itaque rex Ecclesiarum dispositioni, ut dividimus, operam daret, postulatus a pontifice Cantuariorum est, quatenus sibi monachum Ecclesiae Cantuariensis, tunc quidem abbatem Burchorum, Ernulfum nomine, redderet, ut eum Roffensi Ecclesiae loco pontificis sibimetipsi subrogaret. Et hoc quidem faciebat, tum quia sapientiam ac religionem hominis compertam habebat, tum quia ignotam personam super ipsam Ecclesiam vel inter fratres Cantuarienses immittere nolebat, tum etiam quia se ex vicinitate ipsius multum sperabat adjuvandum in dispositione rerum suarum. Quod rex perpendens, libenter annuit. Abductus igitur abbas a Burcho est, et Cantuarie in capitulo fratrum ab archiepiscopo iv Kal. Octobris episcopatu Roffensi, ex antiquo more investitus, convenientibus ad hoc eumque eligentibus monachis, clericis, et laicis ad ipsum episcopatum pertinentibus, et alia hominum multitudine copiosa. Qui electus, licet Ecclesiae Dorobernensis monachus esset professus, tamen antequam episcopatu per virgam pastoralem investiretur, tactis Evangelis, promisit se et fidelitatem Ecclesiae Cantuariensi et antistiti ejus per omnia servatui, et nulo unquam molimine aut occasione se intromissurum, vel assensum præbiturum, ut Ecclesia Cantuariensis dignitatem aut potestatem quam super Roffensem Ecclesiam etenus habuit, ullo modo perdeat. Ut enim ista sponsio fieret archiepiscopus (qui Roffensis episcopus fuerat) omnimodo expedire sciebat. Moratus est autem ipse electus Cantuariæ pene quindecim diebus post hæc, ac demum vi Id. Octobris ab archiepiscopo Rhopham perductus atque in sedem pontificalem digno cum honore a clero et populo susceptus. Eadem die fluvius, Medewege vocatus, ita ab australi pontis parte, prope castrum civitatis, per nonnulla millaria in se defecit, ut in medio alveo sui etiam paucissimæ naves, ob penuriam aquæ, elabi minime possent, nec hunc defectum solus ille fluvius, ipsa die, passus est. Tamisia nihilominus eidem illa die defectui patuit. Nam inter pontem et regiam turrim, sub ponte D etiam in tantum fluminis ipsius aqua diminuta est ut non solum equi, sed et innumera hominum et puerorum multitudine illud pedibus trans vadarent, aqua vix genua eorum attingente. Duravit autem hic aquæ defectus a medio noctis præcedentis usque ad profundas tenebras noctis subsequentis, sicut hi testati sunt, et hucusque testantur qui præsentes ista viderunt, et trans vadantes trans vadantium socii extiterunt. Similem quoque aquarum defectum ipso die apud Geivemutham, et in alijs locis per Angliam certo relatu contigisse dicimus.

Dehinc Kal. Novemb. Radulphus archiepiscopus sacravit Cantuarie in metropoli sede Alboldum, Beccensis cœnobii monachum, cuius in quanto li-

A bīo præfatæ Historiæ meminimus, ad regimen abbatiæ Sancti Edmundi.

His diebus missi sunt Romam nuntii, qui pallium archiepiscopo Cantuariensi ab apostolica sede deferrent. Fuerunt autem hi, Joannes monachus Sagii, qui paulo ante hos dies in abbatem Burchorum post præfatum Ernulphum electus fuerat et consecratus, Warnerius monachus Cantuariensis, et Joannes clericus filius sororis archiepiscopi, qui Romam venientes litteras regis Anglorum et archiepiscopi, conventus quoque siatrum Ecclesiae Cantuariensis, et singulatim omnium pene episcoporum Angliæ domino papæ detulerunt. Quorum litterarum unas de omnibus hic ponere non abs te aestimavimus, volentes et aliatum sensus per illas agnoscere. Sunt

B igitur hæc:

« Domino sanctæ universalis Ecclesiae summo pastori, Paschali, conventus Ecclesiae Christi Cantuariensis, fideles orationes et totius sanctæ devotionis obsequium.

« Notum esse non dubitamus, &c. Vide in Paschali II.

Ad hæc, qui missi fuerant, legationis suæ officium, qua prædicti erant prudentia, apostolicis auxiliis suggesserunt, sed responsum, quod eis aliquujus causæ suæ effectus spem promitteret, primo recipere non meruerunt. Locuti sunt his et illis sibi non notis, et respondebatur eis sicut ignotis. Fluctuabant ergo, nec quo se tuto veferent advertebant.

C Erat illis diebus Romæ Anselmus nepos Anselmi domini archiepiscopi, domino papæ familiaris, et ab eo abbas Sancti Sabæ confessoris effectus. Qui, in diebus beati avunculi sui plurimo tempore in Anglia degens, pro mansuetudine sua ab indigenis terræ quasi unus eorum diligebatur. Hic, auditio præfatos nuntios advenisse, alacer ad eos Laterans venit, et in cunctis quæ negotiis sui tenor exigebat, erga eos morem veri amici sequens, exercuit. Quid plura? Romanum pontificem, et quorum consilium nitebatur communicata instantia, ita cause illorum fautores effecit ut gratis omnino voti sui compotes sierent, et ipsum Anselmum (qui pallium, pro quo iverant, ex parte beati Petri et domini papæ Cantuariam deferret) tradente illum eodem summo pontifice, per manum acciperent. Quibus peractis nuntii Roma regrediuntur, Anselmo pro his quæ sua intererant cum papa electo. Venientes igitur in Northmannia ad regem, quid egerint edisseunt, et suæ industriæ meritas laudes excipiunt. Inde directo nuntio in Angliam, qui archiepiscopo gesta referret, ipsi advertum præfatu Anselmu trans mare præstolantur. Qui adveniens a rege cum honore suscipitur, ac pro sua sollicitudine dignitati regni Anglorum impensa dignæ grates persolvuntur. Traditis deinde litteris ipsi a papa directis, post aliquot dies cum eo exacto, Angliam nuntii qui Roma venerant, comitatus impigeri tendit. Litterarum textus quas regi detulerat, hic est:

« Paschalis episcopus, servus servorum Dei,

dilecto filio Henrico illustri Anglorum regi, salutem et apostolicam benedictionem.

« Cum de manu Domini, » etc. *Vide in Paschali.*

Igitur Anselmus Angham ingressus, archiepiscopum adiut, a quo decenter suspectus, decenter est per plurimum tempus ab eo detentus. Die ergo Dominica, quæ fuit v Kal. Julii, convenierunt in metropoli sede Cantuariorum episcopi, abbates, quique nobiles et innumerabilis quaqueversum coacta hominum multitudo. Itaque juxta quod fuerat præordinatum, præfatus Anselmus pallium in vase argenteo honorifice ferens, Cantuariam venit, itumque est illi ob viam usque ad portam civitatis, ab utroque conventu duarum Ecclesiarum, archiepiscopatus scilicet et vicinæ abbatiæ Sancti Augustini, cum omnibus qui pro hoc ipso illo confluxerant. Pater stipatus episcopis, et indutus, ut alii, vestibus sacris, nudis pedibus devotus occurrit. Sieque delatum super altare Salvatoris pallium est, et a pontifice inde susceptum, facta prius Romano pontifici de fidelitate et canonica obedientia professione. Deinde pro reverentia beatæ Petri ab omnibus deosculatur, et induitus eo pontifex sumimus ad cathedram patriarchatus Anglorum gloriose perducitur, et inthronizatur. Ante quam cathedram, dictis orationibus, et aliis quæ ipsius Ecclesiæ sacer usus dici instituit, mox Ecclesiæ Vigornensis antistes electus, Theobaldus nomine, ei consecrandus præsentatur. Qui ab eo examinatus et more solito canonicam ei et successoriibus suis obedientiam professus, sacratus est honorifice in pontificatum ad quem fuerat prætitulatus. Huic consecrationi interfuerunt et adjutores existiterunt episcopi qui convenerant, videlicet Richardus Lundoniensis, Rogerius Seberiensis, Herbertus Norwicensis, Radulphus Cicestrensis, Joannes Bathoniensis, Herveus Eliensis. Quod episcopus Roffensis ea die, licet adfuerit, sacratus non fuit, in eo remansit, ratione detento, quæ in aliud tempus id differendum magis expedire persuasit animo ejus.

Litteras quoque per id temporis dominus papa Fratibus Ecclesiæ Christi Cantuariensis destinavit, quas hic ponere non alienum putavi a ratione; sunt autem hæc:

« Paschalis episcopus, servus servorum Dei, Cantuariensis Ecclesiæ filius, salutem et apostolicam benedictionem.

« Ecclesiæ vestræ legatos, » etc. *Vide ibid.*

Post hos dies Radulphus archiepiscopus, consilio et petitione episcoporum proxime supra nominatorum, dedit, concedentibus et approbantibus monachis Cantuariensis, archidiaconatum ipsius Ecclesiæ, Joanni nepoti suo, clero videlicet honestorum morum et mansuetæ conversationis ad omnes. Quæ donatio facta est in capitulo, præsente fratrum conventu, copiosa clericorum ac laicorum multitudine pro hoc ipso in medium adducta, facta prius coram omnibus ab eodem Joanne, tactis Evangelii, sacramento quo se fidelitatem Ecclesiæ ipsi per-

A omnia et in omnibus exhibitum, dum vivet, repromisit. Eodem anno Henricus rex jussit omnes episcopos et principes totius regni ad curiam suam sub uno venire. Unde rumor per totam terram dispersus est pontificem Cantuariorum generale concilium (præsente legato domini papæ, cuius supra ineminimus) celebraturum, et nova quædam tantoque conventui digna pro correctione Christianæ religionis in omni ordine promulgaturum. Itaque ut rex jusserset xvi Kal. Octob., conventus omnium apud Westmonasterium in palatio legis factus est, et quod de concilii celebratione et Christianitatis emendatione rumor disperserat nihil fuisse quæ confluxerat multitudo tandem advertit. Venit tamen illuc saepe nominatus Anselmus, qui pallium Cantuariam detulerat, deferens epistolam ex parte apostolici regi et episcopis Anglæ, hunc textum habentem.

« Paschalis episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Henrico illustri regi, et episcopis Angli regni, salutem et apostolicam benedictionem.

« Qualiter Ecclesia Dei fundata sit, » etc. *Vide in Paschali II.*

Rex ad hæc, consilio cum episcopis habito quid super his et quibusdam aliis quæ animum suum plurimum offendebant papæ responderet, placuit in commune ut suos nuntios mitteat, per quos quæ vellet securius papæ mandaret. Nam ante hos dies quidam Romanæ Ecclesiæ cardinalis, functus legatione apostolicæ sedis, Cono nomine, Franciam venerat, et ibi, juxta suæ legationis officium, generalia concilia celebrans, episcopos Northmanniæ ab episcopali officio suspensos excommunicavit, eo quod concilii tertio vocati interesse noluerant. Quæ episcoporum excommunicatio, animum regis valde reddidit conturbatum, et rationis esse duxit superbis papam convenire, maxime quod in hujusmodi visus sit privilegium patri et fratri suo, sibiique a Romana Ecclesia jam olim collata, se non promerente scidisse. Ad hæc itaque agenda directus est Willhelmus antistes Exoniensis, papa rotissimus, utpote qui saepe ad eum tempore gloriosi Patris Anselmi, pro negotiis quæ tunc inter reges Anglæ et eundem Patrem versabantur, ab ipsis fuerat regibus destinatus. Nec enim cæcitas quæ visum ei tulerat ab ipso itinere illum poterat excusare, quia præterita gesta ejus fiduciam regi præbebant illum pro posse, juxta morem suum, suæ causæ fidei erelle insistere.

Interea clerici Meneuwensis Ecclesiæ, quæ sub patrocínio beati Andreæ et sancti David in Walis fundata consistit, episcopum sibi defuncto episcopo suo Walfredo, a rege Henrico postulavere, et electus est in hoc opus Bernardus quidam, capellanus reginæ, vir probus et multorum judicio, sacerdotio dignus. Electus est autem Sabbato jejuniï septimi mensis, et eodem die ad presbyteratum a Wentano episcopo Willhelmo apud Suthwercham consecratus. De promotione vero pontificatus, quam mox in cra-

stino fieri et rex et alii plures optabant, cum ubi aptius fieri posset disquireretur, intulit Robertus comes de Mellento supervacue de loco dubitari, dum constaret episcopum tali eventu electum, ex consuetudine in capella regis debere sacrari, et hoc se probaturum, si opus esset pronuntiat. Quod non aequum hominis dictum Pater Radulfus parato animo ferre non valens, dixit eum hujusmodi allegatione leviter posse efficere, ut nec ibi, nec alibi, nisi Cantuariæ, pro quavis causa pontifex idem sacraatur. Sic et tamen comes ipse, quia, postquam de capella tantum regis dixit, nulla ratione se illum inibi consecraturum. Ad quæ rex, ad comitem versus, nihil est, inquit, quod intendis. Nec enim ego, aut quilibet alter potest episcopum Cantuariensem aliquo modo constringere ut episcopos Britanniae alibi consecret quam velit ipse. Quapropter viderit. Suum est. Consecret episcopum suum ubi voluerit. Proposuit itaque illum in ecclesia hospitii sui apud Lambetam consecrare; verum quia ipsi officio regina interesse volebat, postulatus ab ea sacravit ipsum in ecclesia beati Petri Westmonasterii viii Kal. Octobris, accepta ab eo solita professione, et subjectione et obedientia Ecclesiæ Cantuariensi et episcopis ejus exhibenda. Huic consecrationi interfuerunt, et cooperatores extiterunt suffraganei Ecclesiæ Cantuariensis, episcopi videlicet hi Willhelmus Wintoniensis, Robertus Lincolensis, Rogerius Serberiensis, Joannes Bathoniensis, Urbanus Glamorgacensis, Gilebertus Lumniensis de Hibernia.

Hoc eodem tempore Alexander rex Scotorum misit Radulfo epistolam hanc:

« Domino et Patri charissimo Radulfo, venerabili Cantuariensi archiepiscopo, Alexander, Dei misericordia, rex Scotorum, salutem, et devotæ fidelitatis obsequium.

« Notificamus vobis, benignissime Pater, quod episcopus ecclesiæ Sancti Andreæ apostoli, dominus, videlicet Turgodus ii Kal. Septembr. migravit a saeculo. Unde valde constramur tanto solatio destituti. Requirimus ergo vestræ consilium et auxilium, sicut confidimus in vobis, ut secundum Deum talem substituere valeamus qui nos et gentem nostram per Deo placitam conversationem regere et docere utiliter sciat. Petimus etiam ut recordari dignemini quid vobis jam quadam vice suggestimus de episcopis Ecclesiæ Sancti Andreæ; quod in antiquis temporibus non solebant consecrari, nisi ab ipso Romano pontifice, vel ab archiepiscopo Cantuariensi; hocque tenuimus, et per successiones temporum, ex auctoritate ratum habuimus, quounque dominus Lanfrancus archiepiscopus, nescimus quo pacto, absentibus nobis et nostris Thomæ Eboraci archiepiscopo illud ad tempus relaxaverat. Quo omnino vestra, si placet, auctoritate suffulti, ut amplius sic remaneat, non concedimus. Nunc igitur, si ad id nobis nostræque Ecclesiæ reparandum vestrum adjutorium sperare debemus, quod humil-

A limis votis desideramus et petimus, secreto nobis certitudinem dignis vestris apicibus remandare curate. Valete. »

Ipsò anno, vii Kal. Januarii, Radulfus archiepiscopus sacravit super memoratum Ernulfum in pontificatum Ecclesiæ Roffensis, et Gosfidum ad regimen Ecclesiæ Herefordensis. Sacrați sunt autem simul Cantuariæ in metropoli sede, convenientibus et cooperantibus in hoc officio suffraganeis ipsius sedis, Willhelmo episcopo Wintoniensi, Heriberto Norwicensi, Radulfo Cicestrensi, et Bernardo Mennewensi.

Post haec xiii Kal. Aprilis factus est conventus episcoporum abbatum et principum totius regni apud Serberiam, cogente eos illue sanctione regis

B Henrici. Siquidem Northmanniam se proxime transfiectaturum disposuerat, et quid sibi eventurum foret ignorans, Willhelmu, quem ex ingenua conjugi sua filium suscepserat, heredem regni substituere sibi volebat. Igitur agnita regis voluntate mox ad nutum ejus omnes principes facti sunt homines ipsius Willhelmi, sive et sacramento confirmati. Radulfus autem archiepiscopus Cantuariensis, et alii episcopi atque abbates regni Anglorum sive et sacramento professi sunt se et regnum et regni coronam, si defuncto patre suo superviverent, in eum omissa omni calunnia et occasione, translatores, eique, cum rex foret, hominia fidei mente facturos. De his ita. Habita quoque est his diebus causa de quæela quæ inter archiepiscopum Cantuariorum, et electum pontificem Eboracensem per integrum pene annum versata fuerat. Defuncto siquidem Thoma, cuius circa finem quarti libri supra memoratae Historiae satis habita mentio est, electus erat ad regimen prædicti pontificatus quidam de clericis regis, vocabulo Thurstanus, connivente Radulfo archiepiscopo, et aliam quam rei exitus probavit, de eo habente opinionem. Hic itaque electus cum ab ipso pontifice monebatur ut Ecclesiæ Cantuariensi ficeret quod debebat, et benedictionem suam ecclesiastico more susciperet, respondit benedictionem quidem se libenter velle suscipere, sed professionem quam exigebat, et antecessores suos fecisse sciebat, nulla ratione facturum. Cujus verbis

C quia Radulfus nec auditum præbere aequanimiter voluit, negotium ipsum eousque indeterminatum remansit. Ipse quoque Thurstanus legatos suos Romanam direxerat, modis quibus apud Romanos agi oportere sciebat, a papa cupiens absolutionem debitæ professionis obtinere, sed nihil effecerat. Rex autem Henricus, ubi advertit Thurstanum in pervicacia stare, et eamdem pervicaciam quasi ex tuitionis suæ fiducia fulcire ac manuteneret, rupit ei ipsius fiduciae nodos, et aperte protestatus est illum aut morem antecessorum suorum tam in professione facienda quam et in aliis dignitatibus Ecclesiæ Cantuariensis ex antiquo jure competentibus exsecuturum, aut episcopatu Eboracensi cum benedictione funditus cariturum. Ad quæ ille, clericorum quasi di-

gnitatis suæ libertati feta reverentia acclamantium, non sive cordis consilio impræmeditatus credens, renuntiavit pontificatui, spondens regi et archiepiscopo se, dum vivaret, illum non reclamaturum, nec aliquam calumniam inde moturum, quicunque substitutus fuisset. Sed cum post dies, et consueta obsequia et priustini honores circa se defectui magno paterent, tabesceret animo, et se fecisse quod fecit vehementer indoluit. Quapropter mutato consilio, regem trans mare euntem secutus est, sperans se revestituram sui pontificatus recuperatum, et tali modo erga eum factum ut, eo præcipiente, benedictionem ab archiepiscopo sine professionis exactione adipisceretur. Cui negotio cum se medium nisi rem protelando rex facere nollet, sciens archiepiscopum abominabile habere tanto præcipito se perenniter fieri obnoxium, suspensa res est, et nec ipse, nec alius quis in episcopatum Eboracensem substitutus.

Ipsò anno circa mensem Augustum, reversus a Roma supra memoratus Anselmus venit Northmanniam ad regem Henricum litteras apostolici deferens, quæ sibi vices apostolicas in Anglia administrare concedebant. Quod regno Angliæ brevi innotuit. Admirati ergo episcopi abbates et nobiles quique Lundonie adunati sunt super his, et quibusdam aliis, præsente regina, communi consilio tractatui. Quid multa? Placuit omnibus archiepiscopum Cantuariensem, quem maxime res hæc respiciebat, regem adire, et exposita ei antiqua regni consuetudine simul ac libertate, si consuleret, Romam iret et hæc nova annibilaret. Amplectitur ille consilium, et amore quam maximo visitandi apostolorum limina ardens mare transiit, et regem Rothomagi reperit. A quo et Ecclesia pontificatus ipsius civitalis summo gaudio et honore susceptus, per plures dies in eadem civitate ab ipso rege detentus est. Supia memoratum quoque Anselmum ibi reperimus transitum in Angliam, gratia legationis suæ exercendæ, præstolantem. Sed rex Henricus antiquis Angliæ consuetudinibus præjudicium inferri non sustinens, illum ab ingressu Angliæ detinebat, et ei, utpote nuntio beati Petri, largiter et officiose ministrari faciebat.

Radulfus igitur archiepiscopus eum rege de negotiis, pro quibus venerat, juxta rerum ordinem diligentius agens, consilium ejus Romani itineris calle ingreditur. Ubi autem in Franciam venit, gravi ulcere in facie percussus est, et, intumescente toto capite, usque ad extrema pene perducitur. Qua de causa in castro (quod Feritas a freno vocatur) per integrum mensem lecto decubuit, nobis qui cum eo eramus vix vitam illi pollicentibus. Melioratus tandem ab infirmitate, prout pati potuit, paulatim Romanum eundi iter repetit. Ibat autem cum magno et diviti comitatu, et admirabilis cunctis habitus magnifice suscipiebatur ab omnibus ad quos veniebat.

Lugdunum vero cum venissemus, ubi dominus

A et inclitus Pater Anselmus olim ab Anglia pro justitia pulsus, non sicut exsul aut peregrinus, sed incola et vere ipsius loci præsul et dominus ab omnibus habitus fuerat, Lugdunum, inquam, cum venissemus et cum honore et amore præcipuo suscepti fuimus, mansimus ibi aliquandiu, tum sincera omnium mihi conversantium dilectione icteli, tum nimia hiemis asperitate constricti, tum instanti Nativitatis Christi solemnitate devincti. His diebus pio nota mihi locorum et hominum familiaritate, ad sanctum Hirneum quadam vice ascendens, diversi ad oratorium beatæ Mariæ Magdalena, duabus ancillis Dei iuxta idem oratorium pro Deo reclusis, locuturus. Hæ Patri Anselmo pio sua religione quondam notæ, ejus fuerant sacratissima

B institutione in multis edoctæ. Inter has instinetu maligni, gravissima quedam discordia post discessum domini Anselmi orta est, ex invidiæ, ut sit, malo producta. Dum igitur inter se lites, improperia et plurima quæ earum proposito inindecentia erant singulis pene diebus versarentur, secundum quod ab eis ipsis accepi, una noctium astutit uni illarum, quam major ipsis discidii culpa notabat, Pater Anselmus, dura illam invectione corripiens, et quod ab eis male observata doctrina sua, de remotis mundi partibus se ad eas usque fatigaverit, conquerens. Jussit tamen ut coepitis desisterent, et s. suam (quæ Dei erat) pacem perdere nollent, sub onni celeritate, omissis ambagibus cunctis, in pacem redirent. Factum est quod suasit admirabilis præsul,

C et ecce habitant in Domo Dei unanimes, nec dubitant eum sibi esse præsentem quem sunt expertæ salubriter corripiantem. Præterea una de istis, Achalidis nomine, familiari affatu mihi sub testimonio veritatis innotuit, se post obitum memorandi Patri Anselmi quadam vice plus solito ex dono gratiæ Dei orationibus ac lacrymis deditam subito velat in mentis excessum super se raptam, et tribunali glorioissimæ reginæ cœlorum a quibusdam reverendis personis adductam. Quam cum debita veneracione salutasset, et jussa ante pedes ejus concidisset, post plurima quæ vidit et audivit admiranda patriæ celestis præconia, quasi quadam fiducia constantior effecta est. Inter alia quæ a domina rerum inquisivit, nec quæ fuerint mihi dicere voluit. De yenera-

D bili Hugone Lugdunensi pontifice sciscitata est, quomodo, scilicet, aut in qua sorte judicii Dei, jam defunctus sæculo, esset constitutus. At illa, bene, inquit, filia, bene ille erit per misericordiam Dei. Et de domino meo, ait, Anselmo Cantuariensi archiepiscopo, pia domina, si tibi placet, precor insinua quid sentiemus. Respondit: De illo certissima esto quod in magna gloria Dei est. Ad hæc illa ad se reversa: quid fecerit, in quo videlicet residuum noctis expenderit dulcedo et dignitas visionis considerantes quosque docebit. Ilæc quasi per excessum diximus, ducti amore dignissimi Patris Anselmi, quo vehementer, Domino miserante, imbuti, de eo semper scribere aut loqui dulce habemus. Hinc narrandi ordine progredimur.

Cum itaque Placentiam pervenissemus, episcopus Norwicensis, Herbertus nomine, qui nobiscum Romanam iturus Angliam exierat, valida insinmitate correptus est, ita ut, ingravescente languore, decem continuis diebus sine cibo et voce mutus jaceret. Quamobrem quatuor hebdomadas ibi exegimus, suspensi quid de episcopo ficeret Deus. Ubi vero illum convalescere certe advertimus, ad petitionem et consilium ejus Pater noster cœpto sese itineri reddidit, ipse debilitate nimia fessus ibi remansit, archiepiscopum aut illic præstolaturus, aut convalescens, si moram ficeret, redeundo præcessuus. Nos itaque Romam, ille Northmanniam, prout Dominus posse dedit, post nonnullas dies usque pervenimus. Quoniam igitur dominus papa propter discordiam, quæ illis diebus inter ipsum et imperatorem erat, et Romanos, Beneventi morabatur, nec Radulfus usque ad eum, partim propter corporis sui imbecillitatem, partim propter præfatam discordiam, eojus causa omnibus ad papam ire volentibus graves insidiae ab incolis struebantur, ullenus accedere poterat, missis nuntiis cum litteris innotuit ei et adventum, et adventus sui causam usque Romam. Quos ille benigne suscipiens, et verba eorum moderata æquitatis lance perpendens, juxta negotii modum scripsit episcopis Angliæ et regi, sic :

« Paschalis episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus episcopis Angliæ, et charissimo filio Henrico illustri regi, salutem et apostolicam benedictionem.

« Veniente ad nos, » etc. *Vide in Paschali II.*

In his nuntiis papam deserentes ad nos Romanam reversi sunt, nobis autem à Roma Sutriam usque egressis, post aliquot dies Radulfus archiepiscopus invitus ab imperatore eum, annuente papa, adiit, et per octo dies in exercitu suo, quem circa Romanam adduxerat, conversatus cum illo est. Inde iterum Romanam reversus denuo Sutriæ multis diebus moratus est. Fama siquidem quaque disperserat Romanum pontificem sub celeritate in urbem venturum, et ratus est se, colloquium ejus magnopere desiderantem, illic opportunius præstolaturum. Verum ubi intellectum est rem aliter esse, remeandi patr am iter arripuit. Venimus itaque Rothomagum ad regem Anglorum, et ab eo multo tempore in Northmannia detenti sumus.

Quibus diebus clerici Eboracenses supra memoratum Thurstanum, electum videlicet suum, suæ Ecclesiæ restitui cupientes, et ne professionem de subjectione sua pontifici Cantuariorum ficeret, modis omnibus insistentes, quos prudentiores de suis habebant, ad papam diligunt, desiderium suum ejus auctoritate et imperio nova lege per eos stabiliri gestientes. Qui viam aggressi et ad papam usque prefecti, quam veridici causæ suæ relatores apud eum extiterint, et res gesta, veraci, fateor, superius stylo digesta, et textus epistolæ quam ipse papa pro eodem Thurstano direxit, scire volentibus declarabit. Est autem hæc :

A « Paschalis episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Henrico, illustri Anglorum regi, salutem et apostolicam benedictionem,

« Nos auctores Deo, » etc. *Vide in Paschali.*

Restitutus in pontificatum Thurstanus venit Angliam circa Februarium mensem, anno scilicet secundo quo ipse in Northmanniam ad regem venerat. Venerabilis autem Pater Radulfus, necdum se a regis consortio sejungere valens, in Northmannia resedit, redditus sui opportunum tempus operiens. Superius quoque nominatus Anselmus eousque morabatur Rothomagi cum rege, pecuniam quæ hæc Petro de Anglia quotannis pendi solet Romanum reversurus cupiens secum habere. Ut autem ipse in Angliam pro exercenda legatione sibi injuncta transiret, rex, ut diximus, consentire solebat, ratione quam prælibavimus, et alis non minus rationabilibus usus. Quatenus ergo quid in hujusmodi (si forte contigerint) sit agendum secutura posteritas animadvertis, quæ nostris diebus acta sunt bene perstrinximus, nulli prejudicium, quod malit sequi, præfigentes.

B Post hæc, secundo videlicet anno quo et Radulfus archiepiscopus Romanam iturus Angliam exierat, et Anselmus pro exercenda legatione Angliam ut sperabat intratus de Roma Northmanniam ad regem Angliæ venerat, sacræ memorie Paschalis papa defungitur, et loco ejus Joannes quidam Caiæ natus substitutus. Qui Joannes in monasterio montis Cassini ab infantia monachus nutritus et

C adultus, in ministerio venerabilium apostolicorum Desiderii, Urbani et Paschalis assiduus fuerat cancellarii officio functus. Successor igitur summi pontificis institutus, mutato nomine, Gelasius est nuncupatus. Rex vero Teutonicus, qui et Romanus imperator, auditio papam huic vitæ decessisse, Romanum advolat, et Brachianensem episcopum, jam anno præterito ab eodem papa Beneventi excommunicatum, cedente ab urbe Gelasio, suum papam instituit, et, ex Burdino, Gregorium nominat. Quæ omnia ut scire volentibus clareant, epistolam super his ab ipso Gelasio in Gallias missam, quem et ecce subscribimus, legant.

D « Gelasius episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus, archiepiscopis, episcopis, abbatis, clericis, principibus, et ceteris per Galliam fidelibus, salutem et apostolicam benedictionem.

« Quia vos Romanæ Ecclesiæ membra estis, » etc. *Vide in Gelasio II, infra.*

His diebus gravi damno Anglia percussa est, in morte reginae. Defuncta siquidem est apud Westmonasterium Kal. Maii, et in ipso monasterio decenter sepulta. Quo autem iudicio Dei, ignoramus. Illico post hæc plures Northmannorum quam regi juraverant fidelitatem postposuerunt, et in regem Franciæ principesque ejus adversarios, scilicet ipsius naturalis domini sui non veriti justitiam, se transtulerunt. Unde quæ et quanta mala emiserint, cogitatu ne dicam dictu scimus esse difficile. Inter quæ

præfatus papa Gelasius per mare Burgundiam venit, et adventus ejus mox Galliae toti innotuit. Excitatū sunt quique potentes cum mediocribus ei occurere, et certatim parabantur interesse concilio quod ipse disponebat se media Quadragesima Remis celebraturum. Radulfus quoque archiepiscopus, auditio papæ adventu, de Rothomago, ubi eousque morabatur egressus, impiger ei occurere statuit. Sed ubi aliquantum itineris confecit, accepit a quibusdam ipsum papam longius discessisse, et versus Hispanias i.e. proposuisse. Unde ob laborem et prolixitatem difficilis viæ, consilio amicorum suorum profactionem suam ab incepto rediens distulit, eamdem, ut putabat, profactionem non multo post resumpturus, et ei Cluniacum venienti, auctore Deo, occursurus; ratus tamen consili fore, destinavit ad eum legatos suos, qui et itineris illius certitudinem, et animi ejus qualitatem erga se quidque de negotiis suis apud eum confidere posset diligentius investigarent. Quæ ubi Thurstano Eboracensi innotuerunt, relicta Anglia papam, ut sperrabat, suæ causæ gratia petitius mare transiit et Rothomagum venit. Ubi a rege, quod se inconsulto transfietauerit redargutus, ultra procedere inhibitus est, donec certiorum de processu papæ sententiam edisceret. Sed evoluto non multo temporis spatio, legati quos archiepiscopus direxerat, reversi nuntiant se ad papam venisse, eumque, multa nostris sœculis nova et inaudita proponentem factum, morte præventum et Cluniaci esse sepultum.

Itaque post hæc cardinales et alii Romani qui papam secuti Galliam venerant, sibi, veluti a suis longe remoti, consulentes, Guidonem Viennensem archiepiscopum loci auctoritate et opibus fultum, quo tutiores in aliena provincia essent, loco defuncti papæ substituunt, et mutato nomine Calixtum nuncupant. Dum hæc ecclesiastica ita in Burgundia disponuntur, apostolatus Romanæ Ecclesie, præfato Gregorio sedi beati Petri præsidente, administratur. Super his eigo multis rumoribus Anglia concussa est, alius hunc, alius illum, alius neutrum Ecclesie Dei jure prælatum asserentibus. Galli tamen et rex Anglorum cum pontifice Cantuariorum in Calixtum se transtulerunt, et eum (spreto Gregorio) pro apostolico suscepereunt. Utrum autem aliqua D vel a Calixto regi et primati Anglorum, vel ab ipsis illi mandata sint, illis diebus quæ authentica et memorie digna existent, necne, nulla nobis hucusque certitudo illuxit. Nos enim, qui his scribendis operam dedimus, in Anglia; illi vero de quibus agitur, extra Angliam ea tempestate morabantur. Cum enim Patei Radulfus Roma reversus, cum rege Henrico in Northmanniam conversaretur, et me, qui continuus comes beati Anselmi, dum viveret, esse solebam, quique in obsequio sui ipsius ex quo in pontificatum Cantuariensem assumptus fuerat, eousque assiduus eram, aliquantum insulari adverteret, paterno affectu mihi condoluit. Non igitur extra Ecclesiam, in qua ab infantia nutritus

A fueram, aliquo me mortis periculo premi ullaenam sustinens, Cantuariam mihi i.e. suasit ac persuasi, scribens pro bonitate sua conventui fratrum Ecclesie nostræ epistolam hanc, et per suum nuntium diligens.

« Dilectissimis fratribus ac filiis Chuonrado priori, ceterisque servis Dei, qui sunt Cantuariæ in Ecclesia Christi, fidelissimus eorum frater Radulfus, eisdem Ecclesie presbyter et minister devotus, salutem et amorem cum benedictione Dei et sua.

« Desiderio desideravi videre facies vestras, et eo amplius quod existimabam vos aliquatenus desolari super prolixitate morosa peregrinationis meæ. Ad vos igitur venturus in brevi, præmitto vobis fratrem et amicum nostrum dominum Eadmeum, omnium

B laborum et actuum nostrorum conscientiam et socium, qui cor nostrum funditus vobis denudare potest, et enucleatus omnia quæ circa me aguntur, quæque desiderii mei sint, revelare, quam alicui scripto credere judicaverim. Precor autem obnixius ut gratias ei referre semel et sæpe reminiscamini, pro servitio et honore quod mihi ex amore vero, ut vii prudens et perfectus, exhibuit, pro labore et onere quod sine murmuere pro me mœstus, pro se vero nihil questus sustinuit. Mementote ergo ut illi parem gratiam referatis, ostendentes mihi amorem quem erga me habetis, scientes ei, et eum honorem et amorem impendentes quem mihi impendere cupielis, scientes quoniam ejus absentiam ægre sustineo. Sed terruit me quidam quasi ramusculus illius infinitatis quo præterito anno vexatus est, cuius rei gratia eum præmittere coactus sum. Vos igitur curate ut sitis ei piissimi fratres, et impigeri mi administratores omnium earum rerum quæ saluti sua congrua et consequentia videbitis. Valete nostri memoriae. »

Hanc epistolam, non pro commendatione personæ meæ, quam nullius laude dignam certissime scio, hic notavi, sed ut his qui opinantur et obliquuntur, dicentes me patrem meum quasi in alieno positum deseruisse, et ei solarium obsequi mei moe prolixi adulteriæ subtraxisse, rem gestam simplici stilo describendo proponam. Et quidem, cum illum motam ultra condictum in redeundo facere viderem, profecto ad eum rediisse, si ex sua parte mihi interdictum non fuisset. Nam adventum suum jamjam instare suis in Anglia saepissime mandans, nolebat suæ pietatis intentu fatigari, sed se quantocius, ut putabat, adventurum, ubi eram, jussit præstolari. Hæc ita se habuisse, veritas ipsa novit. Quia ergo ab ipso patre non alio, sed hoc modo ad præsens separatus sum, si ea quæ interim geruntur, aut gesta sunt memorianda non scribo, nulli succensendum existimo. Nihil enim dubii pro certo haec tenus volui, sed nec nunc quidem scribere volo. Eum tamen aliquid egisse aut agere disposuisse de negotio, quod eousque versabatur inter ipsum et sæpe superius memoratum Thurstanum Eboracensem, dubitare non possum. Magna

siquidem instantia privilegium, quod tempore regis Willhelmo de ipsa re promulgatum, et signum ipsius regis firmatum in Ecclesia Christi Cantuariorum diligentibus eura servatur, illis diebus sibi mitti præcepit. Quod a tanto viro abs re factum non facile crediderim. Hoc itaque privilegium ad imperium suum sibi allatum Pater Radulfus cum suscepisset, papæ, ut nobis in Anglia dicebatur, de suis et alis quibusdam ecclesiasticis negotiis cum eo acquisitus, se præsentasset, nisi forte sponsione regis Henrici qua, se in regnum suum reverso omnem justitiam ei facturum, et saepe nominatum Thurstanum ad voluntatem et subjectionem suam se exhibitorum pollicebatur, illo procedere detineretur. Et hæc quidem sponsio nonnihil eum in transmarinis partibus detinebat, et eventum rei patienter exspectare persuadebat. Rex quoque bellicis tumultibus undique occupatus, nec se, ut volebat, deliberare, nec eis omissis in Angliam salva honestate sua poterat remeare.

Inter hæc, ipso videlicet electionis suæ anno, Ca- lix
tus papa instituit Remis generale concilium, xiii Kal. Novembris, qui fuit annus ab Incarnatione Domini millesimus centesimus nonus decimus, et ex quo Radulfus archiepiscopus Romam iterum Angliam exierat, annus quartus. Ad hoc concilium factus est multiplex archiepiscoporum, episcoporum, abbatum et principum diversarum provinciarum concursus, cum numerosa clericorum ac plebium multitudine. Quos inter (32) directi quoque sunt ab Henrico rege Anglorum ad ipsum concilium episcopi et abbates Northmanniae et insuper episcopi Angliae qui tunc temporis in Northmannia cum illo degabant, Willhelmus videlicet Exoniensis, Ranulfus Dunelmensis, Bernardus Meneuvensis, et Urbanus Glamorganensis. Ranulfus autem pontifex Cantuariorum, partim corporis imbecillitate, partim aliis rationibus præpeditus, ab accessu ipsius conventus prohibitus est. Supra nominatus autem Thurstanus, a rege licentiam petens illuc eundi, eam obtinere nullatenus potuit, donec, interposita fide sua, qua ei sicut domino suo astictus erat, illi promitteret se apud papam nihil acturum, unde Ecclesia Cantuariensis ullum antiquæ dignitatis suæ dispendium incurreret, nec episcopalem benedictionem ab eo, ulla ratione suadente, susciperet. Itaque tali sponsione ligatus iter arripuit, et ad papam quemadmodum suo negotio expediere sciebat, impiger venit. Quid plura? Posthabitâ fidei sponsione Romanos in causam suam, quo in quæque negotia pertinah solent, largitatis officio transtulit, et per eos, ut a papa episcopus sacraretur, sua manu cooperante impetravit. Sane, ante hæc nuntium suum rex ad papam direxerat, cautum illum faciens de querela quæ usque id temporis versabatur inter Radulfum archiepiscopum Cantuariorum et ipsum Thurstanum Nuntius autem horum et executor fuit Siefriedus, cognomine Pelochinus. frater archiepiscopi,

A habitu monachus, ingenio gnarus, prudentia providus regi ac papæ familiaritatis nexu copulatus. Igitur inter alia quæ huic rex papæ dicenda indixit, præcipue jussit ei dici quatenus id observaret ut, nullius gratia rei interveniente, Thurstanum aut ipse sacraret, aut ab aliquo nisi a pontifice Cantuariorum, ut moris esse solet, sacrari joiceret, aut permitteret, alioquin se illum in nullum suæ dominationis locum amplius recepturum. Et si contra hanc sententiam ipse, quasi apostolatus sui auctoritate, forte niti vellet, certus existeret quod nec pro amissione coronæ suæ, utpote spatio septem annorum excommunicatus, propositum suum in hac causa permutaret. Respondit: « Ne putet rex me de negotio de quo agit quavis ratione secus actuum quam ipse velit. Nec enim me unquam ad hoc mea iulit voluntas ut Cantuariensis Ecclesiæ dignitatem, cui tot præclarí Patres, ut pene toti mundo notissimum est, præsederunt, quoquo modo humiliem. » His apostolici verbis regius nuntius credulus effectus, de suæ legationis effectu securus factus est. Quapropter cum Remis venisset, et mane Dominici diei præcedentis diem præstitutū concilii cum Cantuaritis suis sociis audiret apud Sanctum Remigium quosdam protestantes ei Thurstanum et suos alacres ad benedictionem pontificatus in sede episcopali præparari, miratus est ultra modum, nec iis quæ dicebantur aliquatenus poterat fidem præbere. Ac ubi rei veritas palam innotuit, Joannes archidiaconus Cantuariensis (quem negotii istius tenor illuc adduverat) papæ astitit, et in præsentia plurimorum episcoporum necne aliarum excellentium personarum, ipsam benedictionem viva voce a pontifice Cantuariorum fieri debere calumnatus est; nec ipsum, licet officio papæ fungeretur, juie posse Ecclesiæ Cantuariensi jus suum præcipere, eum constaret eam nulli quod juste debebat eousque denegasse. Ad quæ ille respondens: « Nullam, inquit, injustitiam Ecclesiæ Cantuariensi facere volamus, sed, salva justitia et dignitate illius, quod proposuimus exsequemur. » Quod audientium qui que mirum dictu judicaverunt, videntes eum adversa fronte, quæ dicebat nimis injuste facio refellere. Consecratus namque in pontificatum Eboracensem Thurstanus est, fide quam Domino suo sub Deo pollicitus fuerat, hoc modo fraudatus. Ex quo facto in admirationem concussa sunt corda multorum. Rati enim sunt tantam rem eum nullatenus presumere potuisse, si regiam voluntatem sibi consentaneam in ea non advertisset. Huic consecrationi cum ad jussum papæ plures e Gallia episcopi interessent, reverendæ memoriae Hubaldus archiepiscopus Lugdunensis nullo pacto, nec ipso papa jubente, interesse voluit, perpendens non recto calle rem procedere, et horrens tantam injuriam Ecclesiæ Cantuariensi, cui speciali amicitia et fraterna familiaritate jungebatur, contra æquum infligi. Episcopi vero regni Anglorum, quos ad concilium a rege Henrico directos diximus, nondum

illuc venerant, et ea re, mis absentibus, hæc ita completa sunt. Quæ ut regi certo innotuerunt, mandans modis omnibus Thurstano et suis interdixit redire in Northmanniam et Angliam, et in omnem locum dominationis suæ. Ratum ex his quique audientium habuere præter consensum regis quæ fuerunt facta fuisse. Itaque post hæc Calixtus Gi-
sbertum venit, et rex Henricus illic ei locuturus accessit. Acta igitur sunt multa inter eos, quorum gratia par erat tantas personas convenisse. Inter quæ rex a papa impetravit ut omnes consuetudines quas Pater suus in Anglia habuerat, et in Northmannia, sibi concederet, et maxime ut neminem aliquando legati officio in Anglia fungi permitteret, si non ipse aliqua præcipua querela exigente, et quæ ab archiepiscopo Cantuariorum cæterisque episcopis regni terminari non posset, hoc fieri a papa postularet. Quibus omnibus pro statu temporis definitis papa rogat regem Thurstanum amicum fieri, eumque pontificatui, ad quem ipsum sacraverat, pro amore suo restitui. At ille hoc se, dum vivebat, non facturum sua fide spondisse confessus est. Ait : « Ego apostolicus sum, et, si feceris quod postulo, ab hac te fidei sponsione absolvam. Tractabo de his, ait, et quæ consili mei tenor invenerit, paternitati tue notificabo. » Hinc a papa recessit, et ei per internuntios suos de negotio ita respondit. Quod dicit se, quoniam apostolicus est, me a fide quam pollicitus sum absolutum, si contra eamdem fidem Thurstanum Eboraci recepero, non videtur regiae honestati convenire hujuscemodi absolutioni consentire. Quis enim fidem suam cuivis pollicenti amplius cederet, cum eam mei exemplo tam facile absolutoe annihilari posse videret. Verumtamen quia Thurstanum in pontificatum tantopere petit admittit, quantum mea referit, ea conditione pro amore suo concedo ut ipse primo Cantuariam veniat, et debitam obedientiam ac subjectionem quam Thomas, Girardus et alter Thomas Ecclesiæ Cantuarensi ejusque primatî professi sunt, scripta ex more professione profiteatur. Quod si facere supersederit, sciat quod, nullo edicto compellente, me in Anglia regnante Eboraci Ecclesiæ præsidebit. Hoc siquidem me servaturum promisi et fidem meam vadem posui, ne aliquando siam transgressor hujus promissi. His ita de legatione Angliae et pontifice Eboraci determinatis, Pater Radulfus Angliam revertitur, et Dofris appulsus, cum summo honore et gudio in sedem suam Cantuarie u. Non. Januarii recipitur. Anselmus autem, qui legatione Angliae, ut descripsimus, gloriabatur, nec Angliam intrare, nec aliquo legati officio fungi dignus habitus est. Itaque omnis hujusce potestatis exsors effectus, a Northmannia est in sua regressus. Thurstanus vero papam secutus est, sed non diu ab eo, ne presentia ejus gravaretur, detentus. Rex autem Henricus in sua sententia persistans, eum nec pontificatu Eboraciensi, nec in suæ potestatis aliquem locum admitti sinebat.

A His diebus excitata est sollicitudo multorum ad investigandum auctoritates et antiqua privilegia primatus quem ecclesia Cantuariensis, quæ est Dobrobernensis, sibi vindicat super Ecclesiam Eboracenensem. Quod ea re maxime contigit quia causa quæ inter Radulfum pontificem Cantuariorum et Thurstanum Eboracensem eo usque, ut descripsimus, versabatur, in notitiam transmarinorum episcoporum delata fuerat, ipso Thurstano propugnationem eorum sibi contra Patrem Radulfum modis omnibus asciscente. Et illi quidem, utpote consuetudinum et privilegiuum Ecclesiæ Christi Cantuariensis ignari, immoderatus Thurstano favebant, autuantes, ut ipse ferrebat, Radulfum vi magis et divitiarum copiis prodeunte quam prius auctoritatibus, et Romanorum pontificum privilegii in suis assertiōibus nisi. Sed cum ad hæc dicere tam in vanum tale quid opinari, et satis sufficere, ad determinationem hujus discidiū, quæ a tempore regis Willhelmi, qui armis Angliam ceperat, de ipso negotio gesta sunt, præsertim cum a diebus regni ejus pene cuncta quæ ab Anglis antiquitus quasi sacrosancta celebrabantur, nunc sive postremæ auctoritatis, quorundam judicio habeantur. Non hinc, aiunt, ita est, immo nova quæ istis temporibus inferuntur antiquum scriptorum astipulationibus, ut rata sint, necesse est fulciantur. Ex his ergo, ad hæc investiganda, multorum sollicitudo, ut diximus, evigilavit, et confusa Ecclesia Dei justitiae, antiquorum scribitorum abdita, sacerdotum Evangeliorum volumina, soli decori domus Domini eatenus inservientia diligenter perscrutata est. Ecce autem, ut voluntas justi amans optato effectu non privaretur quæ subscripti⁹, revelante Deo, privilegia quedam repepta sunt, summa undique et apostolica auctoritate subnixa. Sunt autem haec :

« Bonifacius papa Aethelberto regi Anglorum.

« Dum Christianitatis vestræ integritas ita circa Conditoris sui cultum excreverit ut longe lateque resplendeat, et in omni mundo annuntiata, vestra Deo dignæ operationis augmenta referat, enormes largitioni omnium bonorum Deo grates evolvimus, » etc.

D « Bonifacius papa Justo archiepiscopo Dobrobernensi. »

« Susceptis vestræ dilectionis apicibus, in quibus repetimus inter alia, plurimos ex gentilitate ibidem degentium, Deo omnipotenti et Domino nostro Jesu Christo auxiliante, conversos, maxime autem in paribus Cantiane ad veri Dei nostri fidem vestris laboribus perductos, valde gratulati sumus. »

« Honorius papa Honorio archiepiscopo Dobrobernæ. »

« Susceptis vestræ dilectionis litteris, in eis reperiimus vestri laboris sollicitudinem circa vobis commissum gregem, multa fatigatione occupatam, » etc.

« Vitalianus papa Theodoro archiepiscopo Cant.

« Inter plurima, quæ nobis per vestras syllabas intimare jussisti, cognovimus etiam desiderium ve-

strum pro confirmatione diœcesis vestrae, quæ tuæ subjacet ditioni, quæ in omnibus ex nostro apostolice auctoritatis privilegio splendescere desideras etc.

« Sergius papa regibus Anglorum.

« Donum gratiae spiritualis, quod sancti Spiritus illustratione fidelium corda succedit, ac reparando reficit et virtutis mirifica constantia roborat, et cœlestium beneficiorum instituit perenniter promerteri suffragia, et labentium rerum exitia nihilominus præcavere, » etc.

« Idem papa episcopis Angliæ.

« Sicut nobis, fratris incogniti, quibus curam officii pastoralis beati apostolorum principis Petri supernæ dignatio miserationis regimenque concessit, reverendam advenit præsentiam, ita quoque vestri religiosissimi pæsulatus collegii agnita salus geminum attulit munus tripudii. Nam omnium auctoři honorum Domino D. o nostro immensas peragimus gratias, reperta fratrum fidelium in sinu sanctæ matris Ecclesiæ unanimitatibus devota constant a, et amoris fervente inter se dilectionisque consortio. Sic enim sagaci solertia Deum complacare noscuntur, afferentes ei pura libamina, cum in ara pectoris splendoře veri Inminis resoventes, nullis illecebris mentem illudant, nullis fratrum stimulis corda præcellant, nullis nocentibus proximos mentibus annuant, sed, ut Dei ministri, speculum se subjectis vita morumque probitate exhibeant. Illic sibi Deum prosperantem invenient in adversis, nec quidquam poterit hostis insidias eis nocendi subiipere. Et enim uti est præsto Domini adjutorium, cuncta fugatur spirituum malignorum adversitas. Cumque ita sit, » etc.

« Gregorius papa epi c̄pis Angliæ.

« Dei omnipotentis immensæ pietatis magnitudinem collaudamus, qui suæ majestatis gloriam sic dilatae dignatus est ut in omnem terram exiret iam sonus prædicatorum suorum, et in fines orbis terræ verba eorum, » etc.

« Leo papa Athelardo archiepiscopo.

« Potiusq[ue] discretioni præcipue convenit præsumilibus Ecclesiarum secundum eorum irreprehensibilem fidem audientiam præbere et eorum, quæ per beatum Petrum principem apostolorum et nos genere e considerayerint, quæ canonicis non refiagnantur sanctionibus affectum concedere. »

« Formosus episcopus Angliæ.

« Auditus, nefandorum ritus paganorum in vestris partibus repullasset, et vos tenuisse silentium ut eanes non valentes latrare, gladio separationis a corpore Dei Ecclesiæ vos ferire deliberavimus, » etc.

« Joannes papa Dunstano archiepiscopo.

« Joannes episcopus, servus servorum Dei, confratri Dunstano, Dorobernensi episcopo, vitæ perpetuae permanendam in Christo salutem.

« Si pastores ovium solem geluque pro gregis sui custodia die ac nocte ferre contenti sunt, et oculis conspectant vigilantibus, ne aliqua quædem ex ovibus

A ant errando pereat, aut setinis laniata morsibus rapitur, quanto sudore quantaque cura debemus esse pervigiles ob salutem animalium, qui pastores dicimur earum? Attendamus igitur nos officium exhibere erga custodiam Dominicarum ovium, et, ne quasi

Iupo veniente territi fugiamus, ne in die divini examinis pro desidia nostra ante summum Pastorem et negligentia nostra excruciemur, unde modo honoris reverentia in sublimiore arce cæteris dijudicamur. Primatum itaque tuum, in quo tibi ex more antecessorum tuorum, vices apostolicae sedis exercere convenit, ita tibi ad plenum consummamus, sicut beatum Augustinum, ejusque successores, præfate Ecclesiæ pontifices, plenius habuisse dignoscitur. Pallium vero fraternalitati tuæ, ex moe, ad missarum solemnia celebranda commendamus, quo tibi non aliter Ecclesiæ tuæ privilegii in suo statu manentibus uti consedimus, quam usum antecessores nostri prodiderunt. Neque tua prudensia hoc incognitum habet vel cuiusquam, quoniam indumenti honor moderatione actuū tremendus erit. Honestati morum tuorum haec ornamenta convenient, quatenus auctore Deo, possis esse conspicuus, ita ut vita tua filii tuis sit reguli, et in ipsa, si qua tortitudo illis inest, dirigatur, dum in ea quod imitentur aspiciant, in ipsa semper considerando proficiant, ut tecum Deum per hoc, quod bene viveant, videat mercantur. Cui ergo tuum neque prosperis qua temporaliter blandiuntur extollatur, neque adversis dejiciatur. Quidquid illud fuerit adversi, virtute in Christo patientiæ a te devincatur. Nullum apud te locum favor indiscretus inveniat: in omnibus discretionem ahi in te cognoscant. Insontem apud te culpabilem suggestio mala non faciat, nocentem gratia non excusat. Remissum te delinquentibus non ostendas; nec quod illis non profuerit, hos perpetuare permittas. Sic in te et boni Pastoris dulredo sit, et judicis severa distinctio:

B unum scilicet quod innocentibus soveas, aliud quod inquietos feriendo a pravitate compescas. Sed quoniam nonnunquam præpositorum zelus, dum distinctius malorum vindicta est, transit in crudelitatem, coiptionem in judicio refrena, et censuram disciplinæ discute, ut et culpas ferias, et a dilectione peruersorum quos corripis, non recedas. Misericordiam

C prout virtus patitur, pauperibus exhibe. Oppressis defensio tua subveniat. Opprimentibus modesta ratione contradicas. Nullus faciem contra justitiam accipias. Nullum querentem justa despicias. In custodia æquitatis excellas, ut nec divitem potentia sua apud vos aliquid extra viam suam de accusatione audias, nec pauperem faciat humilitas sua desperare, quatenus, Deo miserante, talis possis existere qualem sacra lectio præcipit, dicens: *Oportet episcopum irreprehensibilem esse (I Tim. iii, 2).* Sed his omnibus uti salutariter poteris, si magistrum charitatem habueris; quam qui secutus fuerit, a recto tramite non recedit. Ecce, frater charissime, inter multa alia, ista sunt sacerdotum, ista sunt pallii jura. quæ si studiose servaveris, quod foris

D prout virtus patitur, pauperibus exhibe. Oppressis defensio tua subveniat. Opprimentibus modesta ratione contradicas. Nullus faciem contra justitiam accipias. Nullum querentem justa despicias. In custodia æquitatis excellas, ut nec divitem potentia sua apud vos aliquid extra viam suam de accusatione audias, nec pauperem faciat humilitas sua desperare, quatenus, Deo miserante, talis possis existere qualem sacra lectio præcipit, dicens: *Oportet episcopum irreprehensibilem esse (I Tim. iii, 2).* Sed his omnibus uti salutariter poteris, si magistrum charitatem habueris; quam qui secutus fuerit, a recto tramite non recedit. Ecce, frater charissime, inter multa alia, ista sunt sacerdotum, ista sunt pallii jura. quæ si studiose servaveris, quod foris

D prout virtus patitur, pauperibus exhibe. Oppressis defensio tua subveniat. Opprimentibus modesta ratione contradicas. Nullus faciem contra justitiam accipias. Nullum querentem justa despicias. In custodia æquitatis excellas, ut nec divitem potentia sua apud vos aliquid extra viam suam de accusatione audias, nec pauperem faciat humilitas sua desperare, quatenus, Deo miserante, talis possis existere qualem sacra lectio præcipit, dicens: *Oportet episcopum irreprehensibilem esse (I Tim. iii, 2).* Sed his omnibus uti salutariter poteris, si magistrum charitatem habueris; quam qui secutus fuerit, a recto tramite non recedit. Ecce, frater charissime, inter multa alia, ista sunt sacerdotum, ista sunt pallii jura. quæ si studiose servaveris, quod foris

aceperisse ostenderi, inteshabes. Sancta Trinitas fraternaliter vestram gratiae suae protectione circumdebet, atque ita in timoris sui viam te dirigat ut, post vitæ hujus amaritudinem, ad æternam simul dulcedinem persenire mereamur. » Et hoc scriptum est per manum Leonis scrinialis sedis apostolicæ in mense Octobris, inductione III Datarum, die I Kal. Octobris, anno XII summi pontificis Joannis. »

Hæc, ut prælubavimus, in archivis ecclesiæ Domini Salvatoris reperta, futurum memoriam non absurdum aestimavimus commendare. Et quidem his plura inventa sunt, sed aliquibus eorum nimia vetustate obliteratis, aliquibus in chartis ex Biblio compotis, et peregrinis characteribus inscriptis, et ipsis quoque ex majori parte detritis, notitiae nostriæ usquequaque non patuerunt. Ac nos ignota pro notis scribere horrorem habentes, necessario ea huic operi alienavimus. Sane quod quosdam non pudet astruere, soli scilicet personæ beati Augustini primi pontificis Cantuariensem leatum Gregorium concessisse non solum episcopos quos ordinaret, neque hos tantummodo qui per Eboracæ episcopum essent ordinati, sed etiam omnes Britannæ sacerdotes habere, Domino Deo nostro Jesu Christo auctore, subjectos; quale sit, sacra successorum ejus decreta, successoribus ipsius Augus ini directa, quæ pauca prænotavimus, satis ostendunt. In his quippe videre planum est eos intellexisse non magni munera esse, si eis solummodo illa dixisset, cum, ut alia taceam, suis diebus Eboracensis provincia nec fidem Christi suscepit, nec qui eam prædicaret eo directus sit. Tanta enim in Cantia et vicinioribus regionibus, in prædicatione nominis Christi, et ipse et socii ejus habueront ad faciendum ut a tam longinquis partibus eis fuerit abstinendum. Beatus siquidem Paulinus, qui primus Northumbriensibus Evangelium prædicavit, et Eboraci primus cathedralm pontificalem solitus est, non a beato Augustino, sed a Justo, qui quartus ab ipso Augustino Cantuariensis pontifex existit, episcopus electus, ordinatus, et illuc destinatus fuit, quemadmodum venerabilis Beda in Historia gentis Anglorum veraci stilo digessit, et omnibus notissimum est. Quæ igitur beatus Gregorius Augustino dixit, in Augustino suis successoribus dixit, per quos Deo implere placuit quæ per ipsum Augustinum sua dispositione implere voluit. Non jure itaque privilegio Augustino collato prævandi sunt qui, sedis ejuspræsidentes, vices ipsius exequendi officio functi sunt. Quod vero dicunt beatum Gregorium satis dicere posse et nosse, si voluisset, et tua fraternitas, et successores sui, verum omnimodis esse fatemur. Et similiter non dubitamus Dominum Christum, dicentein beato Petru: *Quodcumque ligaveris super terram erit ligatum et in cælis, et quodcumque solveris super terram erit solutum et in cælis (Matth. XVI, 19)*, scisse dicere, si voluisset et successores tui. » Qui ergo privare nituntur successores sancti Augustini potestate et dignitate, quam ipsi Augustino concessit beatus Gre-

Agorius, præsent, si audent, successores beati Petri potestate et dignitate, quam ipsi Petro concessit sanctus et justus Dominus. Eodem enim modo, quo Dominus locutus alii, in apostolo suo Petro, locutus est Gregorius successoribus ejus in discipulo suo Augustino: *Juste judicate, filii hominum, et perpendite de similibus idem esse judicium*. Illud etiam istis annectendum putavi quod præfatus Beda refert Theodorum, qui septimus a beato Augustino in cathedralm ejus successit, primum esse in archiepiscopis, cui omnis Anglorum Ecclesia manus dare consentiret. Et hic utique cum primo functus pontificatu Britanniam venisset, Ceaddam Eboracensem prælatum a pontificatu submovit, eo quod non jure sacratus, injuria fuerit eidem Ecclesiæ, per officium B sacerdotale præpositus. Moxque Wilfridum substi-nuit, et ei integrerrime pontificatum Eboracæ, fretus auctoritate Romanæ sedis, delegavit. Quem deinceps ad concilia sua venire faciebat, et ejus obedientia ac subjectione pro temporum qualitate per omnia utebatur. Hunc etiam postmodum, emeritibus querelis, quas commémoriae longissimum est, in sua Ecclesia Eboraci, non solum episcopatu privatit, sed et parochiam ejus in tres episcopos, libera utens potestate, distibuit. Deinde, soluto ipsius dissidii nodo, juxta placitum voluntatis suæ, remotis ipsis episcopis, eundem Wilfridum pristinæ dignitati restituit. Nihil novi dicitur; vetera sunt hæc, et antiquorum gesta scientibus evidentissima. Illud quoque non minoris evidentiæ luce patescit, Brithwaldum successorem ipsius Theodori, illum ipsum Wilfridum, cujusdam inobedientiæ culpa accusatum, secundo ab episcopatu deposuisse, ac postea senectuti ejus et religioni compassum, sui pontificatus gradu restituisse ab apostolica sede interpellatus. Sed quid juvat infinita contexere? Itaque de his ita, ut qui Ecclesiæ Christi Cantuariensis auctoritatè derogare non metuant, saltem se in lumine positos non posse videre erubescant, et vel amodo ora claudant ne prava loquentes, recta amantibus opprobrio siant. Ipso anno quo Radulfus archiepiscopus Cantuariensis de transmarinis partibus in Angliam reversus est, qui fuit annus ab Incarnatione Verbi Dei millesimus centesimus vicesimus, venerunt ad eum missi ab Alexandro rege Scotorum quidam honorati et strenui viri. Horum unus quidem monachus, et prior Ecclesiæ Dunelmæ, Petrus nomine, clericus duo, unus exstitit miles. Negotium autem legationis eorum qui nosse curat, quam detulerunt epistolam subscriptam, legendo vel audiendo percuriat.

« Alexander, Dei gratia, rex Scotorum, Radulfo reverendo Cantuariensi archiepiscopo, et cum reverentia diligendo, salutem.

« Audita prosperi adventus vestri in Angliam januariu a me desiderati manifesta relatione, de incolumente ac prosperitate vestra congaudens summoque protectori gratias inde referens, cum temporali undique occupatio cuiarum iter meum, et vestra ad præsens valcam frui praesentia, impedit,

tam litterarum designatione quam legatorum relatione animi mei affectum vestram bonitati cupio manifestare. Tantæ etenim discretionis personæ fuit consilio, bonum propositum per optimæ ad boni operis effectum, Deo annuente, non dubito me posse perducere. Vestram igitur latere nolo excellentiam, Ecclesiam Sancti Andreæ in regno meo existentem jamdiu pastorali cura destitutum, Dei et vestre benignitatis providentia pastore idoneo desiderantem me velle consolari. Quocirca vestre pietatis deponco clementiam, ut quamdam personam a plerisque mihi laudatam, Eadmerum scilicet monachum, si vobis idonea visa fuerit, ut pontificali inthronizetur dignitate mihi liberam concedatis. Vereus enim summum Pastorem me graviter offendisse, cum gregem suum negligentia mea aliisque forsitan crimibus impediensibus pastoris penuria desolatum, et a tramite veritatis in pluribus exorbitatum diu permiserim, filiali etiam timore timens in hac re cum amodo offendere, ad vestre fontem discretionis recurso, ut prius memor existens dilectionis inter nos habite, me filium vestrum paterno affectu spiritualiter jamdiu a vobis adoptatum, vestri munimine consiliu in hac re tueanini. Vale. »

Miratus ex his Pater Radulfus, et ratus hoc verbum a Deo egressum (maxime, quia omnino constabat eumdem fratrem, nec per se nec per quemlibet hominem, unquam de ipso negotio aliquo modo apud quemquam egisse, hec ejus absentiam moleste ferret; nam sicut in servitio beati prædecessoris sui Anselmi, sic et in suo assiduus esse solebat), noluit tamen regiae petitioni assensum non præhere, ne videretur Dei ordinationi resistere. Quoniam igitur acceperat ipsos legatos pro eadem re, et pro aliis regem Anglorum ex parte domini sui adituros, ipse et conventus fratrum Cantuariensem miserunt per manus illorum ipsi regi epistolam: hanc:

« Henrico regi Anglorum, charo domino suo ac summo honore venerando, frater Radulfus, sanctæ Cantuariensis Ecclesie indignus sacerdos, et totus coventus ejusdem Ecclesie, salutem, et orationes et fidelia obsequia.

« Notum facimus sublimitati vestre Alexandrum, regem Scotorum, cum consensu cleri et populi regni sui, legatos suos ad nos misisse, et consilium curæ pastoralis ad opus Ecclesie Sancti Andreæ a nostra Ecclesia expetiisse. Considerantes ergo eorum justam petitionem, et, tam divinæ amoris reverentiam quam sanctæ matris Ecclesie utilitatem attendentes, laudandis desiderius pium præbuimus assensum. Concessimus ergo, juxta petitionem eorum, personam Ecclesie nostræ ab eis denominatam, dominum Eadmerum, quem a pueritia disciplinis ecclesiasticis sublimiter institutum et sanctis moribus decenter ornatum ad officium sacerdotale omnino scimus idoneum. Vestram igitur venerabilem sublimitatem submisso corde deposcimus, ut vestre celsitudinis pia voluntate atque auctoritate, et illorum Deo digna petitio et super tam necessaria Ecclesie Dei nego-

A to nostræ humilitatis concessio' roboretur. Omnipotens Deus sublimitatem vestram ad honorem suum et munimentum Ecclesie sue per longa tempora incolumem custodire, et post temporale regnum dignitate perennis regni sublimare dignetur.

Rescripsum regis ad hæc :

« Henricus, rex Anglorum, Radulfo archiepiscopo Cantuariæ, salutem.

« Volo et concedo ut monachum illum, unde rex Scottie te requisivit, liberum ei concedas ad consuetudinem terræ suæ in episcopatu Sancti Andreæ. Teste Everardo de Calna apud Rothomagum. »

« Post hæc misit eumdem fratrem, prout oportere putabat, ad regem Scotie, scribens ipsi regi sic :

« Charo domino et amico Alexandro, Dei gratia, regi Scotorum, Radulfus archiepiscopus, salute et orationes.

« Gratias Deo innumerabiles referimus, qui ad cognoscendum atque petendum quæ debebatis, remotis nebulis, mentis vestre oculos aperuit. Gratias nihilominus generalitati vestre, qui petitionibus vestris legitimis nos vobis ex amicis amicissimos, ex familiaribus familiarissimos et junctissimos reddidistis. Licet enra ipsis petitionibus quasi oculum aut dexteram a corpore nostro avellere queratis, laudare tamen habeo justum desiderium vestrum, et, in quantum potero, secundum Deum illi obtemperare. Volens quidem, et si pace Dei et vestra potest dici, invitus assentior bonæ vestre voluntati, volens vero, quia Dei voluntati, quem in hoc facto praesentem atque proprium conspicio, resistere non audeo, nec cor vestrum in nos amaricale. Invitus autem, quod (quasi solus) et patris consolatione, ac revelatione assidua, et filii sapientis consilio et auxilio in infirmitate nostra ac ætate destituo. O sapientis viri consilium (si nos eo non spolaretis, et cum spoliatis) qui tantum virum, tam famosum, tam Ecclesie Dei uilem, vita, et moribus, et litteris divinis, et, si opus fuerit, secularibus a pueritia instructum, terræ vestre consilio praesesse, in his quæ ad Deum pertinent, satagatis. Si alius ex partibus longinquis quod petitis peteret, pro certo sciatis non paterer elongari a nobis cordis nostri arcanum, sed vobis nihil est secundum Deum, quod abnuere velimus. Mittimus ergo ad vos personam quam petitis, et omnino liberam, ut a vobis certius discat si ad honorem Dei et sanctæ matris Cantuariensis videlicet Ecclesie spectet petitio vestra.

Caute igitur et cum consilio tractate quod agitis, quia sunt multi qui libenter sacrationem istius disturbarent, et si valerent, distractando cassarent. Proinde nostrum esset consilium ut quam citius ad nos remitteretur sacrarius, ne dilatione quod timimus interveniat, vel quod nollemus. Salutat vos coventus fratrum Ecclesie nostræ vere fideles vestri, et omnino ad servitium vestrum parati. In commune autem rogamus ut ita vos habeatis erga fratres nostros, qui in regno vestro sunt, ut Deus vobis inde gratias habeat et nos. Valete. »

Veniens itaque frater ipse in Scotiam, mox tertio die adventus sui illo, qui fuit dies festivitatis gloriosissimorum apostolorum Petri et Pauli, suscepit, eligente eum clero et populo terrae, et concedente rege, pontificatum sancti Andree apostoli Chonimuntensis. Quae res ita disponente Deo acta est ut nec virga pastorali, vel annulo a rege investitus fuerit, nec hominium ei fecerit. Latus itaque dies habitus est, atque in laudem Dei alacriter expensus. In crastino autem rex, cum electo de consecratione illius secretius agens, et modis omnibus eum a pontifice Eboracensi consciari exhorrens, ubi, eo docente, accepit auctoritatem Ecclesiae Cantuariensis, ex antiquo toti Britanniae preeminere, et idecirco, ipso disponente, se Cantuariæ episcopalem benedictionem velle requirere, conturbatus animo surgens discessit ab eo. Nolebat enim Ecclesiam Cantuariensem anteferri Ecclesiae Sancti Andreæ de Scotia. Vocans itaque Willhelnum monachum Sancti Edmundi qui, post Thurgodam eidem episcopatui præpositus, pene illum evacuaverat, præcepit ut more solito in episcopatu se haberet, exspoliato noviter investito. Expleto autem post hæc mense integro, et his quæ supererant jam terris episcopatus funditus evacuatis, pro voto principum regni rex Alexander ipsum electum convenit, viisque ab eo obtinuit ut quod super iniemicos suos exercitum ducere disponebat, viagam pastoalem desuper altare, quasi de manu Domini susciperet, et ita in toto regno curæ animarum omnium, pro posse, demeps intenderet. Post hæc ad ecclesiam Sancti Andreæ venit, et occuriente ei regina, susceptus a scholasticis et plebe, pontificis loco successit.

Inter hæc, eisque Thurstanus Eboracensis in transmarinis partibus morabatur, et supra memorato negotio suo viriliter insudans, ad hoc etiam regem Anglorum provocavit, quatenus et pontifici Cantuariorum semel et regi Scotorum ter scriptis mandaret, ne aut ille electum Sancti Andreæ consecraret, aut iste ulla ratione sacrari permitteret. Quæ res multorum animos vulneravit et in diversa distinxit, et electum, ne Christianitati corrigendæ jure pontificali intenderet, non parum debilitavit. Unde hi quibus cordi erat suis voluptatibus magis quam Dei jussionibus obtemperare roboratis sunt, et quoniam suorum morum correctionem formidabant, jam securi ridebant. Quid plura? Rex ipse ad regis Anglorum jussa pavescens, ex hoc hominem minoris apud se honoris habere et sensim sua cœpit imminuere. Quod ipse advertens, seque modicum, eo sibi adverso, secundum Deum in regno illius proficere certissime sciens, proposuit Cantuarjam ire, et inde quid sibi potissimum in tali causa foret agendum consilium querere. Quod uti regi innotuit, dixit eum ab Ecclesia Cantuariensi penitus absolutum, nec omnino aliquid in ea participium habere, seque in vita sua consensum non præbiturum, ut episcopus Scotiæ subderetur pontifici Cantuariorum. Quibus cum ipse referret, quod

A nec pro tota Scotia abnegaret se esse monachum Cantuariensem, turbato spiritu: « Nihil, inquit, fecimus a Cantuaria petentes nobis episcopum. » Ex hoc igitur, cordis sui rancore devinctus, eumdem virum in multis cœpit fatigare, multis injuriis clam et palam exagitare, eum dignitate ac rerum episcopalium proventu despoliare. Non igitur cum electo oculo aspicere, non verba ejus vel etiam de Deo prolata, poterat patienter audire; quæ res vulgus latere non potuit. Rumores itaque multi exorti sunt, patentes diversas in diversa trahentes. Quod electus advertens, et suum esse in talibus (ut piæ habavimus) non utile esse perpendens, per internuntios mandavit ei haec: « Quia video te non esse, ut mihi expediret, serenum erga me, nec scio quare hoc sic me promeruisse, cum certum habeatur me non multum, te offenso, in Christianitatis correctione in regno tuo profuturum, rogo ut tuo favore prosecutus, Cantuariam ire me sinas, quatenus consilium, quod mihi sit agendum, inde requiram, et benedictionem pontificalem ad honorem Dei et exaltationem regni Seotorum inde suscipiam. » Non sederrunt hæc animo ejus, et petitioni illius se nequaquam assensum præbiturum asseveravit, contestans regnum Scotie Cantuariensi Ecclesiæ mihi subjectionis debere, et ipsum ab ea penitus immunem factum sibi datum esse. Cui cum ille hoc se eatenus nescisse responderet, praesertim cum epistola pro se ab archiepiscopo illi directa inter alia contineret eum C ad hoc Scotiam destinasse ut disceret utrum petitio quam in eligendo eum suggestit, ad honorem Dei et sanctæ matris, Cantuariensis videlicet Ecclesiæ, spectaret, non ut dignitate jam quingentis annis ab ea inconcusse possessa, ipse per se in nutritum filium evacuaret, indignatus nimium quotidie nova placita in isto negotio mire nescire juravit. Ad hæc ille, vocato in consilium suum Joanne episcopo Glaschonensi, et duobus monachis Cantuariensibus quos tunc temporis secum habebat, secessatus est quid in tali suo negotio sibi melius deceinerent fore agendum. Tunc illi regem adeantes, et statum animi ejus super viro plenius ediscentes, quasi non ab eo, sed simpliciter a se consilii summa prodiret, intulerunt homini hæc: « Si ut filius pacis in pace vivere cupis, alias eam require. Hic, dum iste regnaverit, nulla tibi et paci communio erit. Novi nus hominem. Ipse in regno suo vult esse omnia solus, nec suscinebit ut quævis potestas sine ejus dispositione quidquam in aliquo negotio possit. Jam exacerbatus est contra te, et nescit quare, nunquam tibi plene reconciliatur, etiamsi viderit quare. Quamobrem aut linquere te cuncta moveris oportere, aut perpetuo inter Scotos, eorum usus sequendo, contra animæ tuæ salutem in opprobrio vitam ducere. Quod si discedere mavis, et annulum quem a manu ilius suscepisti, et baculum quem desuper altare tulisti, illi eogeris restituere. Alioquin terram suam, nisi eam transvolare potueris non egredieris. » Ad hæc quanta dicta, quanta objecta sint, hinc et inde ad

alia tendentem scribere piget; post quæ omnia electus ipse, considerato ordine quo quæ penes se acta fuerunt, videbat qualiter annulum de manu regis, accepit qualiter episcopatu investitus fuerit, qualiter baculum desuper altare tulerit, ita brevi respondit: Annulum quidem, quem de manu illius suscepī, libens reddam, ea re quod nihil potestatis, quæ eo significatur, in illo accepi, laico scilicet dante, cui tale quid nihil attinet. Baculum autem, quem super altare, præsentibus duobus episcopis, sumpsi, ponam ubi assumpsi, et eum dispositioni Jesu Christi commendabo. Relinquere autem totum episcopatum, ea conditione, quia vis mihi interfuerit, acquiesco, ut eum tempore Alexandri regis non reclamem, nisi pontifex, et conventus Cantuariorum et rex Anglorum aliud mihi super his consilium dederint. In his, in pace divisi sunt, et Eadmerus, Cantuarianus veniens, ab episcopo et fratribus suis læte susceptus est. Diligebatur enim ab omnibus, et qui de absentia illius fuerant molestificati, in præsentia illius facti fuerunt vehementer exhilarati. Misit autem rex in accusationem ipsius, per nuntium suum archiepiscopo epistolam unam, continentem hæc:

« Alexander, Dei gratia, rex Scotorum, Radulfo, archiepiscopo Cantuariensi, in ipso qui vita est semper vivere.

« Immense bonitati vestræ petitioni meæ condescendentि, personam in præsulatu Sancti Andree sublimandam mihi mittendo, animi mei affectus, benevolens, et ut justum est, obnoxius, innumera-biles gratias reddit. Sed persona in episcopatu posita, consuetudinibus terræ moribusque hominum, ut res et tempus exigebat, et ut justum et necessarium esset, condescendere noluit. Ipsa vero tandem persona, in præsentia quorundam episcoporum et comitum, proborumque terræ meæ virorum, me requisivit ut ei licentiam recedendi, et de fidelitate quam mihi fecerat, libertatem concederem, cum nullo modo remanere vellet, nisi eum in captione detinere. Hæc audiens, ei his verbis respondi quod, si aliquas dictis vel factis injurias, ei a me illatas, et quod in aliquibus quæ ei facere debuisse me defecisse demonstraret, pro Dei amore et meo honore libentissime præsto essem emendare. Ad hæc, in præsentia omnium astantium, dixit quod nullus dictis aut factis ei injurias injeceram, nec unquam in aliqua re quam ei facere debuisse defeceram. Præterea egomet, et episcopi et consules, aliqui terræ meæ probi homines, ibi astantes, reverentiae obedientiam in quibusunque justum esset, magna animi benignitate obtulimus, et pro penuria honestæ exhibitionis reverentiae non esse necesse ei præsumatum relinquere, cum magna admonitione retulimus, ut etiam remaneret, donec regi Angliae et vobis nuntiassem, ut amborum consilio frui possem, obnixe rogavimus. His auditis, mihi respondit quod nullo modo remaneret, nisi eum in captione detinere, se enim nec utilem, nec idolum in præs latus

A regimine sciebat, et, si remaneret, detrimentum animæ suæ et aliorum imminere videbat. Communi tandem consilio nolui eum vi retinere, petitioni suæ, quamvis invitum, acquiesci, et episcopatum reddidit, et fœdus amicitiae inter me et ipsum osculo confirmavit. Et hæc est rei veritas quam litteræ vobis declarare volui, ne si alud ad auies vestras perveniret crederetis. Sciat denique bonitas vestra quod vobis penitus, ut amicus fidelis, obnoxius esse cupio, et consilio vestro, vestrum etiam dilecti nisi subdi desiderio. Ut domino Eadmero honorem exhibeas, obnixe postulo. Vale. »

Utrum autem in istis tanto Patri rex ipse vera, sophistica falsa mandaverit, non effugiet notitiam ejus qui consilia, commenta et deceptiones singularem suo tempore denudabit, redditus cuique prout gesserit. Scripsit tamen ad hæc Pater Radulfus epistolam hanc:

« Alexander illustri regi Scotorum, fratre Radulfus, Cantuariensis Ecclesiæ minister, sic regnare in regno terreno ut cum Christo regnare possit in cœlo.

« Gratas, quas possumus, venerabilis domine, sublimitati vestræ referimus, pro dilectionis et honoris munere, quod erga parvitatem nostram, nuntiis et litteris referentibus, vos habere dignoscimus. In quo nos procul dubio nos pro posse semper devotos habebitis, et si quid in vita nostra, Domino laetiente, fructuosum inveniatur, vestrum esse securè sciatis. Gratas etiam, ex bona voluntate vobis persolvimus pro susceptione charissimi filii nostri, Eadmeri videlicet electi episcopi vestri, quem secundum petitionem vestram vobis transmissum honorifice tractastis. Quem nos etiam ad partes nostras redeuntem, prout decuit tantam personam, officiose suscipientes, in adventu ipsius non mediocriter latenti sumus. Cumque secretius postea inter nos sermo versaretur, audivimus eum aliquid a sensu litterarum vestrarum, quas prius audieramus, diversa sentire, nec omnibus antea auditis, ex toto assensum præbere. Nunc itaque quoniam in scriptis vestris aliud legimus, et aliud ab ipso fratre perceperimus, consilio nobis est ut eumdem filium nostrum apud nos retineamus, quousque, Domino ducente, in Anglam veniatis, nisi forte aliquid aliud quod nobis faciendum sit antea mandaveritis. Cum autem, Deo donante, vobis præstantialiter loqui et rerum causas hinc inde audire poterimus, si vita et doctrina hujus amici nostri vobis et patribus vestræ utilis esse videtur, injuncta sibi obedientia ad electionis suæ locum, si eum suscipere vultis, redire poterit. Si vero in conspectu vestro aliud placitum fuerit, nos eum, ut virum in lege Domini multipliciter instructum et omni bono operi aptum, cum magno gaudio retinebimus, et sic spem bonam in misericordia Dei habentes, ejus redditum fructuosum habebimus. Vale. »

Itaque de his ita.

Sed dum talia circa monachum Cantuariensem

geruntur in Scotia, quiddam nostris sæculis inauditum contingit in Anglia. Willhelmus enim filius regis Henrici, cuius in superioribus hujus operis nonnullis meminimus, Patrem suum a Northmannia in Angliam regressum sequi gestiens, navem ingreditur, copiosa nobilium, militum, puerorum ac seminarum multitudine comitatus. Qui mox portum maris evecti miraque aeris scrinitate freti, freto elapsi, in modico navis qua vehebantur, rupem incurrens, eversa est, et omnes qui in ea residuebant, excepto rustico uno, et ipso, ut ferebatur, nec nomine digno, qui mira Dei gratia vivus evasit, marinis flutibus sunt absorpti. Quæ res

A multorum mentes exterruit, atque turbavit, et de occultis justi Dei judiciis in admirationem concussit. Eo tamen citius sedata est in plurimorum animis hujus turbationis immanitas, quia animam regis, quem maxime hoc infortunium respiciebat, videbant virili animo se agentem, et æquitati judiciorum Dei, cui nemo resistere potest, haec submisso gestu et voce attuluentem. In his namque se consolans, humili spiritu et ore dixit quod omnibus Christianis in cunctis eventibus suis dicendum fore intellexit, videlicet, *Sit nomen Domini benedictum in sæcula. Amen (Job 1, 21).*

LIBER SEXTUS.

Qua jocunditate et exultatione regnum Angliæ in reditu regis exhilaratum fuerit, qui temporis illius recordatur, et, me taceente, advertere poterit. Spes etenim magna magni boni multorum mentibus est inde profecta, quæ sibi promitteret lexamen et auxilium a magnis malis, quorum tandem nimium antehac videbantur infecta. Verum dum fama intonuit Willhelmu[m], jam olim regni hæredem designatum, de medio esse sublatum, non parva bonæ spei portio periiit, consideratis injustitiis, quæ in omni genere hominum illis diebus emergebant. Attamen rex legalis conjugi nexu olim solitus, ne quid ulterius dishonestum committeret, consilio Radulsi Cantuariensis pontificis et principum regni, quos omnes in Epiphania Domini sub uno Lundoniæ congregavit, decrevit sibi in uxorem Athelredem filiam Godfredi ducis Lotharingiæ, puellam virginem, bonis moribus et decore modesti vultus decenter insignitam. Ad hujus igitur copulæ perfectionem directi nuntii sunt, qui cum his quos dux memoratus Angliam pro hoc ipso destinaverat, festinantius irent, et futuram regni dominam, ut decebat, summo cum honore adducerent. Venienti ergo illi occursus episcoporum et procerum regni Dofis, ubi appulit, grandis factus est, et inde ad curiam regis usque perducta.

Cum hæc ita administrantur conventu principum qui pro occursu reginæ factus fuerat nondum soluto, magnus sermo habitus est de discidio quod eo usque versabatur inter Radulfum archiepiscopum Cantuariensem, et Thurstanum Eboracensem. Siquidem ipse Thurstanus, prout supra descriptimus, a Calixto episcopus ordinatus, litteras ab ipso Calixto, more quo cuncta Romæ impetrantur, adeptus fuerat; quibus jubebatur, ut ipse Thurstanus episcopatu suo potiretur, aut rex anathemate, et Radulfus suspensione pontificalis officii plecteretur. Ad quod recipiunt sententiæ privilegiorum quæ super oratione indidimus, et quam digne Deo hæc apostolica disponerentur, intellectum est ab omnibus. Tamen ne

B prämissæ intentio pœnæ regem vel pontificem aliquatenus conturbaret, ex communi consilio permisus est idem Thurstanus Angliam redire, et Eboracum regia via, venire. Quod et factum est ea dispositione ut nullatenus extra parochiam Eboracensem diuinum officium celebraret, donec Ecclesiæ Cantuariensi de injuria, quam ei intulerat, abjurata cordis sui obstinatione, satisfaceret.

Hæc inter de reginæ matitione, necne in regnum promotione actum est inter regni sublimiores, et in Vindlesora ipsum negotium administrari dispositum est. Ubi cum episcopus Seberiensis, quia castrum ipsum in diœcesi sua consistit, officium ipsius copulæ niteretur administrari, contradictum et comprobatum ab aliis est, magis ad archiepiscopum Cantuariensem id pertinere, ea ratione quod rex et regina speciales ac domestici parochiani sunt ipsius, nec diœcesem cuiusvis episcopi ei posse præcipere quod sui juris dignoscitur esse, cum tota terra, lege primatus, Cantuariæ parochia sua sit, et omnes episcopi totius insulæ parochias quas habent non nisi ab ipso et per ipsum habeant. Sedata igitur in his controversia est. Itaque quoniam Radulfus archiepiscopus, corporis debilitate gravatus, ministerium ipsum opportune exsequi nequibat, injunxit illud episcopo Wintoniensi ne, si episcopus Seberiensis illud administraret, insuper venturis temporibus aliquis tale quid ex sua parochia auctoritate quam ex Cantuariensis episcopi oboedientia, sibi vindicaret. In crastino autem expletionis officii hujus, dum in reginam ipsa puella benedici debuisse, et jam dicto introitu missæ Pater Radulfus ipsum officium celebraturus sacris altaris astutissset, advertit regem in solio suo sedere coronatum, et admiratus est sciens regni coronam se illi non imposuisse, nec illam ab alio positam, se præsentę, jure ferre debuisse. Divertit igitur infulatus, et sui patriarchatus stola redimitus, ab altari, et ad regem accedens, co sibi suppliciter assurgente, sciscitatus est quisnam capiti ejus coronam imposuisset; ad

quod ille dea *isso vultu*, se non magnam *çoram* inde accepisse, et idcirco memoriae *id elapsum* mo^lesta voce respondit. Quieunque, ait, illam posuit, non id utique jure fecit, nec quandiu capiti tuo hoc modo insederit, propositi negotij executor non existam. Cui rex : Si non jure, ut asseris, imposta est, fac quod juste faciendum fore cognoscis, me contradictem in nullo habebis. Pontifex igitur, elev. us manibus, susulit coronam de capite ejus, ipso dissolvente ansulam qua sub mento innodua erat, et capite insidens vacillaret. Quod ii qui circumstabant intuentes, omnes elata voce pontificem parcere, et regio capiti coronam remittere petiverunt. Acquievit ille, et mox iuxta legem coronatum etans, *Gloria in excelsis Deo*, ad incep*tæ officium missæ inchoavit*, choroque sequentia canente, altario representatur. Regina itaque in regnum consecrata est, et dies festi. *v. et hilaris omni populo qui confluxerat habitus est.*

Post hæc archiepiscopus cum rege Abendouiam veniens sacrificavit ibi Robertum, qui ipsi domino regi, in cura panum et potus strenue ministriare solebat, ad episcopatum Cestrensis seu Conventiensis Ecclesiae, accepta prias ab eo professione, qua se, ex antiquo more, devovit fore subjectum et obedientem sanctæ matris Ecclesiae Cantuariensi, et pontificibus ejus. Sacratus est autem hi Iesus Maru, assistentibus et cooperantibus huic sacramento, Willhelmo Wellano episcopo, Willhelmo Exoniensi, Urbano et Bernardo episcopis Walensibus.

Dum hæc isto ordine in Anglia disponuntur, famæ certitudo illuc usque perlata est papam Calixtum, viribus undieunque collectis, supra memoratum Mauricium, cognomento Burdinum, quem vocatum Gregorium sede apostolica imperator cum suis fætoribus papam constituerat, cepisse, cumque suos omnibus spoliatum monasterio, ut monachus esset, contumeliose intrusisse. Quo facto ipse apostolici culminis securitate potitus, libera auctoritate, qua Romanum pontificem nisi æquum esse probatur, quaquamversum per legatos suos utebatur. De quorum numero quidam, Petrus nomine, Romanus genere, monachus Cluniacensis professione, venit in Galiam, missus ab ipso pontifice functus, ut serebatur, legatione Galliae ac totius Britanniae, Hibernie quoque, et Orcadarum insularum. Supercreverat autem fama istius famam omnium, ante eum in has partes a Romana sede destinatorum, et abbates, ac nonnulli alii viri videlicet honorati, ejus adventum Angliæ præconatu*i*, ab eo proximitibantur. Erat enim filius Petri præclarissimi, ac potentissim⁹ principis Romanorum, cuius fides et actio magni consilii et fortitudinis esse solebat iis qui in sede apostolica canonice constituti Patres ordois habebantur. Attonita igitur tota terra in expectatione quasi tanti adventus, direxit rex Henricus Bernardum episcopum Sancti David de Walis, et Joannem filium patru*s* sui clericum trans mare, ubi eousque idem Petrus morabatur. regis Anglorum de introitu sue

A in Angham voluntatem jussumque opperens, quatenus illum ad se perducerent. Quibus etiam ipse rex, prudenti usus consilio, injunxit quatenus iter ejus ita disponerent ut post ingressum Angliæ nec ecclesiæ, nec monasteria quælibet ad se tendens hospitandi gratia ingredieretur, nec aliunde quam de suis victus necessaria ei ministrarentur. Per hunc igitur ad regem digne ab eo susceptus est. Et exposita sui adventus causa, rex, obtensa expeditione, in qua tunc erat (nam super Walenses et tempestate exercitum duxerat), dixit se tanto nego' o operam tunc quidem dare non posse, cum ligatione illius stabilem auctoritatem non nisi per conniveniam episcoporum, abbatum, et procurorum, ac toti. s regni conventum roborari posse constaret. Super

B hæc sibi patrias consuetudines ab apostolica sede concessas, nequaquam se æquanimiter amissurem fore testabitur (in quibus hæc, et de maximis ultra erat, quæ regnum Angliæ liberum ab omni legatione constituerat) donec ipse vitæ præsenti superesset. His horumque similibus regi facundia magnifice honoratus, omni modo [al. nullo modo] se illi quidquam antiquæ dignitatis derogaturum, immo ut dignitatis ipsius gloria undeque augmentaretur, spopondit plena fide elaboratum. Pax itaque firma inter eos firmata est, et qui legati officijs fungi in tota Britannia venerat, immunis ab omni officio tali, cum ingenti pompa, via qua ve erat extra Angliam a rege missus est. Dofis itaque transfretatur, Cantuarie hortatu regis et archiepiscopi

C magnifice a fratribus susceptus est, et inter eos triduo cum jucunditate conversatus. In quo tempore spatio querimonia apud eum deposita est pro gravi injuria qua papa Calixtus Ecclesiam Cantuariensem in causa Thurstani Eboracensis humiliare non veritus est, et suis litteris eamdem humiliacionem omissa omnis justitiae consideratione, roborare. Quæ ipse levi vultu ac miti mente suscipiens, privilegia ab antiquis Patribus olim a Romana sede possessa ostendi sibi postulavit, et si rata esse probarentur, quæ noviter instituta erant, se promisit elaboratorum ut in nihil redigerentur. Prudentum igitur ratione virorum probatum est bullatas antiquitas chartas incendio, quod totam ecclesiam nondum transitus quinquaginta annis omnino consumpsit esse consumptas, paucis illarum in antiquis schedulis, seu veteribus libris quoquo modo raptim transcriptis a que retentis, quæcumq; ventas, et Romani studio eloqui et auctoritate, jam per quadragesitos et eo amplius annos ab ipsa Ecclesia inconcusse possessa declaratur. Quibus ille perspectis atque perpensis status etiam ipse est Ecclesiam Cantuariensem grave nimis et immoderatum præjudicium esse perpessam, et quatenus hoc velocius corrigeretur se molis omnibus opem adhibitum pollicitus est.

D Post hæc Angliam egreditur, prospicio cuius precellosum mare evectus.

His ita variantibus, supra designatus episcopus Scotia, Cantuarie continue degebatur, sicut olim

priusquam in pontificatus electus esset, facere solebat. Conventum monachorum non facile deserens, sed more aliorum sese in omnibus habens. Transiit in istis annis, integer et semis. Venientes interea Cantuariam diversi episcopi, abbates, et quique nobiles, qui hominem ex cohabitatione Patris Anselmi quondam notum habebant, de negotio illius percurrentabantur. Et ordinem rei edocti, cum Ecclesiam quam canenice electus regendam suscepserat, nulla ratione juxta scita canonum indemnatum dimittere posse concordi sententia asseruerunt, licet consecratus non fuerit, electionem videlicet quodammodo consecrationi praestare contestantes. Usus igitur illorum et quorundam aliorum consilio, necne beati Patris sui Anselmi, cuius beata conversatio eum in multis olim informaverat, exemplo provocatus, qui olim ab Anglia aequa, ut ipse a Scotia, pro simili causa pari ordine pulsus fuerat, sicut longe superius habita mentio est, regi Scotorum epistolam, quam ecce subscriptimus, scriptam direxit :

« Alexandro illustri regi Scotorum, Eadmerus, quondam electus episcopus Scotia, salutem et servitium.

« Pro benigna voluntate, quam se erga me vestra excellentia olim habuisse monstrare dignata est, gratias, quas possum, vobis exsolvo. Et quidem benignitas vestrae non meitorum meorum fuisse non nescio, quod prætermisis innumerus, quos et vitæ probitas, et sapientia atque prudentia illustriat auctoritas, me in episcopatum elegistis, et regno vestro, in his quæ Dei sunt, praesesse voluistis. Reddat uolens omnipotens Deus pro tam bona voluntate illud præmium quod bona voluntas meretur apud eum. Et hoc utique orat quotidie et desiderat anima mea Quod autem res alia, quam propositi communis tenor existent, eventum sortita est, Dei dispositioni, quam penetrare vel subterfugere nemo potest, ascribendum fore non dubito. Quid tamen ex discessu meo a pontificatu didicerim, si facultas nullud daretur secretius vobis loquendi, sanctæ fidei vestrae notificarem. Licet enim corpore a vobis discesserim, noveritis tamen pro certo quod fidem, quam vobis debeo, Deo juvante, non violabo. Unde vestrum et regni honorem, in quibuscumque potero, si non spreverius, fidehiter quæram, ipso teste, qui conscientia mea solus et verius inspector est. Nec hæc dico quod multum desiderem in regno vestro episcopari, sed tamen mallem dignitatem terræ vestrae augeri quam minorari. Præterea noverit beatitudo vestra quod omnes qui audiunt qualiter electus, susceptus, et pontificatu saitus, et loco pontificis substitutus fui, una sententia asserunt, nec me juste potuisse episcopatum dimittere, nec alium me vivente juxta legem Domini substitui posse. Nec enim mihi uxorem suam, aut uxori viuum, ut alii nubat, dimittere regaliter potest. Sed fortasse dicitis : Tu dimisisti. Dimisi quidem, sed, quod cum pace vestra dicatur, illata vi, cui contrarie nequivit. Cum enim perpes discordia, et interminabile-

A inimicorum mihi ex vestra parte per eos quos vobis familiares esse sciebam, intendebantur, nisi episcopatu funditus cederem, et his vester habitus circa me, et dissaisatio, qua me bis rebus ad pontificatum pertinentibus, sine lege et judicio spoliasti, attestarentur, necessario dimisi quod ablatum retinere non potui. Sed de istis epistolari brevitate disquiri commode non valet. Quamobrem, omissis istis, breviter suggero quia si in pace vestra permittitis, et opem (ut vestram regalem sublimitatem decet) serie volueritis, ut ad vos honorifice redeam ad explendum apud vos servitum Dei et vestrum, secundum voluntatem Dei conabor iter aggredi, et in omnibus voluntati vestre parere, nisi, quod absit, videatur voluntati Dei resistere. Quod si amplecti B minime vultis, ultra non possum. Deo causam Ecclesiae suæ committo. Ipse videat, ipse dispensem, ipse, quod quisque meretur, in hoc suo negotio cuique reddat. Ego liberavi, ut aestimo, animam meam; ego, uti debui, coram eo exposui causam meam, paratus in omnibus sequi voluntatem suam. Ne tamen putetis me in aliquo velle quidquam derogare libertati vel dignitatì regni Scotorum, secum vos esse volo, quia quod a me petiuitis, et ego tunc quidem acquiescebam nolu, aestimans aliud quam secundum quod postmodum didici, aestimare debebam, de rege scilicet Anglorum, de pontifice Cantuariorum, et de benedictione sacerdotali, si hucusque persistitis in sententia vestra, me amplius contradictem non habetis, nec illa me a servitio Dei et amore vestro, quin quod volueritis faciam, ullo modo divellent, tantummodo alia quæ pontificis Sancti Andreæ iuri competit, mihi liceat cum vestra bona voluntate administrare. Hæc olim vobis insinuassem; sed quia rumor quaque discubebat vos in Angliam, postposita omni ambiguitate, tunc vel tune, aut certe tunc venturum, scribere distuli, quod magis optabam secreto vobis affatu declarare. Sive igitur ista suscipiatis, sive altiori consilio postponatis, ego, quod mea refert, pura et simplici conscientia feci, ipso cuncta inspiciente et examinante, qui novit quid cuique redditurus æquo moderamine sit. Quoniam ergo in manu ejus sunt etiam corda omnium regum, intimo corde rogo ut ipse cor vestrum, et actus vestros, ad se sua gratia dirigat, quatenus et Ecclesia sua, quæ in regno vestro peregrinatur, vestra ope in sancta conversatione de die in diem proficiat, et animæ vestrae post hanc vitam beatitudinis æternæ merces exinde proveniat. Amen. Quid de istis excellentiæ vestrae placeat, benigne, quæso, mihi fidelis vestro littens suis notificare dignetur. Vale. »

Misit etiam, ipsis diebus, Radulphus archiepiscopus et fratres Ecclesiae Cantuariensis epistolam ipsi regi, hæc inter alia continentem.

« Alexandro illustri regi Scotorum, Radulphus Cantuariensis Ecclesiae minister, et fratum conventus Domino Christo in ea deserviens; per illum

in terra regnare, cui famulatur omnis militia cœlestis.

¶ Novit prudentia vestra, charissime domine, quanquo tempore sedes episcopalibus, quæ in patria vestra præcipua habetur, suo caruerit pastore, quæ procul dubio quanto fuerit suo destituta vigore, tanto deterius subditorum iuina inde provemet. Unde hoitamur serenitatem vestram, quam divina propitiatio inter alios reges ita absque notabili reprehensione hucusque honoravit ut ab omnibus laudabilis habeatur, quatenus tanto religionis detinimento finem dantes, pastorem quem vos canonice elegistis, et nos legaliter ad vos misimus, ad sedem suam, ex bona voluntate vestra, revocetis. Et cum nec in vobis, nec in ipso culpa pateat, quare hoc digne fieri non debeat, ex Patrum auctoritate, non intelligimus qualiter, isto vivente, aliud memorata Ecclesia vestra possit sortiri episcopum; quia sponsa Dei (suo superstite), ne fiat adulteria, nisi legalem omnem contemnit maritum. Quapropter quomodo eunque hactenus hoc dilatum fuerit, virum, sicut

A speramus, vobis utilem, et in lege Dei a pueritia nobiliter instructum, in primum dilectionis vestrae gradum, et in officium sibi injunctum pro vestra gloria revocate. Deus pacis et dilectionis, a quo omne bonum consilium procedit, sit semper vobiscum. Quid vobis videatur de us quæ vobis mandamus, nobis preciamur rescribi facite. Valeat dilectio vestra. cum domina regina uxore vestra, et cum omnibus qui ea quæ justa sunt, volunt, et vos diligunt gloriose domine, et honorandæ sanctæ matris Ecclesiæ fili. Amen. ¶

Eodem anno, qui fuit annus ab Incarnatione Domini millesimus centesimus vicesimus secundus, et ex quo ab episcopatu Roffensi in patriarchatum Cantuariensem translatus est annus nonus, defunctus est

B Cantuarie, in Metropoli sede, Radulphus archiepiscopus xiiii Kal. Novembris, presentibus filiis eius gloriose scilicet agmine monachorum ejusdem loci, et tertio die ab hinc in medio aulae majoris ecclesiæ decenter sepultus.

JOANNIS SELDENI IN EADMERI HISTORIAM NOVORUM NOTE.

¶ Qui non primo fuerit homo regis et de manu eius episcopatus vel abbatiæ investitutiam. Obtinebat vero illo superiore mos solemnis, atque ante Northmannorum etiam adventum hic usitatussumus, ut majorum gentium antistites sancti, episcopi nimium et cœnobiarichæ (qui sicut in clientela regia) a sacris Ecclesiarum corporibus electi, quin saepius etiam spretis omnino corporum sacerorum suffragans, in auli designati, annuli et baculi pastoralis sive pedi traditione, in dignitatis possessionem a regibus nostris, jure avito mixis, mittentur. In Glastoniensis cœnobii privilegiis, apud G. Malmesburiensem De gestis regum lib. ii, cap. 8, rex Edgarus monachis electionem sui abbatis perpetuo manere censet, sibi vero suisque heraldibus, tribuendi fratii electo pastoralem baculum, potestatem, retinuit. Atqui idem auctor alibi electionem præsulum et abbatum tempore Anglorum penes clericos et monachos fuisse scribit, ut videre est in libro ejus iii De gestis pontificum, ubi de Edmundo episcopo Lindisfarneensi agit. Verum ceteris annis Saxonicis annis, sive regum tantummodo gratia sive auctorium partium studis, sancti hujusmodi honores delati, et neglecto prius sibi suffragiorum jure, eodem iuri donati. De ea reluculentissimum perhibet testimonium Ingulphus, abbas Crowlandensis, qui Guillermo I coetaneus. A multis, inquit, annis retroactis, nulla electio prælatorum erat mea libera et canonica. Sed omnes dignitates tam episcoporum quam abbatum per annulum et baculum regis curia pro sua complacencia conferiebat. Egregium porro ius hujuscemadimi exemplum de vulgato cœnobiaricha Wegelandensi in Crowlandensem ita creato ab Edwardo Confessore; unde liquet etiam solemne fuisse, de-

C mortuo antistite, baculum illud pastorale (puto et annulum) a destinato ad hanc rem sacri corpori sacerdotio, regi, qui suo arbitrio subrogandum antistitem eo insignierit, exhibet Gervasius etiam Dorobernensis in declamatione, seu, ut vocat ipse, imaginatione. ms. contra Robertum abbatem Sancti Augustini Cantuariensis; Lanfrancus, inquit, petivit regem (Guillelmum nempe I) ut sibi donationem abbatiæ (Sancti Augustini scilicet) concederet sicut omnes praedecessores suos constat habuisse. Respondit rex et dixit se velle omnes baculos pastorales Angliae in manu teneire. Annales item Lichfiensis Ecclesiæ mss : Usque ad illa tempora (de Henrico I aeo verbi sunt) reges conferiebant omnes episcopatus in Anglia per investitutam annuli et baculi; complura ejusmodi passim occurserunt. Nam controversiae res esset, ius patet ex auctore hoc nostro atque alius qui ejusdem sæculi res narrant. Cæterum utcumque hujusmodi juri renuntiatum fuerit ab Henrico I (ita enim scribunt), in aliquo tamen usu diu postea dimasse videtur. Quod ceteræ ias est ex Joannis regis diplomate, quo baculi pastoralis, in nobis archa Nutheleensi designando, tradendi jus Guillermo marescalli Pembrochiae comiti transiit. Idem, ni fallor, concessit quod jus patronatus cœnobii jurisconsulti postea nominabant, verum ecce ipsa diplomatis verba descripta ex tabulis regis, q̄ ias chartas vocant, anni II Joannis regis, membran. 26, num. 418.

¶ Joannes, Dei gratia, etc. Sciatis nos propriam amorem quem erga dilectum et fidem nostrum Wilhelmm marescallum comitem Pembroc habuimus, et propriam bonum et fidem servitum quod ipse nobis fecit, dedisse et concessisse, et hac charta

nostra confirmasse ei et hæredibus suis donationem baculi pastoralis abbatiae de Nuttelega quæ est in feodo suo, habendam et tenendam in perpetuum cum omnibus rebus et libertatibus et liberis consuetudinibus ad donationem baculi pastoralis pertinetibus. Quare volumus et firmiter præcipimus quod predictus Willielmus marescallus, et hæredes sui post eum, habeant et teneant de nobis et hæredibus nostris predictam donationem baculi pastoralis bene, et in pace, libere, integre, plenarie, et honorifice, cum omnibus libertatibus et liberis consuetudinibus suis. Testibus R. Com. Mellent. et R. com. Gesu., R. com. Leic. Dat per manum S. Wellen. archidiaconae. apud Regulam xvi die Augusti, anno regni nostri secundo.

Neque apud Anglos viguit duntaxat hic mos. Frequens idem ipse repetitur tum in imperio Romano, tum in Galliarum regno, alibi; qua de re, præter Othonem Frisingensem, Sigel eritum atque alios quampliimos historicos veteres, eos maxime qui res Henrici imperatoris IV, et ejusdem nominis regis Anglorum conscripserunt, consulendi amissimis sunt Sigomus De regno Italicæ lib. iv, 9, 10 et 11, Baronius tom. II Ann. in lxxxvii, et postea sæpius, Cherubinus de Nostra in Bulharum tom. I, pag. 46 et 47, Binus Concil. tom. II, part. II in Urbano, Calixto et Paschali secundis, Renatus Choppinus De domino Fiancœ lib. II, tit. 4, § 6 et seqq, et De scita politia lib. I, tit. 7, § 22 et 23, cum eis que obiter de hac re leguntur apud Ivonem Cartusiem in epistolis, Goffridum Vindocinensem in opusculis et epistolis, atque in Cujacio ad lib. II De feudis, tit. 5, qui, *episcopatus, inquit, immo et omnia feuda antiquo more Gallico per annulum et vngam, quæ dicebatur par tain et par baston, conferabantur, tain pio annulo, ut hodie Germanis reiung*. Quod etiam plane Anglicanum est ring. Adde, si placet, Gratian. dist. 65, c. 22, Adrianus. Plura de hoc iure adnotata habes in seruissimi regis patrænesi ad principes Christianos. Id ipsum, quantum saltem ad pedi traditionem spectat, dicendum de imperio Orientis, quod luculenter ostendunt et Georgius Phranzes in Chronici Constantiopolitanæ lib. III, c. 19, et Malaxus Peloponesius in Historia patriarcharum. Cum enim electo in patriarcham Gennadio Selolatio, Muhamedes II, Turcicum imperator, super ihus in circando patriarcha adhiberi solitos, sacros Tiberis ordines rogabat, responsum est, ἐδείδε τοῦ ὁ Βασιλεὺς (ita se habent barbara recentioris Graeciae vocabula) με τὸ χέρη του το διανυτην, νοὶ ἔτεντο οὐδεὶς οὐ δουτανος με τὸ χέρη του το διανυτην, ναι το ἔδορεν εἰς τὸ χέρη του πατριαρχου, hoc est, Dñe solebat imperatori in patriarcha manus scipionem seu pedum (quod διανυτην hic et interdum πατριαρχου διανυτην vocatur) atque ita accepti manu sua imperatori pedum, et in patriarchæ manum tradidit. Sed videsis eundem Malaxum in Hieremia patriarcha. Ad verius illud apud maiores nostros investiturarum, ut vocabant, jus spectat id quod habetur in Edwardi regis III litteris, ad Romanum pontificem et purpuratorum collegium datis, quibus juri sibi a majoribus transmisso adversari merito asserebat quod episcopum aliquem in Anglia electum Romanus pontificis sacris solemnibus in dignitate prius, etiam tunc temporis, sumaret quam regius accederet electi assensus. Nam progentiores, inquit, nostri qui dudum fundiunt et dotariunt Ecclesiam, singulas cathedrales ecclesias regni nostri vacantes olim libere contulerunt regio jure suo (quod ipsum vetustum investituræ jus) sed postmodum, ad supplicationem clericorum reverentiam et rogatum sumi pontificis qui tunc universaliter præsidebat Ecclesiæ, concessit dominus rex Angliae qui tunc erat capitulus Ecclesiæ cathedralium, quod cedente vel decedente loci pontifice, sacerorum corporum viuis alias esset designandus, qui tamen necessario solemnem regis assensum, tametsi non investituræ formulam quam

A diximus, exspectaret. Exstant litteræ illæ in tabulis Romanis anni IX et X, Ed. III, num. 3 et 4. Decessorem autem, quem intelligit, puto, hic Edwardus, est Joannes rex, de quo vide, si placet, Matthæum Paris, pag. 342. edit. Londinensis. Recentiora quæ hanc rem attinent consulto prætermittimus.

(2) *Exceptis duobus episcopis, Ei nesciit videlicet atque Gundulpho.* Nam antistitum Rossensem subiugandorum jus erat olim penes archiepiscopos Cantuarienses, quod singulare privilegium (juxta enim communem, episcopatum patronus, apud nos, duntaxat rex semper habitus est), passum occurrit in vetustis Cantuariensis Ecclesiæ tabulis, et videsis Joscelinum antiquæ Ecclesiæ Britannicæ in Vita Chichele, et Chait. 15 reg. Joan. membr. 6, et Dois. 5, in Archivo Regio. et Bacton. lib. V De Excepionibus, cap. 4, § 8. In codice item cœnobii Dunstablensis ms. legimus: *Anno 1182 Walterus Rossensis episcopus obiit, cui Gualeianus archidiaconus substitutus, qui per textum Evangelii de manu archiepiscopi (Richardi nuncum, qui sub Henrico II rege præfuit) spirituali causam episcopatus: per annulum autem, regalum possessionem accepit. Llandavensis item Ecclesiæ patronus olim comes erat Gloucesteriæ, quod occurrit in cod. vet. ms. in archivo fiscalis diplomatico, scilicet pontificiorum, p. 166, atque alibi non semel Sodorensis etiam episcopii in Mannia patronus habetur hodie Derbiensis comes, utpote, jure avito, insulae dominus.*

(3) *Deo sacrisque canonibus contrarium.* Veteres quos hic intelligit canones sunt, puto, canon 31 eius qui apostolis tribuuntur, et oecumenicæ septuaginta synodi, que Nicæ habita est, canon 5, præter alios superioris ævi apud Gratianum repertos dist. 65; concilii Romani sub Gregorio VII canonem 5; synodi Antiochenæ canonem 25, cum causa xvi quest. 7, cap. 16. Alii sunt recentiores de quibus non obiter. At vero utcumque canonibus præcis a deo laetus sufficiunt, ne principes episcopos aut instituerent; aut designarent, aut designatos seu electos in digni aus possessionem mittent, in utroque tamen imperio, tum Orientis tum Orientis, Caesareum jus, uti Anglium, Galliæ item, aliorum regnum, sive sanctiones sive mores adversabantur; et antistites sacræ regibus instituti occurserunt frequentissimi. De Occidente atque aliis regnis, satis id notum est, ex his locis quæ supra adnotantur de investiturâ. Ita. Et de Oriente, Theodosius Balsamon, patriarcha Antiochenus, juris petitissimus, ad synodi Cithaginensis ca. on. 16. O Basileus, inquit, ἐπ' ἀδειας ἐξει ἐπιστροπαν εἰς μητροπόλιν Ὑγειαν, ναι ἀποξενοῦν ἐκ τῶν οἰκείων μητροπόλεων, ὡς-αὐτως ἐνορίας ἀρχιερέων διοικεῖν, νοὶ ἐνεούντος τοι μητροπολίτας ῥαθιστᾶς, id est, Imperatori competitum, episcopatum in metropolim mutare, et a propria metropoli alienare, quin et diæceses pontificum distingui, atque de novo episcopos et metropolitas constitueret. Eundem item Theodorum videsis ad can. 4 concilii Chalcedonensis

(4) *Wentanus episcopus.* Wintoniensis nempe. Wintonia enim Ptolemaeo et Antonino, Venta-dicitur Belgarum, hodieque Cuer-quent Cambro-Britanniæ, unde Wentanus et Wentanus sæpius apud vetustores monachos et depravate p. o eodem Wentanus in codicibus impressis Gul. Malmesburiensis Do gest. pontificum, lib. I, p. 417 b, edit. Londin.

(5) *Quæ usque in quadriginta octo tempore regis Edgari. noræ supervenerant.* Eximus enim cœnobium et instaurator et auctor Edgarus rex, atque ad Dunstani horlatum formatus, corum qui vitæ solitaria nomina dederant, amantissimus erat, presbyterorum sive clericorum aliorum cœnobis minimum infensus. Consulto prætermittens quidquid apud editos historicos de ea re legitimi, h. u. d. intempestive hic adnoto *Institutiones* ab eodem rege promulgatas quæ monasticæ per totam Angliam republibæ tunc temporis reparatae sive sodalibus, ultra-

usque sexus, Benedictinis, vivendi normam præbant. Atque earum sane etiamnum exstat exemplar vetustissimum tum Saxonice tum Latine characteribus per pulchris exaratum, quod fideliter exscriptum, utroque etiam idiomate, exhibere hic visum est; neque alia forma quam in ipso exemplari reperiatur, ubi verbum verbo redditur, atque ita, puto, ut non tam propriam idiomatis Saxonici syntaxim et ordinem, quam singulorum vocabulorum significationem indicaret.

Prohemium regulare concordiae Anglicar nationis monachorum sanctimonialiumque ostendit.

Sewuldor falla witudlice Crister gefultu-
Gloriosus etenim Eadgar Christi opifex
 nungendre gyse Engliscra and olla theo la withinante gratia, Anglorum ceterorumque gentium in man embhwinst Brittiscer Iglandes wanigendra Cingtria ambitum Britannia Insulae degentum rex æthelboren. siam ong-mendie his cylbades yld-elegius, ab inueniente sua pueritiae estate theaththe. swaswa seo gewinath yld. myslcum bllicet, ut ipsa solet atas, diversis utece theawum, and swatheath gesythe mid godcundrie retur moribus, attamen respectu divino æthrinan. Abbude sumon geornfullum mynegiendum attactus, Abbate quodam assiduo monente and Cynelice hilti geleafan weg geswuteligenac Regiam Catholicæ fidei viam demonstian- dum. ongann mælice God ondiædan. lusian and te, cœpit magnopere Deum timere, diligere ac wuthian; Scimendum hiltun vel ætwega geleafan venerari. Radiante paulatum fidei spearean. ydlnysse mid slæwthe adiligud acwune. scmitilla, ne otiositatis corpore explosa delutesceret. Mihi hwilecum haligla worca genuungum on hatne Qmbus sanctorum opere meum in ferendum fallfimednysse wylm beon on ælet he mihte. geo- nperfectionis ardorem accendi valeret, studiofullice asmeagian carful he on gann; Afundenum se percunctari sollicitus cœpit. Comperito gewisilice. thæ tha halgan Minstru. on mislicum hys eten.m, quod sacra Cœnobia, diversis sui cynelice stowum. toroene and torcean Drihtnes regnum locis, dñita ac pene Domini ure Hælendes Cristes theowdom forlætene gymelea- nostri Jhesu Christi servitio destituta negligen- lie ættiedon. Thrihtnes on bryrd mid gyse. mid ter tabescerent, Domini compunctus gratia, cum misericordia blisse elstende æghwara stowa magna animi alacritate festinaudo ubique locorum geysenl ce geendstalude, and utadiæl dum gymede- centissime restauavit, ejctisque negligente leasra Pecosta filium. na that an Monecas. ac- tum Clericorum spuncus, non solum Monachos, ve- eac Mynecyna eac. laderum and moddum ge- rum Sanctimoniales etiam, Patribus Matribusque con- settum. to Godes theowdome æghwai gond swa- stutis, ad Dei famulatum ubique per tun- mycile his rices rymlie esfallice he gesette tam sui regni amplitudinem deuotissime constiuit, and mid godum eallum gegodiendum blithe- quisque omnibus locupletans gratulabundus he gewelegude. Cynelice witudlice gebrocen tse- ditavit. Regali utique functus of- vunge. swaswa Hyda Hyde carfull ham rea- ficio, veluti Pastorum Pastor (a) sollicitus a ra- flum oriywia geaglum. swilce gymendum wul- bidis perfidorum retibus, ut hiantibus Lupo- ta gomum vel bracum. tha sceap. the Thrihtenes rum runcibus; Oves quas Domini forgisendre gyse. geo- nfull he gegaderude bewer- largiente gratia, studiosus collegent munen- gende he generude; and hys gemeccean do eripuit; conjugique sue Alfauthæ

(a) Catur hic locus (atque ex ipso exemplari quo nos usi sumus) a V. G. Isaaco Casaubono epistola

A mynecyna mynstrelhusan swa uncarges mid gewu- sanctimonialum mandias ut impavidus mon- nan Hydes heo bewerude. swithwæreliee he be- re Custodis defendere, cautissime præ- head, that thitudlice wæpnman wæpnmanni wif- put; ut videlicet Mas Maribus, Fam- mann wifmannum buton ænigre wenan my- na Fæminis, sine ullo sus ictius sci- nunge geheolpe. Regulice witudlice Hæliger fæ- puto subveniet. Regulam itaque Sancti Pa- der richtunge wuthuce onfangemie. ge tris Benedicti norma honestissime suscepta, tam Abbuda, swithe meniga ge eac Abbuissan. mid Abbates perplum quam Abbatissæ, cum ihm undertheoddum gebrotua and systra gelerscy- sibi subjectis Pratum Sororiumque colle- dum. Halgena filia fotswathu mid anum geleafan. gus sanctorum sequi restitia una side, na swa theath mid anum theawes gewunan. ton- non tamen uno consuetudinis usu, cer- geslices mid mycelie hygden geblyssung. Mid latim cum magna (b) studuerint hilaritate. Ta- wilcum witudlice and thus mycelum bigendge ihæs li igitur ac tanto studio præ- forsæda Cyneg mælice ge gladude. digli gel- fatus Rea magnopere delectatus, arcana quæ- wilce mid geornfulte ca.e smeagende. synothlice que duigen cura examinans, Synodale gemot æt wintan cœctare beou gedcmde. and that Concilium Wintonie fieri decievit, illucque word mynegyendlice and gesibsum on bofelle hil- viba exhortatoria ac pacifica præacio lucu- torice awitene swithe eadmod he asetide. and lentissime carazata humilitus destinavit, cun- ealle Cristes on bryrd mid gyse. hemynegude. th et iesusque Christi compunctus gratia, monuit, ut hi esenthwære mid gelicium theawes gewunan. concoides æqualis consuetudinis usu, haligas an lacos geefenlætende fædras. regulice sanctos probatosque imitando Patres, regularia behoda mid fæstum gelances ancian gehealdende præcepta tenaci mentis anchora servantes nate hwan twyiccende ungethwæidon. thatma nullo modo dissentiendo discordarent; ne ungelice and mislic anes regules and anes Etheles ge- impai ac varius unus regulæ ac unus Patriæ u- wuna bysmoliche tale haligre di ohtnunga on- sus probrose utuperum sanctæ conversationi n- gebroh e; Thises heah yldeslan Cynges mid sweagie rogarer. Hujus præcellentissimi Regis sagaci mynegunge gastlice on briide na that an Bisceo- monitu spiritualiter compuncti non tantum Episco- pes. ac eac swilce Abbudas and Abbuissan thæt m, verum etiam Abbates et Abbatisse quod swilene and swa misericordia hige eamudon habebi Latinum et tantum meruerunt habere Lo- low. uw wastlehtum to ioderum handum omære- ctoem, erectis ad æthera palmis, immensas heah sitendum thancas. wil hægænes gereccan celst- thono grates, voti compotes referre hynna ydon. witud sona byi hæsum mid ealre non distulerint. Nam alio ejus imperus toto modes smeauge blithelice hyrsungende. and haliges mentis conamme alacriter obtemperantes, sanctique Caldæ ures lata mid tham thæne Ead- Patroni nostri Gregorii documenta quibus Beatum Au- galan mynian he hygde that na that an roma- gustimum monere studuit, ut non solum Roma- nisca ic eac swilce francisca wylhlice Cyceanæ, verum etiam Galliarum honestos Ecclesiarum gewunan. niwie Engla Cycean. gewhitegeno he usus, rudi Anglorum Ecclesia, decorando con- gesette. wylhigende. togeclipedum Floricum Mon- statueret, recolentes, accitus Florensis

dedicatoria exercitationibus Baroniis præfixa.
(b) stuuerunt.

cu n thæs Eadigan
Beati Benedicti necnon præcipui
nav ysties tñet brynum ys genymneð naman.
Cœrobu quod celebit Gent. nuncupatur vocabulo,
Munecum. aghwylce of wuthum hyra theawum
Monach s, quæque ex dignis eorum moribus
wurthfulle gegadriende. swa swa beon Hunigamb
honesta colligente, uti apes salum
teares mid mislicum felda blosanum on ame hysse,
nectaris dñeis piatorum floribus in uno alveario,
swa thas theawa gewunan to lyses wyrthysse
ita has morum consuetudines ad vitæ honestatem
and regulicie gehealdsumnesse weiednesse that si am
et regulans observantæ dulcedinem ut ab
tham the weg cynelice heboda Drihtnes buton
his qui iam icqiam mandatorum Domini absque
gilpes leahire mealclithe nu gyt Eadmodlice stæppith
jactantæ vito lactei adhuc humilitæ incedunt
ut anyddie saoffan æmyldnysle buton ecorunge. æwli-
(a) depulso nausæ tadio sine querela, legitime
drence Leon aburged myd lufwendum. and grædi-
me haustu degustari libentissimo, ac avi-
ge mid luflicre hi mihton beon gesilled est fullnessc
di amabilis possent impletu devotione
gemelice. mid mycelum and fremfullum gesceades
temperate, cum magna ac subtili Nationis
tdale. Cristes middaneardes Hælendes gesul-
discretionæ, Christi Mundi Salvatoris opitu-
migendre gyse. on thysse gehwædon gesetton bec-
tante gratia, hoc exquo apposuerunt
(b) Codicillo.

Thæt na witudlice syndrige. gys hi hyra. that na
Ne igitur singuli, si suam, quod
gewyrthe. findele on hyra wisan thristlille
absit, adinventionem suapte piæsum, tuos
gecurian. Ihæne mærstan halige hyrsunnysse
eligeren', excellentissimum sanctæ obedientiæ
wæstm. sumte wythe wiðnesse writan on un-
fructum, alicujus arrogantiæ fastu inopinc-
net beswicene earllice forleton. and
te seducti, miserabilitæ amitterent ac Sarabi-
oththe neah. ma thænne Munecas oththe
tae, tel feæ, potius quam Monachi aut
Menn wæron geihult æwlice; behat Thrihtne
Homines videbent, legitimum votum Domino
vrum Hælendum Criste anmode hy be heton and mid
nostro Jesu Christo unamnes vorerunt, pacto-
wedde gastlicum hi gewæstrudan hi. lyse gesithan,
que spirituali confirmaverunt se, vita comite,
geoce regules under theodde, thas amæcudan theawa
jugo Regulæ deditos, has adnotatas morum
gewunan mid gemetuchre openice healdan orol-
consuetudines communi palum custodie coner-
nunge.

Other. aghwile on cigelm gebedhuses stowun
Cœterum, unusquisque secretis Oratori locis,
onswa micelum swa Haliges gastes gyse mildelice
in quantum Sancti Spiritus grata clementer
ontuht synderi lypum, gewulan gode mid godia
instigaverit, pecularibus, teste Deo, cum bonorum
weorla wæcean wædlie bruce gebedum.
operum vigilancia consulte utatu orationibus.

Thæt to sothan se æthela thysses ethelos
Hoc etenim Dunstanus egregius hujus Patris
Arcebiscoep, mid forewrigum thuhblawen gaste
Archiepiscopus, piæsago afflatus spirili,
to getrymniene thæs foresædan Synothlicre gega-
ad corroborandum piæfati Synodalis con-
derunge gemot. gleawlice and wiſlice to
rentus Conciliabulum, provide ac sapienter ad-

(a) Depulso forte.
(b) i. Codicello.

A gehihte. that gewistlice. nrenig Muneca otnthe
didit, ut videlicet, Nullus Monachorum vel
æviges healran hades wer oththe neotheran diglu-
alicujus altioris gradus vi vel inferioris secreta
Mynecrena dyistig ingan farendra gethristliche.
sanctimonialium audax ingredi lustando piæsumet,
and htha the gastlices anthealdes Ealdorscipe to
et hi auti spinnualis imperii Prioratum ad
late note. na to wealuldlice necete
discipline utilitatem non ad sæcularis tyrannidem
mihte ofer hig begath. swa hyra swase Eadiga
potentatus super eas exercent, ita suum, ut Beatus
minegath digla gemælice foesec-
hortatur Isidorus, secretorum temperate piæti-
wian togang. that hyra regules gehealdsumnesse
deant accessum, ut eurum regulari observantæ
nates hyon ongeau cwethan.
mimme contradictant.

B Thæt sylf iuth gelysedrum legnicum geoce under.
Id solummodo Catholicis regulari jugo de-
theoddum to begymenne-we gedemdon. na that tha
ditis attendendum censuimus, ne eam
the ongewunan fæda for thane Cyng and weldon-
que usu Patrium pro Rege ac benefac-
tionum of thæra weldadun. Crisic gifendom. we synd-
ribus quorum beneficis, Christo largiente, pas-
fedde thing iædene an gebæde gewunlice we sing iþ.
cimus, intercessionis orature consuete canimus,
mid micelie swifnysse syngende Gol swythor lo-
nimia velocitate psallendo Deum prius ad
yisunge unbesceawudlice, that n i sigi for thelypian
vacundiam inconsiderate, quod absit, prætent,
thænne forscceawudlice to synna forgißysa umla-
quam provide ad peccatum veniam invi-
tent. Ita igitur, hortante Patre nostro Bene-
calleto dælendlice singende hydryman. that
dicto, omnia distincte psallendo modificanti, ut
gethangre ure gethwærigre stesne ure. and that si ge-
mens nostra concordet voci nostriæ et imple-
sylled that Apostolice. Ic singe on gaste ic singe and
tui illud Apostolicum, Psallam spiritu, Psallam et
on gethance; gyf sothlice for ænigre neade ahwæt
mente. Si autem pro qualibet necessitate quid
withutan gemenne regulices theawes gewunan
extia communem regulæ censuetudinis usum
to icenne byth. swalange hyt sy gedon oth that se
addendum fuerit, tamdu agatu quoadusque ne-
intinga for tham hit is gedon, Cristes gesulnumigen-
gotum pro quo agitur, Christi opitulan-
dre gyse. sigebet and that. forhogudre witherwer-
te gratiæ, meno et ut, contempto arrogan-
dnyse wrytan thancfullus hyrsumnyse si begeten
tae fastu gratissimus obedientiæ adquiratur
wæstm and giad se regullica. an tham ys geboden
fructus, et gradus ille regulæ, in quo præcipit,
that nanbing na do se Munuc buton that gemennes
ut nihil agat, Monachus nisi quod communis

C Mynestres reguli oththe yldrena syn geminegude by
Monasterii regula vel majorum cohortan uir, exem-
senia, gebinlicost si ge healdon; nateswon leng
pla, diligentissime custodiatur. Nequaquam (c) ulterius
thristlice gewunan si healdan mid dyrstygnesse buton
piæsumptose usu teneatur temerario nisi
getheahle Synothlicum gecoren and bethæte mid
Concilio Synodali electum traditumque cum
gesceade mægena ealha meder fram eallum byth
discretionæ intutum omnium matre ab universis fuerit
richtgelysedum; Onforspæcenum witudlice synothli-
Catholicis. Præfato equidem Synodali
cum gemote that to understandenne micellum ealle
conciliabulo hoc attendendum magnopere cuncti
gedemdon that Abbuda aut Abbutissena cyre
decieverunt, ut Abbatum et Abbatissarum electio

(c) Leg. forte nec quidquam, sed ita Saxonice foret,
ia ænige thing

mid Cinges gethealite and mid ræde halges regules A cum Regis consensu et consilio, Sanctæ Regule wæregeton mid late. ageretur documento.

Bisceopa eac cyre. eallswa Abbuda. Episcoporum quoque electio, uti Abbatum, facahwar on sede Bisceoplicum Monecas regulare ubique in Sede Episcopali Monachi regulares drohtmath. gyf. dihthenes unnendie gyse. swilere conversantur, si, Domini largiente gratia, tanti theoginege that Munuc beon gemet mæg, Tha sylsum projectus imbi Monachus repperit potuerit. Eodem gemete hit si gedon na othrum ænigum gemæte threane modo agatur, nec alio quolibet modo, dum thære syllan hi synd drohtunge fr m ænigum ejusdem sunt conversationis, a quoquam sygethrist. —

Gyf sothlice dysigdome gelettendum oththe syn- Si autem, imperitia impidente, vel pecca- B num gecarenum swile the swa miceles hades wuth- tis pomerentibus, ialis qui tanti gradus hono- scyre wylthe sig on thæresylfan gesærrædene beon re dignus sit in eadem congregatione reper- gemet na mæg of othrum cuthum Moneca Min- nri non potuerit, ea alio noto Monachorum Mo- stra mid anrædum Cyneges and gebrothra tham nasterio, concordi Regis et statum quibus beon gehalgod he seal gethealte sigecoren; Se geha- dedican debet consilio, eligatur. Qui ordi- dud gewislice Bisceop on eallum thæresylfan theaw natus videlicet episcopus in omnibus eundem morem regulare mid Muneum hys thæne se Abbud hyt regularem cum Monachis suis quem Abbas tenet regulic mid geoinsulæ gemene and swithurst mid regulans, diligenti cura et magnopere ex- formæte ealnewæg buton geswicinge gehealde; Ne cellenti jugiter sine intermissione custodiat. Nec Bisceowhades intingan regules beboda oerwiat Episcopatus occasione, regulæ pæcepta timidus oththe oerigitol thilicke betwixsende ac swa my- vel obliuiosus temere intermittat, sed quan- celum swa he oeristhth ad weorce. tum excellat et opere.

Theowurdhira Eldor scype that ne to mycelre Secularium vero Prioratum ne ad magni hys lhyne ealwa swilom gelamp. earmlice ruinam detinunt, uti olim acciderat, misera biter become mid mycelum embethance and mid aman- deveniet, magna animadversione atque ana- sumungo beon onfangen Mystrum on halgum wis- themate suscipi, Coenobii sacris sapen- ce forbeoden le. Cinges huruthinga and Cwene ter prohibentes, Regis tantummodo et Reginæ hilafordscype to halgie stow munde and to Cyne- Dominum ad sacri loci munimen et ad Ecclesia- cre æhte fultum mid villan symle gyman sticæ possessionis augmentum, voto semper efflagitate gewiscedlicum ealra snoterlicust hig heton. optabili prudentissime jussiunt.

To Cynges sothlice neode and Cwene fædras Ad Regis vero obsequium et Reginæ, Patres Mystræ and Moddra swa ast framige to halges Monasteriorum matiesque quolies expedierit ad sacri Mystræ tham hi ofer synt note mid Godes ge Coenobii cui presunt, utilitatem, cum Dei timore and regules gehaltsunnesse eadmodlice to gan. et regulæ observantia humiliter accedant.

Ricum na forintungan to gereordigenne ac Potentibus vero non causa convivandi sed for Mystræ note and bewerunge swa alt-swa lut. pro Monasteri utilitate atque defensione, quoties hemige ongeang gangende withinan oththe withoutan expedierit obviandi intia instare Mynstre leave hi habban. Monasteriorum licentiam habeant.

Ridende sothlice oththe fætan fær donde. na

Equitando autem vel pedites iter agenao, non ydelum spellum hi geæntgan. ac oththesea sangum otiosis fabulis vacent, sed vel Psalmodus hig theawian oththe be thing neod behæfum on alyte- inseviant vel de re necessaria opportu- dom tyman hi spæcan. no tempore loquantur.

Thisse besceawigende that tida regolice na ride- Hoc considerantes ut horas Regulares non equi- de ac of horsum lihtende cneowigende. buton tando sed de Equis desiliendo genu flectentes, nisi dæg heols hit beo, gedafenlice, swa swa hi magon. dies festiva fuerit, convenienter, ut potuerint, mid godeundia on brymisse. hi gefyllan. cum divina compunctione, compleant.

Sithigende sothlice na gunningas ac gethugene thæ- Itinerantes vero non juvenculos, sed adultos quo- ra mynegunge libcon gebeterude. mid him on geser- rum ammoniione meliorentur, secum in com- seipe gelædan. At ham sodlice wumgende na that an tatu ducant. Domi vero degentes non solum gebrothru ac eac Abbudas sam gunge oththe cildru fratres sed etiam Abbates adolescentes vel puerulos mid earmum clippende oththe mid lippum leohlice non biachus amplaando vel labris leviter cyssende. ac mid lufwendum modes willan. butan deosculando, sed caritativo animi affectu, sine wordum hi wigendum. arwthlice mid micelum verbis adulatores, reverenter cum magna wærsctype lufian. Ne to hyrsumyse syndige æm- cautela diligent. Nec ad obsequium privatum quem- que hya. ne huia under g istehices things gy- piam illorum, nec saltem sub spiritualis rei ob- rinege ænlyhne ut lædan gethustlæean ac eal swa tentu solum deducere præsumant; sed uti se regul byt unde hys hydes wæccean vel gymene Regula præcipit sub sui custodis vigilancia syngallice winige.

jugiter maneat [l., manet.]

C Ne se hydes mid syndigum ænigum cilde bu- Nec ipse Custos cum singulo aliquo puerulo si- tan thilddan se gewilnysl æt stande to laienne leafe ne tertio qui testis assistat migrandi licentiam Iæbbe ac mid gewunan mid ealre scole. gif thing habeat; sed solito cum tota scola, si res gelceadlice swa geænth. thyder neod ys. under rationabilis ita exegerit, quo necesse est, sub swigean oththe sealmsangum on theowigende mid silentio vel Psalmodus inseviendo, cum bletsunge he fare. benedictione eat.

Tuna sothlice embe fær. buton neod mycel Villarium autem circuitus, nisi necessitas magna togenyde. and ned be heles gerades to dal that compulerit, et necessariæ rationis discitio hoc dihle vel sciste. wotigende nates hwon gelom dictaverit, vagando nequaquam fieleon. D quentent.

Woruld manna sothlice gebeorscypas. buton fæ- Sacularium vero convivia, in for- runga færes cumlythys unmindlunga ofer became. san itineris hospitalitas inopinate supervenerit, onnanewisan mid thiistynsse dyrstigre na tha Ealdras nullo modo ausu temerario nec Piælati na tha undertheoddan geneosian gethustlæcean. nec subjecti adne præsumant.

Bigleofan mid gewilte gemete and getele. scrud. Victimum cum pondere mensu et numero, vestitum, fæsten. forhæfednesse. weccean. swigean. hyrsum- jejuniū, abstinentiam, vigiliam, tacitum, ob- nesse god and othre gebwilce tha Mundboran dientiae bonum et cetera quæque, quæ Patrem ues thas Eadigan Benedictes gesetednesse wilice nostri beati Benedicti traditione voluntarie we onfengon. Drihtnes ures Hælendes Cristes ge- suscepimus, Domini nostri Jesu Christi ans-

nendis gif mid eallum nægenum gehealden-
mente grata, totis viibus custodien-
de,
tes.

Be gewuntheum thas haligun regules theawum
De consuetis sanctæ regulæ moribus
samthe fram tham forsædon fæder Benedicte samthe
tam a pædicto Patre Benedicto quam
fram haligum æster syligendum and ge esenlæcendum
a sanctis sequacibus et imitatoribus
hys. d'elmælum mid thæs micelum domes tosceade.
suis, parum cum magna examinis discussione
mid syngalum gehealdath gewunan. foreseda i Cyn-
vagi custoditis usu, pædicti re-
ges mynegunge gegodude and yldrena hæsum getry-
gis montu sieti, ac Patrum imperius con-
mede caſſilice. ealwa we be heton. on swa mice-
fist so licite, ut pollici sumus, in quan-
lum swa mihta helpath. and gastes haliges gifu on
tum ures subpetent, et Spiritus sancti gratia insti-
tuti. to Iſwēndre biōtherlicre annysle gehaſdium-
xerit, ad caritatiam fraternali unitatis custo-
diſſesse wütende uon onlihton. that fiam him aces
diam scribendo dilucidemus, ut ab ipso æternae
lſes eadlean ealle aniſſilice and blithlice
vitæ remuneratōnem cuncti concorditer et gratulabunde
gehealdende onſon. se the deth annoode. that is
conservantes recipiant, qui facit unanimis, id est
anes theawes eadlan on huse. that is Cynning God
unius monis habuare in domo; ubi est Rex Deus
Godes and fæmannan sunu. se mid fæder and Halgum
Dei et Vnginis filius, qui cum Patre et Spiritu
gaste leofath and ixath God on worulda wo-
sanclo vivit et regnat Deus in sæcula sacru-
yld.
forum. Amen.

Sequuntur capitula XII de sacris monachorum et
solemnis officiis, atque ea Benedictinis pæceptis
aptata, unde etiam ipsissimus nonnunquam orationis
et procemii et capitulorum contextus petitur. Atq[ue]
absolutis capitulis hisce, regia subjungitur sanctio,
qua cautum est ne, demortuis coenobialibus, ea que
Eiſdeſtrūa jurisconsultis Græcis dicta, et *Relevia*
seu *Hereota* nostratibus, ab us qui succeedunt, fisco
penderentur. Antea enim pendi solebant, quod ex
ſuſtione ipsa, quam hic ſubſicimus, liquet.

Thas foresæde toſothan Cyming that he thysſe 1 t-
Praefatus equidem Rex ut hujus li-
elan boce endſpæc eallwa aniſynn geleaſſilice and
belluſi Epilogum ut prohemum fidelis ac
gescadwiſſilice forthahtinge mynegunge ongan rith
rationabili exhortationis monitu cœpit, O-
geleaflice beluce mid ſnoterum ſmeagende we-
thodoxe concluderet, prudenti discussiensi exa-
mene. mid mycelum hys Cynelican mihtæ anwealde
cum magno sue regie potestatis imperio
forbeodende aæſtilculſt he het thatnan Abbuda oththe
interdicens magnopere jussit ut nemo abbatum vel
Abbadysena him stowe to them gold hordige eor-
abbatissarum ſibi locellum ad hoc theſaurizaret ter-
thilice that gewulic gaſt that innlaedisce Hergeate
renum ut ſolitus census quem indigenæ Heria tua
gewanhice clipiath. that for thyses eadles magam
usualiter vocitant; qui pro hujus patræ potentibus
æſter gewutnege Cynnegum beon geseald gewunys.
post obitum, regibus dari ſolet,
thanon for him. woruldhera gæfenlæcinege. beon ge-
unde pro eis ſacularum imitatione, da-
ſeald miht, hi hæſdon. and swa on Ananian and Sa-
ni posſet, haberent; et ſic Ananiæ et Sa-
hian amansumunge hi eosende to mycelum hys sawle
phyiæ anathemate conuentes ad magnum ſuæ animæ
ſolyde Haliges Regulæ heboau. syndrig ealle
dilectionem ſanctæ Regulæ pæcepta, peculiaria omnia
forbeodende. to nahte gedydou. Ac that samthe hi ſyl-
lohuben ia, ad multarent. Sed hoc tam ſi-
ſum ſan eallum æſtergengum hyra for abbud

A b[is] quām cunctis successoribus suis pro abbate
orththe Abbudysan beon geseald on Cristes thæs ges-
vel abba issæ dari in Christi cuius vi-
welian hi synd and hys modor. Marian and ealha
carni ſunt ejusque genitricis Mariæ ac omnium
Halgona naman mid aecum he forhead anwealde.
Sanctorum nomine æterno prohibuit imperio
Dat sothlice mid welwillendre iſhtinga myngiende
Hoc autem benevolia intentione horlando
he lerde that Mynstra ſædras and Moddia ſwa
ſuasit ut monasteriorum paties matiesque quæ-
hwilce oſer gewunan neadbehefe gestathelian. thurh
cunque ſuper uſus necessarios iestaverint, per
handa theaſena on heofenlice mid micelere and ſim-
manus pauperum in cœlestes cum magno et ju-
galie on biydnysſe gelogian gold hordu that lichaman
gi compunctione recondant theſauros quo corporis
on eo than wunigendum mod ſei drohtnegende
in terra degente animus ibi coniſando
undefihgede winige that ge gold hordum mid en-
ſubsequens maneat ubi theſauros or-
byrdnesſe foreſend rihtwifſtſie, gif ænige yldean
dine promisit justissimo. Si quæ vero, P[ro]mo
gewitendom behifan. ſe æfra Abbud ſwa thæſ
obeunte, ſuperfuerint, ſubsequens abbas ut
Haligan gastes gyl ongebrineth na tham magon
ſancti Spiritus q[ua]ntia instinxerit; non propinquis
ſlaſchicum oththe Rycum weoruldlicum æſteſt thæſ
carinalibus vel tyranis ſecularibus ſecundum an-
ſtan Dihle dælende ac neodum gebrothia
terioris dictatum dividendo, ſed necessitatibus fratrum
and theaſena helpende. ſortende mid gebrothia
et pauperum ſubveniendo, ordinans cum fratrum
getheilte wiſſilice dihle.
consilio, sapienter disponat.

G Idem jus poſtea ſemper apud nos in uſu, præter-
quam ubi moſ ſinguluis aut pactum ejusmodi præ-
ſtationem exigeret. Qua de re consulendi, ſi placet,
Bractonus lib. De acquirendo rerum dominio, cap.
55, § 4; codex Breton. dictus capite De Ilomagis, 5
edit. 5, fol. 76 b, 20 edit. 3, tit. Avowly 424, et
tit. Relief, 8, 3, Hen. 4, fol. 2 a, 8 Rich. 2 tit.,
Relief 14. Et de Hereoto ſeu Hergeate Saxonico,
ſive Relevamento aut Relevatione ſeu Relevamine
(uti vocabant, ſi leſis Legum Canuti regis cap. 68 et
69, et Leges Edwardi Confessoris, cap. de Here-
tochis. Qibus hæc adjungas ex tabulis Angliae cen-
ſualibus, ſub Guilelmo primo, publica ſide conſcri-
ptis atque etiamnum in archivo fiscali ſervatis. In
Cantia quando moritur (ita tabule illæ) alodiar u,
rex inde habeat elevationem terræ, excepta terra S.
Tomi atis, et S. Augustini, et S. Martini, et exceptus
hiſ, Godric de Bunes, et Godric de Lalesone, et
Ælnod Cilt, et Esbei Biga, Seiſt de Cilleham, et
Tungs et Norman et Atoi. Super iſtos habet rex
ſorisfactuam de capitibus eorum tantummodo, et de
terris eorum habet relevamen qui habent ſuam ſocam
et ſacam. Et in civitate Herefordensi: Burgensis
cum cabollo ſerviens cum moriebatu, habebat rex
equum et arma ejus. De eo qui equum non habet ſi
morebitur, habebat rex aut x ſolidos aut terram ejus
cum domibus. Item in Aicenfeld (quod nunc Iichin-
feld dicimus) pagi Herefordensis villa, Habet rex, ut
in tabulis illis legitur, tres ecclesiastis. Presbyteri ha-
rum ecclesiastarum ferunt legationes regis in Wales; ei
quisque eorum cantat pro rege II missas unaquaque
hebdomada. Si quis eorum moritur, rex habet de eo
xx ſolidos, per consuetudinem. Vide etiam Camde-
num in pago Belokiensi de Tainorum relevamine.
Atque alia ejusmodi reperiuntur. Sed de his obi-
ter.

Cæterum quod ad ſedulam Edgari in novandis
ſolitariæ vitæ institutis curam atque uavatam ope-
ram poiſo attinet, exſtat etiamnum codex, ejus
juſſu litteris aureis pulcherrime exaratus, que ea
novo Wintoniæ monasterio iſtauravit. Prælatione

ad illius ævi morem salis turgida (quæ aliquot paginas occupat nec tamen ad rem omnino facit) hic prætermissa, quod reliquum est, etiam exhibeimus

« Ego Edgar, divina favente gratia, » etc. *Vide Leges ecclesiasticas Edgari, Patrologia tom. CXXXVIII, col. 486 et seq.*

Atque de insigni hac solitiriae vitæ instauratione, intelligendum est illud Henrici Huntingdonensis in Edgaris regis Elogio.

Tempia Deo, templis monachos, monachis dedit agnos.

Levi eamdem rem pede transeunt historici nostri, inter quos consulendus, si placet, Florentius Wigorniensis sub annis 964, 969 et 970 ut etiam Matthæus Florilegus, et quod sexagesimo quarto supra nongentesimum anno tribuit, de novo illo Wintoniæ coenobio, in sexagesimū sextum transferendum est, si fides habenda (et habenda plene est) regio diplomati quod jam inseri supra cuiavimus. Videsis porro quæ occurruunt apud Suriū die v Octobris et Baronium tom. X ann. 970, ubi sanctiones quæ expressissimis verbis Edgariū sui auctorem non semel luculentissime agnoscunt, breviter memorantur ac si Dudstanū solummodo et Joannem XIII pontificem Romanum auctores habuissent. Quin Edgarī item oratio ad antistites de ea, quam diximus, instauratione exstat apud Ailredum abbatem Rhivalensem in ms. epistolica historia ad Henricum II. Atque observatu quidem est dignissima ea ipsa est quam laudat V. C. Isaacus Casaubonus in epistola Exercitationibus præfixa, atque ita se habet fideliter transcripta ex eisdem mss. quibus ipse usus est.

« Quoniam magnificavit Dominus misericordiam suam, » etc. *Exstat supra in legibus ecclesiasticis Edgari regis.*

(6) *Cum omnibus quæ ferebat, etc., pro situ loci, capititali addicitu.* Mos priscus etiamnum restat lete per omnia littora Christiani orbis, ut naufragorum bona fisco applicentur, quod tamen apud Anglos haud obtinet nisi ubi neque homo quispiam neque canis aut felis vivus evaserit. De littore Gallico videndus Bertrandus Argentarius in Consuet. Britan., tit. *Des droits du prince*, art. 56, § 45; Carol de Grassallo *De Jure Franc.* 20, de Neapolitano; Andreas de Isernia ad Constit. Neapol. i, et Matthæus Afflictus in Constit. Neapolit. lib. i, tit. 59. De aliis, idem Bertrandus, Choppinus de Domanio lib. i, tit. 15. Bodinus *De iep*, lib. i, cap. 10. Sed aliter jus Cæsareum. *Quod enim jus* (inquit Antoninus imperator) *habet fiscus in aliena calamitate, ut de re tam lucuosa compendium sectetur?* C. *De Naufragnis*, lib. i. Et qui naufragorum Christianorum bona rapiunt, anathemate fecit jus pontificium in Extrav. *De iaptoribus* c. 3, *Excommunicationi*, et in sanctione illa pontificalia *Bulla Cœnæ Domini dicta*, ad quam videndus Bartholomæus Ugolinus libro *De censuris*. Dominum autem teriæ intellige hic Guidonem comitem Pontivum, sive Pontivi, Picardie scilicet provinciæ maritimæ, atque Northmanniæ vicinæ.

(7) *Quemquam in omni dominatione sua constitutum Romanæ urbis pontificem pro apostolico, nisi se jubente, recipere.* Hoc ipsum agnoscit, et eum qui in hanc sanctionem peccaret, etiam læsæ majestatis seu perduellionis tecum pronuntiat Guillelmus II eodem libro. Huc spectat epistola illa Guillelmi I, qua obsequi fideique professionem Gregorio VII pontifici Romano eam per nuntium petenti, avito juri subnixus pernegat. Et se ita habet in ms. codice epistolarum Lanfranci archiepiscopi Cantuariensis.

« Excellentissimo sanctæ Ecclesiæ pastori, Gregorio, gratia Dei Anglorum rex et dux Normannorum Willèlmus, salutem cum amicitia.

« Hubertus legatus tuus, religiose Pater, » etc. *Vide in Willermo Conquestore, Patrologia t. CXLIX.*

A Pecunia, quam memorat, rectigal illud est quod Romano pontifici concessum olim ab Ina, Occiduum Saxonum rege, *Petri Denain* vulgo appellatur. Sed mirum interea, undenam Bertoldus Constantiensis tam falso affirmarit in appendice ad Hermannum Conti actum sub anno 1084, Guillelmum Victorum, totam terram Anglorum Romano pontifici tributariam fecisse; nec aliquem in sua potestate aliquid emere aut vendere permisso quem apostoli ex sedi inobedientem preprehenderet. Fallit præne et fallitur; et illius ævi res apud Anglos gestæ manifestissime reluctantur. Pontifex autem *Romanus apostolicus* hic vocatur, ut p̄issim tum apud hunc auctorem, tum eos qui et coætanei sunt, et vetustiores. Vocabulum aliis promiscue tributum est antiquitus episcopis. Postmodum vero Romano pontifici proprium nomen factum est. Vide de ea re Gregorium Magnum lib. vi, indiet. xv, epist. 57, et quæ notavit doctissimus Isaacus Casaubonus in Exercitationibus ad Annales Baionii, § 4, Ann. 52, num. 5.

B Atque in Jurisconsultorum nostitorum Commentarius vetusto Gallorum idiomate consarcinatis, *l'apostelle* frequenter idem denotat, ut non semel apud Godfredum Vilhardovinum in prisca illa Historia Constantinopolitana Gallice conscripta, idem reperitur. Tralatum enim est nomina prima complurium æque communia, singularis alienus dignitatis significacione postea coegeri, ut videatur est in *ducis, comitis, militis, presbyteri, diaconi*, etiam et *papæ*. Papa enim olim omnibus episcopis tribuebatur in Occidentis imperio, quod videatur est apud Sidonium atque alios passim, et Joannes patriarcha Alexandrinus, ἡ πατρᾶς Ἀλεξανδρεῖας appellatur in lemmate epigrammati Anthologie lib. iii, cap. 4. Quin ævi Orientalis imperii citeriori, etiam papa haud aliud quam primum seu insimum sacri ordinis gradum designabat. Id liquet ex Isaaci Comneni imperatoris sanctione qua περὶ τοῦ ρωμαιοῦ seu honoraria ejus, qui in sacros ordines cooptandus erat, præstacione legem tulit. Statuit enim ut eo nomine nullus episcopus plus quam septem alios numeros accepere, unum scilicet ὅτε ποιεῖ αὐτὸς ἡτού πατῶν ἥτοι ἀναγόστην τρια δε, ὅτε χειροτονεῖ αὐτὸν Διορονον ταὶ ἔτερα τρια ὅτε ἡγροὶ αὐτὸν λέρεα ἥτοι Πρεσβύτερος. Id est, unum quando facit eum simplicem papam sive lectorem, tries quando diaconum eum instituit, et qui ceteri sunt tries quando integrum sacerdotis seu presbyteri dignitatem ei conseruit. Atque πρωτοπαπᾶς dicebatui qui sive legendo sive alia ministeria obeundo vices patriarchæ Constantinopolitani seu τὰ δευτερεῖα τοῦ ἀρχιερέως, quæ verba sunt Codini, gerebat. Comneni autem sanctio quam memoramus, occurrit apud Theodorum Balassonem ad Photii Nomocanonis titulum De fide.

D (8) *Principem quoque regni sui non sinebat quicquam statuere aut prohibere nisi quæ suæ i o unitari.* Quantus item fuerit Guillelmus iste in imperio quod circa sacra exercetur, palam videtur est in diplomate ejus quo coenobio, quod a Bello in quo vicit Haraldum ad littus Sussexianum denominari voluit, plura privilegia tam sacræ officiis quam jurisdictioni episcopi Cicesterensis derogantia, stylo perquam imperioso concessit. Illud ex ipso autographo quod etiamnum sigillo regis appenso servatur in Thesauro quantibus preti Cottoniano, subiungam.

« Willèlmus, Dei gratia rex Anglorum, tam clericis quam laicis per Angliam constitutis; salutem.

« Notum sit vobis me concessisse et confinasse, » etc. *Vide ubi supra.*

Id genus etiam est sancitum ejus, quo sacrum a civili discriminavit forum. Etenim florente Saxonum imperio, mutuas in iure dicundo veluti tradebant operas atque eodem utebantur bis quotannis, foro diœcœsos episcopos simul et provinciæ præses seu vicecomes, quen; et *Shiregeree* (unde *Shiriffe* nunc dicimus) et interdum *Ealdorman* nominabant.

Neque aliud sere corum illo saeculo forum erat quam quale nunc esset uniuscuiusque episcopi synodus cum vicecomitis foro conjuncta sive in eadem curia et eodem tribunal celebrata. Edgatus rex Legum capite 5 : Haeble mon thriwa on gear Burhgemote and twa scyre gemote, and thær scyie gemote Biscep and se Ealdorman and thær ægther tƿe conge godes i hte ge woruldes rihte ; et quod apud Johannem Bramptonum abbatem Jornallensem in Historia sua ms. (ubi veteres Anglorum leges pene omnes ex Saxonico sermone in barbarum illius ævi versæ reperiuntur) ad hunc modum redditur. *Habeatur in anno Bwigmotus ter, et Scyremotus bis, et intersit præsul comitatus (nempe S. ylemoto, sive seneschali conventus) et Aldermannus, et utique doceant Dei rectum et sæculi.* TotaDEM sere verbis in Cuncti regis legibus ibidem habetur. Atque inde forsitan est quod etiam hodie semestres r̄hi inquisitoris converitus quibus priest vicecomes (*Tones et Hun dreds*, id est, centuarum forum dicimus) ante mensem a Paschatis et D. Michaelis festo elapsum solemni ritu habendi sint, idque ex vetustissimo more, ut licet ex Magne Chartæ cap. 35, et Stat. tit. 31, Edu. 3, cap. 4. Nam temporaria lex olim lata est in Antiocheno concilio, quæ ejusmodi sive synodos his quotannis, eiusdemque, quas diximus, ieiunis, ab episcopis indici præcepit. Neque verisimilimum non est inde natum moitem ævo illo superiore, ut vicecomes et episcopus statim hisce temporibus simul primo uterentur, atque inde postmodum ad nos propagatum esse, ut, distaminatis sub Guillermo eorum tribunibus, ieiunium de tempore et tot sæculis receptum institutum a vicecomite servaretur. Vide concil. Antiochen. canon. 20, dist. 18, cap. 4. Et concilij ejusdem anno salutis 544 habitæ canones in Ecclesiæ vetustissimo canonum corpore locum etiam obtinuisse, notissimum est. Quin et in apostolorum, ut vocant, cœnone 58 idem legitur. In utroque autem ῥητῳ τετάρτῳ εἴδομέ της Πεντηκοστῆς seu quarta Pentecostes hebdomada idem denotat quod *mīra monstratum a Paschate tempus*. Nam Pentecoste ibi intervallum, quod Paschatus diem et Pentecostes festum intervenit, denotat; haud vero ipsum festum, ut vulgo usurpatum. Unde est quod apud Gratianum iam dicto loco, Burchardum lib. 1, cap. 44, atque Iovinem, v. cap. 154 explicatur per *tempus medium* inter Pascha et Pentecosten, quod iam quo etiamnum utinam congruit. Hyperberetus vero mensis (qui iudicule per Beritheon in excusis Burchardi libris dictū) plene Octobri est, et Syonum seu *Syō-Nacedonum* mensis, a quo et annum auspiciabantur et Epocham *Alexandream* quæ *Tank Dhu llainam* vocant Arabes, quod Epocham seu *Æian Biconis* sonat. Eo enim nomine notus est Alexander, ea figura in nummis sculptus; Jovis nimulum Hammonis, Corinthi Patris, effigie decoratus. Neque id hic monuisse operæ pretium duixeram, nisi doctos alioquin viros, an Hyperberetus hic Septembrem an Octobrem significaret dubitassem non a vetustis modo interpres, verum et ab ipsis canonibus satis interius edocentes, observasset. Vide notas ad Gratianum editionis Gregorianæ dist. 18, c. 4. Annū autem veteris Olympiadici (in quo nunc in Septembre, interdum in alios incidentat Hyperberetus et Alexander), qui Hyperberetum Octobri perpetuo coniunctum, discrimen minime advertebant. Vide de hac re incomparabilem V. Josephum Scaligerum De emendat. temp. lib. 1, § *De periodo Maccanica æstiva*. Cæterum sanctio quam diximus Guillermi regis ita se habet in ejus ad Religium antistitem Lincolniensem rescripto.

¶ Willielmus, gratia Dei rex Anglorum, comitiis, vicecomitiis, et omnibus Francigenis et Anglis qui in episcopatu Renegii episcopi terias habent, salutem.

¶ Scilicet vos omnes, etc. Vide in Willermo.

A Transcriptum est autem ex archivio regio in arce Londinensi, ubi inter regi privilegia Ecclesiæ Lincolnensi clm iudicata atque a Richardo II confirmata, reperitur. Minimis in Chart. 2, Rich. II, membrana 12, numero 5. Habetur etiam Anglice apud Foxum in Ecclesiast. Hist. 4, pag. 154, quem et vide lib. iii, pag. 155, et Historie nostre Decimis caput 14, § 1, ubi forum vicecomitis semestre pro nonensi substitutus libentius maxelum. Ceterum in actorum Roberti Winchelsen archiepiscopi Cantuariensis registro seu publicis ejus tabulis mss. totidem sere verbis occurrit id quod Guillermo regi hic tribuitur. Regi etenim Edwardo I in ordinum comitis, ut in dictis tabulis legitur exhibet, ordo sacer libellum, in quo complures injurias queruntur jurisdictioni suæ a civili foro illatas. Neque aliis sane est, quam articuli continent gravamina Ecclesiæ Anglicanæ, quorum mentio fit in proemio Constitutionum quas *Artic los Cleri* vulgo non inamus. In libello autem quem dixi : « (cum Willielmus, inquit ordo sacer, dudum rex Anglie de communi consilio archiepiscoporum, abbatum, et omnium precerum regni sui, leges episcopales, quæ non bene nec secundum sanctorum canonum præcepta fuerant, sicut nec sunt his diebus, in regno Anglie observandas inconcusse judicaverit, propter eaque mandaverit et præcepit quod nullus episcopus vel archidiaconus de legibus episcopaliis vel causis quæ ad regimen animalium pertinet, ad hundreda, vel judicia secularium hominum quidquam adducerent, sed ut quilibet de quacunque causa vel culpa secundum leges episcopales interpellatus, ad locum ecclesiasticum et ordinarium quem (episcopus) elegerit veniat, ibique de causa vel culpa respondeat secundum canonicas et episcopales leges ; et si episcopi judicio stare noluerit, si opus fuerit, ad vindicandum fortitudo et justitia regis vel vicecomes adhibeatur. Et nihilominus defenderit et interdixerit ne ullus vicecomes præpositus seu minister regis, aut aliquis laicus homo de legibus quæ ad episcopum pertinent, se intromittat, propterea hæc et alia (ita se habent libelli verba) in charta prædicti Willielmi regis plenus inscribuntur, etc.) » Sed porro de regio Guillelmi in sacerdis ordinandis imperio, vide, si placet, Vilam Hugonis abbatis Cluniacensis in Bibliotheca Cluniacensi fol. 454, præter Gregorii VII lib. ix, epist. 5 ubi, *Presbyteros uxores, laicos decimas quas de mebant, etiam jumento dimutare compulit*, quæ Gregorii verba sunt.

(9) Nulli . . . episcoporum permittebat ut aliquem de baronibus suis seu ministris publice excommunicaret. Id ipsum pene reperitur in Clarendonensem comitorum capitibus quarum Henricus II ministeriis sub anno 1164. Unde etiam quod barones hic denotent, forte discendum : vocabulum nempe alia notione usurpati quam vulgo; neque eos duntaxat, ut hodie, significare quibus peculiariis originum comitissimis locis est, sed universos qui saltem latitiores, regia munificencia, ad formulam juris nostri clientelaris, quod nullius villæ regiae glebami, sed ipsum tantummodo regem spectat (*tenure en chief phasi forensi dicimus sive tenuram in capite*) latifundia possidebant. Nam in capitibus quæ dixi, ita legitim. Nullus qui de rege tenet in capite, nec ariquid dominicorum ministeriorum, ejus ea communiceatur, nec alicujus eorum tenet sub interdictio ponatur, nisi prius dominus rex, si in regno fuerit, contineatur vel justitia ejus (qui, velut præficius prætorio aut pro-rex, regias illo ævo vices agebat, et capitalis Angliae justitiarius etiam indigitabatur), si fuerit extra regnum, ut rectum de eo faciat, et non ut quod pertinebit ad regis curiam ibi terminetur, et de eo quod spectat ad curiam ecclesiasticam ad eamdem multatu, ut ibidem terminetur. Habentur vero comitorum illorum capita tum apud Gervasium Borobeniensem et Rogerum Wendoverium mss. tum apud Matthæum Parisium (licet depravata)

euus Historia pars prior, quæ a Guillielmo I initis ad annum Henrici III decimum nonum protenditur, Wendoverio, unde exscripta est, tota debetur. Sed et alia eorum (a) occurunt alibi exemplaria. Ceterum omnes qui quoconque jure clientelam fundos regios obtinebant, hac lege intellexit Robertus Gloucestrensis comprehendi. Is enim i thylmis Anglicanis Historiam nostram usque ad suum (nempe Edwardi I, ni fallor) ævum complexus, narrat quibusnam ex capitibus istis refugatus fuerit Thomas archiepiscopus Cantuariensis sub Henrico II, atque hoc quarta sede collocaus ita in exoletum suæ actus sermonem transferre se putabat.

*The verthe was that no man that of the king huld ought
In Cheif or in em Servise to Mansing were brought.
Bote the Wardenis of holy Chich that brought hem
[thereto.]*

*The king sede or is Bailes was he had misdo.
And loked verst were ther to amendment it bring;
And bote hy wolde hy thene leve do the Mansma.*

Observatu autem dignissimum hic, quod narrat Radulphus de Diceto, decanus Londinensis, sub anno 1163. « Thomas, inquit, archiepiscopus vacantem Ecclesiam Anefordiæ contulit in Laurentium. Wil helmus, villæ dominus, sibi vindicans jus patronatus in eadem Ecclesia, Laurentium expulit. Archiepiscopus eum excommunicavit, quod quia minime certiorato rege, fecisset, maximam regis indignationem incurrit. Assentit namque rex, juxta dignitatem regni, quod nullus capitaneorum, nullus militans regi, nullus minister regis, nullus scilicet, ut vulgariter loquar, de rege tenens in capite castellum, vilam, vel prædium, circa conscientiam regis, est excommunicandus ab aliquo; ne si super hoc rex certioratus non fuerit, ignorantia lapsus communicet excommunicato, capitaneum suum vementem ad se vel invitans ad osculum, vel recipiens in consilium. Ritus legis jam dictæ redditur, et quid barones, quid ministri in ea denotent, luculentius explicatur. Nec vero ita intempesuvum hic duco aliquot quæ sub Guillermo scripta occurunt de baronibus testimonia adnotare, ut de vocabulo census, qui eo avo atque hoc loco in usu, certius innotescat Censuales Guillermi I tabulæ barones ad hunc modum, in Dorsetæ censu, memorant. In Warham de parte S. Wandregisili; sunt ibi xlv domus stantes et xxvii sunt vastatæ. De partibus aliorum baronum sunt ibi xx domus stantes et ix sunt destructæ. Et in burgo de Warawie (na tabula illæ, in pagi Warwicensis censu) habet rex in dominio suo cxviii domus, et barones regis habent cxvii, de quibus omnibus rex habet geldum suum.

Episcopus de Wircestre habet,	ix	masuras.
Episcopus de Cestre,	vii.	
Abbas de Coventrie,	xxxvi.	
Episcopus Constantiensis,	i.	
comes de Mellent,	xii.	
Albericus comes,	iv.	
Hugo de Grentemaisnil,	iv	monachi habent :
Henricus de Fereres,	ii.	de eo.
Aarold,	ii.	
Robertus de Staldford,	vi.	
Rogerius de Lury,	ii.	
Richardus Venator,	i.	
Radulfus de Lumesi,	ix.	
Abbas Malmesburiensis,	i.	
Willielmus Bonvallæ,	i.	
Willielmus filius Corbucion,	ii.	
Goiffridus de Maguavill,	i.	
Goiffridus de Wirce,	i.	
Gislebertus de Gant,	ii.	
Gislebertus Buil,	i.	
Nicholaus Balistarius,	ii.	

(a) Vide Joannis Sarisbur. epist. 159 et Vitam Thomæ Cantuariensis quam *Quadrilogum* dicimus.

A Stefanus Stirman,	i.
Turchil,	iv
Hold,	ii.
Oberinus F. Richardi,	i.
Cristiana,	i.
Luth Monialis,	ii.

Hæ masuræ pertinent ad terras quas ipsi barones tenent extra burgum, et ibi apparetæ sunt. Praeter Christianam hic et Luitham, omnes regis barones erant, qui nempe cxvii superius dictas domos possidebant. Alia quæ mox aliorum adnotata, hæc tempora spectant, lucem hic de Baronis ejus ævi notione pœrebunt, ministros autem hic dictos intelligo eos qui officiis sive palatinis, sive urbanis, sive rusticis functi, regi famili habebantur. Neque alios fuisse antumo *tamis* et *servientes regis* in censualibus Guillermi, quas memoriavimus, tabulis sociatos. Quampluum enim ibi *tamorum* occurunt nomine, id est thegens, unde *tam* Latine, quod *ministros* interpretatur. Neque aliud vocabulum est (si originem species) quam *dienere* Belgicum quod a *dienem*, hoc est *ministare*, sit, et tōū *thegen* vestigia satis servat. Unde *dienst-knecht* euam famulus est, et *dienst-maeght* ancilla. Nam *knecht* masculum denotat, ut item apud Saxones nostros. Exemplum memini in prognosticis aliquot de partu, Saxonice conscriptis. Poniage, inquit auctor Anonymus ms. graviæ mulierlilium simul et rosam atque adeo ut suo arbitratu utrum horum maluerit, eligat : « gyl heo ryth Lilian, heo caenth enyth, gyl heo nyth rosan, heo caenth mæden, » quod sonat, si *litum prehenderit, muscularum* (id est gryth) si *rosan, femeitam pariet*. Ministros autem illos regios sive *tamis* et *servientes*, in tabulis illis censualibus, ita notatos habemus *Cola venator, Ulvet venator, Godwinus accipitarius, Hugo latinarus, Milo portarius, Heibertus camearius*, et hujusmodi. *Latinarus* autem est idem quod *interpretes*; unde et *Latiner* eadem notione usi patunt. Latinæ nempe linguae peritum, ceteras, quæ in usu, ita calluisse existinabant, ut generale interpretis nomen non immerito ei inde donandum putarent. Neque sane alios fuisse tunc temporis servi entes a thanis plane constat ex ipsis saepè dictis tabulis. In Suriensis nempe pagi censu ibidem, Oswaldus, Theodosius, atque alii servientum nomine memoriuntur, qui tamen ipsi *tam* indiscriminatum postea statim vocantur, ut in Wiltomæ censu *Heverus* atque alii ministri dicti, servientes statim nominantur, quos *Tamis* item appellatos liquet. Idem in Colu no atque alii servientibus in Devonie censu observandum. Ibidem enim neque alia natione, *tam* simul dicuntur. Hinc etiam *tamlande* occurrit in eisdem tabulis, id est, *tamorum terra*, seu fundus tamis peculiaris. In Wiltomæ legimus : *Villelmus comes dedu Orontone et Sundone et Cheuel, quæ erant taminde, pro terra de insula de Wiht, quæ pertinebat ad finem de Amblesbirie. Et in Son eretta, de Roberto de Odberile tamo seu minister regio; Hic Robertus habuit unam rugatam quam tenebat Dodo libere T. R. E. (id est tempore regis Edwardi).* *Huic addita fuit Dolvertone manerium regis. Modo dijudicata est esse tamland.* Huc spectat phasis illa foensis Glamare ad Tamland, quod in Cestrie censu occurrit. Eo nomine fundum vindicare, id significat.

(10) *Quæ autem in secularibus promulgaverit, etc.* (Hic Willmi Conquestoris Leges exhibet Seldenus, quæ cum jam in Willmo, ad annum 1085, Petrol. i. CXLIX, deditus, hic recudere superfluum duximus.)

(11) *Quod sacri canones filios presbyteriorum quos religionis ordo non oinat a sacrorum ordinum promotione removeant.* Totidem verbis, idem narratur a Radulpho de Diceto decano, regnante Joanne Lond-

nensi, quem in Historiam suam in concibus mss. servatam, compluria ex Eadmero de prompta inseru sse patet. Cæterum quinam illi canones (quibus hoc, adjecta etiam de religiosis, uocant ordine, conditione, cœtum est) aut sub Alexandro II aut decessorum ejus aliquo? Annus erat 1071, quando Romanus adibat Lanfrancus, comitantibus eum præsulibus istis, atque tunc temporis ob hanc causam spoliatum ab Alexandro narrant Eboracensem. Nulius autem ejusmodi, si bene memini, reperiatur aut in iuriis pontificis Commentariis aut alibi canon, cui illata vetustiora sunt concilio Clementano quod quinquennio aut circiter post Lanfranci obitum, anno nimirum 1093, sub Urbano II habitum est. Vide dicti corculi canon 25, et dist. 56, Extr. tit. *De filiis presbytorum*, p.æter Bernardi Papiensis, lib. I, tit. 9, Joannis Gallensis lib. I, tit. 9, atque Iovonis p.æt. vi, cap. 410. Neque aliud ultra pronuntiare audemus quam non l. qnet, nisi fas sit Eadmerum memorie lapsus hic et temporis anticipati postulare. Cum enim scripsit ille, ejusmodi lex pontificia vim obtinebat; que tamen Lanfranci a tate minime erat nata. Cautius igitur G. Malmesburiensis agit dum id genus canonem non adjicit, sed quod filius esset presbyteri dimitiat, ideo spoliatum Eboracensem servit in Lanfrancio, uti alii nondum editi. Romæ enim, etiam illo ævo, sacerdotum filii pro spurs habiti; quod satis elicitur ex jure pontificio antiquiori apud Gratianum dist. 52 et 53. Lege autem Judaica, uti in aliis nonnullis, ita in hac et tunc nixi pontifices Romani spurious a sacri ordinis dignitate arcebant, atque inde erat quod sacerdotis filius hic exueretur sua. Lex autem Judaica, quem exemplo sibi esse volebant, habet in Deuteronomio cap. 23, Comm. 2. *לֹא יִנְבַּא כַּפֵּן* id est, *Non veniet Mamzei in Ecclesiam Domum*. Mamzei enim ipsi (quod inde ποντικός sit et pro noto usurpatur dicitur et apud Gregentium et apud Cedrenum) Græcis interpretibus est *πόρυνος* natus, et Arabice in sacris Biblis redditur *pharao alzani seu pullus meretricis*, uti etiam in versione Chaldaica qui Jonathani Uzielis filio tribuitur. Vide porro s: placet, dist. 56, cap. 12, *Apostolica*, etc. 13 per venerabilem extr. tit. qui filii sint legitimi.

(12) *Et ipsem scripterit.* Opus ab eo de iis rebus scriptum desideratur. Videsis Balæi Centur. XIII, Script. XII, ubi scripta eius enumerantur, quorum pars maxima iuris temporis intercederent.

(13) *Instituto ei Paulo abbe.* De abbe isto Matthæus Parisius in mss. Vitis ejusdem cœnobii abbatum, haec scripta reliquit. « Rex Willelmus, de morte abbatis Fanii certificatus, cœnobiū Sancti Albani vacans in manu sua tenuit, et extirpatis silvis et depauperatis hominibus, oppressit. Et nisi correptionibus Lanfranci refrenaretur, restauabiliiter totum cœnobiū destituxisset. Efficaciter igitur procuavit ipse Lanfrancus ut Paulus ejus consanguineus quem secum in Angliam duxerat, in abbatem præficeretur. Iste, natione Neuster, consanguinitate archiepiscopo Lanfranco propinquus, et ut quidam autumant, filius, monachus fuit Cadomensis Ecclesiæ. Hic ecclesiam beati Albani suscepit regendam, procurante dicto archiepiscopo Lanfranco, qui eumdem Paulum filiali dilexit amore, promotus in abbatem anno gratiae 1077, iv Kal. Juli, tempore regis Willelmi, regis majoris et conqueroris, anno regni ipsius XI. Hic primus abbas hujus ecclesiæ fuit, postquam Anglia Northmanni fuit penitus subjugata. Iste hanc ecclesiam cæteraque ædificia prætei Pistorium et Pinsinochium reædificavit, ex lapidibus et tegulis veteris civitatis Verolamii, et materie lignea quam invenit a prædecessoribus suis collectam et reservatam. Dilaverat enim ipsum archiepiscopus Lanfrancus, et ipsum electum thesauro multiplici reddiderat abundantem. Iste quoque Paulus abbas vir religiosus et eleganter liberatus et in observantia ordinis regularis rigidus et prudens,

A totius monasticæ religionis normam, quam jam ordinum prælatorum quam subditorum remissoris vite illecebrosa voluptas eliminaverat, caute et paulatim, ne repente mutatione tumultum gravaret, reformat. Et facta est ecclesia Sancti Albani quasi schola religionis et disciplinalis observantiae per totum regnum Angliae. Attulerat namque secum consuetudines Lanfranci et statuta monastica a domino papa merito approbata, conscripta. Unde odor bonæ famæ hujus Ecclesiæ Romanam curiam et remota regna illustando prævolavit. » It multorum tam prælatorum quam magnatum feliciter ei inclinavit.

(14) *Gundulfus nomine, ab eodem ibi subrogatus episcopatus est.* Huc spectant quæ auctor præcessit Vitæ mss. Gundulfi Rossensis episcopi, de illius electione tradidit. « Lanfranco, inquit, ecclesiastice dignitatis sumмum apicem in Anglia tenente et sapienter administrante, Rovecestrensis Ecclesia suo est pastore destitutus, defuncto Eustacho episcopo qui monachus Sewaldo, et ipsi monacho in episcopatum quidem successerat, sed in eo anno tantum dimidio vixerat. Volens autem pontifex ut ex more antiquorum monachus succederet monacho, cogitare cœpit quem potissimum monachorum diligere posset, qui hoc onus sibi injunctum portare valeret. Cogitanti tamen Gundulfi citius occurrit sanctitas, quæ jam ceius experimentis satis ei fuerat approbata. Hunc igitur, habito cum sapientibus consilio, ad pontificatum elegit, et ut ejus electioni rex assensum præberet, ipsum transmarinas ad partes ad regem duxit. Gaudio autem rex repletus non modico, quia occasionem Dei hominem exaltandi invenerat, de cuius sanctitate iam ad eum satis clara fama pervenierat, pontificis petitionibus jusus libens assensum præbuit, et hoaqie pontificah viuum Dei dignissimum judicavit. Accepit igitur Lanfrancus auctoritate regia, præsules convocat, priuatos Rossensem mandat, regis et suam voluntatem omnibus pandit, omnibus assensum præbentibus et giudentibus fidem domus Dei dispensatorem constituit. Non sunt obnubendi potestis, cum eum urgeat regis in igni et præsulis tanti auctoritas. Vox se indignum clamantis opprimitur, cum quo se clamat indignorem eo dignior acclamatur. Ordinatur itaque vii vere dignissimus episcopatu, Gundulfus, in Ecclesia Dorobernensi XII Kal. Aprilis, anno ab Incarnatione Domini 1077, undecimo vero adventus Northmannorum in Angliam sub nomine Guillelmo, rege post nodum Angliae nobilissimo. Consecratus autem ex more propriam, tendit invisele sedem, triplidianibus turbis, Rossensem ingreditur urbem, pontificali sede munozatus inducitur, præsul omni veneratione ex eo habetur. Redduntur ei demique possessiones quædam Rossensis Ecclesiæ, quas præsulantibus antecessoribus suis Lanfrancus in sua temperat ditione. Ea vero conditione redduntur, ut in Ecclesia Rosensi, sicut jam præsul uterque deliberaverat, monachi ponantur. Audierant enim ibi quondam monachos suis, unde ad antiqua studia redeuntes, monachorum imbi ordinem statuere sanxerunt. Tempore ergo brevi elapo, ecclesia nova, veteri destructa, incipitur, officinarum ambitus convenienter disponitur, opus omne intra paucos dies, Lanfranco pecunias subministrante multas, perficitur. Igitur, perfectus omnibus, quidam ex quinque tantum clericis qui ibi inventi sunt ad religionis habitum confluentes, associatis multis aliis, ad sexagenarium, et amplius numerum in brevi sub doctrina Patris Gundulfi succrevere monachi. His Gundulfus vivendi speculum, his totius religionis factus est documentum. » Hactenus auctor ille anonymous mss.

(15) *Ipse inde, etc., confirmata sub testimonio regis sigilli scripta reliquit.* Tum in ms. codice epistolarum Lanfranci tum apud G. Malchesburiensem in lib. III *De gestis regum et De pontificum gestis* 1, et in *Antiquitatibus Ecclesiæ Britannæ* pag. 111

alibi etiam, acta de hac re habentur. Sed vero in Lanfranci epistola illa quam ad Alexandrum II scriptam inserit Malbesburiensis, iniquum erat ea prætermitti quæ lectu dignissima, ex ms. codice Buronius primo in lucem edidit. Vide eum tom. II, anno 1072, et part. II, tom. III. Concil. postremæ editionis Binianæ pag. 251.

(16) *Disposito apud Pimendenam inter Lanfrancum archiepiscopum, et Odonem Bajocensem episcopum.*

Quænam in illo conventu acta sint, et qua iudiciorum formula, luculentius ex historiola quam in codice ms. Roffensis Ecclesiæ comperimus, edocemur. Eam cum epigraphe quam in dicto codice præse fert, subjungimus.

De placito apud Pimendenam inter Lanfrancum archiepiscopum, et Odonem Bajocensem episcopum.

¶ Tempore Magni regis Wilhelmi, qui Anglieum regnum armis conquisivit, et suis ditionibus subjugavit, contigit Odonem Bajocensem episcopum, et ejusdem regis fratrem multo citius quam Lanfrancum archiepiscopum in Angliam venire, atque in comitatu de Chent cum magna potentia residere, ibique potestatem non modicam exercere. Et quia illis diebus in comitatu illo quisquam non erat, qui tantæ fortitudini his viro resistere posset, propter magnam quam habuit potestatem, terras complures de archiepiscopatu Cantuarberiæ et consuetudines nonnullas sibi arripuit atque usurpans suæ dominationi ascripsit. Postea vero non multo tempore, contigit præfatum Lanfrancum Cadomensis ecclesiæ abbatem, jussu regis, in Angliam quoque venire, atque in archiepiscopatu Cantuariensi, Deo disponente, totius Angliae regni primatam sublimatum esse. Ubi, dum aliquandiu resideret et antiquas Ecclesiæ suæ terras multas sibi decesserint et suoium negligentia antecessorum illas distributas atque distractas fuisse reperisset, diligenter inquisita et bene cogniti veritate, regem quam citius potuit et non pigre inde requisivit. Præcepit ergo rex comitatum totum absque mora consilere et homines comitatus omnes Francigenas et præcipue Anglos in antiquis legibus et consuetudinibus peritos in unum convenire. Qui cum convenerunt apud Pimendenam omnes pariter considerunt. Et quoniam multi placita de diratiocinationibus terrarum et verbis de consuetudinibus legum inter archiepiscopum et prædictum Bajocensem episcopum ibi surrexerunt, et etiam inter consuetudines regales, et archiepiscopales quæ prima die expediri non potuerunt, ea causa, totus comitatus per tres dies fuit ibi detentus. In illis tribus diebus diratiocinavit ibi Lanfrancus archiepiscopus plures terras quas tunc ipse episcopus et homines sui tenuerunt, videlicet, Herebertus filius Iovis, Turoldus de Rovestria, Ridulfus de Curva spina, Hugo de Monte Forti, cum omnibus consuetudinibus et rebus quæ ad easdem terras pertinebant; scilicet Raculfe, Sandwic, Rateburg, Wedetune, monasterium de Lunning cum terris et consuetudinibus ad ipsum monasterium pertinenteribus, Saltvude cum burgo Hethe ad Saltvude pertinente, Langport, Hiwendenne, Rokinge, Detlinge, Prestitune, Sunderherste, Caheth, Orpintune, Finesford. Quatuor Praebendas Broche, de Riwentune, Stokes et Devintune. In Suthreia, favente rege Willemo, diratiocinavit ipse archiepiscopus Muri elache. In Londonia monasterium Sanctæ Mariæ, cum terris et domibus quas Livingus presbyter et uxor illius habuerunt; in Midlesere Henghas, Heisam; in Bochingeams re, Rusebergam, Haltune; in Otanfordsue, Riwent me; in Castore Stistede, in Sutfolcham, Fiachenham. Item super Radulfum de Curva spina. LX, solidatas de pasturia in Giean. Et omnes illas terras et alias diratiocinavit cum omnibus consuetudinibus et rebus quæ ad easdem terras pertinebant ita liberas atque quietas, quod in illa die quæ ipsam placitum finitum fuit, non remansit homo in toto regno Anglie qui aliquid inde calumniaretur, neque super

A ipsas terras etiam parvum quidquam clamaret. Stokes vero et Devintune et Fracenbam reddidit ecclesiæ Sancti Andreæ, quia de jure ipsius ecclesiæ antiquitus fuerunt. Et in eodem placito non solum istas praenominatas et alias terras, sed et omnes libertates Ecclesiæ sue, et omnes consuetudines suas renovavit, et renovatas ibi diratiocinavit, Soca, Saca, Tol, Team, Flymena, Fyrnthe, Grithbreche, Foresteal, Hunsate, Insangennethoef, cum omnibus aliis consuetudinibus paribus istis vel minoribus istis in terris et in aquis, in silvis, in vallis, et in pratis, et in omnibus aliis rebus infra civitatem et extra, infra burgum et extra, et in omnibus aliis locis, et ab omnibus illis probis et sapientibus hominibus qui assuerunt sunt ita ibi diratiocinatum, et etiam a toto comitatu recordatum atque judicatum quod sicut ipse rex tenet suas terras liberas et quietas in suo dominico, ita archiepiscopus Cantuariensis tenet suas terras omnino liberas et quietas in suo dominico. Huic placito interfuerunt Goisfridus B episcopus Constantiensis, qui in loco regis fuit et justitiam illam tenuit. Lanfrancus archiepiscopus qui, ut dictum est, placavit et totum diratiocinavit, comes Cantuæ, videlicet pædactus Odo Bajocensis episcopus, Einostus episcopus de Rovestria, Ægelricus episcopus de Cicestra, vir antiquissimus, et legum terræ sapientissimus (qui ex pæcepto regis advectus fuit a i ipsas antiquas legum consuetudines discutiendas et edocendas in una quadriga) Richardus de Tunbregge, Hugo de Monte Forti, Willielmus de Aices, Haymo vicecomes, et alii multi barones regis et ipsius archiepiscopus atque illorum episcoporum homines multi, et alii aliorum comitatuum homines etiam cum toto isto comitatu multæ et magnæ auctoritatis VIII, Francigenæ scilicet et Angli. In horum omnium pæsentia multis et aperiissimis rationibus demonstratum fuit quod rex Anglorum nullas consuetudines habet in omnibus terris Cantuariensis Ecclesiæ nisi solummodi tñes. Et illæ tñes, quas habet, consuetudines hæ sunt; una: *Si quis homo archiepiscopi effodit illam regalem viam quæ vadit de civitate in [al. et in] civitatem. Altera: Si quis arborem incidit juxta regalem viam et eam super ipsam vim dejecevit.* De istis duabus consuetudinibus qui culpabiles inventi fuerint atque detenti, dum talia faciunt, sive vad munum a eis acceptum fuerit sive non, tamen in seclusione ministri regis et per vadimonium emendabunt quæ injuste emendanda sunt. Tertia consuetudo talis est: *Si quis in ipsa regali via sanguinem fuderit, aut homicidium vel aliud aliquid fecerit, quod nullatenus fieri licet, si dum hoc facit deprehensus atque detentus fuerit, regi emendabit. Si vero deprehensus ibi non fuerit, et inde absque vade dato semel abiexit, rex ab eo nihil juste exigere poterit.* Similiter fuit ostensum in eodem placito quod archiepiscopus Cantuariensis Ecclesiæ in omnibus terris regis et comitis debet multas consuetudines juste habere. Etenim ab illo die quo clauditur *Alleluia* usque ad octavas Paschæ, si quis sanguinem fuderit, archiepiscopo emendabit. Et in omni tempore tam extra quadragesimam quam in infra, quicunque illam culpam fecerit quæ childwite vocatur, archiepiscopus aut totam aut dimidiam emendationis pñtem habebit. Infra Quadragesimam quidem, totam, et extra, aut totam aut dimidiam emendationem. Habet etiam in eisdem terris omnibus quæcumque ad curam et salutem animalium videntur pertinere. Hujus placiti multis testibus multisque rationibus determinatum finem postquam rex audivit, laudavit, laudans cum conseisu omnium principum suorum confirmavit, et ut deinceps incorruptus perseveraret, firmiter pæcepit. Quod propriea scriptum est hic, ut et futuræ in æternum memorie proferiat, et ipsi futuri ejusdem Ecclesiæ Christi Cantuariensis successores sciant, quæ et quanta in dignitatibus ipsius Ecclesiæ

sia a Deo teneat, atque a regibus et principibus
hujus regni aeterno juie debeat exigere.

Neque intempestivum est hic meminisse quod
tanta de singularis archiepiscopi tunc temporis praet
tenso jure, quam de sententia secundum ecclesias
S. Trinitatis et S. Augustini data, in tabulis saepe
nominatus Guilielmi censusibus competitum est.
« Archiepiscopus calumnatur (ita tabulae illae in
Cantuarie censu) consuetudinem in viis extra civitatem
ex utraque parte ubi terra sua est. Quidam
praepositus Brundunius: omine T. R. E. (id est, tem
pore regis Edwardi) coepit consuetudines de extra
civitatis mercatoribus in terra S. Trinitatis et S. Augu
stini, qui possea T. R. W. (tempore R. Willielmi) ante
archiepiscopum Lanfrancum et episcopum Bajocensem
recognovit se iuste accepisse, et sacramento
facto, juravit quod ipsae Ecclesiae suas consuetudines
quietas habuerint R. E. (regis Edwardi) tem
pore. Et exi de utraque Ecclesiae in sua terra ha
buerunt consuetudines suas iudicio baronum regis
qui placitum tenuerunt. » Latae etiam jam dictae
apud Pinedene sententiae mentio est in eiusdem ta
bulis. Nam in Cantuarie censu, sub indice latitudi
rum Rossensis iustitiae. » Estothes malorum (i.e.
legiti, quod stokes in memoria sententiae historia)
sunt et est de episcopatu Rossensi; sed Godwinus co
mtes. T. R. E. emit illud e hominibus qui illud
tenebant de episcopo, et, eo ignorantia, ita est
hac venditio. Post odium vero, regnante Willielmo
rege, enatioeavit illud Lanfrancus contra Bajocensem
episcopum. Et inde est modo susita Rossensis
Ecclesia. « Quin et illud de publicarum, quae
Cantuariae proxime inserunt, viarum fossioribus
multisque ob eorum violatum jas, a hunc modum
ibideam memoratur. Concordatum est de rectis call
ibus quae habuerint per civitatem introitum et
exitum; quicunque in illis forsitan regi emenda
bit similiter de callibus rectis extra civitatem,
usque ad unam longam et in perticas et in pedes. Si
quis ergo infra has publicas vias intraverit civitatem et
extra foderit vel palum fuerit, sequitur illum praepo
sus regis ubique abierit, et emendam accipiet
ad opus regis. »

(16*) Praecepit Augustino ut ejusdem orationis viros,
cujus et ipse noscam esse. Monachos neque Be
nedictinos. G. Malmesburiensis in ms. codice De
antiquitatibus Ecclesiae Glastoniensis, ante Augusti
num scribit « monachos Glastoniensis Ecclesiae (atque
par est sane credere etiam caeteros) more Aegy
ptiensium monachorum vitam degisse. Hinc (inquit,
post adventum scilicet Augustini) in diversis locis
ordinantur sedes episcopales, construantur monaste
ria secundum B. Patris Benedicti Regulam Deo mi
litantia, ita ut postea in gente Anglorum nulli repre
sentantur monachi quin fuerint B. Benedicti Regulam
professi. Inde his temporibus in monasterio Glasto
niensi coepit primo eadem regula exerceri quod
prius fuerat more coenobiorum Aegypti. » Ms. cod
em pro insigni sua humanitate quam studia nostra
optime merentur perpetuo aequo libensissime
agnoscunt, communicavit mecum olim V. cl. atque
omni eruditioris genere summoque judicio ornatis
simus Thomas Allenus, Gloucesterensis sodalis, atque
celeberrimae Academie Oxoniensis decus insignis
simus. Sed minime credi volunt nonnulli, monachorum
Aegyptiensium instituta (quae pleno demensa
horro habentur apud Cassianum) in Occidente
unquam esse recepta; qua de re consule, si placet,
Henricum Vandenzypium part. III De monastico
ordine S. Gregorii, cap. 5. Atque fusius disputat
ille in ejusdem libro part. III, cap. 4, de Augustini
nostri familia quam haud aliam fuisse, præter eam
in qua sacerdos erat S. Gregorius, est puto apud
omnes in confessu. Etiam ipse Gregorius satis testatur
lib. VII, epist. 414, ad Syagrium episcopum
Augustodunensem, ubi Augustinum quondam mo
nasteriu meti præpositum vocat. At Equitanam, non

A Benedictinam Gregorii familiam fuisse vult Baronius;
atque is, ni fallor, hoc primus voluit et receptis
simae vetustatis sententiae demum reluctari ausus
est, ducus nimurum conjecturis, nec sane contem
nendis, nec magni sane ponderis. Vides s. Annalium
tom. VIII, sub anno 596 et quæ in eum scripsit
Vandenzyppius locis jam dictis. Fateor, apud veteres
rerum nostrorum consacratores minime disertis
(si bene memini) verbis alicubi doceri Augustinum
ex sodalitu suis Benedictino. Sed præcise
monachum duntaxat vocari saepius. Et Augustinum
et alios plures cum eo monachos legimus apud
Bedam quem plerique sequuntur. In veteri item
Chronico Saxonico ms. sub anno 596: « Her Gre
gorius papa sende to Britene Agustinum n*isi* wel
manegum munecum tha go'les word Anglatheode
godspelledan. » Hoc est: *Hoc anno Gregorius papa
in Brutannam misit Augustinum monachum cum
quamplurimis monachis, qui Anglicanæ genti verbum,
Dei predicarent.* Neque aliter, ad hanc item, men
tionem ejusdem fieri apud veteres repeto. Sed
interim, *tau monachus*, nullius familiæ nota adjecta,
de us qui apud maiores nostros eo nomine memo
rantur, dictum, semper (nisi memoria me fallit)
Benedictinum interpretatur, ut apud Graecos fere
Basilinum. Accedit etiam coenobii S. Salvatoris
Cantuarie incolas Benedictinæ familiæ etiam ab
ipsis incunabulis semper apud nos esse habitos;
saltem nihil occurrit in vetustis quæ hic testimo
nio esse possunt monumentis quod alius cuiuspiam
familiæ nomen unquam aut induisse eos aut
exuisse aut suadet aut omnino innuit. Et apprime
huc facit illud Bonifacii pontificis Romam in litteris
suis ad Ethelbertum. « Fili gloriose, inquit, quod
ab apostolica sede per coepiscopum nostrum Mellitum
postulasti, libenti animo concedimus, id est,
ut vestra benignitas in monasterio in Dorobeniensi
civitate constituto, quod sanctus doctor vester
Augustinus beatae memorie Gregori discipulus
sancti Salvatoris nomini consecravit, cui ad pri
sens praesesse dignoscitur dilectissimus frater noster
Laurentius, licenter per omnia monachorum regu
lariter viventium habitationem statuat, apostolica
uctoritate decernentes, ut ipsi vestri prædicatores
monachi monachorum gregem sibi associent, et
eorum vitam sanctitatum moribus exornent. Quæ
nostra decreta, si quis successorum vestitorum,
sive regum, sive episcoporum, clericorum, sive
laicorum uita facere tentaverit, a principe aposto
lorum Petio, et a cunctis successoribus suis ana
thematis vocabulo subjaceat, quoad usque quod te
merario ausu peregit, Domino placita satisfactione
poenteat, et ejus iniquitudinis veram emendationem
faciat. » Aut igitur primi, cuius auctor Augustinus,
institutione sodalium hujus coenobii erat Equitanum
aut Benedictinum. Neque enim dubitatur a
Baronio quin et Augustinus et Gregorius Equitanum
essent, si non Benedictini. Si primo Equitanum
fuisse, necessum plane erat ut novatio ejusmodi
postmodum accederet quæ in Benedictinam trans
mutaret. At non modo nihil ejusmodi reperitur, sed
in ipsis etiam incunabulis, a jam dicto Bonifacio
sancitur ut monachi (sic ante legitur) qui ibi erant
ab Augustino instituti monachorum sibi gregem
associarent et eorum vitam sanctitatum moribus
exornarent, et ne quis omnino sancto illi adversaretur,
gravissima cautum est intermissione, ac si
jussisset omnes ejusdem familiæ, cunctum sodalium,
quo primum fuerant instituti, et nomen et mores
perpetuo ibi servare. Neque sane, nisi mere fictio
habenda sit fides, aut novatio is hujusmodi aut
nominus aut normæ transmutationis vestigium ali
quod existat. Qua de re diligenter etiam consului
tabulas jam dicti coenobii, ubi quamplurima eaque
vetustissima pontificum instrumenta, quibus mun
tum est, comperto, hujusmodi vero transmutationis
neque volam comperto neque vestigium. Et videsis

Ordeicium Vitalem Histor. ecclesiastic. lib. iv, pag. 516 et 517: At vero si primis initis Benedictum esset cœnobium illud, eadem ipsa argumentandi ratio qua in conjecturis suis de Gregorio usus est Boninus, Augustinum Benedictum familiæ surse demonstraret. Neque enim dubitat ipse quin ejusmodi fuerit antistes quales ipsi sodales ab antistite asciti. Sed potio videant hic quorum interest.

(17) *Christma tamen a vobis acciunt.* Exstat eadem ipsa epistola in codice ms. epistolarium Lanfranci, neque ab hac omnino discrepat præterquam quod tantum non tamen, in ea legitui.

(18) *Totius Anglæ, Scotiæ et Hiberniæ, necnon adjacentium insularum matrem.* Huc spectant epistolæ binæ in ms. Lanfranci epistolarium codice repertæ, quarum altera est Thomæ Eboracensis antistitis ad Lanfrancum, altera Lanfranci ad Wigornensem et Cestriensem episcopos. Unaque vero agit de electo Orcadum episcopo solemnis sacris in dignitatem evehendo, Ridulpho nempe, cuius nomen quod in jam dictis litteris munime oculuit, edidimus ex Thoma Stubbæo, veteri archiepiscoporum Eboracensium Vitarum scriptore, nondum edito.

Thomæ archiepiscopi Eboracensis ad Lanfrancum Cantuariensem antistitem epistola, de Radulpho Orcadum episcopo saciendo.

« Pissimo et sanctissimo Cantuariorum archiepiscopo, toliusque Britanniae summo pastori, Lanfranco, Thomas fidelis suus, etc.

« Nisi p̄aesumptuosum sanctitati sue vi leantur, » etc. Vide in Lanfranco, *Patrologia*, t. CL.

Ad episcopos Cestriensem et Wigornensem scribit Lanfrancus, ut Radulphi antistitis Orcadum sacrae munera inter sint.

« Ia fratus, gratia Dei, sancte Dorobernensis Ecclesie archiepiscopus, venerabilibus fratribus Wifstano Wigorniensi, et Petro Cestriensi episcopis salutem.

« Insinuavit nobis venerabilis frater Thomas, » etc. Vide ibid.

De prisco etiun Cantuariensem antistitum jure in Hibernia, nondum scilicet imperio Anglicano adjeceta, luculenta sunt testimonia epistole ille Lanfranci ad Gothicum et Terdelvacum Hiberniæ reges quæ habentur integræ in dicto ejusce epistolatum libro, et apud Baroniū sub anno 1089, tom. II, publici juris primo factæ sunt. Alia item oculunt apud Eadmerum quæ hanc rem plenius explicant. Vide S. Bernudum in Vita Malachie. In Mathildæ porio reginæ litterarum ad Anselmum inscriptione, salutatum Anselmus, primæ sedis archiepiscopus, Hibernorum omniumque Septentrionalium insularum quæ Orchades dicuntur, primas, uti habetur in Anselmi lib. iii, epist. 55. De Hibernia vero, ad hanc rem, videsis Camdem Britanniam pag. 755 et 765. De Scotia, consule, si plurā velis, cumdem pag. 705, et Polydorū Hist. Anglie. lib. xxiv, in Edwardo quarto, anno 1471, præter Rogerum Hovedenū sub annis 1180 et 1192, cajus verba sere transcribit Baronius tom. XII in eisdem annis.

(19) *In alodium, etc., transire.* In alodium transire illo ævo dicebatur etiam *ex solo concedi*. Guilliel. Malmesburiensis lib. i De gestis pontificum, verba faciens de Risi munificentia in Anselmum, ubi, inquit, *Cantuariæ quam archiepiscopus Lanfrancus habuerat ex beneficio, isti concessit ex solo*. Idem pene habetur ex tabulariis monasterii S. Augustini apud V. C. Guillermum Camdenum in Cantio, pag. 238. Sepius occurrit alodium et teneare in alodium in censualibus Guillermi primi tabulariis. In censu agri Hentonensi: *Roncelle tenet iea, Ulffet tenet de Tosti comite, sed non fuit alodium.* Ibidem etiam: *Warochselle tenet iex. Gueda comitissa tenet de Godwino comite in alodium; tunc geldau in pro v Hidis, modo pro ii Hidis et dimidia.* Terra est x

*carucatarum. In Cantæ censu, in Benindene mansi Godricus et tenet xx acras in alodio suo. Et in Susseria, Cetingley Almar tenet de rege Edwardo, sicut alodium. Unde etiam alodiarum et aloarum, clientelari hoc jure fundos, alodia dictos, possidentes nuncupantur. In Sussexiæ censu, Lansewice Godwinus tenet de comite de Dw, et de eo vis. aloarum. Et quando montur alodiarus (ut legitur in Cantæ censu) rex inde habet elevationem terræ, excepta terra Sanctæ Trinitatis. Et in eius su Hantonicis provincie: « Hugo de Port tenet Ceideford, et Willelmus de eo. Duo liberi homines in alodium tenuerunt pro ii manerib[us] de rege Edwardo, tunc et modo geldabat pro v libis. Terra est iv carucatarum. In Dominio sunt ii carucatae et xx bordarii et iv servi cum i carucata et quatuor xx acræ prati. T. R. E. et modo valit iv libi. cum recep. c. sol. Isdem Willelmus tenet de Hugone unam virgatam et dum diuum in Clatinges. Duo liberi homines tenuerunt de Alwino, se i on fuit alodium. Ibi ii bordarii et vi acræ prati, valit x sol., modo viii solidi. In isto hundredo et in isto manerio tenet Picot ii, virgatis et dimidiis de rege. Phitelet tenet in alodio de rege Edwardo pro manerio, tunc et modo geldabat pro ii virgatis et dimidiis. Terra est dimidium carucatae et ibi est cum uno villano et ii bordariis et x acræ prati. Istam terram calumnatur Willelmus de Chernet, dicens pertinere ad manerium de Ceideford feendum Hugois de Port, per hereditatem sui antecessoris, et de hoc suum testimonium adduxit de melioribus et antiquis hominibus totius comitatus et Hundredi. Et Picot contradixit suum testimonium de villani et vili plebe et de praepositis qui volunt defendere per sacramentum aut per Dei judicium, quod ille qui tenuit terram liberi homo fuit et potuit non cum terra sua quo volunt. Sed testes Willelmi nolunt accipere legem nisi regis Edwardi usque dum dissimilitur per legem. Valit xv solidi. et post viii solidi. modo x solidi. » Hujusmodi sunt alia. Qualenam vero alodii jus apud majores nostros ævo isto, in usu fuerit, incertum est. Quid aliae gentes, maxime Germani, Franci et Itali hoc nomine intellexerint, scire licet ex Cujacii præfatione ad lib. i De fendis et ad lib. ii, tit. 17, præter Rotomani verba feudalia, et quæ sunt id genus cetera apud jurisconsultos vulgarissima. Frequentiam potio vocabuli diligentissime ex veteribus notatam hiberius apud doctissimum viuum Fiedelicum Lundebrogium in Glossario suo ad codicem legum antiquarum, in verbo *Ato de Juri consultis autem exteris a beneficiis seu feudo ita plerumque distinguuntur, ut, cum beneficia solemnibus sive ex lege, sive ex pacto præstationibus et conditionibus sint obnoxia, alodia, velut ῥταρατα ῥιοπεριοπτα* (ita Graecorum alicui ea diei memini) sive agri proprium duntaxat possidentium jus agnoscentes omni ejusmodi fidei quæ iuramento per esito fieri solet professione, omni undeque servilio habeantur libera huma. Atqui in nosstratis juris quo utimur commentarius nihil omnino habemus in qua hujus dominum formulæ vestigium est, ex ea unicam forte eam quam Frankalmoigne seu liberam eleemosynam vocitamus, quæ ad ordinem sacrum tantummodo spectat, et neque censum neque fidei quam divisa professionem, sed precum solummodo in patrimonio seu dominorum salutem effundendarum officia a clientibus exigit; ita tamen ut civili fato cliens de ea resisti non possit. In ceteris formulis, quotquot apud nos aut etiam existant integræ aut vestigia sua reliquæ, solumnis fidei professio, sacramento firmata, jure exigitur, atque adeo ut ad unum omnes apud nos glebæ, veluti beneficia seu fenda, clientelam alicujus domini merito ac planissime aut agnoscent aut agnoscere debeant. Ceterum ad vetustum archiepiscoporum in Cantuaria jus quod hoc loco memoratur spectat etiam forsitan priscum numisma cuius pars altera Plegundi archiepiscopi, altera Eicundi Cusoris nomine ad hunc modum signata*

est. Prototypum servatur in thesauio Cottoniano, ubi etiam nummum Celnothi archiepiscopi et nomen et imaginem præ se ferentem, me vidisse memini. Et pecuniae cedendæ jus, quod majestatis merito censetur, archiepiscopo ut urbis domino tunc temporis (ita videtur) competit; uti forsitan alius oppidorum celebriorum, quæ *Burgos* vocamus, aut civitatum sive dominis sive decurionibus. Atque eo ævo, non solum (quod opinor) gaudebat iure cedendæ, quilibet ejusmodi dominus, verum etiam, pro suo arbitratu, nomine snopie sive effigie eam signabat. Postea vero (nam Celnothus sub Ethelwlfie regie, et Plegmundus sub Alredo floruit) cautum est, regnante Athelstano, ut unum duntaxat per imperium Anglicanum atque idem esset ubique pecuniae genus, quo abrogatum puto pristinum ac promiscuum illum signandi moitem, neque ullum postmodum sine principis effigie aut nomine nummum percussum; adjecto interiectu sive comitis provincialis, sive urbis aut oppidi domini sive eiusdem etiam nomine. Athelstani autem lex ita se habet cap. 44: *we cwæthon that an myret sy ose ealle thæs Cynges anwealde and nan man ne mynetige butan poit; » hoc est, jubemus, unum per totum regis imperium fore nummi genus; neque quis illud eat a oppidum cedat.* Atque ex ejusdem legibus postero docetur Cantuariae plures fuisse ex instituto, monetae cusores quam alibi in Anglia, unde duntaxat Londinensi excepta, ubi viii, Cantuariae vero vii, quorum regni erant quatuor, bini autem archiepiscopo inserviebant, et unus cœnobiarach. Videsis etiam Edgari leg. cap. 8, et Canuti cap. 8.

(20) *Quod cervos regis ceperint... ad judicium iapti judicantur.* Venationes (scribit G. Malmesburiensis de Guillermo II) quas primo indulserat, ideo prohibuit, ut capitale esset supplicium, prendisse cervum. Atque huc potissimum respexisse autumnio Joannem Sarisburiensem lib. I De nugis curialium, cap. 4, ubi de venatione locutus. In tantam, inquit, quidam hujus veritatis instinetu erupere vesaniam, ut hostes naturæ fierent, conditionis suæ immemores, divini judicii contemptiores; dum in vindictam ferarum, imaginem Dei exquisitus supplicis subjugarent. Nec veriti sunt hominem pro bestiola perdere, quem Unigenitus Dei regem sanguine suo.

(21) *Ea amne igniti ferri.* Id genus criminis apud maiores nostros purgandi repenitur, cum in notissimæ Eboracæ, Edwardi Confessoris regis matris, fæse cum Aldano antisite Wintoniensi pudicitia, insimulatae judicio, tum in veterum Angliae regum, uti Athelstani, Canuti, Guillermi I, atque aliorum insequentium sanctis. Ritus autem solemnes in eodem adhibitos edicas licet ex verborum explicazione Guillermi Lambardi Archæonomiae sue præfixa, Vita Roberti Gemeticensis archiepiscopi Cantuariensis in Antiquitatibus Ecclesæ Britannicæ præter Glossarium Petri Pithei capitularibus Carolinis et Ludovicianis inseruiens. Neque duntaxat ferro ignito, sed etiam aqua nunc fervente, nunc frigida, judicia publica exercabantur. Id tum locis quos diximus constat, tum apud auctorem libelli quem Ranulpho Clanvillæ (nescio an recte) vulgo tribulum manifestum est. Vide dictu libelli lib. xiv, cap. 1; Rogerum Hovedenum Annalium part. I, in ann. 1176 et sequente, p. 547 et 566 editionis Francofontanae, Henricum item Bractonum lib. III De corona, cap. 16, § 5. Quæ ad ejusmodi apud alias gentes morem pertinent, consulto prætermittimus. Duravit autem in Anglia horum examinum usus usque in Henrico III tempora cum tam lege lata quam desuetudine, in que ob reverentiam juris pontifici quo diu antea prohibitus erat, priors evanuit. Neque enim aliud sive in tabulariis regis sive alibi repertum puto de hac re apud maiores nostros sanctum, præter illud unicum quod in publicis anni tertii Henrici III tabulis habemus, ubi provincialibus aliquot judicibus datur in mandatis, ut ea quæ instabat judicii vice ab hoc examinis genere, utpote a pontificis dam-

A nato, abstinerent; quod tam certum est legis perpetuae tum non obtinuisse, quam ipsum judicii ritum postmodum cito in desuetudinem abiisse. Regium autem quas intelligimus mandatum ita se habet in Pat. 3 Henr. III, membrana 5, unde fidehiter descripsimus.

« Rex dilectis et fidelibus suis Philippo de Uelton, et sociis suis itinerantibus in comitatibus Cumberland, Westmerland, et Lancaster, salutein.

« Quia dubitatum fuit et non determinatum ante inceptionem itineris vestri quo judicio deducendi sunt illi qui rectati sunt de latrocynio, mordio, incendio et his similibus, cum prohibitum sit per Ecclesiam Romanam judicium ignis et aquæ, præsum est a consilio nostro ad præsens, ut in hoc itinere vestro sic fiat de rectatis de hujusmodi excessibus, videfiet quod illi qui rectati sunt de crimibus praedictis majoribus, et de his habeatur suspicio quod culpabiles sint de eo unde rectati sunt (de quibus et licet regnum nostrum abjurarent, adhuc suspicio esset quod postea malefacerent) tenentur in persona nostra et salvo custodiantur, ita quod non incuriant periculum vitae vel membrorum occasione prisonæ nostre. Illi vero qui medius criminibus rectati fuerint et quibus competet et judicium ignis vel aquæ, si non esset prohibitum, et de quibus si regnum nostrum abjurarent nulla fuerit postea maleficiendi suspicio, regnum nostrum abjurcent. Illi vero qui minoribus rectati sunt crimibus nec de eis fuerit mali suspicio, salvos et securos plegios invenant de fidelitate et pace nostra conservanda, et sic dimittentur in terra nostra. Cum igitur nihil certius in hac parte provideat consilium nostrum ad præsens, relinquimus discretionem vestre hunc ordinem predicationis observandum in hoc itinere vestro, ut qui personas hominum, formam delicii, et ipsarum rerum veritatem melius cognoscere poteritis, hoc ordine secundum discretiones et conscientias vestras in hujusmodi procedatis. Et in hujus rei testimonium, etc. Teste domino P. Wintoniensi episcopo apud Westmonasterium xxvi die Januarii anno regni nostri III. Per eundem et H. de Burgo justiciarum. »

Eadem formula memoriali in archivo scriptum esse ad alios nonnullos provincialium judices, Somersetiae nempe, Dorsetiae, Cantiae, Essexie et Herefordie. Cæteros etiam, qui provinciali tunc temporis judices præsuerent, veri est simile ejusmodi mandata accepisse. Animadvertendum vero inter est diu ante Henrici III initia, examina ejusmodi iure pontificio vetita esse. Annis enim Henrici tertius erat 1219 salutis humanæ. Atque ea, non solum in epistola Alexandri II ad Raynaldum Cumanum episcopum (ante Henrici nempe annum, annis centum supra quinquaginta et amplius conscripta) velut illicita damnantur, sed ipsissima quæ hanc rem spectabat epistolæ verba in Corpore canonum pontificis iurisconsultis tunc temporis tritissimo, utpote auctoritate clarissimo (quod scilicet Gratiani operæ acceptum ferimus) locum solita fuerant. Vide, si placet, caus. II, quest. 5, cap. 7, § *Pungitionem*, et Ixonem part. A, cap. 15, et ext. tit. De pungitione vulgari, cap. 5, *Dilecti.* Hæc uti alia etiam quæsuerent in judicis exercendis examinum genera nominabant antiquitus *ordallum*, seu *ordalia*, ut forma Latina vocabant, quod nihil aliud est præter judicia. Inde etiam hodie Alemannis et Belgis (quorum idioma optimus est in compliibus veteris nostri sermonis interpres) *Uitheyel* et *dordeel* judicia sonant, et *Uitheyen* et *dordeelen* judicare, ut etiam *vitheylei* et *dordeelei* judicem. Id vero diserte assentitur in canonibus synodi Eanhensis sub Ethelredo rege habitat. « Judicium (ita in canonibus istis) quod Anglice *ordal* dicitur, et iuramenta vulgaria festivis temporibus et legitimis jejuniis, sed et ab Adventu Domini usque post octavas Epiphaniae, et a Septuagesima usque xv dies post Pascha minime exerceantur. » Dictæ synodi canones litteris mandavit

Wlstanus pontifex Eboracensis, qui sub Ethelredo, cum Aelphego Cantuariense antistite, praefuit. Etiamnum integri leguntur in codice ms. perquam vetusto et eleganti ejusce ævi charactere, exarato.

(22) *Quiddam de epistola sibi olim ab Anselmo, etc., edita et dnecta.* Exstat epistola illa in tom III Operum Anselmi. Quæ sequuntur autem hic de concilio Barensi plenaque omnino hactenus desiderata erant. Atqui non contempnenda accessio inde fieri potest diligentissimo doctissimoque Binio qui de hujuscce actis nihil reperisse se fatetur præter ea quæ Eadmerus obiter in Anselmi Vita, et Malmesburiensis in primo De gestis pontificum meminere. Idem dicendum de concilio Romano II, sub Urbano habito, de quo hic noster pag. 53, 54 et 55. Vide Binium in Concil. tom. III, part. II, pag. 421 et 422. Opus autem illud De processione Spiritus sancti habetur in Anselmi Operum part. I.

(25) *In corona sedes illi posita est, qui locus non obscurus honoris.* Gervasius Dorobernensis ms. in declamatione contra Robertum abbatem S. Augustini (quam imaginationem, ut id genus alias, vocat) *Anselmus, inquit, in Cantuariensi ciuitate consecratus, ab Urbinio papa pallium suscepit, et tantam ejus gratiam habuit, ut eum alterius orbis papam vocaret, et in Angliam reverso pallium Eboracensi archieisco scopo donandum mitteret.* Ita ille. Qui tanto nomine dignus erat, loco etiam honoratissimo merito collaudandum censuit. Vide porio V. C. Guil. Camdeni Britanniæ pag. 259.

(24) *Quæ sagitta utrum jacta ipsum percusserit.* Veterum plausque traditui transfossum fuisse regem sagitta, quam in seruum vivario, quod Novam Forestam dicimus, jactu inteliçi collimarat Gualterus Tyrellus, Gallus. Idque est receptissimum. At Sugenius, qui huic regi coætaneus et Tyello familiaritate, ut videtur, conjunctus, de morte ejus verba faciens. Imponebatur, inquit, a quibusdam cuidam nobili Gualtero Tyello quod eum sagitta persederat, quem, cum nec timeret nec speraret, juxiando saepius audivimus quasi sacrosanctum asserere quod ea die nec in eam partem silvae in qua rex venabatur venerant, nec eum in silva omnino viderit. Legimus in Vita Ludovici Classi regis Galliarum. Sed accusatus multo quam cæteri, singularia omnia, quæ miseram regis cædem et Tyelli jactum fatidem attinuerant, narrat Odericus Vitalis in Hist. Ecclesiastice lib. x, pag. 783.

(25) *Ne abbates faciant milites.* Prusce enim ab insigniorum Ecclesiarum antistibus, ritu solemniter adhibito, militiae seu equestris ordinis dignitate tirones donabantur. Codex veterustus de rebus ad cœnobium Sancti Martini de bello spectantibus, in tabulario Proventuum regionum quod augmentatum dicimus: *Terras censuales non donet (abbas) ad feudum. Nec milites nisi in sacra ueste faciat.* Vetus item diploma cœnobiarachæ Radingensi ab Henrico I concessum et post a Joanne firmatum: *Terras censuales non donet (abbas) ad feudum. Nec faciat milites nisi in sacra ueste Christi in qua patulos suscipere modeste caveat. Maturos autem seu discretos, tam clericos quam laicos provide suscipiat (a).* Repeto in part. I, Hen. IV, part. II, memb. 26, num. 10, et in publicorum judiciorum actis Trinit. II, Ed. III, rot. 106, Berk. id ipsum occurrit. Qui diligenter de hac re consulere velit, adeat Ingulphum in Historia Crowlandensi, Joannem Salisburiensem De nugis curialium lib. VI, cap. 10 et 45, Pet. Blesensem, epist. 94, et superioris avierit, in sacrandis creandorum equitum armis, qui in ritualibus (quæ pontificis nostri in usu et manualia dicta) atque ejusmodi ius existant. Hæc enim omnia satis edocent in circandis equitibus (non Bal-

(a) Ad militie enim armatae dignitatem interdum etiam qui sacri erant ordinis, transfigebant, Vide-sis Math. Paris, pag. 882 edit. Londinensis.

A nei duntaxat, ut vocant, sed unive s's ordinis sacri viros in Ecclesias solemnam operam impendisse, quod inde forte emanuit quod, vetustior sæculo, ipsius etiam dignitatis auctiores haberentur. Nam et archiepiscopum Cantuariensem equitem e. ea se legimus; Lanfrancum scilicet Guillelmum secundum. Malmesburiensis monachus, lib. IV, De gesis regum, de Guillemino, accessit, inquit, favor ejus maximum rerum momentum archiepiscopus Lanfrancus, eo quod eum nutriterat, et militem fecerat. Quin de Bando cœnobiaracha Edmundoburgensi et Hewardo adolescente strenuo, Ingulphus pag. 512 edit. Lond.; Patrum suum, inquit, abbatem Burgo, nomine Brandum vnum valde religiosum, etc., adiut, et se fieri legitimum militem, præmissa primis omnium peccatorum confessione et eorum percepta absolutione, instantissime supplicavit. Videsis V. C. Guil. Camdemi Britanniæ pag. 426.

(26) *Velut bruta animalia venundari.* Si de servorum (quos vilans phrasi forensi dicimus) venditione non loquitur hoc canon, non omnino capio. Eorum enim ut aliarum quarumcumque rerum, quæ mancipi, jure Cæsareo, vocalæ, dominium sive venditione sive donatione, et Saxonum tempore et Northmannorum ite transfereretur. Videsis chirographum Thoroldi de Bokenhale apud Ingulphum in extremo. Neque sane aut canon hic aut alia apud nos lata lex id juris hactenus adeo relavit, quin in iuri consultorum nostrorum commentum passim, legibus, quibus utimur, consonum agnoscatur. De servitutis iure videsis quæ disputant Bodinus De repub lib. I, cap. 5, et Albericus Gentilis De iure belli, lib. III, cap. 9.

(27) *Archidiacones.* Ita ms. codex. Atque archidiacones (b) dixit puto ut alii hypodiacones. Isidorus apud Gratianum dist. 21, cap. 4, Cleros hypodiacones Graece quos no. subdiaconos dicimus. Sic enim ibi legitur, tametsi in Isidori Codice quo utitur, edito nempe a Bonaventura Vulcamo, hypodiaconi habeantur, locus est in Originum lib. VII, cap. De clericis. Cæterum frequens in vetustis concilii usus est vocabuli diacones et eorum quæ inde formantur. Concil. Agathensis canon 59, Presbyteri, diacones, subdiacones, vel demetri quibus ducendi uores licentia non est, etiam alienarium neptiarum erunt convivia. Et canon 49, Diacones vel presbyteri, etc. Et canon 65, Quoniam non oportet diaconem sedere presente presbytero, etc. Reperiuntur etiam diacones in casu recto in conciliis Elbertini can. 18, Toletani IV cap. 38, atque obiter apud Burcharum, Ivonem, Gratianum: neque plura adjecte exempla est operæ premium. Inde recentiores Graeci habent etiam διάκων προ διακονος. Malaxus Peloponesius in Historia patiarum: Αρσένιος διάκων προ Αρσένιο διακόνος, et postea, ὅτι, ὅποιος γενει αρχιερευς οὐ τερεύς οὐ διάκων, etc. Neque etiam diaconus in rectio evitatur. Tam enim in dictis concilii auctoribusque Latini quam apud Malaxum, utrumque indiscriminatum usurpatur. Eadem analogia formabant Graeci πατρῶν προ πατρὸν Hesychius in Lexico: πατωνες δι πρώτοι τῶν ἀξιωθεντῶν τῆς Ρωμαϊκῆς πολιτείας ὑπο Ρωμυλου ἐρατον οντες. Theophilus Anticessori Insit. lib. I, lit. 17: Ο νομος ο δυωδεκάτος τους πυτρωνος γαι τους τῶν πατρώνων ποιδος ἐπι την τούτων ἐπιτροπὴν γατεῖ, Λεξ και Tabularium patrimonos aique patrimoniorum librios ad eorum (liberorum scilicet) tutelam vocat. Ita etiam frequentissime legitur tum apud Basiliacorum auctorem lib. XLIX, tit. 1 et 2, ubi Απελεύθερος, ali, σατὰ πάτρωνος ἀτιγοποιῶν ἄγωντο οὐ δυναται σινησαι. Liberius scilicet contra patrimonium famosum actionem instituere non potest. Harmenopolus atque alii jurisconsuli Graeci idem sepiissime habent et veteres inscriptions in Graecia τοι πατρῶα, pro

(b) Ita Anselmus lib. III, epist., De archidiaconibus, etc. Ita apud Rogerium Hovedenum part. I, pag. 270.

pationum, quod legimus apud Janum Gruterum, pag. 595, num. 44 et 42.

(28) *Ut quoniam ratio Christianitatis id utile fore suadebat.* — Christianitas et ea quæ ad Christianitatem pertinent passim apud Eadmerum atque alios illius ævi scriptores. Functionem episcopalem atque formam sacra actionem et administrationem seu officium episcopale, ut usitatus appellatur denotant. Col 566, *vides omnem Christianitatem in Anglia fere perisse.* Et col. 581, *omnem auctoritatem exercendæ Christianitatis illi admere cupiebat.* Alia sunt ejusmodi, atque generali Christianorum nomine, in edictis imperatorum veterum, episcopos speciatum designati volunt juriisconsulti nonnulli ad l. 41, *Christianos, C. De episcopali audience.* Hinc apud nos foro sacra quibus, jure nempe communis subiavis, aut episcopi præsunt, aut ii qui eo nomine episcopos, utpote quos provocare licet, suspiciunt, *Curiæ Christianitatis etiamnum vocitantur.* Primo Christianitatis vocabulum, legem Christianam seu venerationem Christianam, et Christianum cultum generatum sonabat, uti videtur est in C. tit. *De Apostatis*, l. 4, et C. Theodos., tit. *De spectaculis*, l. 5, C. eod., tit. *De decurionibus*, l. 412, C. eod., tit. *De Judais, cœticolis lib. xix*, alibi item. Sed postea sumptio atque jurisdictione illa quæ in gerenda Christianæ religionis, seu Christianitatis aut politice ecclesiastice cura potissimum exercentur, *Christianitas etiam signanter dicta sunt;* atque inde sacra foro, *Fœta Christianitatis vocata.*

(29) *Cujus cathedralæ principatus ponebat in abbâbia de Hel.* — De initiis hisce episcopatus Eliensis, fragmentum ms. veteris ejusdem Ecclesiae Historiæ habetur; quo et consilia adhibita, et regia et pontificia de ea re diplomata compenuntur. « Post mortem Richardi abbatis (*ita historia illa*) mittitur a rege ad Eliense cœnobium Hervæus Pangorensis episcopus a suo episcopatu per violentiam ejectus, ut ibi de rebus Ecclesiae ad tempus sustineretur donec expletius deliberasset quid de eo esset facturus. Est autem Pangor monasterium in Wallis tot habitacionibus plenum, ut sicut Beda refert, si in septem partes divideretur, non minas quæque portio quam ccc homines haberet. Hic cum episcopatu fungetur Hervæus gentem nimia austeritate tractabat. Videns tantam in moribus eorum per veritatem (quam nemo facile posset tolerare, undeque episcopali timori nullam servabant reverentiam) gladium bis acutum ad eos domandos exercuit, nunc crebro anathemate nunc proquinquo et aliorum hominum eos coicens multitudine. Nunc minor fuit eorum contra eum rebellio. Tanto periculo ei insistebant ut fratrem ejus perimerent, simili modo eum perirent si possent in eum manus injicere. Expavit episcopum ingruens infortium, plurimisque suorum intersectis aut graviter vulneratis, videns quod anima sua quereretur, nec congruos haberet defensores, ad regis Angliae confugit patrocinium, utile sibi consecutus exsilium. Rex autem ejus adventum ut famosi tunc temporis et religiosi episcopi benignè suscipiens, ad Elyensem ecclesiam destinatum procurationem inde accipere eam constituit. Ipse vero illuc veniens, gratia, conversatione, et mirabilè prudentia omnium pene monachorum sibi alligavit affectum, ut si fieri posset eum sibi episcopum adoptarent. Quam circa sic affectionem aspiciens coepit paulatim quibusdam circumlocutionibus loci utilitatem eis proponere, fratrum animos attemptare, et multa jucunda promittere, si abbatiam in episcopatum promovere et seipsum vellent in episcopum suscipere, ad quod efficendum, suum quoque eis promisit auxilium, dum tamen illi suum praebherent assensum. Ipsi antem facile ad eum conversis, ipse regem adiut. Rex petita concessit, Robertum Lincolnensem episcopum ad colloquium invitavit, ut, quod ille locus in ejus episcopatum

A videbatur, s'ne ejus coniunctio non fieret ista mutatio ne diœcesis ejus pateretur injuriam, si inconsulto suo episcopo, aliis in eum induceretur episcopatus. Propterea oportuit ut futurus episcopatus aliquam haberet parochiam, quam sibi impetrari de Lincolnensi Ecclesia canonica justitia cum æqua compensatione postulabat. Datum est itaque manerium de Spaldewic Lincolnensi Ecclesiae in jus perpetuum pro commutatione episcopalis cuius super pagum Gantebregentem, et finito hoc inter regem et Robertum episcopum secreto negotio (monachis omnino inconsultis, Ecclesiae filius et ignorantibus) Hervæus episcopus cum litteris regis ad confirmandum hoc propositum Romanum destinatus. Quo veniens impetravit quæ petuit, ad regem et archiepiscopum et comprovinciales episcopos, litteras apostolicas super sua causa quales optabat reportans. Quarum textum hic subscribi, nè otiosum est nec onerosum. »

B (a) *Quod Hervæus a domino papa mandatum obtinuit ad regem Henricum de promovendo abbatiam de Ely in episcopatum, et constituendo eum illuc in episcopum.*

« Paschalis episcopus, servus servorum Dei dilecto in Christo filio Henrico glorioso regi Anglorum, salutem et apostolicam benedictionem.

« Omnipotenti Deo gratias agimus, » etc. *Vide in Paschali II, infra ad an. 1118.*

Alas quoque litteras misit papa eidem regi quantum hic textus est.

Quod auctoritate apostolica episcopatus in Ely constituitur.

« Paschalis episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Anselmo Cantuariensi archiepiscopo, et ceteris comprovincialibus episcopis, salutem, et apostolicam benedictionem.

« Inter cetera regna terrarum, » etc. *Vide ibid.*

C *His suæ confirmationis Hervæus susceptis episcopis Angliam cum apostolica benedictione properavit, regem et archiepiscopum adiit, litteras eis ostendit, assensum eorum obtinuit, et in sequenti anno totum negotium consummavit, anno videlicet Dominicæ Incarnationis 1108. Pontificatus autem domini Paschalis secundi papæ anno x. Quo etiam anno rex Henricus abbatiam Eliensem ad episcopalem mutant sedem, et eundem Hervæum Pangorensem episcopum eidem Ecclesiae præfecit, confirmans eum sequentibus chartis.*

Charita regis Henrici, quomodo abbatiam de Ely in episcopatum transmutavit.

D « In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Anno ab Incarnatione Domini 1108 inductione..., anno pontificatus domini Paschalis papæ secundi decimo, regni quoque mei similiter decimo, ego Henricus providente divina clementia rex Anglorum et Northmannorum dux, Willielmi magni regis filius, qui Edwardo regi hæreditario jure successit in regnum, videns et Ecclesiæ messem in regno meo multam esse et agricultores quidem paucos et ob hoc plurimum laborantes in messe, et in ipsa Lincolnensem Ecclesiam multa plebe fecundam, ex auctoritate et consilio predicti papæ Paschalis, et assensu simul et prece Roberti Lincolnensis episcopi qui tunc Ecclesiae prædictæ præsidebat, et totius capitulo sui eum ipso annuente domino Anselmo, beatæ memorie Cantuariensi archiepiscopo, et universis episcopis et abbatibus totius Angliae, sed et omnibus ducibus, comitibus et principibus regni mei, Elyense monasterium in quo quidem usque in tempora mea abbates fuerant cum Cantabrigensi provincia quantum videlicet ad jus Lincolnensis Ecclesiae pertinebat, cum duabus abbatis Thorneia videlicet et Charterich in episcopalem sedem sicut et ceteros episcopatus regni mei

(a) Verba sunt dotoris quem describimus uti cetera quæ ita in hac Historiola inseruntur.

liberam et absolutam perenniter statuo et confirmo. A et pro subjectione et omnibus episcopalibus consuetudinibus ad supradictam Ecclesiam Lincolnensem pertinentibus absolvendum, consilio et assensu praedicto papae Paschalis de beneficiis ejusdem monasterii villam nomine Spaldewic cum omnibus appendiis suis quae in territorio Huntendone sita est, cum omnibus consuetudinibus ad villam praedictam pertinentibus, superdictae Lincolniensi Ecclesiae et Roberto ejus leui sedis episcopo et successoribus, sicut eam unquam Elyense monasterium liberius et quietius tenuit, jure perpetuo tradidi possidenda. Primum siquidem Londonis apud Westmonasterium in solemnitate Pentecostes, de negotio isto in praesentia mea coram felicis memorie Anselmo archiepiscopo et universis episcopis et abbatibus et proceribus regni mei tractatum est, et eorum omnium communis assensus est favorabilius consecutus. Post mortem praedicti pontificis Anselmi, ex auctoritate domini papae Paschalis, sicut jam supradictum est, in concilio apud castrum Rotherham habito in die translationis beatae Etheldredae virginis sedis ejusdem, feliciter per misericordiam Dei terminatum est et definitum ix Kalend. Novembris.

Historiam hanc in exemplis binis legi, quae cedem ferme exhibent, utraque ante annos amplius deculos exarata. Sed fidei forsitan suspectae mentio videantur. Neque enim forensis, qui eo anno in usu, styli characterem habet Henrici regis diploma, ut pateat quod ab inusitata omnino verborum, nescio quo pompa in pontificis Romani honorem consarcinata; auspiciatur et duces veluti noniem honorarium, alique a comitibus plane distinctum, memorat, eum certissimum sit neminem, post Guillermi I tempora usque ad Edwardum tertium, ejusmodi dignitatis vocabulo apud nos esse insignitum. Nec in archivis regis, ubi saepius velutorum quae episcopio Elyensi in etiam quae alius indulgentur privilegiorum instruivata retinuntur, hujusmodi quid, diligenter licet anquisiverum, reperio. Anselmus item obiit 1109, xi kalend. Maii. At vero in diplomate hoc quod anno 1108 tribuitur, mentio est Anselmi mortui. Præterea annus 1108 hic sit annus decimus Henrici regis, cum plamissime nonum superare non posset. Crassissimi sane antichironismi. Obiter monuisse me haec satis est. Per spicaciorum iudicio cetera relinquo.

(50) *Ut Ecclesia episcopatus ultra tres menses non maneat sine pastore.* Pastore nempe consecrato, ita habet concilium Chalcedonense Acto. 15, Can. 25: Ἐπειδὴ τὸν τῶν μητροπολιτῶν, ὃς περιγχύσανεν, μη δοτει τέ τὴν ἐγκέχυρησμενων οἰκοῖς ποιανιων γαι ἀναβαθμοντοι τοις χειροτονιας τῶν ἐπιστρότων, ἐδοξε τῷ ἀγιῷ ευνόδῳ ἐντος γαρῶν μητρῶν γενεσθαι τας χειροτονιας τῶν ἐπιστρότων. id est, Quoniam metropolitam quidam, ut accepimus, negligunt commissos sibi greges et differunt ordinationes episcoporum, visum est synodo sanctae, intra tres menses sicut debere episcoporum ordinationes. Habetur etiam apud Gratianum dist. 75, cap. 2. Vides etiam Burchardum lib. 1, cap. 24 et 25; Ivonem part. vi, cap. 5, et Gratian. dist. 100, cap. 4.

(51) *Nisi de monachico ordine, etc., uno duntaxat excepto.* Preceul dubio Stigandum intellexit, qui apud Guillermum Malmesburiensem etiam expressim nominatur. Sed videint interim, qui diligentius hanc rem perpendere volunt, de Nothelmo atque superioribus Nothelmo archiepiscopis, et consulant portio Joscelini in Antiquitatibus Ecclesia Britannica, et Franciscum Godwinum, episcopum, dum scripsit, Landavensem, nunc Herefordensem, in episcoporum nostrorum viris. Et summus sane neque omnino diligens monastici ordinis cultor Arnoldus Vytonus,

(a) Vide concil. Constant., sess. 20, apud Bin. tom. III, part. II, pag. 915.

(b) Vide concil. Constant., sess. 19, pag. 935

dum quinam celeberrimarum Ecclesiarum archiepiscopi sodalitio Benedictino se immiscuerent, indagando se torquet, in Cantuariensis Nothelnum, Guthlerum, Bregwinum, alios etiam (sed, ut verum fatear, nonnullos quos certissimum est Benedictinos fuisse) praetermittit. Vide si placet Arnoldum in Ligni Vitæ lib. II, cap. 20, et G. Malmesburiensem De gestis pontificum lib. I, in Odone.

(52) Directi quoque sunt ab Henrico rege Angliaum ad ipsum concilium, etc., Willmus Exonensis, Ranulphus Dunelmensis, etc. Quatuor nempe episcopi. Nam ita mos solemnis olim obtinebat, ut ad concilium generale iv duntaxat ex Anglia episcopi mittentur. Idem observatum in concilio Lateranensi sub Alexandro III, anno 1179 habito. Et cum in Anglia tunc temporis concilium de mittendis Romanis episcopis, ut concilio ibi interessent, adhiberetur, episcopi Angliae constanter asseruerunt (verba sunt Rogeri Hovedeni, Simonis Dunelmensis ms. atque aliorum de ea re agentium) quod ad generale concilium domini papæ, quatuor episcopi de Anglia tantum Romanam mittendi sint. Cæterum in concilis recentioribus mos varius est, et pro arbitratu regio et re nata saepius mutat. De legatis seu oratoribus ad concilia generalia ex Anglia missis, consulas licet Matthei Parisii annum 1245 (ubi etiam Anglicorum civium universitas seu triplex ordo litteras et oratores destinat ad concilium Lugdunense sub Innocentio IV celebratum), et Thomæ Walsingham Ypodigma Neustriæ in eodem anno, pag. 466, et eundem in anno 1409, cui accedit ex archivis id quod, ad rescricendum in concilio Pisano schisma (a) tunc temporis Romanensium partes nimium distracti, Henricus IV, Anglia rex, statusse legitur. Ordinamus quod oratores nostri solemnes (ita scripsit in litteris ad ordines Aquitanæ datis) ad diem et locum dicti concilii transmittentur, quodque duo archiepiscopi cum quatuor doctoribus in eorum comitiva, et quinque episcopi cum totidem doctoribus una secum ibidem debeant personaliter interesse. Et quilibet cæterorum episcoporum tam regni nostri praedicti, quam terræ nostræ Hiberniæ ad dictum concilium, certis forsitan ex causis, minime transeuntium unum doctorem pro se et clero suæ diœcesis destinabit, et quod qualibet universitatium nostrarum duos doctores, quorum unus sit in theologia et alter in iure canonico vel civili. Et nigri monachi quatuor abbates, Cistercienses vero duos, canonici regulares similiter abbates duos, Cuniacenses vero abbates duos aut priores, Carthusienses unum priorem, Praelustrienses vero unum abbatem; et quodlibet etiam capitulum ecclesiæ cathedralis unum doctorem ad dictum transmittet concilium, quodque prior hospitalis Sancti Joannis Jerusalem, in Anglia residens, illuc in propria persona se transferat. His autem ordinationes nostras et quascunque alias factas seu etiam facientes tangentem materialm schismatis aut unionis praedictam non solum in regno nostro praedicto et dicta terra Hiberniæ, verum etiam in ducatu nostro Aquitanæ volumus observari. Ita legimus in tabulis Vascon. 9 et 10, Hen. IV, membr. 4 Formulam item qua Henricus VI rex legatos suos (quorum civilis alii, alii sacri ordinis erant) ut concilio Basileensi interessent substituit; cum etiamissime ejusmodi quid occurrat, mentio visum est adjicere ex tabulis Franc. 42, Henr. VI, membr. 2, lemma in margine est: *De potestate commissa ambassiatoribus regis ad interessendum concilio Basileensi.* Instrumentum ipsum ita conceptum est.

Rex omnibus ad quos, etc., salutem.

Sciatis quod cum, juxta decreta Constantiensis (b) concilii, præsens concilium Basileense actualliter celebretur sub sanctissimo Patre domino Eugenio Biniom tom. III, part. II, et Basil. apud cum dem tom. IV, part. I, pag. 14.

lio papa quarto, nos eidem concilio, nequam ex parte ejusdem concilii per suos oratores nobis ex hac causa specialiter destinatos, verum etiam apostolicis et imperialibus ac aliorum quamplurimorum sanctae matris Ecclesiae Patrum et principum saecularium huiusmodi ceterarime instigati, ad Dei laudem, sanctae matris Ecclesiae prosperitatem optatam et honorem, et præsertim ob fidei catholicæ exaltationem interesse cupientes, variis et diversis causis rationabiliter præpediti quo minus personaliter eidem interesse poterimus, ut vellemus, venerabiles Patres Robertum Londonensem, Philippum Lexoviensem, Joannem Roffensem, Joannem Bajocensem, et Bernar'um Aquensem episcopos, ac charissimum consanguineum nostrum Edmundum comitem Mortoni, dilectos nobis Nicolaum abbatem Glastoniensem, Willicum abbatem ecclesiæ Beatae Mariae Eboracum, et Willi Ium priorem Norwicensem, necnon dilectos et siveles nostros Henricum Brounsflete, militem, magistrum Thomam Broun, utrinque juris doctorem, Sarum decanum, Joannem Colluelle, militem, magistrum Petrum Mauricii, doctorem in theologia, et magistrum Nicolaum David, archidiaconum Constantiensem et licentiatum in utroque iure, nostros ambassatores, oratores veros, et indubitatos procuratores, actores, factores et nuntios speciales constitutimus, facimus et deputamus per præsentes, dantes et damus eis et ipsorum majori parti potestate et mandatum tam generale quam speciale nomine nostro et pro nobis in eodem concilio interessandi, tractandi, communicandi et concludandi tam de his quæ reformationem Ecclesiae universalis in capite et in membris, quam in his quæ fidei orthodoxæ fulcimentum regumque ac principiū pacificatione. n. con-

A cernere poterunt, nequam de et super pace perpetua guerrarumve abstinentia inter nos et Carolum adversarium nostrum de Francia, ac etiam tractandi, communicandi, et appunctuandi, consentendi insuper, et si opus fuerit, dissentendi his quæ juxta deliberationem dicti concilii inibi statui et ordinari congerit. Promittentes et promittimus bona fide nos ratum, gratum et sumum perpetuo habiturum totum, et quidquid per dictos ambassatores, oratores et procuratores nostros, aut majorem partem eorumdem, actum, factum seu gestum fuerit in praemissis et in singulis praemissorum, et hoc idem cum de et super his certiorati fuerimus, quantum ad nos et Christianum principem attinet, executioni debitæ curabimus demandare. In cujus rei testimonium habem litteras nostras fieri fecimus patentes. Dat. sub magni sigilli nostri testimonio in palatio nostro Westm. a die Julii. ,

• Per consilium. ,

B litterarum autem pontificiarum quibus ad concilia generalia ordinis vocantur, formulas habes apud Binium tom. III, part. II, pag. 674, in apparatu ad concilium Lateranense sub Innocentio III celebratum; apud Matth. Paris. anno 1245, pag. 886 editionis Londinensis, ad abbates scilicet et prioris Ecclesiæ Anglicanæ Lugduno datas in Kalend. Februarii, anno Innocentii quarti secundo, quas tamen reperio etiam vetustis Annalibus ms. Burtonensis cœnobii, ubi, syllabis aliquoquin vix discrepantibus, v Idus Junii substituitur; apud Binium item dicta tomis tertii pag. 768 et sequentibus in conciliis Viennensis sub Clemente V præparatione, et tom. IV, part. II, pag. 276.

EADMERI MONACHI

DE EXCELLENTIA VIRGINIS MARIÆ

LIBER¹.

CAPUT PRIMUM.

Quod Maria excellit omnes creaturas.

Supereminentem omni quod post hominem Deum creatum est excellentiam beatæ matris Dei quomodo docunque et saltem lippienti oculo cordis contempnere anhelans, et, contemplando, quod inde mihi capere conceditur ad communem notitiam proferre desiderans, horreo peccatorum quibus premor enormitatem, et valde timeo ne mihi tam alta petenti mox² objiciatur illud sacrae Scripturæ dictum: *Tollatus impius, ne videat gloriam Dei* (Isa. xxvi, 10). Verecum³ recogito sanctum Filium ejus, ob hoc ut peccatis hominum mederetur, factum esse filium ejus, non nihil spei concipio quod vel parum percipiendi de sublimitate tantæ matris, sciens⁴ videlicet illam magis

C propter peccatores quam propter justos factam esse Dei matrem. Dicit enim ipse bonus Filius ejus *se non venisse vocare justos, sed peccatores* (Matth. ix, 13). Apostolus quoque testatur quod *Christus ienit mundum peccatores salvos facere*, quorum se satetur primum esse (I Tim. i, 2, 15). Si igitur ipsa propter peccatores, scilicet propter me meique similes, facta est Domini mater, quomodo immanitas peccatorum meorum cogere me poterit⁵ desperare veniam eorum, cum tam ineffabile donum⁶ sit factum ex ea ob curationem eorum⁷. At ipsa curatio ad quos efficacius progredietur, aut in quibus misericordias operabitur quam in illis a quibus tantum bonum amatui, amplectuit et veneratur. Excitemus ergo mentem nostram, fratres mei, et enitamur, quantum

VARIÆ LECTIONES.

¹ Collatus est cum miss Corb. E. 40. et S. 62. ms E. 40. Scriptum Eadmeri Monachi discipuli beati Ansaldi Cantuariensis Archiepiscopi De piissima et dulcissima Matre Domini Maria. ms S. 62. Incipit Sermo de Sancta Maria. Hoc ms. non distinguit Capitula. ² Petenti mox ms S. petenti misero. ³ Verum cum mss. vere cum. ⁴ Quod vel parum concipiendi de sublimitate tantæ matris, Dei scilicet Genitricis, omniumque tam Angelorum quam hominum Reginæ, sciens mss. quid vel parum percipiendi de sublimitate tantæ matris, sciens. ⁵ Cogere poterit mss. cogere me poterit. ⁶ Ineffabile bonum mss. ineffabile donum